UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Instrukcje dostosowania programów kształcenia

PROGRAM REALIZOWANY W RAMACH PROJEKTU DUO –
UNIWERSYTET ŚLĄSKI UCZELNIĄ DOSTĘPNĄ,
UNIWERSALNĄ I OTWARTĄ

Instrukcje dostosowania programów kształcenia

Spis treści

Wstęp 6

1. Specjalne/szczególne potrzeby edukacyjne – niepełnosprawność 8

2. Założenia projektowania uniwersalnego 13
2.1. Zasady projektowania uniwersalnego 14
2.2. Ustawa o dostępności w kontekście kształcenia akademickiego 16

3. Wsparcie studentki/studenta z niepełnosprawnością 19
3.1. Procedury Indywidualnego Dostosowania Studiów 20
3.2. Asystent studentki/studenta z niepełnosprawnością i jego rola 21
3.3. Tłumacz Polskiego Języka Migowego – jego zadania, prawa i obowiązki 22
3.4. Pies przewodnik – jak podchodzić do psa przewodnika osoby niewidomej 22

4. Wydział Humanistyczny 24
Doradztwo filozoficzne i coaching, Filozofia, Architektura informacji, Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo, Kognitywistyka, Historia, Historia sztuki, Komunikacja cyfrowa, Komunikacja promocyjna i kryzysowa, Logopedia

5. Wydział Humanistyczny 24
Kulturoznawstwo, Kultura mediów, Mediteranistyka, Turystyka historyczna, Środkowoeuropejskie studia historyczne

6. Wydział Humanistyczny 36
Sztuka pisania, Twórcze pisanie i marketing wydawniczy

7. Wydział Nauk Przyrodniczych 73
Biotechnologia, Geologia, Ochrona środowiska, Biologia, Geografia, Geologia stosowana (studia I i II stopnia), Aquamatyka (studia inżyniersko-magisterskie II stopnia), Inżynieria zagrożeń środowiskowych (studia inżynierskie, I stopnia), Geofizyka (studia jednolite magisterskie), Turystyka (studia stacjonarne II stopnia)

8. Wydział Nauk Przyrodniczych 89
Arteterapia, Pedagogika, Pedagogika wczesnoszkolna i szkolna, Pedagogika specjalna, Psychologia

9. Wydział Nauk Społecznych 109
Bezpieczeństwo narodowe, Doradztwo polityczne i publiczne, Dziennikarstwo i komunikacja społeczna, Międzynarodowe studia nauk politycznych i komunikacji, Politologia, Polityki miejskie i doradztwo publiczne, Praca socjalna, Socjologia, Zarządzanie zasobami ludzkimi

10. Wydział Nauk Ścisłych i Technicznych 124
Chemia, Biofizyka, Fizyka, Fizyka medyczna, Informatyka, Informatyka stosowana, Inżynieria biomedyczna,

Inżynieria materiałowa, Matematyka, Mechatronika, Mikro- i nanotechnika, Technologia chemiczna

11. Wydział Prawa i Administracji 139
Administracja, Administrowanie środowiskiem, International Business Law and Arbitration, Prawo, Przedsiębiorczość

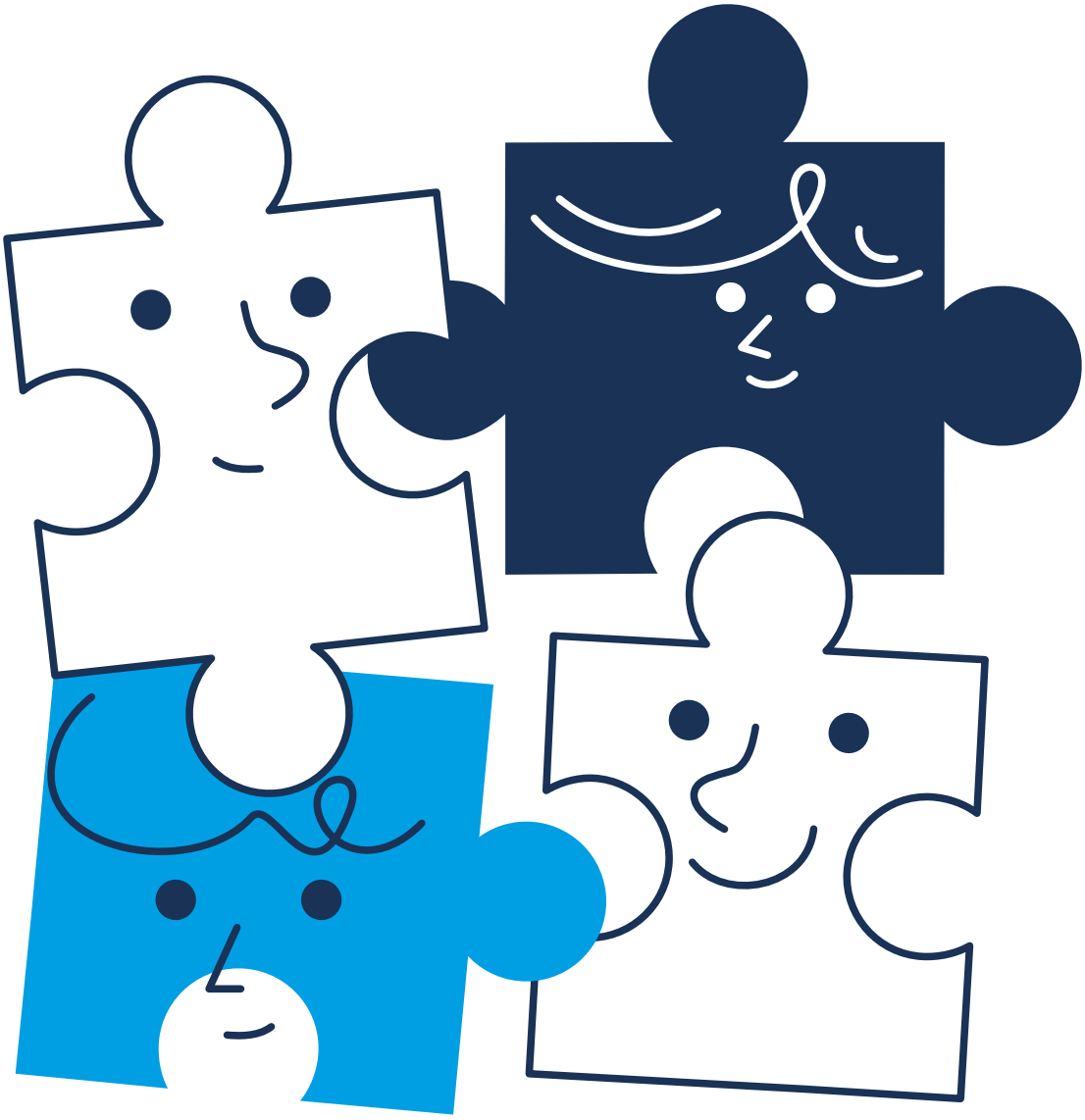
12. Wydział Sztuki i Nauk o Edukacji 151
Edukacja artystyczna w zakresie sztuki muzycznej, Muzyka w multimediach

13. Wydział Sztuki i Nauk o Edukacji 178
Grafika, Projektowanie gier i przestrzeni wirtualnej, Edukacja artystyczna w zakresie sztuk plastycznych

14. Wydział Sztuki i Nauk o Edukacji 195
Pedagogika, Pedagogika wczesnoszkolna i przedszkolna, Pedagogika specjalna

15. Wydział Teologiczny 214
Teologia, Nauki o rodzinie

16. Międzynarodowa Środowiskowa Szkoła Doktorska 231
Szkoła Filmowa im. Krzysztofa Kieślowskiego
Creative management in new media (studia II stopnia), Organizacja produkcji filmowej i telewizyjnej (studia I i II stopnia), Realizacja obrazu filmowego, telewizyjnego i fotografia, Reżyseria (studia I i II stopnia)

Wstęp

Przekazujemy w Państwa ręce przewodnik, którego celem jest wsparcie pracowników badawczo-dydaktycznych w pracy z osobami uczącymi się mającymi szczególne potrzeby edukacyjne (głównie związane z niepełnosprawnością, ale nie wyłącznie). Studentki i studenci ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi stanowią coraz większą grupę osób, z którą spotykamy się podczas zajęć dydaktycznych (w każdej ich formie). Czasami ich potrzeby są oczywiste, wynikające z widocznej niepełnosprawności, a czasem niełatwo je dostrzec przy pierwszym kontakcie. Zarówno te pierwsze, jak i te drugie wymagają odpowiedniego podejścia i nastawienia ze strony wykładowców, a także dostosowania procesu dydaktycznego do indywidualnych możliwości. Nie ma gotowych rozwiązań, ponieważ każdy człowiek jest inny. Są jednak pewne uniwersalne wskazówki, które można wykorzystać w praktyce dydaktycznej, a także przykłady dobrych praktyk zaproponowane podczas sytuacji, które miały miejsce w różnych miejscach naszej uczelni, na różnych wydziałach i kierunkach studiów.

Treści zawarte w przewodniku mają stanowić wskazówki dla nas, wykładowców, pomagające rozpoznać sytuację, w której mamy do czynienia z osobami studiującymi ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi, jak również pozwalające w bardziej świadomy sposób dostosować zajęcia do zróżnicowanych potrzeb edukacyjnych osób uczestniczących w zajęciach.

Jedną z ważniejszych zasad przyświecających naszym wskazówkom jest zasada projektowania uniwersalnego – jako ta, która ma sprzyjać dostosowaniu procesu dydaktycznego w taki sposób, aby odpowiadał różnym potrzebom studentek i studentów. Specyficzne dostosowania pod kątem jednej osoby mogą nie być konieczne, jeśli sposób prowadzenia zajęć uwzględni metody pracy oraz materiały dydaktyczne (wizualne, audiowizualne, drukowane) przygotowane w odpowiedni sposób.

Naszą ideą, którą chcemy zaszczepić w każdym wykładowcy, jest świadomość, że to, co służy osobom ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi, nie będzie szkodzić i utrudniać funkcjonowania osobom niemającym szczególnych potrzeb.

Ważne również, by pamiętać o tym, że naszą rolą nie jest ułatwianie studiowania przez zmniejszanie wymogów, ponieważ każda osoba studiująca (pełno- czy niepełnosprawna) dostanie dyplom naszej uczelni nadający jej określone kwalifikacje i mówiący o określonych kompetencjach. Mamy za zadanie stworzyć takie warunki, żeby każda osoba studiująca mogła osiągnąć założone efekty kształcenia.

1. Specjalne/ Szczególne potrzeby edukacyjne – niepełnosprawność

Szczególne potrzeby edukacyjne

Ustawa o dostępności zwraca uwagę na osobę **ze szczególnymi potrzebami,** definiując ją jako „osobę, która ze względu na swoje cechy zewnętrzne lub wewnętrzne, albo ze względu na okoliczności, w których się znajduje, musi podjąć dodatkowe działania lub zastosować dodatkowe środki w celu przezwyciężenia bariery, aby uczestniczyć w różnych sferach życia na zasadzie równości z innymi osobami”[1]. W odniesieniu do osoby studiującej możemy mówić o szczególnych potrzebach edukacyjnych, odwołując się do funkcjonującego na gruncie pedagogiki specjalnej terminu specjalne potrzeby edukacyjne (SPE).
Mówiąc o specjalnych potrzebach edukacyjnych, należy wziąć pod uwagę dwa podejścia:

1. Skoncentrowane na uczniu, szczególnie na jego deficytach i ich wzajemnych zależnościach.
2. Zorientowane na program nauczania, czyli na sposoby i warunki zaspokajania specjalnych potrzebach edukacyjnych, a nawet niwelowania ich jeszcze przed pojawianiem się[2].

O specjalnych potrzebach edukacyjnych mówimy w sytuacji osób, które ze względu na indywidualne cechy rozwojowe, możliwości edukacyjne czy ograniczenia zdrowotne wymagają dopasowania ogólnodostępnego procesu dydaktycznego do swojej specyficznej sytuacji[3]. W odniesieniu do sytuacji SPE zwraca się uwagę na potrzeby związane z infrastrukturą, do których zaliczyć należy odpowiednie dostosowanie budynku, jego pomieszczeń i wyposażenie w specjalistyczny sprzęt (potrzeby techniczne) oraz przystosowanie procesu dydaktycznego i jego przebiegu do indywidualnych potrzeb danej osoby (potrzeby psychospołeczne)[4]. Wszelkie działania mają na celu umożliwienie efektywnego uczenia się.
Szerzej w literaturze problematyka związana z SPE zaczęła pojawiać się w drugiej połowie XX w. za sprawą raportu z analizy specjalnych potrzeb dzieci w szkołach brytyjskich[5]. W Polsce z kolei definicję specjalnych potrzeb rozwojowych i specjalnych potrzeb edukacyjnych opracował m.in. specjalnie powołany przez MEN Zespół Ekspertów ds. Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych. Zgodnie z jego wyjaśnieniami ustalono, że:

[1] Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Art. 2, pkt. 3).
[2] Por. Z. Gajdzica, *Kogo najchętniej zatrudnię – czyli o oczekiwaniach dyrektorów szkół specjalnych i integracyjnych wobec absolwentów pedagogiki i pedagogiki specjalnej,* „Studia Pedagogiczne” 2014, t. 67, s. 235–249.
[3] M. Bolińska, *Specjalne potrzeby edukacyjne w kształceniu akademickim,* „Edukacja Ustawiczna Dorosłych” 2018, nr 1, s. 102. edukacjaustawicznadoroslych.eu/images/2018/1/09_1_2018.pdf.
[4] Tamże.
[5] Tamże.

• dzieci i młodzież ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi to osoby, u których stwierdza się spektrum objawów utrudniających lub uniemożliwiających funkcjonowanie: ruchowe, sensoryczne, poznawcze, w zakresie komunikacji czy emocjonalno-społeczne oraz/albo psychiczne, wpływających na jakość życia i pełnienie ról społecznych teraz oraz/albo w przyszłości;
• dzieci i młodzież ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi to osoby, u których stwierdza się zagrożenie niepełnosprawnością, wszelkie dysfunkcje, dysharmonie lub niesprawności mogące mieć negatywny wpływ na dalszy rozwój[6].

W odniesieniu do osób kształcących się na poziomie wyższym katalog szczególnych potrzeb będzie nieco inny niż ten wypracowany na potrzeby edukacji niższego stopnia.

Na potrzeby edukacji wyższej możemy przyjąć definicję, iż szczególne potrzeby edukacyjne to wszelkie potrzeby wynikające z innej (odmiennej sytuacji) życiowej danej osoby studiującej (zdrowotnej, poznawczej, finansowej, komunikacyjnej, rasowej, religijnej itp.), które w jakikolwiek sposób utrudniają osiągnięcie efektów uczenia się w sposób tradycyjny, bez dodatkowego dostosowania i ewentualnej modyfikacji bądź to formy zajęć, bądź sposobu weryfikacji efektów uczenia się, bądź dostosowania przestrzeni edukacyjnej (infrastruktury, środków dydaktycznych).

Niepełnosprawność

Światowa Organizacja Zdrowia rozpoczęła w latach 80. prace nad ujednoliceniem terminologii związanej z definiowaniem niepełnosprawności. Wypracowana w 1980 r. definicja podawała, że niepełnosprawność to „ograniczenie lub brak zdolności do wykonywania czynności w sposób lub w zakresie uważanym za normalny dla człowieka, wynikające z uszkodzenia i upośledzenia funkcji organizmu”[7]. Obecnie WHO odwołuje się do pojęć uwzględniających stan zdrowia człowieka. Należą do nich:
• niesprawność (*impairment*) – każda utrata sprawności lub nieprawidłowość w budowie czy funkcjonowaniu organizmu pod względem psychologicznym, psychofizycznym lub anatomicznym;
• niepełnosprawność (*disability*) – każde ograniczenie bądź niemożność (wynikające z niesprawności) prowadzenia aktywnego życia w sposobie lub zakresie, które są uznawane za typowe dla człowieka;

[6] L. Zaremba, *Specjalne potrzeby rozwojowe i edukacyjne dzieci i młodzieży. Identyfikowanie SPR i SPE oraz sposoby ich zaspokajania,* Warszawa 2014, s. 15. www.bc.ore.edu.pl/Content/671/identyfikowanie+spe_spr.pdf.
[7] *Niepełnosprawność,* w: *Encyklopedia PWN.* encyklopedia.pwn.pl/haslo/niepelnosprawnosc;3947453.html.

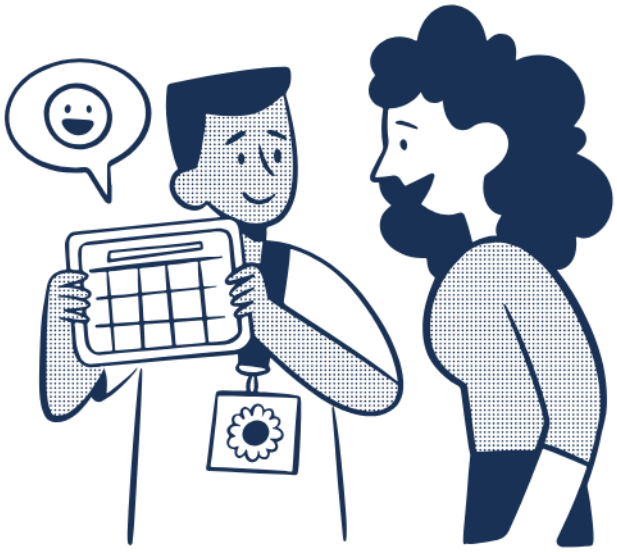
• ograniczenia w zakresie pełnienia funkcji społecznych (*handicap*) – ułomność określonej osoby wynikająca z niesprawności lub niepełnosprawności, ograniczająca lub uniemożliwiająca pełną realizację roli społecznej odpowiadającej wiekowi, płci oraz zgodnej ze społecznymi i kulturowymi uwarunkowaniami[8].
Prawny model niepełnosprawności obowiązujący w Polsce na podstawie Ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych definiuje niepełnosprawność jako „trwałą lub okresową niezdolność do wypełniania ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności powodującą niezdolność do pracy", określając stopnie niepełnosprawności jako lekki, umiarkowany i znaczny[9]. W Uniwersytecie Śląskim model ten jest wykorzystywany w celu przyznawania stypendium specjalnego.

Wśród rodzajów niepełnosprawności i chorób, które pozwalają na wszczęcie procedury orzekania o stopniu niepełnosprawności, wymienić można:
• choroby neurologiczne, w tym neurodegeneracyjne,
• niepełnosprawność ruchową,
• niepełnosprawność intelektualną,
• choroby układu oddechowego i krążenia,
• niepełnosprawność narządu wzroku i głuchoślepotę,
• niepełnosprawność słuchu oraz/albo mowy,
• schorzenia metaboliczne,
• choroby układu moczowo-płciowego,
• choroby rzadkie/genetyczne,
• choroby psychiczne,
• nowotwory,
• otyłość[10].

W polskim prawie definicja niepełnosprawności pojawia się także w Karcie Praw Osób Niepełnosprawnych (M.P. z 13.08.1997 r., nr 50, poz. 475), według której osoby niepełnosprawne to „osoby, których sprawność fizyczna, psychiczna lub umysłowa trwale lub okresowo utrudnia, ogranicza lub uniemożliwia życie codzienne, naukę, pracę oraz pełnienie ról społecznych".
Polska jest także sygnatariuszem Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzonej w Nowym Jorku 13 grudnia 2006 r. Zgodnie z jej brzmieniem osoby niepełnosprawne to osoby, „które mają długotrwale naruszoną sprawność fizyczną, umysłową, intelektualną lub

[8] M. Giełda, *Pojęcie niepełnosprawności,* w: *Prawno-administracyjne aspekty sytuacji osób niepełnosprawnych w Polsce,* Wrocław 2015, s. 27. repozytorium.uni.wroc.pl/Content/79842/PDF/01_01_Gielda-M_Pojecie-niepelnosprawnosci.pdf.
[9] Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Art. 3 i 4).
[10] Stop Barierom, *Rodzaje niepełnosprawności.* stopbarierom.pl/e-niezbednik/rodzaje-niepelnosprawnosci/.

w zakresie zmysłów, co może, w oddziaływaniu z różnymi barierami, utrudniać im pełny i skuteczny udział w życiu społecznym, na zasadzie równości z innymi osobami".
Na potrzeby edukacyjne odnosimy się do funkcjonalnego modelu definiowania niepełnosprawności i szanujemy prawo każdego człowieka do edukacji, samodzielnego stanowienia o sobie oraz planowania swojego rozwoju zawodowego i społecznego.

2. Założenia projektowania uniwersalnego

Projektowanie uniwersalne jest założeniem uwzględniającym takie przygotowanie produktów, procesów i otoczenia, by mogły one być one użyte i dostępne w możliwie szerokim zakresie, bez potrzeby adaptacji lub specjalnego opracowywania.
Intencją twórców poradnika jest zatem uwrażliwienie prowadzących zajęcia na główne zasady projektowania uniwersalnego. Konsekwencją będzie tak przygotowany proces kształcenia, by odpowiadał różnym potrzebom osób studiujących pod kątem metody pracy i materiałów dydaktycznych (wizualnych, audiowizualnych, drukowanych).
„Koncepcja uniwersalnego projektowania jest oparta na zasadzie równości w większym stopniu niż koncepcja ogólnej dostępności dla osób z obniżoną funkcjonalnością. Rozwiązania przestrzenne zgodne z zasadą projektowania uniwersalnego przewidują, iż podstawowe działania będą z założenia odpowiadały potrzebom wszystkich użytkowników i nie będą wymagały specjalnych rozwiązań. Projektowanie jest zatem pojmowane jako wspólny termin na określenie wszystkich działań, które dotyczą kształtowania otoczenia”[11].

Zasady projektowania uniwersalnego

Zasada 1: Równość w korzystaniu
Celem jest zapewnienie tego samego sposobu użytkowania dla wszystkich, unikając segregacji lub stygmatyzacji osób studiujących. Dotyczy to także projektowania materiałów edukacyjnych w taki sposób, by były atrakcyjne dla wszystkich użytkowników.

Zasada 2: Elastyczność w użytkowaniu
Przejawia się w zapewnieniu wyboru w zakresie metod użytkowania, możliwości dostępu, ułatwień w uzyskaniu dokładności i precyzji, dostosowania do tempa pracy oraz różnych form walidacji efektów uczenia się.

Zasada 3: Proste i intuicyjne użytkowanie
Polega przede wszystkim na eliminacji niepotrzebnych złożoności, zapewnieniu zgodności z oczekiwaniami i intuicją osoby studiującej, uwzględnieniu szerokiego zakresu umiejętności czytania i pisania oraz umiejętności językowych, jak również porządkowaniu informacji zgodnie z ich znaczeniem. Istotne będzie także zapewnienie skutecznej podpowiedzi i informacji zwrotnej w trakcie i po zakończeniu zadania. Dużą rolę w tym przypadku odgrywać będą możliwie prosto

[6] Budowlane ABC, *Projektowanie uniwersalne – objaśnienie koncepcji*. budowlaneabc.gov.pl/standardy-projektowania-budynkow-dla-osob-niepelnosprawnych/wprowadzenie/projektowanie-uniwersalne-objasnienie-koncepcji/.

i przewidywalnie zaprojektowane materiały – klarowny spis treści i ten sam układ treści/instrukcji podczas całego kursu, jasno przedstawiona kolejność poleceń oraz ten sam system oznaczania we wszystkich materiałach.

Zasada 4: Czytelna informacja
Dotyczy maksymalizacji czytelności istotnych informacji, co przejawiać się powinno w unikaniu zamieszczania w materiałach treści, które nie są konieczne i rozpraszają uczącego się. Należy akcentować ważne informacje poprzez podkreślanie lub wytłuszczanie. Ułatwi to koncentrację uwagi i późniejsze powtórki wiadomości. Zasada ta polega także na używaniu różnych form przekazu (wizualnej, werbalnej, dotykowej) do przedstawiania istotnych informacji. Ważne jest również zadbanie o to, by instrukcje lub wskazówki były łatwe do przekazania. Warto także pamiętać, by zapewniona była kompatybilność z różnymi technikami lub urządzeniami używanymi przez osoby z ograniczeniami sensorycznymi.

Zasada 5: Tolerancja na błędy
Stosując tę zasadę w procesie kształcenia, należy zwrócić uwagę na bezpieczeństwo – odpowiednio rozmieścić elementy/informacje w celu zminimalizowania zagrożeń i błędów, zapewnić ostrzeżenia na ich temat oraz zabezpieczenia na wypadek awarii. Należy także zniechęcać do odruchowych działań w zadaniach wymagających czujności. Przed egzaminem warto przygotować przykładowe testy, które pomogą ukierunkować proces samokształcenia. Należy dawać możliwość poprawienia błędu, jeśli osoba studiująca sama go zauważy. W tym kontekście ważna jest także regularność informacji zwrotnej na temat postępów w uczeniu się.

Zasada 6: Niewielki wysiłek fizyczny
W zależności od specyfiki danego kierunku kształcenia warto minimalizować powtarzające się czynności i długotrwały wysiłek fizyczny. Racjonalne będzie utrzymanie neutralnej pozycji ciała i używanie rozsądnych sił operacyjnych. W kształceniu, które nie wymaga większego zaangażowania fizycznego (dodatkowych działań ruchowych), warto dawać czytelne, jednoznaczne polecenia podczas uczenia, a także walidacji efektów uczenia się. Pomogą one ograniczać niepotrzebne straty energii i maksymalizować skupienie na uczeniu się.

Zasada 7: Wielkość i przestrzeń dla dostępności i użyteczność
Celem stosowania tej zasady jest zapewnienie każdemu użytkownikowi dobrej widoczności ważnych elementów oraz dostępu do nich. Ponadto ważne jest dostosowanie do różnych rozmiarów dłoni i uchwytów, osób lewo- i praworęcznych oraz zapewnienie odpowiedniej przestrzeni do korzystania z urządzeń wspomagających lub pomocy osobistej.

Projektowanie uniwersalne w kształceniu wykracza poza przystępne projektowanie dla osób niepełnosprawnych, tak aby wszystkie aspekty doświadczenia edukacyjnego były bardziej zintegrowane. Cechy te obejmują także te związane z płcią, rasą i pochodzeniem etnicznym, wiekiem, posturą, niepełnosprawnością i stylem uczenia się.
Zasady projektowania uniwersalnego można zastosować także do przestrzeni fizycznych, samych wejść do budynków i ciągów komunikacyjnych, tak aby zapewnić przyjazne, wygodne, dostępne, atrakcyjne, funkcjonalne oraz bezpieczne korzystanie wszystkim osobom studiującym. Również w przestrzeni wirtualnej możliwe jest stosowanie zasad projektowania uniwersalnego poprzez tworzenie materiałów i takie projektowanie zajęć, by były dostępne dla osób z szerokim zakresem zdolności i niepełnosprawności oraz odmiennymi cechami.

Ustawa o dostępności w kontekście kształcenia akademickiego

Uniwersytet Śląski w Katowicach to społeczność, która jednoczy studentki i studentów, nauczycielki i nauczycieli akademickich oraz inne pracowniczki i innych pracowników niezależnie od ich poglądów, rasy, orientacji czy też stopnia sprawności. Nie podlega dziś zatem dyskusji, czy należy wspierać i wspomagać osoby z niepełnosprawnością, ale jak to robić, by w pełni i na równi z innymi korzystały one z zasobów i świadczeń, jakie może dostarczyć Uniwersytet.

Skupiając się w tym miejscu na potrzebach osób studiujących, należy pamiętać, że zgodnie z art. 69 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej: „Osobom niepełnosprawnym władze publiczne udzielają, zgodnie z ustawą, pomocy w zabezpieczaniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej". Zasadę tę wzmacnia dziś Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, przyjęta rezolucją nr 61/106 13 grudnia 2006 r. przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych. W art. 1 wskazuje ona główny swój cel, którym jest „popieranie, ochrona i zapewnienie pełnego i równego korzystania ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności przez wszystkie osoby niepełnosprawne oraz popieranie poszanowania ich przyrodzonej godności". Jedną z ośmiu zasad przewodnich Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, poza poszanowaniem godności i niezależności, niedyskryminacją, integracją społeczną oraz poszanowaniem różnic i akceptacją, jest zapewnienie równości szans i szeroko rozumianej dostępności. Jeśli chodzi o ten ostatnio wskazany aspekt: „Aby umożliwić osobom niepełnosprawnym samodzielne funkcjonowanie i pełny udział we wszystkich sferach życia, [należy podjąć] odpowiednie środki w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym, na zasadzie równości z innymi osobami, dostępu do środowiska fizycznego, środków transportu, informacji i komunikacji, w tym technologii i systemów informacyjno-komunikacyjnych, a także do innych urządzeń i usług,

powszechnie dostępnych lub powszechnie zapewnianych, zarówno na obszarach miejskich, jak i wiejskich" (art. 9 Konwencji). Środki te powinny zmierzać do eliminacji wszelkich przeszkód i barier – rozumianych w sensie czysto fizycznym, jak również mentalnym – poprzez zapewnienie dostępności osobom z niepełnosprawnością m.in. do obiektów, transportu, szkół oraz informacji, komunikacji i innych usług.

Szczególną rolę w prawie krajowym w zakresie dostępności odgrywa ustawa z 19 lipca 2019 roku o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami. Ustawa ta określa środki służące zapewnianiu dostępności takim osobom oraz obowiązki podmiotów publicznych w tym zakresie. Bardzo szeroka definicja wskazuje, kim są osoby ze szczególnymi potrzebami – są to wszyscy, którzy ze względu na swoje cechy zewnętrzne lub wewnętrzne albo ze względu na okoliczności, w których się znajdują, muszą podjąć dodatkowe działania lub zastosować dodatkowe środki w celu przezwyciężenia barier, aby uczestniczyć w różnych sferach życia na zasadzie równości z innymi. Jak wskazano wyżej – przy opisie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – bariery, z którymi przychodzi zmierzyć się osobom z niepełnosprawnościami, należy rozumieć szeroko. Są to przeszkody lub ograniczenia nie tylko architektoniczne, ale także cyfrowe lub informacyjno-komunikacyjne, które uniemożliwiają lub utrudniają tym osobom udział w różnych sferach życia na zasadzie równości z innymi osobami.

Osoby studiujące ze szczególnymi potrzebami mają prawo w Uniwersytecie Śląskim w Katowicach do równego z pozostałymi dostępu do infrastruktury uczelnianej, a także mogą korzystać z oferty dydaktycznej w sposób, który umożliwi im zdobycie wykształcenia. Niepełnosprawność czy szerzej – szczególne potrzeby – same w sobie nie mogą być podstawą wykluczenia, choć z obiektywnych powodów nie wszystkie środki i metody dydaktyczne mogą być w przypadku osób ze szczególnymi potrzebami wykorzystywane. Jedynym z zadań Uniwersytetu w ramach zapewniania powszechnej dostępności jest podejmowanie działań mających na celu uwzględnianie potrzeb tej szczególnej grupy osób studiujących w planowanej i prowadzonej przez uczelnię działalności, jak również usuwanie barier czy zapobieganie ich powstawaniu.

Aktywność ta przejawia się nie tylko w zakresie zapewnienia dostępności architektonicznej, cyfrowej oraz informacyjno-komunikacyjnej. Ze względu na misję Uniwersytetu wykracza ona poza sfery określone Ustawą o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami. Podejmowane są bowiem szersze działania wspierające osoby studiujące ze szczególnymi potrzebami w realizacji ich podstawowego celu na uczelni, jakim jest zdobycie lub pogłębienie i poszerzenie wiedzy na równi z innymi studentkami i studentami. Działania te dotyczą nie tylko dostosowania infrastruktury Uniwersytetu do ich

wymagań (niwelowania barier architektonicznych, udostępniania pętli indukcyjnych, tworzenia pokojów wyciszeń), ale także – a może przede wszystkim – szczególnego wsparcia w postaci aktywnej działalności wydziałowych koordynatorów ds. dostępności, dostosowania procedur administracyjnych w celu uproszczenia załatwiania spraw w dziekanatach, umożliwienia wsparcia w postaci asystenta studentki/studenta czy też psa przewodnika lub ułatwień w tym zakresie oraz stworzenia przyjaznego środowiska dla uczenia się osób ze szczególnymi potrzebami. Takie osoby studiujące wymagają bowiem indywidualnego podejścia, w zależności od rodzaju i zakresu niepełnosprawności albo stanu, w którym się aktualnie znajdują.

3. Wsparcie studentki/ studenta z niepełno-sprawnością

3.1. Procedury Indywidualnego Dostosowania Studiów

Studia na Uniwersytecie Śląskim dostosowuje się na podstawie obowiązującego regulaminu studiów. W § 16 znajduje się zapis stanowiący, iż: „Studentom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi dziekan przyznaje IDS. Szczegółowe zasady przyznawania IDS określa załącznik nr 1 do regulaminu".

Dostosowanie studiów:
• to obwiązek wykładowców regulowany w regulaminie studiów. Jego celem jest wyrównanie możliwości tak, by osoby studiujące ze specjalnymi potrzebami mogły osiągnąć efekty kształcenia na równi ze studentkami i studentami bez tych potrzeb;
• nie polega na zmniejszaniu wymagań wobec studentki/studenta, ale na modyfikacji pewnych elementów procesu dydaktycznego (np. powiększeniu czcionki, rozłożeniu materiału na partie itp.), w zależności od potrzeb osoby studiującej. Wymagania merytoryczne dla studentek i studentów ze specjalnymi potrzebami oraz bez takich potrzeb są takie same.

Proces dostosowania realizowany jest na podstawie zasad:
• Indywidualizacja – formy dostosowania dobrane są indywidualnie do każdej osoby.
• Podmiotowość – uwzględnienie samodzielności studentki/studenta.
• Rozwijanie potencjału osoby – formy dostosowania jako kompensacja.
• Racjonalność dostosowania – dostosowanie racjonalne ekonomiczne, skutecznie wyrównujące szansę.
• Utrzymanie standardu akademickiego – dostosowanie organizacji studiów musi uwzględniać utrzymanie standardu merytorycznego.
• Dostosowanie najbliższe standardowemu sposobowi prowadzenia zajęć – nie stanowi przywileju, tylko stwarza takie same możliwości dla wszystkich.
• Równe prawa i obowiązki – zapewnienie równych praw w dostępie do edukacji, ale także poprzez realizowane dostosowanie; stawianie takich samych wymagań.

Więcej informacji można znaleźć w regulaminie studiów, dostępnym na stronie internetowej: aktyprawne.us.edu.pl/d/6335/5/?tc=66

Dostosowanie studiów w etapach:

• Osoba studiująca ubiegająca się o dostosowanie składa wniosek do Centrum Obsługi Studentów osobiście bądź mailowo na adres: ids@us.edu.pl lub u wydziałowego koordynatora ds. dostępności.
• Pracownik Centrum odpowiadający za dostosowanie organizuje spotkanie z osobą studiującą, psychologiem oraz wydziałowym koordynatorem ds. dostępności.

• Podczas spotkania ustalane są indywidualne zalecenia dla osoby studiującej.
• Wniosek zostaje przedłożony do akceptacji dziekanowi odpowiedniego wydziału.
• Po uzyskaniu zgody dziekana prowadzący zajęcia z osobą studiującą są informowani przez wydziałowego koordynatora ds. dostępności o uzyskanych dostosowaniach w procesie studiowania.

3.2. Asystent studentki/studenta z niepełnosprawnością i jego rola

Osoba studiująca, która wnioskuje o wsparcie asystenta studentki/studenta z niepełnosprawnością, po otrzymaniu pozytywnej decyzji dotyczącej zakresu form wsparcia przedstawia osobę, która będzie jej asystentem (ASN).

Ze wskazanym przez studentkę/studenta asystentem Uniwersytet Śląski podpisuje umowę cywilnoprawną. Asystent jest zobowiązany do prowadzenia karty godzin pracy, którą potwierdzają pracownicy uczelni. Na podstawie kart następuje rozliczenie, zgodnie z zasadami obowiązującymi w UŚ. Osoba prowadząca zajęcia nie powinna kontaktować się z asystentem, pomijając studentkę/studenta z niepełnosprawnością. Osoba studiująca z niepełnosprawnością powinna być traktowana przez wykładowcę podmiotowo, a asystent powinien pozostać w cieniu i ten kontakt ułatwić.

Do zadań asystentów należy wsparcie w zakresie:
• dojazdu na uczelnię i z powrotem,
• poruszania się po uczelni,
• sporządzania notatek,
• studenckich spraw organizacyjnych.

ASN w ramach umowy nie wykonuje następujących czynności:
• nie bierze czynnego i aktywnego udziału w zajęciach (chyba że jest osobą studiującą w grupie),
• nie uczy studentki/studenta (nie udziela korepetycji),
• nie odpowiada za studentkę/studenta w kontakcie bezpośrednim (szczególnie podczas zaliczeń i egzaminów).

Asystent studentki/studenta z niepełnosprawnością, jak sama nazwa wskazuje, asystuje osobie studiującej i wspiera ją w wykonywaniu tych czynności, z którymi ma ona trudność. Nie wyręcza jej, nie wykorzystuje jej sytuacji dla swoich celów, ale dokłada wszelkich starań, by osoba z niepełnosprawnością była możliwie jak najbardziej samodzielna, ale nie pozbawiona potrzebnej pomocy. Dlatego też asystent powinien być dobrze przygotowany w zakresie wspierania osoby studiującej. Nie powinien nigdy ograniczać podmiotowości i decyzyjności osoby z niepełnosprawnością.

We wszelkich sprawach dotyczących asystentów studentek i studentów z niepełnosprawnościami należy się zgłaszać do Centrum Obsługi Studentów poprzez adres: ids@us.edu.pl

3.3. Tłumacz Polskiego Języka Migowego – jego zadania, prawa i obowiązki

W przypadku zaistnienia takiej potrzeby uczelnia zapewnia osobie studiującej wsparcie tłumacza Polskiego Języka Migowego (jak również usługę zdalnego tłumacza języka migowego), co wynika z Ustawy o języku migowym i innych środkach komunikowania się. Jego zadaniem jest tłumaczenie indywidualne dla studentki/studenta podczas zajęć dydaktycznych, a także – o ile zachodzi taka potrzeba – również we wszystkich innych sytuacjach związanych z realizacją toku studiów (podczas kontaktów z pracownikami uczelni, w trakcie załatwiania formalności związanych ze studiowaniem, sprawdzianów, kolokwiów i egzaminów itp.).

Zadaniem tłumacza jest:
- przekład treści przekazywanych podczas zajęć,
- przekład rozmów osoby studiującej z pracownikami uczelni.

Tłumacz Polskiego Języka Migowego nie wykonuje następujących czynności:
- nie bierze czynnego i aktywnego udziału w zajęciach,
- nie uczy studentki/studenta (nie udziela korepetycji),
- nie odpowiada za studentkę/studenta w kontakcie bezpośrednim (szczególnie podczas zaliczeń i egzaminów).

Tłumacz nie wyręcza osoby studiującej, nie wykorzystuje jej sytuacji dla swoich celów, ale dokłada wszelkich starań, by osoba z niepełnosprawnością była możliwie jak najbardziej samodzielna, ale nie pozbawiona potrzebnej pomocy.

We wszelkich sprawach dotyczących tłumaczy należy się zgłaszać do Centrum Obsługi Studentów poprzez adres: ids@us.edu.pl

3.4. Pies przewodnik – jak podchodzić do psa przewodnika osoby niewidomej

Osoby studiujące korzystające z pomocy psa przewodnika mogą przy jego asyście uczestniczyć we wszystkich zajęciach dydaktycznych, a także korzystać z jego pomocy we wszelkich innych sytuacjach związanych ze studiowaniem, swobodnie poruszając się po wszystkich budynkach należących do kampusu uniwersyteckiego. Osoba z niepełnosprawnością mająca psa jest od niego często tak zależna, że zostawienie zwierzęcia za drzwiami sali jest dla niej bardzo ograniczające. To tak, jakby kazać komuś poza salą zostawić laskę lub wózek inwalidzki.

Jak zachowywać się wobec psa pełniącego rolę przewodnika?

- Psa nie należy głaskać, wołać, gwizdać na niego ani rozpraszać w żaden inny sposób.
- Pies przewodnik został wyszkolony tak, aby mógł się skupić i wykonywać swoją pracę – kiedy jego uprząż jest założona, nie powinien zajmować się innymi zadaniami.
- Najlepszą strategią zachowania wobec psa przewodnika jest niezwracanie na niego większej uwagi i zajmowanie się swoimi zadaniami.

Jeśli na wydziale pojawi się osoba studiująca korzystająca z psa asystującego, warto dokładnie przygotować do tego personel administracyjny oraz studentki i studentów. Podczas tego przygotowania powinna być też obecna osoba studiująca, która korzysta z psa asystującego. Warto wspólnie uzgodnić zasady kontaktu z psem, miejsce odpo czynku i ewentualne wsparcie, jakie uczelnia może zaoferować psu (np. miskę z wodą).
Jeśli np. pojawią się obawy, że pies asystujący nie powinien wchodzić z osobą studiującą do laboratorium, biblioteki lub innych ważnych miejsc, należy o tym rozmawiać i wraz z koordynatorem ds. dostępności wspólnie wypracować rozwiązanie komfortowe dla każdej ze stron.

Wydział Humanistyczny

Doradztwo filozoficzne i coaching, Filozofia, Architektura informacji, Informacja naukowa i bibliotekoznawstwo, Kognitywistyka, Historia, Historia sztuki, Komunikacja cyfrowa, Komunikacja promocyjna i kryzysowa, Logopedia

Wyzwania dla osób studiujących z niepełnosprawnościami

Studiując kierunek doradztwo filozoficzne i coaching, będziesz m.in. brał/a udział w warsztatach coachingowych, prowadzić superwizje procesu coachingowego z klientem zewnętrznym oraz uczestniczyć w sesjach coachingowych.

Studiując kierunek filozofia, będziesz uczyć się m.in. łaciny oraz tłumaczenia tekstów filozoficznych.

Studiując kierunek architektura informacji będziesz dużo pracować przy komputerze. Będziesz poznawać zasady projektowania graficznego i wdrażać je we własnych projektach, opracowując grafikę komputerową, infografiki czy strony internetowe z wykorzystaniem specjalistycznego oprogramowania komputerowego. Będziesz uczyć się, jak je projektować, żeby zapewniać najlepsze doświadczenia ich użytkownikowi.

Studiując informację naukową i bibliotekoznawstwo, będziesz dużo pracować przy komputerze, niekiedy z wykorzystaniem profesjonalnego oprogramowania komputerowego (przy projektowaniu graficznym, tworzeniu baz danych i stron internetowych, w systemach bibliotecznych), będziesz również brać udział w pracach introligatorskich przy oprawianiu książek.

Studiując kierunek kognitywistyka, będziesz m.in. uczestniczyć w translatorium tekstów kognitywistycznych. Będziesz także uczyć się programowania w Java, co wiąże się z pracą przy komputerze.

Studiując kierunek historia, będziesz brać udział w zajęciach terenowych, a także w praktykach zawodowych (w zależności od specjalności w instytucjach sektora administracyjno-samorządowego zajmujących się archiwistyką) bądź praktykach pedagogicznych. W ramach praktyk nauczycielskich będziesz mieć kontakt z uczniami. Zwróć uwagę, że w przyszłej pracy zawodowej może okazać się ważna odpowiednia wymowa. Możesz także uczyć się łaciny.

Studiując kierunek historia sztuki, będziesz brać udział m.in. w obozie inwentaryzacyjnym (zajęciach w terenie i w galeriach sztuki), a także będziesz realizować praktyki w instytucjach związanych z kulturą oraz badaniem, ochroną, popularyzacją i handlem dziełami sztuki.

Studiując kierunek komunikacja cyfrowa, komunikacja promocyjna i kryzysowa, będziesz uczyć się programowania z wykorzystaniem języków programowania (praca przy komputerze) oraz tworzenia materiałów audiowizualnych. Będziesz także realizować praktyki zawodowe poza siedzibą uczelni.

Na kierunek logopedia obowiązują egzaminy wstępne. Studiując go, będziesz realizować ćwiczenia z terapii logopedycznej, a także praktyki nauczycielskie, w ramach których będziesz mieć kontakt z uczniami. Zwróć uwagę, że w przyszłej pracy zawodowej nieodzowna jest odpo wiednia wymowa.

Jak dostosować przestrzeń np. sali wykładowej/ćwiczeniowej podczas zajęć?

Osoby z niepełnosprawnością ruchową (kule inwalidzkie, laska, balkonik)
Jeśli w grupie jest osoba, która używa urządzeń wspomagających poruszanie, w miarę możliwości warto zapewnić jej miejsce siedzące z podłokietnikami lub wyższym siedziskiem. Jeśli masz wątpliwości w tym zakresie, możesz o to zapytać daną osobę. Bez względu na rodzaj urządzenia (balkonik, kule itp.) osoba z niego korzystająca musi mieć możliwość swobodnego dotarcia do miejsca siedzącego – musi zatem mieć więcej przestrzeni niż pozostałe osoby niekorzystające z tego typu urządzeń.

Osoby z niepełnosprawnością ruchową – na wózkach inwalidzkich
Jeśli masz wśród osób studiujących osobę na wózku inwalidzkim, sprawdź, czy dostęp do sali jest łatwy oraz czy wjazd/drzwi są wystarczająco szerokie. Dostosuj przestrzeń pracy, aby osoba na wózku mogła spokojnie zająć miejsce i mieć swobodę w poruszaniu się, a także komfort w zakresie motoryki małej.

Zapytaj dyskretnie osobę na wózku, czy uczestniczenie w zajęciach bez przesiadania się jest dla niej komfortowe i czy nie potrzebuje do swojej dyspozycji np. stolika dostosowanego do wózka. Niektóre urządzenia są dostępne dla osób ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi w Centrum Obsługi Studentów – wystarczy tylko skontaktować się z Centrum i zgłosić taką potrzebę. Bądź uważny na to, czy osoba na wózku w pozycji siedzącej widzi prowadzącego zajęcia i prezentację oraz czy ma kontakt z pozostałymi uczestniczkami i uczestnikami zajęć.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli w twojej grupie są osoby niedosłyszące, upewnij się, że osoba niedosłysząca zajęła miejsce umożliwiające swobodne dostrzeżenie wszystkiego, co prezentujesz. Miejsce dla osoby niedosłyszącej powinno się znajdować w spokojnej przestrzeni, o dobrym oświetleniu (nie powinno się znajdować np. w przejściu). Zabezpiecz dla osoby słabosłyszącej możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Osoby niedosłyszące używające aparatów słuchowych nie powinny być narażone na nadmierny hałas, który zakłóca pracę aparatu.

Stwórz odpowiednią przestrzeń do komunikacji – pozbawioną nadmiernego hałasu, brzęczących dystraktorów – aby dźwięki słyszane przez osobę zaaparatowaną były związane z procesem kształcenia. Zadbaj o dobrą akustykę na tyle, na ile się da. Pamiętaj o kontakcie wzrokowym oraz o tym, aby twoja twarz podczas wypowiedzi zawsze była dobrze oświetlona (nie stawaj pod oknem) i widoczna dla osoby słabosłyszącej. Jeśli osoba słabosłysząca jest zaaparatowana/zaimplantowana, sprawdź, czy w twoim budynku są dostępne sale wyposażone w pętle indukcyjne, i postaraj się, aby wasze zajęcia odbywały się w takich salach. Jeśli nie ma takich sal, porozmawiaj z administratorem obiektu, uczelnianym koordynatorem ds. dostępności i osobą słabosłyszącą w celu wypracowania najskuteczniejszego systemu wspierającego transmisję dźwięku z mikrofonu mówcy do aparatu lub implantu słuchowego osoby studiującej. Możesz również skontaktować się z Centrum Obsługi Studentów w celu zorganizowania przenośnej pętli indukcyjnej – ułatwi to osobie słabosłyszącej odbiór komunikatów.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli w grupie jest osoba Głucha komunikująca się Polskim Językiem Migowym, zadbaj o salę wykładową – powinna być przestrzenna, przewietrzona i dobrze oświetlona; ważnym czynnikiem komunikacji z osobą Głuchą jest również dobra widoczność. Zabezpiecz dla danej osoby możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Jeśli osoba ta korzysta z pomocy tłumacza języka migowego, pozwól mu zająć miejsce, które zapewni swobodne odczytywanie przekazywanych przez ciebie treści i przekazywanie ich osobie studiującej, a także kontakt z tobą. Jeśli twój wykład będzie tłumaczony na język migowym, warto mówić wolno i starać się kątem oka poobserwować, czy tłumacz języka migowego nadąża z tłumaczeniem.

Jeśli dotyczy to przestrzeni wirtualnej, zabezpiecz możliwość uczestnictwa tłumacza w zajęciach oraz spraw, by jego sylwetka była wyeksponowana (przypnij okno do ekranu), tak aby był widoczny dla osoby studiującej w większym rozmiarze niż najmniejsze ikonki.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, postaraj się, aby przestrzeń sali była dla niej bezpieczna, pozbawiona przeszkód. Zwróć uwagę innym osobom studiującym, by nie pozostawiały plecaków, toreb czy innych rzeczy na podłodze, zaburzając tym ciągi komunikacyjne, po których porusza się osoba niewidoma. Postaraj się, aby osoba niewidoma mogła swobodnie poruszać się z białą laską. Kiedy dana osoba przychodzi na zajęcia po raz pierwszy, pozwól jej zapoznać się

z organizacją Sali – opisz, jak ona wygląda, co się w niej znajduje (możesz używać do tego schematu tarczy zegarowej, np. na 12.00 znajduje się tablica multimedialna, obok, na 11.00, biurko nauczyciela itd.).

Zapewnij takiej osobie nieco więcej przestrzeni niż osobom widzącym, by mogła bezpiecznie poruszać się w przestrzeni sali laboratoryjnej czy wykładowej. Osoby studiujące niewidome powinny mieć możliwość dobrego słyszenia tego, co mówisz. Jeżeli będą pracować z asystentem – należy zapewnić im osobne stanowisko do ćwiczeń. Sposób percepcji osób niewidzących jest odmienny – warto zatem przed zajęciami porozmawiać z nimi, aby się dowiedzieć, jak przygotowanego miejsca będą potrzebować (np. na dodatkowy sprzęt: maszynę brajlowską, laptop, słuchawki itp.). Upewnij się, że mają dostęp do gniazdka elektrycznego (zasilania urządzeń) i internetu.

Jeśli osobie niewidomej towarzyszy pies przewodnik, zapewnij mu odpowiednią przestrzeń. Pamiętaj, że pies jest w pracy, więc nie powinno się do niego podchodzić ani go nawoływać. Jeśli potrzebuje chwilkę pochodzić czy napić się wody, pozwól mu na to.

Osoby o niestandardowym wzroście
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), postaraj się zabezpieczyć ją w komfortowe i dostosowane do jej możliwości miejsce: dla osoby niskiej – niskie krzesło i niski stół (lub z możliwością regulacji), dla osoby wysokiej – wysokie krzesło i wysoki stół (lub z możliwością regulacji).

Osoby w spektrum autyzmu
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum autyzmu, postaraj się, aby przestrzeń sali nie była nadmiernie wypełniona bodźcami. Zbyt duże nagromadzenie intensywnych kolorów, zmieniające się światło, uciążliwe dźwięki (zepsuta świetlówka), zbyt wiele kolorowych plansz czy plakatów może doprowadzić do przebodźcowania. W takiej sytuacji pozwól osobie ze spektrum wyjść, żeby mogła uspokoić zmysły (możliwość skorzystania z pokoju wyciszenia). Osoby te często źle się czują w dużych grupach ludzi, w których jest głośno i gwarno. Jeśli są organizowane wykłady z przewidywaną dużą liczbą osób uczestniczących – należy rozważyć zwolnienie osoby studiującej z takich zajęć i udostępnić jej materiały do samodzielnej nauki.

Osoby ze szczególnymi potrzebami
Jeśli w grupie jest osoba, która sygnalizuje potrzebę zmiany miejsca w sali (najprawdopodobniej z powodu jakichś trudności, które można określić jako szczególne potrzeby edukacyjne), daj jej możliwość zajęcia miejsca, które będzie dla niej najwłaściwsze.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli wiesz, że w twojej grupie jest osoba chora na epilepsję, bądź wrażliwy na obecność w przestrzeni sali lub podczas zajęć czynników, które mogą wywołać atak padaczki, tj. szybko zmieniające się światło (np. z ekranu komputera lub projektora multimedialnego), migająca świetlówka czy plakaty zawierające wzory geometryczne (unikaj prezentacji złudzeń optycznych).

Jak dostosować materiały i sposób ich prezentacji, aby były dostępne dla osób z niepełnosprawnością wzroku, słuchu lub z całościowymi zaburzeniami rozwoju?
Prezentacja multimedialna, materiały drukowane, mapy, materiały wizualne i dźwiękowe.

PRZED PRZYGOTOWANIEM ZAJĘĆ PRZECZYTAJ:

1. Podstawowe zasady przy tworzeniu dokumentów tekstowych oraz tekstowo-graficznych

2. Dostępna prezentacja – standard minimum

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabowidząca, postaraj się, by twoje materiały były przygotowane w sposób dla niej czytelny, np. powiększ czcionkę, w wydrukowanych materiałach korzystaj z czcionek bezszeryfowych (np. Arial, Helvetica, Verdana), na slajdach prezentacji nie zamieszczaj zbyt wielu informacji, używaj wyraźnych (nierozmazanych, bez cieniowania itd.) czcionek bezszeryfowych, zmień kontrast. Wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi danej osobie pracę: monitory o dużym ekranie, tablicę interaktywną, możliwość zapisu dźwiękowego wykładu czy ćwiczeń.

W czasie zajęć z mapami, drukami czy fotografiami osoby studiujące słabowidzące powinny mieć zapewnione przyrządy do powiększania obrazu (lupy) i do rejestrowania go. Ważne jest dobre źródło oświetlenia. Być może potrzebna będzie pomoc osoby asystującej.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, pozwól jej na korzystanie z własnych urządzeń technicznych (maszyny brajlowskiej czy dyktafonu, służącego zarówno do odtwarzania treści zajęć przy nauce na zaliczenia, jak i do przerabiania ich, za pomocą odpowiednich programów, na pliki tekstowe, które mogą być odczytywane w komputerze z odpowiednim oprogramowaniem. Jeśli korzystasz z prezentacji multimedialnej, pamiętaj, aby były one dostępne dla osoby niewido-

mej (czyli zgodne ze standardami WCAG). Jeśli są na prezentacjach, planszach czy materiałach elektronicznych obrazy, fotografie, wykresy i grafiki, postaraj się, by miały tzw. tekst alternatywny.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba Głucha, o ile to możliwe – staraj się najpierw pokazywać prezentację multimedialną, a dopiero po chwili omawiaj dane zagadnienie. Zwracaj się podczas mówienia twarzą do osoby Głuchej. Głusi wspierają się, odczytując mowę z ust, ale jest to dla nich męczące – rób zatem przerwy. Jeżeli podczas konsultacji osoba Głucha nie rozumie wypowiedzianych treści – zapisz je na kartce.

Jeżeli osoba Głucha korzysta z pomocy tłumacza języka migowego: zadbaj, aby inne osoby nie wchodziły pomiędzy osobę tłumaczącą a osobę głuchą. Zawsze zwracaj się bezpośrednio do osoby Głuchej, a nie do tłumacza (unikaj zwrotów „zapytaj ją/go") – tłumacz ma pozostać osobą „niewidzialną".

Jeśli podczas twoich zajęć osoba Głucha nie ma możliwości skorzystania z tłumacza języka migowego, dobrym rozwiązaniem jest włączenie MS Teams na swoim komputerze lub telefonie i rozpoczęcie spotkania – wtedy dana osoba może włączyć MS Teams na swoim komputerze i uruchomić napisy na żywo, co pomoże jej lepiej odczytywać treści przekazywane przez ciebie podczas zajęć.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabosłysząca (zaaparatowana/zaimplantowana), postaraj się, by prezentacje nie miały zbyt dużego nagromadzenia treści i zawierały najważniejsze kwestie. Bardziej rozbudowane materiały możesz przekazać osobie słabosłyszącej do zapoznania się z nimi w domu. Dobrze jest materiał, który będzie przerabiany na kolejnych zajęciach, przesłać wcześniej, aby osoba z niepełnosprawnością słuchu przyswoiła trudne zagadnienia i nie czuła się niekomfortowo podczas dyskusji.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum zaburzeń autystycznych, staraj się, aby twoje prezentacje/materiały nie były przepełnione informacjami. Stosuj zasadę „punktuj i eksponuj" (możesz podkreślać najważniejsze treści innym kolorem, pogrubioną czcionką). Jeśli stosujesz metafory, spróbuj przełożyć je na język prosty – osoby w spektrum mają bowiem często problem z ich zrozumieniem. Stosuj wizualizację informacji. Nastaw się na dodatkowe pytania dotyczące prezentacji w czasie wykładu lub konsultacji.

Osoby o nieprzeciętnym wzroście

Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), pamiętaj, aby treści prezentowane podczas zajęć (czy to na prezentacji multimedialnej, czy tablicy) były na takim poziomie, aby osobie o nietypowym wzroście łatwo je było śledzić.

Osoby chore na epilepsję

Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba chora na epilepsję, pamiętaj, aby w prezentacji multimedialnej lub innych prezentowanych materiałach unikać wzorów geometrycznych, które mogą wywołać atak. Jeśli wykorzystujesz materiały audiowizualne, nie powinny one zawiera szybko zmieniającego się światła (np. kolorofonów czy stroboskopów). Zgodnie ze standardami WCAG w obszarze ataków padaczki prezentacja nie może zawierać błysków (więcej niż trzech zmian na sekundę).

Jak dostosować zajęcia praktyczne (np. laboratoria, warsztaty) oraz zajęcia o specjalnym charakterze (np. zajęcia terenowe, praktyki)?

Zajęcia komputerowe z wykorzystaniem specjalnego oprogramowania (np. elektroniczny warsztat edytora, komputerowe przygotowanie publikacji)

Zajęcia tłumaczeniowe

Osoby z niepełnosprawnością wzroku

Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba z niepełnosprawnością wzroku, poproś ją o rozmowę, aby dowiedzieć się, jaki jest rodzaj jej niepełnosprawności. Pozwoli to wspólnie ustalić sposób realizacji efektów uczenia się w ramach prowadzonego przez ciebie modułu.

Osoby niewidome

Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, staraj się przekazywać materiały wykorzystywane podczas zajęć w formie elektronicznej. Jeśli będziesz używać drukowanych, prześlij je wcześniej, aby osoba niewidoma mogła w pełni korzystać z zajęć, tak jak inne osoby. Jeśli podczas zajęć zadaniem jest spisanie tłumaczonej treści na żywo, pozwól takiej osobie korzystać z komputera lub innego urządzenia rejestrującego tekst pisany (np. maszyny brajlowskiej).

Osoby słabowidzące

Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabowidząca, przygotuj jej materiały drukowane w powiększeniu – w taki sposób, aby mogła z nich swobodnie korzystać.

Praktyki zawodowe
Jako opiekun praktyk studenckich (zawodowych, nauczycielskich, psychologiczno-pedagogicznych) lub gdy jesteś odpowiedzialny za realizację modułu, który w swoim założeniu będzie przebiegał w wymiarze praktycznym, w pierwszej kolejności: nie zwalniaj z praktycznego wymiaru zajęć, nie proponuj od razu zastępczych form uzyskania zaliczenia z modułu, ale spróbuj umożliwi
osiągnięcie efektów uczenia się w dostosowany do indywidualnych możliwości studentki/studenta sposób.

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca, przed zajęciami prowadzonymi w terenie przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z daną osobą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, przed praktykami przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z osobą niewidomą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Jeśli jest to nowe dla danej osoby miejsce, do którego trudno jej będzie dotrzeć, upewnij się, że będzie ktoś, kto jej w tym pomoże.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego, jeśli jest taka potrzeba. Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb, czy warunki akustyczne będą dla niej odpowiednie oraz czy zadania, które zostaną jej wyznaczone, nie będą wymagały zdolności dobrego odbierania bodźców akustycznych.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha – przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego. Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb oraz czy istnieje możliwość nabycia określonych w efektach uczenia się kompetencji.

Osoby z niepełnosprawnością ruchu
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z niepełnosprawnością ruchową – w czasie praktyk sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca,

w których będziecie przebywać. Możliwe, że potrzebne będzie zaangażowanie asystenta.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli na praktyki kierujesz osobę ze spektrum zaburzeń autystycznych, przygotuj ją do tej praktyki – zapoznaj tę osobę z miejscem, pokaż jej drogę, poznaj z osobą, która będzie jej opiekunem w danej placówce. Razem ustalcie dokładny harmonogram i zadania, jakie będzie miała do zrealizowania dana osoba. Zwróć uwagę osobom z placówki na to, że osoby ze spektrum lubią rutynę i źle znoszą zmiany – jeśli więc cokolwiek się zmienia, należy o tym poinformować osobę studiującą w spektrum, uprzedzić ją przed tym i przedyskutować to z nią, dając jasne informacje, co zostało zmienione, a co jest obowiązujące.

Jak dostosować sposoby weryfikacji efektów kształcenia (egzaminy, kolokwia)?

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca lub z określonym rodzajem niepełnosprawności wzroku (widzenie lunetowe, mroczki itp.), uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Dostosuj wielkość/kolor czcionki do jej potrzeb lub zmień formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Zapewnij pomoc w postaci szkła powiększającego, dobrego oświetlenia, monitora o wysokiej rozdzielczości itp.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Jeśli osoba niewidoma korzysta ze specjalistycznego sprzętu, może go używać przy zdawaniu egzaminu pisemnego.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że osoba studiująca zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla tej osoby na kartce (nie pytaj, czy je rozumie – raczej poproś o sparafrazowanie).

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do potrzeb osoby studiującej Głuchej – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że osoba studiująca zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla trj osoby na kartce (nie pytaj, czy je rozumie – raczej poproś o sparafrazowanie). Możesz także podzielić weryfikację efektów uczenia się na etapy (tak żeby osoba studiująca Głucha mogła zaliczać materiał partiami). Staraj się, aby pytania zadawane podczas zaliczeń formułowane były w prosty sposób. Buduj zdania krótkie i jednoznaczne (staraj się unikać metafor).

Osoby z niepełnosprawnościami ruchowymi
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba, która ma problem z poruszaniem w pełni dłońmi, nadgarstkami czy ramionami – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się elementów ewaluacji wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną bądź skorzystać ze sprzętu komputerowego, jeśli dana osoba może się nim posługiwać (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Możesz wydłużyć czas zdawania, uwzględniając indywidualne możliwości motoryczne danej osoby. Zapewnij jej dostęp do odpowiedniego sprzętu, jeśli tego potrzebuje i taką potrzebę zgłosi.

Osoby z dysleksją lub dysgrafią
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z dysleksją/dysgrafią, rozważ wykorzystanie komputera w trakcie zaliczeń pisemnych (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Przy analizie prac pisemnych skupiaj się głównie na treściach merytorycznych – nie oceniaj jako wiodących ortografii i gramatyki.

Jeśli do zaliczenia/egzaminu online podchodzi osoba z wydłużonym czasem pisania, przygotuj dla niej kopię testu z odrębnym dostępem (MS Teams/Moodle) i wydłużonym czasem pisania.

Osoby z trudnościami w mówieniu
Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba z trudnościami w mówieniu (czy to z powodu niepełnosprawności słuchu, afazji, MPD, jąkania, czy innych zaburzeń), której mowa może być niezrozumiała, staraj się do niej podchodzić z cierpliwością i życzliwością, dając jej więcej czasu na wypowiedź. Nie ponaglaj, nie przerywaj, nie wyręczaj, nie poprawiaj (chyba że dotyczy to nowego, trudnego słownictwa, które miałoby się źle utrwalić – wtedy poprawianie jest wskazane). Nie zwalniaj

danej osoby z wypowiedzi publicznych, przemawiania zarówno podczas zajęć grupowych, jak i przed większym gremium (np. podczas konferencji). Staraj się wtedy stworzyć komfortowe warunki komunikacji (dla obu stron procesu komunikacji), zadbaj o to, żeby panowała cisza. Podpowiedz osobie z trudnościami w mówieniu, by posiłkowała się prezentacją multimedialną, na której będą zawarte najważniejsze treści – pozwoli jej to porządkować wypowiedź i mieć świadomość, że jeśli wypowiedź ustna nie zostanie dobrze odczytana, słuchający odczytają treści na prezentacji.

Osoby nieśmiałe

Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba nieśmiała, która ma trudności w nawiązywaniu relacji interpersonalnych, staraj się unikać weryfikacji efektów uczenia się w postaci przemówień publicznych czy projektów grupowych w dużych grupach. Jeśli jest taka możliwość, postaraj się połączyć taką osobę z kimś, kto wzmocni ją podczas pracy, lub zmień formę zaliczenia z wystąpienia publicznego na zaliczenie indywidualne.

Wydział Humanistyczny

Filologia angielska, germańska, romańska, rosyjska, słowiańska, polska, klasyczna

Wyzwania dla osób studiujących z niepełnosprawnościami

Studiując te kierunki, w zależności od specjalności możesz uczyć się tłumaczyć tekst pisany i mówiony. Będziesz także realizować praktyki zawodowe albo nauczycielskie poza siedzibą uczelni. W ramach praktyk nauczycielskich będziesz mieć kontakt z uczniami. Zwróć uwagę, że w przyszłej pracy zawodowej, ucząc innych języka obcego czy będąc tłumaczem konsekutywnym, ważna będzie odpowiednia wymowa.

Studiując kierunek filologia polska, w zależności od specjalności będziesz mieć zajęcia z wykorzystaniem specjalistycznego oprogramowania komputerowego przeznaczonego do składu i łamania tekstu.

Jak dostosować przestrzeń np. sali wykładowej/ćwiczeniowej podczas zajęć?

Osoby z niepełnosprawnością ruchową (kule inwalidzkie, laska, balkonik)
Jeśli w grupie jest osoba, która używa urządzeń wspomagających poruszanie, w miarę możliwości warto zapewnić jej miejsce siedzące z podłokietnikami lub wyższym siedziskiem. Jeśli masz wątpliwości w tym zakresie, możesz o to zapytać daną osobę. Bez względu na rodzaj urządzenia (balkonik, kule itp.) osoba z niego korzystająca musi mieć możliwość swobodnego dotarcia do miejsca siedzącego – trzeba zatem zapewnić jej więcej przestrzeni niż pozostałym osobom niekorzystającym z tego typu urządzeń.

Osoby z niepełnosprawnością ruchową – na wózkach inwalidzkich
Jeśli masz wśród osób studiujących osobę na wózku inwalidzkim, sprawdź, czy dostęp do sali jest łatwy oraz czy wjazd/drzwi są wystarczająco szerokie. Dostosuj miejsce pracy, aby osoba na wózku mogła spokojnie zająć miejsce i mieć swobodę w poruszaniu się, a także komfort w zakresie motoryki małej.

Zapytaj dyskretnie osobę na wózku, czy uczestnictwo w zajęciach bez przesiadania się jest dla niej komfortowe i czy nie potrzebuje do swojej dyspozycji np. stolika dostosowanego do wózka. Niektóre urządzenia są dostępne dla osób ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi w Centrum Obsługi Studentów – wystarczy tylko skontaktować się z Centrum i zgłosić taką potrzebę. Bądź uważny na to, czy osoba na wózku w pozycji siedzącej widzi prowadzącego zajęcia i prezentację oraz czy ma kontakt z pozostałymi uczestniczkami i uczestnikami zajęć.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli w twojej grupie jest osoba niedosłysząca, upewnij się, że zajęła miejsce umożliwiające swobodne śledzenie wszystkiego, co prezentujesz. Miejsce dla osoby niedosłyszącej powinno się znajdować w spo-

kojnym miejscu, o dobrym oświetleniu (nie powinno się znajdować np. w przejściu). Zabezpiecz dla osoby słabosłyszącej możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Osoby niedosłyszące używające aparatów słuchowych nie powinny być narażone na nadmierny hałas, który zakłóca pracę aparatu.

Stwórz odpowiednią przestrzeń do komunikacji – pozbawioną nadmiernego hałasu, brzęczących dystraktorów – aby dźwięki słyszane przez osobę zaaparatowaną były związane z procesem kształcenia. Zadbaj o dobrą akustykę na tyle, na ile się da. Pamiętaj o kontakcie wzrokowym oraz o tym, aby twoja twarz podczas wypowiedzi zawsze była dobrze oświetlona (nie stawaj pod oknem) i widoczna dla osoby słabosłyszącej. Jeśli osoba słabosłysząca jest zaaparatowana/zaimplantowana, sprawdź, czy w twoim budynku są dostępne sale wyposażone w pętle indukcyjne, i postaraj się, by wasze zajęcia odbywały się w takich salach. Jeśli nie ma takich sal, porozmawiaj z administratorem obiektu, uczelnianym koordynatorem ds. dostępności i osobą słabosłyszącą w celu wypracowania najskuteczniejszego systemu wspierającego transmisję dźwięku z mikrofonu mówcy do aparatu lub implantu słuchowego osoby studiującej. Możesz również skontaktować się z Centrum Obsługi Studentów w celu zorganizowania przenośnej pętli indukcyjnej – ułatwi to osobie słabosłyszącej odbiór komunikatów.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli w grupie jest osoba Głucha komunikująca się Polskim Językiem Migowym, zadbaj o salę wykładową – powinna być przestrzenna, przewietrzona i dobrze oświetlona; dobra widoczność jest ważnym czynnikiem komunikacji z osobą Głuchą. Zabezpiecz dla danej osoby możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Jeśli osoba ta korzysta z pomocy tłumacza języka migowego, pozwól mu zająć miejsce, które zapewni swobodne odczytywanie przekazywanych przez ciebie treści i przekazywanie ich osobie studiującej, a także kontakt z tobą. Jeśli twój wykład będzie tłumaczony na język migowy, warto mówić wolno i starać się kątem oka poobserwować, czy tłumacz języka migowego nadąża z tłumaczeniem.

Jeśli dotyczy to przestrzeni wirtualnej, zabezpiecz możliwość uczestnictwa tłumacza podczas zajęć oraz spraw, aby jego sylwetka była wyeksponowana (przypnij okno do ekranu), tak aby był widoczny dla studentki/studenta w większym rozmiarze niż najmniejsze ikonki.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, postaraj się, by przestrzeń sali była dla niej bezpieczna, pozbawiona przeszkód. Zwróć uwagę innym osobom studiującym, by nie pozostawiały plecaków, toreb czy innych rzeczy na podłodze, zaburzając tym ciągi komunikacyjne, po

których porusza się osoba niewidoma. Postaraj się, aby osoba niewidoma mogła swobodnie poruszać się z białą laską. Kiedy dana osoba przychodzi na zajęcia po raz pierwszy, pozwól jej zapoznać się z organizacją sali, opisz, jak ona wygląda, co się w niej znajduje (możesz używać do tego schematu tarczy zegarowej – np. na 12.00 znajduje się tablica multimedialna, obok, na 11.00, biurko nauczyciela itd.).

Zapewnij takiej osobie nieco więcej przestrzeni niż osobom widzącym, by mogła bezpiecznie poruszać się w przestrzeni sali laboratoryjnej czy wykładowej. Osoby studiujące niewidome powinny mieć możliwość dobrego słyszenia tego, co mówisz. Jeżeli będą pracować z asystentem – należy zapewnić im osobne stanowisko do ćwiczeń. Sposób percepcji osób niewidzących jest odmienny – warto zatem przed zajęciami porozmawiać z nimi, aby się dowiedzieć, jak przygotowanego miejsca będą potrzebować (np. na dodatkowy sprzęt: maszynę brajlowską, laptop, słuchawki itp.). Upewnij się, że mają dostęp do gniazdka elektrycznego (zasilania urządzeń) i internetu.

Jeśli osobie niewidomej towarzyszy pies przewodnik, zapewnij mu odpowiednią przestrzeń. Pamiętaj, że pies jest w pracy, więc nie powinno się do niego podchodzić ani go nawoływać. Jeśli potrzebuje chwilkę pochodzić czy napić się wody, pozwól mu na to.

Osoby o niestandardowym wzroście
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), postaraj się zabezpieczyć ją w komfortowe i dostosowane do jej możliwości miejsce: dla osoby niskiej – niskie krzesło i niski stół (lub z możliwością regulacji), dla osoby wysokiej – wysokie krzesło i wysoki stół (lub z możliwością regulacji).

Osoby w spektrum autyzmu
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum autyzmu, postaraj się, aby przestrzeń sali nie była nadmiernie wypełniona bodźcami. Zbyt duże nagromadzenie intensywnych kolorów, zmieniające się światło, uciążliwe dźwięki (np. zepsuta świetlówka) czy zbyt dużo kolorowych plansz i plakatów może doprowadzić do przebodźcowania. W takiej sytuacji pozwól osobie ze spektrum autyzmu wyjść, żeby mogła uspokoić zmysły (np. w pokoju wyciszenia). Osoby te często źle się czują w dużych grupach ludzi, gdzie jest głośno i gwarno. Jeśli są organizowane wykłady z przewidywaną dużą liczbą osób uczestniczących – należy rozważyć zwolnienie osoby studiującej z takich zajęć i udostępnić jej materiały do samodzielnej nauki.

Osoby ze szczególnymi potrzebami
Jeśli w grupie jest osoba, która sygnalizuje potrzebę zmiany miejsca w sali (najprawdopodobniej z powodu jakichś trudności, które można

określić jako szczególne potrzeby edukacyjne), daj jej możliwość zajęcia miejsca, które będzie najwłaściwsze.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli wiesz, że w twojej grupie jest osoba chora na epilepsję, bądź wrażliwy na obecność w przestrzeni sali lub podczas zajęć czynników, które mogą wywołać atak padaczki, tj. szybko zmieniające się światło (np. z ekranu komputera lub projektora multimedialnego), migająca świetlówka czy plakaty zawierające wzory geometryczne (unikaj prezentacji złudzeń optycznych).

Jak dostosować materiały i sposób ich prezentacji, aby były dostępne? Prezentacja multimedialna, materiały drukowane, mapy, materiały wizualne i dźwiękowe.

PRZED PRZYGOTOWANIEM ZAJĘĆ PRZECZYTAJ:

1. Podstawowe zasady przy tworzeniu dokumentów tekstowych i tekstowo-graficznych

2. Dostępna prezentacja – standard minimum

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabowidząca, postaraj się, by twoje materiały były dla niej czytelne, np. powiększ czcionkę, w wydrukowanych materiałach korzystaj z czcionek bezszeryfowych (np. Arial, Helvetica, Verdana), na slajdach prezentacji nie zamieszczaj zbyt wielu informacji, używaj wyraźnych (nierozmazanych, bez cieniowania itd.) czcionek bezszeryfowych, zmień kontrast. Wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi danej osobie pracę: monitory o dużym ekranie, tablicę interaktywną, możliwość zapisu dźwiękowego wykładu czy ćwiczeń.

W czasie zajęć z mapami, drukami czy fotografiami osoby studiujące słabowidzące powinny mieć zapewnione przyrządy do powiększania obrazu (lupy) i do rejestrowania go. Ważne jest dobre źródło oświetlenia. Być może potrzebna będzie pomoc osoby asystującej.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, pozwól jej na korzystanie z własnych urządzeń technicznych (maszyny brajlowskiej czy dyktafonu, który służy zarówno do odtwarzania treści zajęć przy nauce na zaliczenia, jak i do przerabiania ich za pomocą odpowiednich programów na pliki tekstowe, które mogą być odczytywane w komputerze z odpowiednim oprogramowaniem). Jeśli korzystasz z prezentacji

multimedialnych, pamiętaj, aby były one dostępne dla osoby niewidomej (czyli zgodne ze standardami WCAG). Jeśli na prezentacjach, planszach czy materiałach elektronicznych są obrazy, fotografie, wykresy i grafiki, postaraj się, aby miały tzw. tekst alternatywny.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba Głucha, o ile to możliwe: staraj się najpierw pokazywać prezentację multimedialną, a dopiero po chwili omawiaj dane zagadnienie. Zwracaj się podczas mówienia twarzą do osoby Głuchej. Głusi wspierają się, odczytując mowę z ust, ale jest to dla nich męczące – rób zatem przerwy. Jeżeli podczas konsultacji osoba Głucha nie rozumie wypowiedzianych treści – zapisz je na kartce.

Jeżeli osoba Głucha korzysta z pomocy tłumacza języka migowego, zadbaj, aby inne osoby nie wchodziły pomiędzy osobę tłumaczącą a osobę głuchą. Zawsze zwracaj się bezpośrednio do osoby Głuchej, a nie do tłumacza (unikaj zwrotów „zapytaj ją/go") – **tłumacz ma pozostać osobą „niewidzialną".**

Jeśli podczas twoich zajęć osoba Głucha nie ma możliwości skorzystania z tłumacza języka migowego, dobrym rozwiązaniem jest włączenie MS Teams na swoim komputerze lub telefonie i rozpoczęcie spotkania – wtedy dana osoba może włączyć MS Teams na swoim komputerze i uruchomić napisy na żywo, co pomoże jej lepiej odczytywać treści przekazywane przez ciebie podczas zajęć.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabosłysząca (zaaparatowana/zaimplantowana), postaraj się, by prezentacje nie miały zbyt dużego nagromadzenia treści i zawierały najważniejsze kwestie. Bardziej rozbudowane materiały możesz przekazać osobie słabosłyszącej do zapoznania się z nimi w domu. Dobrze jest materiał, który będzie przerabiany na kolejnych zajęciach, przesłać wcześniej, aby osoba z niepełnosprawnością słuchu przyswoiła trudne zagadnienia i nie czuła się niekomfortowo podczas dyskusji.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum zaburzeń autystycznych, staraj się, aby twoje prezentacje/materiały nie były przepełnione informacjami. Stosuj zasadę „punktuj i eksponuj" (możesz podkreślać najważniejsze treści innym kolorem lub pogrubioną czcionką). Jeśli stosujesz metafory, spróbuj przełożyć je na prosty język – osoby w spektrum mają często problem z ich zrozumieniem. Stosuj wizualizację informacji. Nastaw się na dodatkowe pytania dotyczące prezentacji w czasie wykładu lub konsultacji.

Osoby o nieprzeciętnym wzroście
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), pamiętaj, aby treści prezentowane podczas zajęć (czy to na prezentacji multimedialnej, czy tablicy) były na takim poziomie, aby osobie o nietypowym wzroście łatwo je było śledzić.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba chora na epilepsję, pamiętaj, aby w prezentacji multimedialnej lub innych prezentowanych materiałach unikać wzorów geometrycznych, które mogą wywołać atak. Jeśli wykorzystujesz materiały audiowizualne, nie powinny one zawierać szybko zmieniającego się światła (np. kolorofonów czy stroboskopów). Zgodnie ze standardami WCAG w obszarze ataków padaczki prezentacja nie może zawierać błysków – więcej niż trzech zmian na sekundę.

Jak dostosować zajęcia praktyczne (np. laboratoria, warsztaty) oraz zajęcia o specjalnym charakterze (np. zajęcia terenowe, praktyki)?

Osoby Głuche
W przypadku modułów obejmujących publiczne wystąpienia zadbaj o to, aby w trakcie wypowiedzi osoby Głuchej obecny był tłumacz języka migowego. Jeśli osoba studiująca nie korzysta z Polskiego Języka Migowego, zastanów się nad alternatywnymi rozwiązaniami, np. przygotowaniem tekstu do prasy zamiast ustnej wypowiedzi.

Osoby niedosłyszące
W przypadku modułów obejmujących publiczne wystąpienia być może będzie potrzebna pomoc dla osoby niedosłyszącej w formie tłumacza języka migowego. Zastanów się również nad alternatywnymi rozwiązaniami, np. przygotowaniem tekstu do prasy zamiast ustnej wypowiedzi.

Osoby z niepełnosprawnością wzroku
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba z niepełnosprawnością wzroku, poproś o rozmowę, aby dowiedzieć się, jaki jest rodzaj jej niepełnosprawności, by wspólnie ustalić sposób realizacji efektów uczenia się w ramach prowadzonego przez ciebie modułu.

Osoby niewidome
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, staraj się przekazywać jej materiały wykorzystywane podczas zajęć w formie elektronicznej. Jeśli będziesz używać drukowanych, prześlij je wcześniej, aby osoba niewidoma mogła w pełni korzystać z zajęć tak jak inne osoby studiujące. Jeśli podczas zajęć zadaniem jest spisanie tłumaczonej treści na żywo, pozwól osobie niewidomej korzystać z komputera lub

innego urządzenia rejestrującego tekst pisany (np. maszyny brajlowskiej).

Osoby słabowidzące
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabowidząca, przygotuj jej materiały drukowane w powiększeniu – w taki sposób, aby mogła z nich swobodnie korzystać.

Zajęcia tłumaczeniowe

Osoby z niepełnosprawnością wzroku
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba z niepełnosprawnością wzroku, poproś ją o rozmowę, aby dowiedzieć się, jaki jest rodzaj jej niepełnosprawności i wspólnie ustalić sposób realizacji efektów uczenia się w ramach prowadzonego przez ciebie modułu.

Osoby niewidome
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, staraj się przekazywać jej materiały wykorzystywane podczas zajęć w formie elektronicznej. Jeśli będziesz używać drukowanych, prześlij je wcześniej, aby osoba niewidoma mogła w pełni korzystać z zajęć tak jak inne osoby studiujące. Jeśli podczas zajęć zadaniem jest spisanie tłumaczonej treści na żywo, pozwól osobie niewidomej korzystać z komputera lub innego urządzenia rejestrującego tekst pisany (np. maszyny brajlowskiej).

Osoby słabowidzące
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabowidząca, przygotuj jej materiały drukowane w powiększeniu – w taki sposób, aby mogła z nich swobodnie korzystać.

Zajęcia komputerowe z wykorzystaniem specjalnego oprogramowania

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca, wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi pracę przy komputerze – skontaktuj się w tej sprawie z koordynatorem ds. dostępności lub Centrum Obsługi Studentów. Być może potrzebna będzie pomoc asystenta, gdyż nie wszystkie wykorzystywane w trakcie zajęć programy mogą być powiększane przez specjalistyczne oprogramowanie. Być może konieczne będą indywidualne podejście i twoja pomoc przy wykonywaniu zadań. W czasie zajęć z drukami czy fotografiami osoby słabowidzące powinny mieć zapewnione przyrządy do powiększania obrazu (lupy) i do rejestrowania go. Materiały filmowe powinny być zdigitalizowane i możliwe do przekazania na komputery osób studiujących

niedowidzących lub niewidomych, co pozwoli na pracę ze specjalnym oprogramowaniem ułatwiającym rozpoznanie zawartości mapy czy zdjęcia.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, stwórz jej bezpieczną przestrzeń i bezpieczny warsztat pracy. Niech zawsze zajmuje swoje miejsce, które będzie dla niej przystosowane, a jeśli jest ono wyposażone w przedmioty do prac praktycznych – niech zawsze będą w tym samym miejscu. Jeśli w przestrzeni dydaktycznej zostanie wprowadzona jakaś zmiana, powiedz o niej osobie niewidomej. Jeśli praca wymaga korzystania z komputera, upewnij się, że stanowisko, z którego będzie korzystać osoba niewidoma, będzie miało odpowiednie oprogramowanie udźwiękawiające (np. JAWS, IWONA – o specjalistycznym oprogramowaniu możesz dowiedzieć się więcej w Centrum Obsługi Studentów).

Osoby z niepełnosprawnością słuchu
Jeśli na twoich zajęciach (w tym zdalnych) jest osoba głucha/słabosłysząca, daj jej możliwość korzystania z technologii wspomagających, takich jak Live Transcribe, Google Assistant Speech-to-text czy SpeechTexter, pozwalających przekłada
mowę dźwiękową na tekst.

Jeśli podczas zajęć zdalnych osoba Głucha korzysta ze wsparcia osoby tłumaczącej na język migowy, po pierwsze – wciągnij ją na listę zespołu, a po drugie – pozwól, aby była ona zawsze widoczna w dużym rozmiarze (ułatwi to osobie z niepełnosprawnością słuchu odczytywanie znaków migowych).

Osoby Głuche
Jeśli podczas zajęć zdalnych osoba Głucha korzysta ze wsparcia tłumacza języka migowego, po pierwsze – wciągnij go na listę zespołu, a po drugie – pozwól, aby był on zawsze widoczny w dużym rozmiarze (ułatwi to osobie Głuchej odczytywanie znaków migowych).

Osoby z niepełnosprawnością ruchową
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba, która ma problem z poruszaniem w pełni dłońmi, nadgarstkami czy ramionami, będzie potrzebna pomoc asystenta lub twoja. Zapewnij również takiej osobie komfortowe warunki pracy (biurko z regulowaną wysokością, o które można poprosić w Centrum Obsługi Studentów, czy wygodne krzesło).

Praktyki zawodowe
Jako opiekun praktyk studenckich (zawodowych, nauczycielskich, psychologiczno-pedagogicznych) lub gdy jesteś odpowiedzialny za realizację modułu, który w swoim założeniu będzie przebiegał w wymiarze praktycznym, w pierwszej kolejności: nie zwalniaj z praktycznego wymiaru zajęć, nie proponuj od razu zastępczych form uzyskania zaliczenia z modułu, ale spróbuj umożliwić osiągnięcie efektów uczenia się w dostosowany do indywidualnych możliwości studentki/studenta sposób.

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca, przed zajęciami prowadzonymi w terenie przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z daną osobą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, przed praktykami przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z osobą niewidomą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Jeśli jest to nowe dla danej osoby miejsce, do którego będzie jej trudno dotrzeć, upewnij się, że będzie ktoś, kto jej w tym pomoże.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego, jeśli jest taka potrzeba. Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb, czy warunki akustyczne będą dla niej odpowiednie, a także czy zadania, które będzie miała do zrealizowania, nie będą wymagały zdolności dobrego odbierania bodźców akustycznych.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha – przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego. Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb oraz czy istnieje możliwość nabycia określonych w efektach uczenia się kompetencji.

Osoby z niepełnosprawnością ruchu
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z niepełnosprawnością ruchową, w czasie praktyk sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca, w których będziecie przebywać. Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli na praktyki kierujesz osobę ze spektrum zaburzeń autystycznych, przygotuj ją do tej praktyki – zapoznaj ją z miejscem, pokaż jej drogę, poznaj z osobą, która będzie jej opiekunem w danej placówce. Razem ustalcie dokładny harmonogram i zadania, jakie dana osoba będzie miała do zrealizowania. Zwróć uwagę osobom z placówki na to, że osoby ze spektrum lubią rutynę i źle znoszą zmiany, więc jeśli cokolwiek się zmienia, należy o tym poinformować osobę studiującą, uprzedzić i przedyskutować to, dając jasne informacje, co zostało zmienione, a co jest obowiązujące.

Jak dostosować sposoby weryfikacji efektów kształcenia (egzaminy, kolokwia)?

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca lub z określonym rodzajem niepełnosprawności wzroku (widzenie lunetowe, mroczki itp.), uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Dostosuj wielkość/kolor czcionki do jej potrzeb lub zmień formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Zapewnij pomoc w postaci szkła powiększającego, dobrego oświetlenia, monitora o wysokiej rozdzielczości itp.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Jeśli osoba niewidoma korzysta ze specjalistycznego sprzętu, może go używać przy zdawaniu egzaminu pisemnego.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się poszczególnych elementów ewaluacji wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że osoba studiująca zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane

pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla niej na kartce (nie pytaj, czy je rozumie – raczej poproś o sparafrazowanie).

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do potrzeb osoby Głuchej – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że osoba studiująca zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla niej na kartce (nie pytaj, czy je rozumie – raczej poproś o sparafrazowanie). Możesz także podzielić weryfikację efektów uczenia się na etapy (tak żeby osoba studiująca Głucha mogła zaliczać materiał partiami). Staraj się, aby pytania zadawane podczas zaliczeń formułowane były w prosty sposób. Buduj zdania krótkie i jednoznaczne (staraj się unikać metafor).

Osoby z niepełnosprawnością ruchu
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba, która ma problem z poruszaniem w pełni dłońmi, nadgarstkami czy ramionami – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się elementów ewaluacji wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną bądź skorzystać ze sprzętu komputerowego, jeśli dana osoba może się nim posługiwać (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Możesz wydłużyć czas zdawania, uwzględniając indywidualne możliwości motoryczne danej osoby. Zapewnij jej dostęp do odpowiedniego sprzętu, jeśli tego potrzebuje i taką potrzebę zgłosi.

Osoby z dysleksją lub dysgrafią
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z dysleksją/dysgrafią, rozważ wykorzystanie komputera w trakcie zaliczeń pisemnych (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Przy analizie prac pisemnych skupiaj się głównie na treściach merytorycznych – nie oceniaj jako wiodących ortografii i gramatyki.

Jeśli do zaliczenia/egzaminu online podchodzi osoba z wydłużonym czasem pisania, przygotuj dla niej kopię testu z odrębnym dostępem (MS Teams/Moodle) i wydłużonym czasem pisania.

Osoby z trudnościami w mówieniu
Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba z trudnościami w mówieniu (czy to z powodu niepełnosprawności słuchu, afazji, MPD, jąkania, czy innych zaburzeń), której mowa może być niezrozumiała, staraj się do niej podchodzić z cierpliwością i życzliwością, dając jej

więcej czasu do wypowiedzi. Nie ponaglaj, nie przerywaj, nie wyręczaj, nie poprawiaj (chyba że dotyczy to nowego, trudnego słownictwa, które miałoby się źle utrwalić – wtedy poprawianie jest wskazane). Nie zwalniaj danej osoby z wypowiedzi publicznych, przemawiania zarówno podczas zajęć grupowych, jak i przed większym gremium (np. podczas konferencji). Staraj się wtedy stworzyć komfortowe warunki komunikacji (dla obu stron procesu komunikacji), zadbaj o to, żeby była cisza. Podpowiedz, aby osoba z trudnościami w mówieniu posiłkowała się prezentacją multimedialną, na której będą zawarte najważniejsze treści – pozwoli jej to porządkować wypowiedź i mieć świadomość, że jeśli wypowiedź ustna nie zostanie dobrze odczytana, słuchający odczytają treści na prezentacji.

Osoby nieśmiałe
Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba nieśmiała, która ma trudności w nawiązywaniu relacji interpersonalnych, staraj się unikać weryfikacji efektów uczenia się w postaci przemówień publicznych czy projektów grupowych w dużych grupach. Jeśli jest taka możliwość, postaraj się połączyć ją z kimś, kto wzmocni ją podczas pracy, lub zmień formę zaliczenia z wystąpienia publicznego na zaliczenie indywidualne.

Praktyki nauczycielskie
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę z niepełnosprawnością, przedyskutuj z nią, jaki charakter praktyki jest dla niej najwłaściwszy, aby osiągnąć efekty uczenia się. Skontaktuj się z placówką w celu uzgodnienia warunków realizacji przez daną osobę praktyk.

Pamiętaj, że placówki kształcenia specjalnego również potrzebują specjalistów, nauczycieli, a osoby z daną niepełnosprawnością często bywają najlepszymi kandydatami do pracy w placówce dla osób z niepełnosprawnością, którą same posiadają.

Osoby niewidome
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę niewidomą, przed praktykami nauczycielskimi przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z osobą niewidomą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Jeśli jest to nowe dla niej miejsce, do którego będzie jej trudno dotrzeć, upewnij się, że będzie ktoś, kto jej w tym pomoże.

Dobrą alternatywą realizacji praktyk nauczycielskich dla osoby niewidomej będzie placówka kształcenia osób z niepełnosprawnością wzroku.

Osoby słabowidzące
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę słabowidzącą, przed praktykami nauczycielskimi przedyskutuj z nią i instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z osobą słabowidzącą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb.

Dobrą alternatywą realizacji praktyk nauczycielskich dla osoby niedowidzącej będzie placówka kształcenia osób z niepełnosprawnością wzroku.

Osoby Głuche
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę Głuchą – przedyskutuj z nią i instytucją, w której realizowane będą praktyki nauczycielskie, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego. Upewnijcie się z osobą Głuchą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb wynikających z niepełnosprawności.

Osoby słabosłyszące
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę słabosłyszącą – przedyskutuj z nią i instytucją, w której realizowane będą praktyki nauczycielskie, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego. Upewnijcie się z osobą słabosłyszącą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb wynikających z niepełnosprawności.

Osoby z niepełnosprawnością ruchu
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę z niepełnosprawnością ruchową – w czasie praktyk nauczycielskich sprawdź, na ile dostępne dla niej są miejsca, w których będziecie przebywać. Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta. Ustalcie wspólnie z opiekunem w placówce zakres zadań, które będzie realizować dana osoba, aby nic nie zaskoczyło żadnej ze stron.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę ze spektrum zaburzeń autystycznych, przygotuj ją do tej praktyki – zapoznaj ją z miejscem, pokaż jej drogę, poznaj z osobą, która będzie jej opiekunem w danej placówce. Razem ustalcie dokładny harmonogram i zadania, jakie będzie miała do zrealizowania dana osoba. Zwróć uwagę osobom z placówki na to, że osoby ze spektrum lubią rutynę i źle znoszą zmiany, więc jeśli cokolwiek się zmienia, należy o tym poinformować osobę studiującą, uprzedzić i przedyskutować to z nią, dając jasne informacje, co zostało zmienione, a co jest obowiązujące. Dobrze jest uwrażliwić osobę ze spektrum zaburzeń autystycznych na konieczność stosowania się do zasad społecznie obowiązujących.

Osoby z zaburzeniami psychicznymi

Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z zaburzeniami psychicznymi, przed praktykami nauczycielskimi przedyskutuj z nią i instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Dobrze jest uwrażliwić osobę z zaburzeniami psychicznymi na konieczność stosowania się do zasad społecznie obowiązujących. Upewnij się, że w danej placówce nie będzie znaczących dystraktorów, które mogą spowodować trudności w funkcjonowaniu osoby z zaburzeniami psychicznymi.

Wydział Humanistyczny

Kulturoznawstwo, Kultura mediów, Mediteranistyka, Turystyka historyczna, Środkowoeuropejskie studia historyczne

Wyzwania dla osób studiujących z niepełnosprawnościami

Studiując kierunki kulturoznawstwo oraz kultura mediów, być może będziesz uczestniczył w widowiskach i przedstawieniach kulturalnych odbywających się poza uczelnią. Będziesz także realizować praktyki zawodowe w różnego typu instytucjach.

Jak dostosować przestrzeń np. sali wykładowej/ćwiczeniowej podczas zajęć?

Osoby z niepełnosprawnością ruchową (kule inwalidzkie, laska, balkonik)
Jeśli w grupie jest osoba, która używa urządzeń wspomagających poruszanie, w miarę możliwości warto zapewnić jej miejsce siedzące z podłokietnikami lub wyższym siedziskiem. Jeśli masz wątpliwości w tym zakresie, możesz o to zapytać daną osobę. Bez względu na rodzaj urządzenia (balkonik, kule itp.) osoba z niego korzystająca musi mieć możliwość swobodnego dotarcia do miejsca siedzącego – musi zatem mieć więcej przestrzeni niż pozostałe osoby niekorzystające z tego typu urządzeń.

Osoby z niepełnosprawnością ruchową – na wózkach inwalidzkich
Jeśli masz wśród osób studiujących osobę na wózku, sprawdź, czy jest łatwy dostęp do sali, czy wjazd oraz drzwi są wystarczająco szerokie. Dostosuj miejsce pracy, aby osoba na wózku mogła spokojnie zająć miejsce i mieć swobodę w poruszaniu się, a także komfort w zakresie motoryki małej.

Zapytaj dyskretnie osobę na wózku, czy uczestniczenie bez przesiadania się jest dla niej komfortowe i czy nie potrzebuje do swojej dyspozycji np. stolika dostosowanego do wózka. Niektóre urządzenia są dostępne dla osób ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi w Centrum Obsługi Studentów – wystarczy skontaktować się z Centrum i zgłosić taką potrzebę. Bądź uważny na to, czy osoba na wózku w pozycji siedzącej widzi prowadzącego zajęcia i prezentację oraz czy ma kontakt z pozostałymi uczestniczkami i uczestnikami zajęć.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli w twojej grupie są osoby niedosłyszące, upewnij się, że osoba niedosłysząca zajęła miejsce umożliwiające swobodne dostrzeżenie wszystkiego, co prezentujesz. Miejsce dla osoby niedosłyszącej powinno się znajdować w spokojnej przestrzeni, o dobrym oświetleniu (nie powinno się znajdować np. w przejściu). Zabezpiecz dla osoby słabosłyszącej możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Osoby niedosłyszące używające aparatów słuchowych nie powinny być narażone na nadmierny hałas, który zakłóca pracę aparatu.

Stwórz odpowiednią przestrzeń do komunikacji – pozbawioną nadmiernego hałasu, brzęczących dystraktorów – aby dźwięki słyszane przez osobę zaaparatowaną były związane z procesem kształcenia. Zadbaj o dobrą akustykę na tyle, na ile się da. Pamiętaj o kontakcie wzrokowym oraz o tym, aby twoja twarz podczas wypowiedzi zawsze była dobrze oświetlona (nie stawaj pod oknem) i widoczna dla osoby słabosłyszącej. Jeśli osoba słabosłysząca jest zaaparatowana/zaimplantowana, sprawdź, czy w twoim budynku są dostępne sale wyposażone w pętle indukcyjne, i postaraj się, aby wasze zajęcia odbywały się w takich salach. Jeśli nie ma takich sal, porozmawiaj z administratorem obiektu, uczelnianym koordynatorem ds. dostępności i osobą słabosłyszącą w celu wypracowania najskuteczniejszego systemu wspierającego transmisję dźwięku z mikrofonu mówcy do aparatu lub implantu słuchowego osoby studiującej. Możesz również skontaktować się z Centrum Obsługi Studentów w celu zorganizowania przenośnej pętli indukcyjnej – ułatwi to osobie słabosłyszącej odbiór komunikatów.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli w grupie jest osoba Głucha, która komunikuje się Polskim Językiem Migowym, zadbaj o salę wykładową – powinna ona być przestrzenna, przewietrzona i dobrze oświetlona (dobra widoczność jest ważnym czynnikiem komunikacji z osobą Głuchą). Zabezpiecz dla danej osoby możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Jeśli osoba studiująca korzysta z pomocy tłumacza języka migowego, pozwól mu zająć miejsce, które zapewni osobie Głuchej swobodne odczytywanie przekazywanych przez niego treści, a także kontakt z tobą. Jeśli twój wykład będzie tłumaczony na język migowym, warto mówić wolno i starać się kątem oka poobserwować, czy tłumacz języka migowego nadąża z tłumaczeniem.

Jeśli dotyczy to przestrzeni wirtualnej, zabezpiecz możliwość uczestnictwa tłumacza podczas zajęć oraz stwórz takie warunki, by jego sylwetka była wyeksponowana (przypnij okno do ekranu), tak aby był widoczny dla studentki/studenta w większym rozmiarze niż najmniejsze ikony.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, postaraj się, aby przestrzeń sali była dla niej bezpieczna (pozbawiona przeszkód). Zwróć uwagę innym osobom studiującym, aby nie pozostawiały plecaków, toreb czy innych rzeczy na podłodze, zaburzając tym ciągi komunikacyjne, po których porusza się osoba niewidoma. Postaraj się, aby osoba niewidoma mogła swobodnie poruszać się z białą laską. Kiedy dana osoba przychodzi na zajęcia po raz pierwszy, pozwól jej zapoznać się z organizacją sali, opisz, jak ona wygląda, co się w niej znajduje (możesz użyć do tego schematu tarczy zegarowej – np. na 12.00 znajduje się tablica multimedialna, obok, na 11.00, biurko wykładowcy itd.).

Zapewnij takiej osobie nieco więcej przestrzeni niż osobom widzącym, by mogła bezpiecznie poruszać się po przestrzeni sali laboratoryjnej czy wykładowej. Osoby studiujące niewidome powinny mieć możliwość dobrego słyszenia tego, co mówisz. Jeżeli będzie pracować z asystentem – należy zapewnić jednej i drugiej osobie osobne stanowisko do ćwiczeń. Sposób percepcji osób niewidzących jest odmienny – warto zatem przed zajęciami porozmawiać z nimi, aby się dowiedzieć, jak przygotowanego miejsca będą potrzebować (np. na dodatkowy sprzęt: maszynę brajlowską, laptop, słuchawki itp.). Upewnij się, że mają dostęp do gniazdka elektrycznego (zasilanie urządzeń) i internetu.

Jeśli osobie niewidomej towarzyszy pies przewodnik, zapewnij mu odpowiednią przestrzeń. Pamiętaj, że pies jest w pracy, więc nie powinno się do niego podchodzić ani go nawoływać. Jeśli potrzebuje chwilkę pochodzić czy napić się wody, pozwól mu na to.

Osoby o niestandardowym wzroście
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), postaraj się zapewnić jej komfortowe i dostosowane do jej możliwości miejsce: dla osoby niskiej – niskie krzesło i niski stół (lub z możliwością regulacji), dla osoby wysokiej – wysokie krzesło i wysoki stół (lub z możliwością regulacji).

Osoby w spektrum autyzmu
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum autyzmu, postaraj się, aby przestrzeń sali nie była nadmiernie wypełniona bodźcami. Zbyt duże nagromadzenie intensywnych kolorów, zmieniające się światło, uciążliwe dźwięki (zepsuta świetlówka), zbyt wiele kolorowych plansz czy plakatów może doprowadzić do przebodźcowania. W takiej sytuacji pozwól osobie ze spektrum wyjść, żeby mogła uspokoić zmysły (możliwość skorzystania z pokoju wyciszenia). Osoby te często źle się czują w dużych grupach ludzi, w których jest głośno i gwarno. Jeśli są organizowane wykłady z przewidywaną dużą liczbą osób uczestniczących – należy rozważyć zwolnienie osoby studiującej z takich zajęć i udostępnić jej materiały do samodzielnej nauki.

Osoby ze szczególnymi potrzebami
Jeśli w grupie jest osoba, która sygnalizuje potrzebę zmiany miejsca w sali (najprawdopodobniej z powodu jakichś trudności, które można określić jako szczególne potrzeby edukacyjne), daj jej możliwość zajęcia miejsca, które będzie najwłaściwsze.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli wiesz, że w twojej grupie jest osoba chora na epilepsję, bądź wrażliwy na obecność w przestrzeni sali lub podczas zajęć czynników, które mogą wywołać atak padaczki, tj. szybko zmieniające się światło

(np. z ekranu komputera lub projektora multimedialnego), migająca świetlówka czy plakaty zawierające wzory geometryczne (unikaj prezentacji złudzeń optycznych).

Jak dostosować materiały i sposób ich prezentacji, aby były dostępne?

Prezentacja multimedialna, materiały drukowane, mapy, materiały wizualne i dźwiękowe.

PRZED PRZYGOTOWANIEM ZAJĘĆ PRZECZYTAJ:

1. Podstawowe zasady przy tworzeniu dokumentów tekstowych i tekstowo-graficznych

2. Dostępna prezentacja – standard minimum

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych

Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabowidząca, postaraj się, by twoje materiały były przygotowane w sposób dla niej czytelny, np. powiększ czcionkę, w wydrukowanych materiałach korzystaj z czcionek bezszeryfowych (np. Arial, Helvetica, Verdana), na slajdach prezentacji nie zamieszczaj zbyt wielu informacji, używaj wyraźnych (nierozmazanych, bez cieniowania itd.) czcionek bezszeryfowych, zmień kontrast. Wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi danej osobie pracę: monitory o dużym ekranie, tablicę interaktywną, możliwość zapisu dźwiękowego wykładu czy ćwiczeń.

W czasie zajęć z mapami, drukami czy fotografiami osoby studiujące słabowidzące powinny mieć zapewnione przyrządy do powiększania obrazu (lupy) i do rejestrowania go. Ważne jest dobre źródło oświetlenia. Być może potrzebna będzie pomoc osoby asystującej.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok

Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, pozwól jej na korzystanie z własnych urządzeń technicznych (maszyn brajlowskich czy dyktafonu, który służy zarówno do odtwarzania treści zajęć przy nauce na zaliczenia, jak i do przerabiania za pomocą odpowiednich programów na pliki tekstowe, które mogą być odczytywane w komputerze z odpowiednim oprogramowaniem). Jeśli korzystasz z prezentacji multimedialnych, pamiętaj, aby były one dostępne dla osoby niewidomej (czyli zgodne ze standardami WCAG). Jeśli na prezentacjach, planszach czy materiałach elektronicznych znajdują się obrazy, fotografie, wykresy i grafiki, postaraj się, aby towarzyszył im tzw. tekst alternatywny.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba Głucha, o ile to możliwe – staraj się pokazywać prezentację multimedialną, a dopiero po chwili omawiaj dane zagadnienie. Zwracaj się podczas mówienia twarzą do tej osoby. Głusi wspierają się, odczytując mowę z ust, ale jest to dla nich męczące – rób więc przerwy. Jeżeli podczas konsultacji z osobą Głuchą nie rozumie ona treści wypowiedzianych – zapisz je na kartce.

Jeżeli osoba Głucha korzysta z pomocy tłumacza języka migowego: zadbaj, aby inne osoby nie wchodziły pomiędzy osobę tłumaczącą a osobę głuchą. Zawsze zwracaj się bezpośrednio do osoby Głuchej, a nie do tłumacza (unikaj zwrotów „zapytaj ją/go") – tłumacz ma pozostać osobą „niewidzialną".

Jeśli podczas twoich zajęć osoba Głucha nie ma możliwości skorzystania z tłumacza języka migowego, dobrym rozwiązaniem jest włączenie MS Teams na swoim komputerze/telefonie i rozpoczęcie spotkania – wtedy dana osoba może włączyć MS Teams na swoim komputerze i uruchomić napisy na żywo, co pomoże jej lepiej odczytywać treści przekazywane przez ciebie podczas zajęć.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabosłysząca (zaaparatowana/zaimplantowana), postaraj się, aby prezentacje miały zrównoważoną ilość treści – zawierały najważniejsze kwestie. Bardziej rozbudowane materiały możesz przekazać osobie słabosłyszącej do zapoznania się z nimi w domu. Dobrze jest przesłać wcześniej materiał, który będzie przerabiany na kolejnych zajęciach, aby osoba z niepełnosprawnością słuchu przyswoiła trudne zagadnienia i nie czuła się niekomfortowo podczas dyskusji.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum zaburzeń autystycznych, staraj się, aby twoje prezentacje/materiały nie były przepełnione informacjami. Stosuj zasadę „punktuj i eksponuj" (możesz podkreślać najważniejsze treści innym kolorem, pogrubioną czcionką). Jeśli stosujesz metafory, spróbuj przełożyć je na język prosty – osoby w spektrum mają bowiem często problem z ich zrozumieniem. Stosuj wizualizację informacji. Nastaw się na dodatkowe pytania dotyczące prezentacji w czasie wykładu lub w czasie konsultacji.

Osoby o nieprzeciętnym wzroście
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), pamiętaj, aby treści prezentowane podczas zajęć (czy to na prezentacji multimedialnej, czy tablicy) były na takim poziomie, aby osobie o nietypowym wzroście łatwo je było śledzić.

Osoby chore na epilepsję

Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba chora na epilepsję, pamiętaj, aby w prezentacji multimedialnej lub innych prezentowanych materiałach unikać wzorów geometrycznych, które mogą wywołać atak. Jeśli wykorzystujesz materiały audiowizualne, zwróć uwagę, by nie zawierały szybko zmieniającego się światła (np. kolorofonów, stroboskopów). Zgodnie ze standardami WCAG w obszarze ataków padaczki prezentacja nie może zawierać błysków – więcej niż trzech zmian na sekundę.

Jak dostosować zajęcia praktyczne (np. laboratoria, warsztaty) oraz zajęcia o specjalnym charakterze (np. zajęcia terenowe, praktyki)?

Osoby z niepełnosprawnością wzroku

Jeśli na twoich zajęciach zapoznajesz osoby studiujące z materiałami filmowymi i uczestniczy w nich osoba z niepełnosprawnością wzroku, skorzystaj z materiałów z audiodeskrypcją, jeśli masz taką możliwość. Poproś o rozmowę z daną osobą, aby dowiedzieć się, jaki jest rodzaj jej niepełnosprawności, by wspólnie ustalić sposób realizacji efektów uczenia się w ramach prowadzonego przez ciebie modułu.

Osoby niewidome

Jeśli na twoich zajęciach zapoznajesz osoby studiujące z materiałami filmowymi (np. reklamami) i uczestniczy w nich osoba niewidoma, skorzystaj z materiałów z audiodeskrypcją, jeśli masz taką możliwość. Poproś daną osobę o rozmowę, by wspólnie ustalić sposób realizacji efektów uczenia się w ramach prowadzonego przez ciebie modułu.

Osoby Głuche

W przypadku modułów obejmujących publiczne wystąpienia zadbaj o to, aby w trakcie wypowiedzi osoby Głuchej obecny był tłumacz języka migowego. Jeśli dana osoba nie korzysta z Polskiego Języka Migowego, zastanów się nad alternatywnymi rozwiązaniami, np. przygotowaniem tekstu do prasy, zamiast ustnej wypowiedzi.

Osoby niedosłyszące

Jeśli na twoich zajęciach zapoznajesz osoby studiujące z materiałami filmowymi (np. reklamami) i uczestniczy w nich osoba słabosłysząca, skorzystaj z materiałów z napisami lub tłumaczem migowym, jeśli masz taką możliwość. W przypadku modułów obejmujących publiczne wystąpienia być może będzie potrzebna pomoc tłumacza języka migowego. Zastanów się nad alternatywnymi rozwiązaniami, np. przygotowaniem tekstu do prasy, zamiast ustnej wypowiedzi.

Osoby chore na epilepsję

Jeśli wiesz, że w twojej grupie znajduje się osoba chora na epilepsję, upewnij się, że w prezentowanej projekcji filmowej lub przedstawieniu teatralnym nie ma motywów świetlnych mogących wywołać atak.

Zajęcia terenowe (wyjścia do kin, teatrów, galerii sztuki)

Osoby niewidome

Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma – przed zajęciami prowadzonymi poza uczelnią przedyskutuj z nią ewentualność zaangażowania asystenta. W czasie zajęć prowadzonych w terenie upewnij się, że zaproponowane przez ciebie trasy przejść i miejsca, gdzie będą prowadzone zajęcia, są dostępne dla osoby niewidomej. Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. udział w przedstawieniu lub projekcji filmu z audiodeskrypcją czy w wystawie sztuki skierowanej do osób słabowidzących. Jeśli wybieracie się na wyjazd z noclegiem, upewnij się, że miejsce noclegowe będzie dostosowane do potrzeb osoby niewidomej oraz, jeśli to jest nieznane jej miejsce, że będzie miała możliwość dotarcia do niego – w razie potrzeby zorganizuj asystę.

Osoby słabowidzące

Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca – przed zajęciami prowadzonymi poza uczelnią przedyskutuj ewentualność zaangażowania asystenta lub upewnij się, że osoby z grupy zechcą takiej osobie pomóc. W czasie zajęć prowadzonych poza uczelnią upewnij się, że zaproponowane przez ciebie trasy przejść i miejsca, gdzie będą prowadzone zajęcia, są dostępne dla osoby słabowidzącej. Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. udział w przedstawieniu lub projekcji filmu z audiodeskrypcją czy w wystawie sztuki skierowanej do osób słabowidzących.

Osoby Głuche

Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha, w czasie zajęć poza uczelnią sprawdź, na ile dostępne dla osoby niesłyszącej są miejsca, w których będziecie przebywać. Być może niektóre z nich są wyposażone w urządzenia wspomagające lub jest dostępna pomoc tłumacza języka migowego. Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. udział w przedstawieniu czy projekcji filmu z napisami lub z tłumaczem języka migowego.

Osoby niedosłyszące

Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – w czasie zajęć w terenie zadbaj o to, aby miejsce, w którym mówisz, było w miarę ciche i aby osoba słabosłysząca dobrze cię widziała. Zadbaj o dobrą akustykę na tyle, na ile się da. Pamiętaj, że zbyt głośne środowisko będzie

dla osoby słabosłyszącej bardzo męczące i jej percepcja będzie obniżona. W czasie zajęć terenowych sprawdź, na ile dostępne dla osoby słabosłyszącej są miejsca, w których będziecie przebywać. Zabezpiecz dla niej miejsce, z którego będzie miała dobry odbiór przekazywanych treści. Sprawdź, czy w czasie zajęć poza uczelnią będzie miała możliwość skorzystania z urządzeń nagrywających (zarówno dźwięk, jak i obraz). Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. udział w przedstawieniu czy projekcji filmu z napisami lub z tłumaczem języka migowego.

Osoby z niepełnosprawnością ruchu
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z niepełnosprawnością ruchową – w czasie zajęć poza uczelnią sprawdź, na ile dostępne dla niej są miejsca, w których będziecie przebywać. Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta.

Jeśli widzisz, że osoby pełnosprawne nie pomagają osobie niepełnosprawnej – porozmawiaj z grupą o wzajemnej uprzejmości. Nikogo nie można zmusić do udzielania pomocy, ale można prosić, żeby być dla siebie nawzajem uprzejmym i pomocnym, zwłaszcza jeśli widzimy, że ktoś jest w trudniejszej sytuacji lub potrzebuje wsparcia.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli wiesz, że w twojej grupie jest osoba chora na epilepsję, podczas wyjść staraj się, żeby jej aktywności nie doprowadzały do hiperwentylacji, która może spowodować atak padaczki, a także żeby w pokazywanych przedstawieniach i filmach nie było efektów świetlnych mogących wywołać napad.

Praktyki zawodowe
Jako opiekun praktyk studenckich (zawodowych, nauczycielskich, psychologiczno-pedagogicznych) lub gdy jesteś odpowiedzialny za realizację modułu, który w swoim założeniu będzie przebiegał w wymiarze praktycznym, w pierwszej kolejności: nie zwalniaj z praktycznego wymiaru zajęć, nie proponuj od razu zastępczych form uzyskania zaliczenia z modułu, ale spróbuj umożliwić osiągnięcie efektów uczenia się w dostosowany do indywidualnych możliwości studentki/studenta sposób.

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca, przed zajęciami prowadzonymi w terenie przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z daną osobą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, przed praktykami przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z osobą niewidomą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Jeśli jest to nowe dla danej osoby miejsce, do którego trudno jej będzie dotrzeć, upewnij się, że będzie ktoś, kto jej w tym pomoże.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego, jeśli jest taka potrzeba. Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb, czy warunki akustyczne będą dla niej odpowiednie oraz czy zadania, które zostaną jej wyznaczone, nie będą wymagały zdolności dobrego odbierania bodźców akustycznych.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha – przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego. Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb oraz czy istnieje możliwość nabycia określonych w efektach uczenia się kompetencji.

Osoby z niepełnosprawnością ruchu
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z niepełnosprawnością ruchową – w czasie praktyk sprawdź, na ile dostępne dla niej są miejsca, w których będziecie przebywać. Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli na praktyki kierujesz osobę ze spektrum zaburzeń autystycznych, przygotuj ją do tej praktyki – zapoznaj tę osobę z miejscem, pokaż jej drogę, poznaj z osobą, która będzie jej opiekunem w danej placówce. Razem ustalcie dokładny harmonogram i zadania, jakie będzie miała do zrealizowania dana osoba. Zwróć uwagę osobom z placówki na to, że osoby ze spektrum lubią rutynę i źle znoszą zmiany – jeśli więc cokolwiek się zmienia, należy o tym poinformować osobę studiującą w spektrum, uprzedzić ją przed tym i przedyskutować to z nią, dając jasne informacje, co zostało zmienione, a co jest obowiązujące.

Zajęcia tłumaczeniowe

Osoby z niepełnosprawnością wzroku
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba z niepełnosprawnością wzroku,

poproś o rozmowę, aby dowiedzieć się, jaki jest rodzaj jej niepełnosprawności, by wspólnie ustalić sposób realizacji efektów uczenia się w ramach prowadzonego przez ciebie modułu.

Osoby niewidome
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, staraj się przekazywać materiały wykorzystywane podczas zajęć w formie elektronicznej. Jeśli będziesz używać drukowanych, prześlij je wcześniej, aby osoba niewidoma mogła w pełni korzystać z zajęć, tak jak inne osoby. Jeśli podczas zajęć zadaniem jest spisanie tłumaczonej treści na żywo, pozwól takiej osobie korzystać z komputera lub innego urządzenia rejestrującego tekst pisany (np. maszyny brajlowskiej).

Osoby słabowidzące
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabowidząca, przygotuj jej materiały drukowane w powiększeniu – w taki sposób, aby mogła z nich swobodnie korzystać.

Jak dostosować sposoby weryfikacji efektów kształcenia (egzaminy, kolokwia)?

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca lub z określonym rodzajem niepełnosprawności wzroku (widzenie lunetowe, mroczki itp.), uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Dostosuj wielkość/kolor czcionki do jej potrzeb lub zmień formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Zapewnij pomoc w postaci szkła powiększającego, dobrego oświetlenia, monitora o wysokiej rozdzielczości itp.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Jeśli osoba niewidoma korzysta ze specjalistycznego sprzętu, może go używać przy zdawaniu egzaminu pisemnego.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji jej wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że osoba studiują-

ca zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla niej na kartce (nie pytaj, czy je rozumie – raczej poproś o ich sparafrazowanie).

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do potrzeb osoby Głuchej – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że osoba studiująca zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla niej na kartce (nie pytaj, czy je rozumie – raczej poproś o sparafrazowanie). Możesz także podzielić weryfikację efektów uczenia się na etapy (tak żeby osoba studiująca Głucha mogła zaliczać materiał partiami). Staraj się, aby pytania zadawane podczas zaliczeń formułowane były w prosty sposób. Buduj zdania krótkie i jednoznaczne (staraj się unikać metafor).

Osoby z niepełnosprawnościami ruchowymi
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba, która ma problem z poruszaniem w pełni dłońmi, nadgarstkami czy ramionami – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się elementów ewaluacji jej wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną bądź skorzystać ze sprzętu komputerowego, jeśli dana osoba może się nim posługiwać (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Możesz wydłużyć czas zdawania, uwzględniając indywidualne możliwości motoryczne danej osoby. Zapewnij jej dostęp do odpowiedniego sprzętu, jeśli tego potrzebuje i taką potrzebę zgłosi.

Osoby z dysleksją lub dysgrafią
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z dysleksją/dysgrafią, rozważ wykorzystanie komputera w trakcie zaliczeń pisemnych (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Przy analizie prac pisemnych skupiaj się głównie na treściach merytorycznych – nie oceniaj jako wiodących ortografii i gramatyki.

Jeśli do zaliczenia/egzaminu online podchodzi osoba z wydłużonym czasem pisania, przygotuj dla niej kopię testu z odrębnym dostępem (MS Teams/Moodle) i wydłużonym czasem pisania.

Osoby z trudnościami w mówieniu
Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba z trudnościami w mówieniu (czy to z powodu niepełnosprawności słuchu, afazji, MPD, jąkania, czy innych zaburzeń), której mowa może być niezrozumiała, staraj

się do niej podchodzić z cierpliwością i życzliwością, dając jej więcej czasu do wypowiedzi. Nie ponaglaj, nie przerywaj, nie wyręczaj, nie poprawiaj (chyba że dotyczy to nowego, trudnego słownictwa, które miałoby się źle utrwalić – wtedy poprawianie jest wskazane). Nie zwalniaj danej osoby z wypowiedzi publicznych, przemawiania zarówno podczas zajęć grupowych, jak i przed większym gremium (np. podczas konferencji). Staraj się wtedy stworzyć komfortowe warunki komunikacji (dla obu stron procesu komunikacji), zadbaj o to, żeby była cisza. Podpowiedz, aby osoba z trudnościami w mówieniu posiłkowała się prezentacją multimedialną, na której będą zawarte najważniejsze treści – pozwoli jej to porządkować wypowiedź i mieć świadomość, że jeśli wypowiedź ustna nie zostanie dobrze odczytana, słuchający odczytają treści na prezentacji.

Osoby nieśmiałe

Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba nieśmiała, która ma trudności w nawiązywaniu relacji interpersonalnych, staraj się unikać weryfikacji efektów uczenia się w postaci przemówień publicznych czy projektów grupowych w dużych grupach. Jeśli jest taka możliwość, postaraj się połączyć ją z kimś, kto wzmocni ją podczas pracy, lub zmień formę zaliczenia z wystąpienia publicznego na zaliczenie indywidualne.

Wydział Humanistyczny

Sztuka pisania,
Twórcze pisanie i marketing wydawniczy

Wyzwania dla osób studiujących z niepełnosprawnościami

Studiując te kierunki, będziesz realizować praktyki zawodowe poza uczelnią.

Jak dostosować przestrzeń np. sali wykładowej/ćwiczeniowej podczas zajęć?

Osoby z niepełnosprawnością ruchową (kule inwalidzkie, laska, balkonik)
Jeśli w grupie jest osoba, która używa urządzeń wspomagających poruszanie, w miarę możliwości warto zapewnić jej miejsce siedzące z podłokietnikami lub wyższym siedziskiem. Jeśli masz wątpliwości w tym zakresie, możesz o to zapytać daną osobę. Bez względu na rodzaj urządzenia (balkonik, kule itp.) osoba z niego korzystająca musi mieć możliwość swobodnego dotarcia do miejsca siedzącego – mieć więcej przestrzeni niż pozostałe osoby niekorzystające z tego typu urządzeń.

Osoby z niepełnosprawnością ruchową – na wózkach inwalidzkich
Jeśli masz wśród osób studiujących osobę na wózku, sprawdź, czy jest łatwy dostęp do sali, czy wjazd oraz drzwi są wystarczająco szerokie. Dostosuj miejsce pracy, aby osoba na wózku mogła spokojnie zająć miejsce i mieć swobodę w poruszaniu się, a także komfort w zakresie motoryki małej.

Zapytaj dyskretnie osobę na wózku, czy uczestniczenie bez przesiadania się jest dla niej komfortowe i czy nie potrzebuje do swojej dyspozycji np. stolika dostosowanego do wózka. Niektóre urządzenia są dostępne dla osób ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi w Centrum Obsługi Studentów – wystarczy skontaktować się z Centrum i zgłosić taką potrzebę. Bądź uważny na to, czy osoba na wózku w pozycji siedzącej widzi prowadzącego zajęcia i prezentację oraz czy ma kontakt z pozostałymi uczestniczkami i uczestnikami zajęć.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli w twojej grupie są osoby niedosłyszące, upewnij się, że osoba niedosłysząca zajęła miejsce umożliwiające swobodne dostrzeżenie wszystkiego, co prezentujesz. Miejsce dla osoby niedosłyszącej powinno się znajdować w spokojnej przestrzeni, o dobrym oświetleniu (nie powinno się znajdować np. w przejściu). Zabezpiecz dla osoby słabosłyszącej możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Osoby niedosłyszące używające aparatów słuchowych nie powinny być narażone na nadmierny hałas, który zakłóca pracę aparatu.

Stwórz odpowiednią przestrzeń do komunikacji – pozbawioną nadmiernego hałasu, brzęczących dystraktorów – aby dźwięki słyszane przez osobę zaaparatowaną były związane z procesem kształcenia.

Zadbaj o dobrą akustykę na tyle, na ile się da. Pamiętaj o kontakcie wzrokowym oraz o tym, aby twoja twarz podczas wypowiedzi zawsze była dobrze oświetlona (nie stawaj pod oknem) i widoczna dla osoby słabosłyszącej. Jeśli osoba słabosłysząca jest zaaparatowana/zaimplantowana, sprawdź, czy w twoim budynku są dostępne sale wyposażone w pętle indukcyjne, i postaraj się, aby wasze zajęcia odbywały się w takich salach. Jeśli nie ma takich sal, porozmawiaj z administratorem obiektu, uczelnianym koordynatorem ds. dostępności i osobą słabosłyszącą w celu wypracowania najskuteczniejszego systemu wspierającego transmisję dźwięku z mikrofonu mówcy do aparatu lub implantu słuchowego osoby studiującej. Możesz również skontaktować się z Centrum Obsługi Studentów w celu zorganizowania przenośnej pętli indukcyjnej – ułatwi to osobie słabosłyszącej odbiór komunikatów.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli w grupie jest osoba Głucha, która komunikuje się Polskim Językiem Migowym, zadbaj o salę wykładową – powinna ona być przestrzenna, przewietrzona i dobrze oświetlona (dobra widoczność jest ważnym czynnikiem komunikacji z osobą Głuchą). Zabezpiecz dla danej osoby możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Jeśli osoba studiująca korzysta z pomocy tłumacza języka migowego, pozwól mu zająć miejsce, które zapewni osobie Głuchej swobodne odczytywanie przekazywanych przez niego treści, a także kontakt z tobą. Jeśli twój wykład będzie tłumaczony na język migowym, warto mówić wolno i starać się kątem oka poobserwować, czy tłumacz języka migowego nadąża z tłumaczeniem.

Jeśli dotyczy to przestrzeni wirtualnej, zabezpiecz możliwość uczestnictwa tłumacza podczas zajęć oraz stwórz takie warunki, by jego sylwetka była wyeksponowana (przypnij okno do ekranu), tak aby był widoczny dla studentki/studenta w większym rozmiarze niż najmniejsze ikony.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, postaraj się, aby przestrzeń sali była dla niej bezpieczna (pozbawiona przeszkód). Zwróć uwagę innym osobom studiującym, aby nie pozostawiały plecaków, toreb czy innych rzeczy na podłodze, zaburzając tym ciągi komunikacyjne, po których porusza się osoba niewidoma. Postaraj się, aby osoba niewidoma mogła swobodnie poruszać się z białą laską. Kiedy dana osoba przychodzi na zajęcia po raz pierwszy, pozwól jej zapoznać się z organizacją sali, opisz, jak ona wygląda, co się w niej znajduje (możesz użyć do tego schematu tarczy zegarowej – np. na 12.00 znajduje się tablica multimedialna, obok, na 11.00, biurko wykładowcy itd.).

Zapewnij takiej osobie nieco więcej przestrzeni niż osobom widzącym, by mogła bezpiecznie poruszać się po przestrzeni sali laboratoryjnej czy wykładowej. Osoby studiujące niewidome powinny mieć możliwość dobrego słyszenia tego, co mówisz. Jeżeli będzie pracować z asystentem – należy zapewnić jednej i drugiej osobie osobne stanowisko do ćwiczeń. Sposób percepcji osób niewidzących jest odmienny – warto zatem przed zajęciami porozmawiać z nimi, aby się dowiedzieć, jak przygotowanego miejsca będą potrzebować (np. na dodatkowy sprzęt: maszynę brajlowską, laptop, słuchawki itp.). Upewnij się, że mają dostęp do gniazdka elektrycznego (zasilanie urządzeń) i internetu.

Jeśli osobie niewidomej towarzyszy pies przewodnik, zapewnij mu odpowiednią przestrzeń. Pamiętaj, że pies jest w pracy, więc nie powinno się do niego podchodzić ani go nawoływać. Jeśli potrzebuje chwilkę pochodzić czy napić się wody, pozwól mu na to.

Osoby o niestandardowym wzroście
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), postaraj się zapewnić jej komfortowe i dostosowane do jej możliwości miejsce: dla osoby niskiej – niskie krzesło i niski stół (lub z możliwością regulacji), dla osoby wysokiej – wysokie krzesło i wysoki stół (lub z możliwością regulacji).

Osoby w spektrum autyzmu
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum autyzmu, postaraj się, aby przestrzeń sali nie była nadmiernie wypełniona bodźcami. Zbyt duże nagromadzenie intensywnych kolorów, zmieniające się światło, uciążliwe dźwięki (zepsuta świetlówka), zbyt wiele kolorowych plansz czy plakatów może doprowadzić do przebodźcowania. W takiej sytuacji pozwól osobie ze spektrum wyjść, żeby mogła uspokoić zmysły (możliwość skorzystania z pokoju wyciszenia). Osoby te często źle się czują w dużych grupach ludzi, w których jest głośno i gwarno. Jeśli są organizowane wykłady z przewidywaną dużą liczbą osób uczestniczących – należy rozważyć zwolnienie osoby studiującej z takich zajęć i udostępnić jej materiały do samodzielnej nauki.

Osoby ze szczególnymi potrzebami
Jeśli w grupie jest osoba, która sygnalizuje potrzebę zmiany miejsca w sali (najprawdopodobniej z powodu jakichś trudności, które można określić jako szczególne potrzeby edukacyjne), daj jej możliwość zajęcia miejsca, które będzie najwłaściwsze.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli wiesz, że w twojej grupie jest osoba chora na epilepsję, bądź wrażliwy na obecność w przestrzeni sali lub podczas zajęć czynników, które mogą wywołać atak padaczki, tj. szybko zmieniające się światło

(np. z ekranu komputera lub projektora multimedialnego), migająca świetlówka czy plakaty zawierające wzory geometryczne (unikaj prezentacji złudzeń optycznych).

Jak dostosować materiały i sposób ich prezentacji, aby były dostępne?

Prezentacja multimedialna, materiały drukowane, mapy, materiały wizualne i dźwiękowe.

PRZED PRZYGOTOWANIEM ZAJĘĆ PRZECZYTAJ:

1. Podstawowe zasady przy tworzeniu dokumentów tekstowych i tekstowo-graficznych

2. Dostępna prezentacja – standard minimum

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych

Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabowidząca, postaraj się, by twoje materiały były przygotowane w sposób dla niej czytelny, np. powiększ czcionkę, w wydrukowanych materiałach korzystaj z czcionek bezszeryfowych (np. Arial, Helvetica, Verdana), na slajdach prezentacji nie zamieszczaj zbyt wielu informacji, używaj wyraźnych (nierozmazanych, bez cieniowania itd.) czcionek bezszeryfowych, zmień kontrast. Wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi danej osobie pracę: monitory o dużym ekranie, tablicę interaktywną, możliwość zapisu dźwiękowego wykładu czy ćwiczeń.

W czasie zajęć z mapami, drukami czy fotografiami osoby studiujące słabowidzące powinny mieć zapewnione przyrządy do powiększania obrazu (lupy) i do rejestrowania go. Ważne jest dobre źródło oświetlenia. Być może potrzebna będzie pomoc osoby asystującej.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok

Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, pozwól jej na korzystanie z własnych urządzeń technicznych (maszyn brajlowskich czy dyktafonu, który służy zarówno do odtwarzania treści zajęć przy nauce na zaliczenia, jak i do przerabiania za pomocą odpowiednich programów na pliki tekstowe, które mogą być odczytywane w komputerze z odpowiednim oprogramowaniem). Jeśli korzystasz z prezentacji multimedialnych, pamiętaj, aby były one dostępne dla osoby niewidomej (czyli zgodne ze standardami WCAG). Jeśli na prezentacjach, planszach czy materiałach elektronicznych znajdują się obrazy, fotografie, wykresy i grafiki, postaraj się, aby towarzyszył im tzw. tekst alternatywny.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba Głucha, o ile to możliwe – staraj się pokazywać prezentację multimedialną, a dopiero po chwili omawiaj dane zagadnienie. Zwracaj się podczas mówienia twarzą do tej osoby. Głusi wspierają się, odczytując mowę z ust, ale jest to dla nich męczące – rób więc przerwy. Jeżeli podczas konsultacji z osobą Głuchą nie rozumie ona treści wypowiedzianych – zapisz je na kartce.

Jeżeli osoba Głucha korzysta z pomocy tłumacza języka migowego: zadbaj, aby inne osoby nie wchodziły pomiędzy osobę tłumaczącą a osobę głuchą. Zawsze zwracaj się bezpośrednio do osoby Głuchej, a nie do tłumacza (unikaj zwrotów „zapytaj ją/go") – tłumacz ma pozostać osobą „niewidzialną".

Jeśli podczas twoich zajęć osoba Głucha nie ma możliwości skorzystania z tłumacza języka migowego, dobrym rozwiązaniem jest włączenie MS Teams na swoim komputerze/telefonie i rozpoczęcie spotkania – wtedy dana osoba może włączyć MS Teams na swoim komputerze i uruchomić napisy na żywo, co pomoże jej lepiej odczytywać treści przekazywane przez ciebie podczas zajęć.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabosłysząca (zaaparatowana/zaimplantowana), postaraj się, aby prezentacje miały zrównoważoną ilość treści – zawierały najważniejsze kwestie. Bardziej rozbudowane materiały możesz przekazać osobie słabosłyszącej do zapoznania się z nimi w domu. Dobrze jest przesłać wcześniej materiał, który będzie przerabiany na kolejnych zajęciach, aby osoba z niepełnosprawnością słuchu przyswoiła trudne zagadnienia i nie czuła się niekomfortowo podczas dyskusji.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum zaburzeń autystycznych, staraj się, aby twoje prezentacje/materiały nie były przepełnione informacjami. Stosuj zasadę „punktuj i eksponuj" (możesz podkreślać najważniejsze treści innym kolorem, pogrubioną czcionką). Jeśli stosujesz metafory, spróbuj przełożyć je na język prosty – osoby w spektrum mają bowiem często problem z ich zrozumieniem. Stosuj wizualizację informacji. Nastaw się na dodatkowe pytania dotyczące prezentacji w czasie wykładu lub w czasie konsultacji.

Osoby o nieprzeciętnym wzroście
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), pamiętaj, aby treści prezentowane podczas zajęć (czy to na prezentacji multimedialnej, czy tablicy) były na takim poziomie, aby osobie o nietypowym wzroście łatwo je było śledzić.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba chora na epilepsję, pamiętaj, aby w prezentacji multimedialnej lub innych prezentowanych materiałach unikać wzorów geometrycznych, które mogą wywołać atak. Jeśli wykorzystujesz materiały audiowizualne, zwróć uwagę, by nie zawierały szybko zmieniającego się światła (np. kolorofonów, stroboskopów). Zgodnie ze standardami WCAG w obszarze ataków padaczki prezentacja nie może zawierać błysków – więcej niż trzech zmian na sekundę.

Jak dostosować sposoby weryfikacji efektów kształcenia (egzaminy, kolokwia)?

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca lub z określonym rodzajem niepełnosprawności wzroku (widzenie lunetowe, mroczki itp.), uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Dostosuj wielkość/kolor czcionki do jej potrzeb lub zmień formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Zapewnij pomoc w postaci szkła powiększającego, dobrego oświetlenia, monitora o wysokiej rozdzielczości itp.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Jeśli osoba niewidoma korzysta ze specjalistycznego sprzętu, może go używać przy zdawaniu egzaminu pisemnego.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji jej wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że osoba studiująca zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla niej na kartce (nie pytaj, czy je rozumie – raczej poproś o ich sparafrazowanie).

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów

do potrzeb osoby Głuchej – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że osoba studiująca zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla niej na kartce (nie pytaj, czy je rozumie – raczej poproś o sparafrazowanie). Możesz także podzielić weryfikację efektów uczenia się na etapy (tak żeby osoba studiująca Głucha mogła zaliczać materiał partiami). Staraj się, aby pytania zadawane podczas zaliczeń formułowane były w prosty sposób. Buduj zdania krótkie i jednoznaczne (staraj się unikać metafor).

Osoby z niepełnosprawnościami ruchowymi
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba, która ma problem z poruszaniem w pełni dłońmi, nadgarstkami czy ramionami – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się elementów ewaluacji jej wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną bądź skorzystać ze sprzętu komputerowego, jeśli dana osoba może się nim posługiwać (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Możesz wydłużyć czas zdawania, uwzględniając indywidualne możliwości motoryczne danej osoby. Zapewnij jej dostęp do odpowiedniego sprzętu, jeśli tego potrzebuje i taką potrzebę zgłosi.

Osoby z dysleksją lub dysgrafią
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z dysleksją/dysgrafią, rozważ wykorzystanie komputera w trakcie zaliczeń pisemnych (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Przy analizie prac pisemnych skupiaj się głównie na treściach merytorycznych – nie oceniaj jako wiodących ortografii i gramatyki.

Jeśli do zaliczenia/egzaminu online podchodzi osoba z wydłużonym czasem pisania, przygotuj dla niej kopię testu z odrębnym dostępem (MS Teams/Moodle) i wydłużonym czasem pisania.

Osoby z trudnościami w mówieniu
Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba z trudnościami w mówieniu (czy to z powodu niepełnosprawności słuchu, afazji, MPD, jąkania, czy innych zaburzeń), której mowa może być niezrozumiała, staraj się do niej podchodzić z cierpliwością i życzliwością, dając jej więcej czasu do wypowiedzi. Nie ponaglaj, nie przerywaj, nie wyręczaj, nie poprawiaj (chyba że dotyczy to nowego, trudnego słownictwa, które miałoby się źle utrwalić – wtedy poprawianie jest wskazane). Nie zwalniaj danej osoby z wypowiedzi publicznych, przemawiania zarówno podczas zajęć grupowych, jak i przed większym gremium (np. podczas konferencji). Staraj się wtedy stworzyć komfortowe warunki

komunikacji (dla obu stron procesu komunikacji), zadbaj o to, żeby była cisza. Podpowiedz, aby osoba z trudnościami w mówieniu posiłkowała się prezentacją multimedialną, na której będą zawarte najważniejsze treści – pozwoli jej to porządkować wypowiedź i mieć świadomość, że jeśli wypowiedź ustna nie zostanie dobrze odczytana, słuchający odczytają treści na prezentacji.

Osoby nieśmiałe

Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba nieśmiała, która ma trudności w nawiązywaniu relacji interpersonalnych, staraj się unikać weryfikacji efektów uczenia się w postaci przemówień publicznych czy projektów grupowych w dużych grupach. Jeśli jest taka możliwość, postaraj się połączyć ją z kimś, kto wzmocni ją podczas pracy, lub zmień formę zaliczenia z wystąpienia publicznego na zaliczenie indywidualne.

Wydział Nauk Przyrodniczych

Biotechnologia, Geologia, Ochrona środowiska, Biologia, Geografia, Geologia stosowana (studia I i II stopnia), Aquamatyka (studia inżyniersko-magisterskie II stopnia), Inżynieria zagrożeń środowiskowych (studia inżynierskie, I stopnia), Geofizyka (studia jednolite magisterskie), Turystyka (studia stacjonarne II stopnia)

Wyzwania dla osób studiujących z niepełnosprawnościami

Uprzedzamy, że nauka na tych kierunkach głównie opiera się na wzrokowej analizie dostarczanego materiału badawczego. W ramach nauki na tych kierunkach zadaniem osób studiujących jest m.in. dokładna analiza kolorów, kształtów, odległości, struktur i elementów krajobrazu, rozpoznawanie minerałów i skał, praca z różnowiekowymi mapami, zdjęciami satelitarnymi czy rysunkami, autorskie tworzenie map, rysunków, diagramów (wielowarstwowych, wieloelementowych graficznych baz danych).

Dla osób z niepełnosprawnością wzroku poważnym wyzwaniem może okazać się pełne uczestnictwo w niektórych modułach na kierunkach studiów opierających się na systemach GIS (Systemy Informacji Przestrzennych).

W związku z powyższymi wyzwaniami wszystkie osoby z niepełnosprawnościami zainteresowane studiowaniem na tych kierunkach zachęcamy przed złożeniem aplikacji do dokładnego zapoznania się z programem i ofertą studiów. Zapraszamy do spotkania się z nami podczas wydarzeń popularyzujących naukę, takich jak Śląski Festiwal Nauki Katowice, Dni Otwarte Wydziału Nauk Przyrodniczych, Noc Biologów czy Noc Geografów. Zachęcamy również do kontaktu z wydziałowym koordynatorem ds. osób z niepełnosprawnościami, który podpowie, jakie wyzwania wiążą się ze studiowaniem danego kierunku, i omówi możliwości indywidualnego dostosowania studiów lub utworzenia własnego programu zajęć w ramach realizacji studiów międzywydziałowych – w tym przypadku istnieje możliwość pominięcia przedmiotów, które są niedostępne dla osób z niepełnosprawnością wzroku.

Jak dostosować przestrzeń np. sali wykładowej/ćwiczeniowej podczas zajęć?

Osoby z niepełnosprawnością ruchową (kule inwalidzkie, laska, balkonik)

Jeśli w grupie jest osoba, która używa urządzeń wspomagających poruszanie, w miarę możliwości warto zapewnić jej miejsce siedzące z podłokietnikami lub wyższym siedziskiem. Jeśli masz wątpliwości w tym zakresie, możesz o to zapytać daną osobę. Bez względu na rodzaj urządzenia (balkonik, kule itp.) osoba z niego korzystająca musi mieć możliwość swobodnego dotarcia do miejsca siedzącego – musi zatem mieć więcej przestrzeni niż pozostałe osoby niekorzystające z tego typu urządzeń.

Osoby z niepełnosprawnością ruchową – na wózkach inwalidzkich
Jeśli masz wśród osób studiujących osobę na wózku, sprawdź, czy jest łatwy dostęp do sali, czy wjazd oraz drzwi są wystarczająco szerokie. Dostosuj miejsce pracy, aby osoba na wózku mogła spokojnie zająć miejsce i mieć swobodę w poruszaniu się, a także komfort w zakresie motoryki małej.

Zapytaj dyskretnie osobę na wózku, czy uczestniczenie bez przesiadania się jest dla niej komfortowe i czy nie potrzebuje do swojej dyspozycji np. stolika dostosowanego do wózka. Niektóre urządzenia są dostępne dla osób ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi w Centrum Obsługi Studentów – wystarczy skontaktować się z Centrum i zgłosić taką potrzebę. Bądź uważny na to, czy osoba na wózku w pozycji siedzącej widzi prowadzącego zajęcia i prezentację oraz czy ma kontakt z pozostałymi uczestniczkami i uczestnikami zajęć.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli w twojej grupie są osoby niedosłyszące, upewnij się, że osoba niedosłysząca zajęła miejsce umożliwiające swobodne dostrzeżenie wszystkiego, co prezentujesz. Miejsce dla osoby niedosłyszącej powinno się znajdować w spokojnej przestrzeni, o dobrym oświetleniu (nie powinno się znajdować np. w przejściu). Zabezpiecz dla osoby słabosłyszącej możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Osoby niedosłyszące używające aparatów słuchowych nie powinny być narażone na nadmierny hałas, który zakłóca pracę aparatu.

Stwórz odpowiednią przestrzeń do komunikacji – pozbawioną nadmiernego hałasu, brzęczących dystraktorów – aby dźwięki słyszane przez osobę zaaparatowaną były związane z procesem kształcenia. Zadbaj o dobrą akustykę na tyle, na ile się da. Pamiętaj o kontakcie wzrokowym oraz o tym, aby twoja twarz podczas wypowiedzi zawsze była dobrze oświetlona (nie stawaj pod oknem) i widoczna dla osoby słabosłyszącej. Jeśli osoba słabosłysząca jest zaaparatowana/zaimplantowana, sprawdź, czy w twoim budynku są dostępne sale wyposażone w pętle indukcyjne, i postaraj się, aby wasze zajęcia odbywały się w takich salach. Jeśli nie ma takich sal, porozmawiaj z administratorem obiektu, uczelnianym koordynatorem ds. dostępności i osobą słabosłyszącą w celu wypracowania najskuteczniejszego systemu wspierającego transmisję dźwięku z mikrofonu mówcy do aparatu lub implantu słuchowego osoby studiującej. Możesz również skontaktować się z Centrum Obsługi Studentów w celu zorganizowania przenośnej pętli indukcyjnej – ułatwi to osobie słabosłyszącej odbiór komunikatów.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli w grupie jest osoba Głucha, która komunikuje się Polskim Językiem Migowym, zadbaj o salę wykładową – powinna ona być przestrzenna, przewietrzona i dobrze oświetlona (dobra widoczność jest ważnym czynnikiem komunikacji z osobą Głuchą). Zabezpiecz dla danej osoby możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Jeśli osoba studiująca korzysta z pomocy tłumacza języka migowego, pozwól mu zająć miejsce, które zapewni osobie Głuchej swobodne odczytywanie przekazywanych przez niego treści, a także kontakt z tobą. Jeśli twój wykład będzie tłumaczony na język migowym, warto mówić wolno i starać się kątem oka poobserwować, czy tłumacz języka migowego nadąża z tłumaczeniem.

Jeśli dotyczy to przestrzeni wirtualnej, zabezpiecz możliwość uczestnictwa tłumacza podczas zajęć oraz stwórz takie warunki, by jego sylwetka była wyeksponowana (przypnij okno do ekranu), tak aby był widoczny dla studentki/studenta w większym rozmiarze niż najmniejsze ikony.

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Osoby niedowidzące powinny mieć zapewnione miejsce, umożliwiające jak najlepsze dostrzeżenie tego, co prezentujesz (stopień niedowidzenia jest różny). Sprawdź, czy dana osoba siedzi w dobrze oświetlonym miejscu. Osoba taka powinna Cię dobrze słyszeć, zatem upewnij się, że tak jest. Droga do miejsca, gdzie siedzi osoba studiująca z niepełnosprawnością wzroku powinna być łatwa do pokonania: bez przeszkód w postaci toreb, teczek, kabli czy stopni (o tych ostatnich trzeba studenta/studentkę uprzedzić). W czasie zajęć w laboratorium, studenci powinni mieć zapewnione miejsce bezpiecznej i swobodnej pracy. Być może będą pracowali z asystentem, powinni mieć do tego wydzielone miejsce (osobne stanowisko do w sali).

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, postaraj się, aby przestrzeń sali była dla niej bezpieczna (pozbawiona przeszkód). Zwróć uwagę innym osobom studiującym, aby nie pozostawiały plecaków, toreb czy innych rzeczy na podłodze, zaburzając tym ciągi komunikacyjne, po których porusza się osoba niewidoma. Postaraj się, aby osoba niewidoma mogła swobodnie poruszać się z białą laską. Kiedy dana osoba przychodzi na zajęcia po raz pierwszy, pozwól jej zapoznać się z organizacją sali, opisz, jak ona wygląda, co się w niej znajduje (możesz użyć do tego schematu tarczy zegarowej – np. na 12.00 znajduje się tablica multimedialna, obok, na 11.00, biurko wykładowcy itd.).

Zapewnij takiej osobie nieco więcej przestrzeni niż osobom widzącym, by mogła bezpiecznie poruszać się po przestrzeni sali laboratoryjnej czy wykładowej. Osoby studiujące niewidome powinny mieć możliwość dobrego słyszenia tego, co mówisz. Jeżeli będzie pracować z asystentem – należy zapewnić jednej i drugiej osobie osobne stanowisko do ćwiczeń. Sposób percepcji osób niewidzących jest odmienny – warto zatem przed zajęciami porozmawiać z nimi, aby się dowiedzieć, jak przygotowanego miejsca będą potrzebować (np. na dodatkowy sprzęt: maszynę brajlowską, laptop, słuchawki itp.). Upewnij się, że mają dostęp do gniazdka elektrycznego (zasilanie urządzeń) i internetu.

Jeśli osobie niewidomej towarzyszy pies przewodnik, zapewnij mu odpowiednią przestrzeń. Pamiętaj, że pies jest w pracy, więc nie powinno się do niego podchodzić ani go nawoływać. Jeśli potrzebuje chwilkę pochodzić czy napić się wody, pozwól mu na to.

Osoby o niestandardowym wzroście
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), postaraj się zapewnić jej komfortowe i dostosowane do jej możliwości miejsce: dla osoby niskiej – niskie krzesło i niski stół (lub z możliwością regulacji), dla osoby wysokiej – wysokie krzesło i wysoki stół (lub z możliwością regulacji).

Osoby w spektrum autyzmu
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum autyzmu, postaraj się, aby przestrzeń sali nie była nadmiernie wypełniona bodźcami. Zbyt duże nagromadzenie intensywnych kolorów, zmieniające się światło, uciążliwe dźwięki (zepsuta świetlówka), zbyt wiele kolorowych plansz czy plakatów może doprowadzić do przebodźcowania. W takiej sytuacji pozwól osobie ze spektrum wyjść, żeby mogła uspokoić zmysły (możliwość skorzystania z pokoju wyciszenia). Osoby te często źle się czują w dużych grupach ludzi, w których jest głośno i gwarno. Jeśli są organizowane wykłady z przewidywaną dużą liczbą osób uczestniczących – należy rozważyć zwolnienie osoby studiującej z takich zajęć i udostępnić jej materiały do samodzielnej nauki.

Osoby ze szczególnymi potrzebami
Jeśli w grupie jest osoba, która sygnalizuje potrzebę zmiany miejsca w sali (najprawdopodobniej z powodu jakichś trudności, które można określić jako szczególne potrzeby edukacyjne), daj jej możliwość zajęcia miejsca, które będzie najwłaściwsze.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli wiesz, że w twojej grupie jest osoba chora na epilepsję, bądź wrażliwy na obecność w przestrzeni sali lub podczas zajęć czynników, które mogą wywołać atak padaczki, tj. szybko zmieniające się światło (np. z ekranu komputera lub projektora multimedialnego), migająca świetlówka czy plakaty zawierające wzory geometryczne (unikaj prezentacji złudzeń optycznych).

Jak dostosować materiały i sposób ich prezentacji, aby były dostępne?

Prezentacja multimedialna, materiały drukowane, mapy, materiały wizualne i dźwiękowe.

PRZED PRZYGOTOWANIEM ZAJĘĆ PRZECZYTAJ:

1. Podstawowe zasady przy tworzeniu dokumentów tekstowych i tekstowo-graficznych

2. Dostępna prezentacja – standard minimum

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabowidząca, postaraj się, by twoje materiały były przygotowane w sposób dla niej czytelny, np. powiększ czcionkę, w wydrukowanych materiałach korzystaj z czcionek bezszeryfowych (np. Arial, Helvetica, Verdana), na slajdach prezentacji nie zamieszczaj zbyt wielu informacji, używaj wyraźnych (nierozmazanych, bez cieniowania itd.) czcionek bezszeryfowych, zmień kontrast. Wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi danej osobie pracę: monitory o dużym ekranie, tablicę interaktywną, możliwość zapisu dźwiękowego wykładu czy ćwiczeń.

W czasie zajęć z mapami, drukami czy fotografiami osoby studiujące słabowidzące powinny mieć zapewnione przyrządy do powiększania obrazu (lupy) i do rejestrowania go. Ważne jest dobre źródło oświetlenia. Być może potrzebna będzie pomoc osoby asystującej.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, pozwól jej na korzystanie z własnych urządzeń technicznych (maszyn brajlowskich czy dyktafonu, który służy zarówno do odtwarzania treści zajęć przy nauce na zaliczenia, jak i do przerabiania za pomocą odpowiednich programów na pliki tekstowe, które mogą być odczytywane w komputerze z odpowiednim oprogramowaniem). Jeśli korzystasz z prezentacji multimedialnych, pamiętaj, aby były one dostępne dla osoby niewidomej (czyli zgodne ze standardami WCAG). Jeśli na prezentacjach, plan-

szach czy materiałach elektronicznych znajdują się obrazy, fotografie, wykresy i grafiki, postaraj się, aby towarzyszył im tzw. tekst alternatywny.

Osoby głuchoniewidome – z jednoczesną wadą wzroku i słuchu
Jeśli w grupie jest osoba, która doświadcza jednoczesnego uszkodzenia wzroku i słuchu, skonsultuj z nią dostępność materiałów edukacyjnych. Wymagania osób głuchoniewidomych są bardzo indywidualne.

Konieczne jest zwrócenie szczególnej uwagi na dostępność cyfrową – alternatywny dostęp do treści graficznej i czytelność komunikatów tekstowych dla czytników ekranu.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba Głucha, o ile to możliwe – staraj się pokazywać prezentację multimedialną, a dopiero po chwili omawiaj dane zagadnienie. Zwracaj się podczas mówienia twarzą do tej osoby. Głusi wspierają się, odczytując mowę z ust, ale jest to dla nich męczące – rób więc przerwy. Jeżeli podczas konsultacji z osobą Głuchą nie rozumie ona treści wypowiedzianych – zapisz je na kartce.

Jeżeli osoba Głucha korzysta z pomocy tłumacza języka migowego: zadbaj, aby inne osoby nie wchodziły pomiędzy osobę tłumaczącą a osobę głuchą. Zawsze zwracaj się bezpośrednio do osoby Głuchej, a nie do tłumacza (unikaj zwrotów „zapytaj ją/go") – tłumacz ma pozostać osobą „niewidzialną".

Jeśli podczas twoich zajęć osoba Głucha nie ma możliwości skorzystania z tłumacza języka migowego, dobrym rozwiązaniem jest włączenie MS Teams na swoim komputerze/telefonie i rozpoczęcie spotkania – wtedy dana osoba może włączyć MS Teams na swoim komputerze i uruchomić napisy na żywo, co pomoże jej lepiej odczytywać treści przekazywane przez ciebie podczas zajęć.

Osoby słabosłyszące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabosłysząca (zaaparatowana/zaimplantowana), postaraj się, aby prezentacje miały zrównoważoną ilość treści – zawierały najważniejsze kwestie. Bardziej rozbudowane materiały możesz przekazać osobie słabosłyszącej do zapoznania się z nimi w domu. Dobrze jest przesłać wcześniej materiał, który będzie przerabiany na kolejnych zajęciach, aby osoba z niepełnosprawnością słuchu przyswoiła trudne zagadnienia i nie czuła się niekomfortowo podczas dyskusji.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum zaburzeń autystycznych, staraj się, aby twoje prezentacje/materiały nie były przepełnione informacjami. Stosuj zasadę „punktuj i eksponuj" (możesz podkreślać najważniejsze treści innym kolorem, pogrubioną czcionką). Jeśli stosujesz metafory, spróbuj przełożyć je na język prosty – osoby w spektrum mają bowiem często problem z ich zrozumieniem. Stosuj wizualizację informacji. Nastaw się na dodatkowe pytania dotyczące prezentacji w czasie wykładu lub w czasie konsultacji.

Osoby o nieprzeciętnym wzroście
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), pamiętaj, aby treści prezentowane podczas zajęć (czy to na prezentacji multimedialnej, czy tablicy) były na takim poziomie, aby osobie o nietypowym wzroście łatwo je było śledzić.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba chora na epilepsję, pamiętaj, aby w prezentacji multimedialnej lub innych prezentowanych materiałach unikać wzorów geometrycznych, które mogą wywołać atak. Jeśli wykorzystujesz materiały audiowizualne, zwróć uwagę, by nie zawierały szybko zmieniającego się światła (np. kolorofonów, stroboskopów). Zgodnie ze standardami WCAG w obszarze ataków padaczki prezentacja nie może zawierać błysków – więcej niż trzech zmian na sekundę.

Jak dostosować zajęcia praktyczne (np. laboratoria, warsztaty) oraz zajęcia o specjalnym charakterze (np. zajęcia terenowe, praktyki)?

Zajęcia komputerowe z wykorzystaniem specjalnego oprogramowania (np. tworzenie stron internetowych, tworzenie baz danych, zautomatyzowane systemy biblioteczne, edytorstwo komputerowe)

Osoby słabowidzące
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca, wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi pracę przy komputerze – skontaktuj się w tej sprawie z koordynatorem ds. dostępności lub Centrum Obsługi Studentów. Być może potrzebna będzie pomoc asystenta, gdyż nie wszystkie wykorzystywane w trakcie zajęć programy mogą być powiększane przez specjalistyczne oprogramowanie. Być może konieczne będzie indywidualne podejście i twoja pomoc przy wykonywaniu zadań. W czasie zajęć z mapami, drukami czy fotografiami osoby słabowidzące powinny mieć zapewnione przyrządy do powiększania obrazu (lupy) i do rejestrowania go. Materiały kartograficzne czy filmowe powinny być zdigitalizowane i możliwe do przekazania na komputery studentek/studentów niedowidzących lub niewidomych,

co pozwoli na pracę ze specjalnym oprogramowaniem ułatwiającym rozpoznanie zawartości mapy czy zdjęcia. Być może osoba studiująca będzie potrzebować drukarki 3D, która wydrukuje jej obraz czy mapę w wersji dotykowej.

Osoby niewidome
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, stwórz jej bezpieczną przestrzeń i bezpieczny warsztat pracy. Niech zawsze zajmuje swoje miejsce, które będzie dla niej przystosowane, a jeśli jest wyposażone w przedmioty do prac praktycznych, niech zawsze będą one w tym samym miejscu. Jeśli w przestrzeni dydaktycznej zostanie wprowadzona jakaś zmiana, powiedz o niej osobie niewidomej. Jeśli praca wymaga korzystania z komputera, upewnij się, że stanowisko, z którego będzie korzystać dana osoba, będzie miało odpowiednie oprogramowanie udźwiękawiające (np. JAWS, IWONA – o specjalistycznym oprogramowaniu możesz dowiedzieć się więcej w Centrum Obsługi Studentów).

Osoby z niepełnosprawnością słuchu
Jeśli na twoich zajęciach (w tym zdalnych) jest osoba Głucha lub słabosłysząca, daj jej możliwość korzystania z technologii wspomagających, takich jak LiveTranscribe, Google Assistant Speech-to-Text czy SpeechTexter – pozwalają one przekładać mowę dźwiękową na tekst.

Jeśli podczas zajęć zdalnych osoba Głucha korzysta ze wsparcia tłumacza języka migowego, po pierwsze – wciągnij go na listę zespołu, a po drugie – pozwól, by był zawsze widoczny w dużym rozmiarze (ułatwi to osobie z niepełnosprawnością słuchu odczytywanie znaków migowych).

Laboratoria fizyczne, chemiczne, biologiczne
Warto rozważyć, czy zajęcia w laboratoriach mogłyby być dla wszystkich prowadzone w parach, by osoba studiująca z niepełnosprawnością nie czuła się wykluczona.

Możliwe, że czynności wykonywane manualnie mogą być zastąpione pracą z wykorzystaniem nowoczesnych technologii. Ten sam efekt przekazania wiedzy można uzyskać na różne sposoby.

Osoby z niepełnosprawnością ruchową
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba studiująca, która ma problem z poruszaniem w pełni dłońmi, nadgarstkami czy ramionami, możliwe, że będzie jej potrzebna pomoc asystenta.

Osoby z niepełnosprawnością ruchową (wózek inwalidzki i inne pomoce)
Jeśli na zajęciach w laboratorium jest osoba na wózku inwalidzkim, dostosuj miejsce pracy, aby mogła ona spokojnie zająć miejsce i mieć swobodę w poruszaniu się, a także komfort w zakresie motoryki małej. Zabezpiecz wszelkie urządzenia, tak aby były na poziomie umożliwiającym swobodne z nich korzystanie. Zorganizuj materiały (typu odczynniki, menzurki itp.), aby osoba na wózku nie musiała ich szukać ani prosić o nie, lecz by miała do nich swobodny dostęp.

Jeśli w grupie osób studiujących jest osoba wspomagająca się kulami lub balkonikiem, zadbaj nie tylko o możliwość komfortowej pracy w pozycji siedzącej, ale też o przestrzeń na pozostawienie sprzętów rehabilitacyjnych.

Osoby z niepełnosprawnością słuchu
Jeśli w zajęciach laboratoryjnych uczestniczy osoba Głucha, pamiętaj, aby wszelkie instrukcje były dostępne w formie pisemnej. Jeśli tłumaczysz, co należy po kolei wykonywać, staraj się najpierw to omówić (aby osoba Głucha miała możliwość odczytania mowy z ust lub odczytania tłumaczenia migowego, jeśli towarzyszy jej tłumacz), a następnie pokazuj określone czynności.

Osoby z niepełnosprawnością wzroku
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z niepełnosprawnością wzroku, najpierw poproś o rozmowę, aby dowiedzieć się, jaka jest niepełnosprawność i z czym dana osoba ma największe trudności. Dostosuj zajęcia indywidualnie do jej wady. Pamiętaj, aby dostosować materiały dydaktyczne (instrukcje, mapy czy tabele niezbędne do wykonywania poszczególnych ćwiczeń, eksperymentów) w taki sposób, aby były dla takiej osoby dostępne – powiększona czcionka, kontrast, tekst alternatywny (przy schematach, rysunkach, zdjęciach). W czasie ćwiczeń z biologii, chemii, biochemii czy w laboratoriach fizycznych osoba słabowidząca może skorzystać z pomocy grupy lub będzie pracowała z asystentem. Osoby studiujące niedowidzące będą również potrzebowały specjalnych nakładek powiększających w pracy z mikroskopami. Rozwiązaniem jest mikroskop z funkcją robienia zdjęć preparatu. Pomocne może być też użycie drukarki 3D do przetwarzania niektórych rysunków czy zdjęć na obiekty rozpoznawalne dotykiem.

Zajęcia terenowe (np. wyjazdy terenowe)
Jeśli widzisz, że osoby studiujące pełnosprawne nie pomagają osobie niepełnosprawnej – porozmawiaj z grupą o wzajemnej uprzejmości. Nikogo nie można zmusić do udzielania pomocy, ale można prosić, żeby być dla siebie nawzajem uprzejmym i pomocnym, zwłaszcza jeśli widzimy, że ktoś ma trudniejszą sytuację lub potrzebuje wsparcia.

Osoby niewidome

Przed zajęciami prowadzonymi w terenie przedyskutuj z osobą niewidomą jej możliwości fizyczne i percepcyjne w czasie zajęć. Rozważcie ewentualność zaangażowania asystenta. Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. wykorzystanie materiałów z audiodeskrypcją czy udział w wydarzeniu z audiodeskrypcją. Jeśli wybieracie się na wyjazd z noclegiem, upewnij się, że miejsce noclegowe będzie dostosowane do potrzeb osoby niewidomej oraz, jeśli jest to nieznane jej miejsce, że będzie miała możliwość dotarcia do niego – w razie potrzeby zorganizuj asystę.

Upewnij się, że zaproponowane przez ciebie trasy przejść w terenie i miejsca, gdzie będą prowadzone zajęcia, są dostępne. Przedyskutuj z daną osobą ewentualność zaangażowania asystenta lub upewnij się, że pomogą jej osoby z grupy. W czasie zajęć na stanowiskach dydaktycznych osoba niewidoma powinna mieć możliwość dotknięcia omawianych obiektów. Zezwól na rejestrowanie twojej wypowiedzi za pomocą rejestratorów dźwięku. Staraj się plastycznie i obszernie opisywać prezentowane zagadnienia. Być może dana osoba dysponuje rozwiązaniami technicznymi, które ułatwiają jej percepcję otaczającego świata (np. okularami Envision).

Osoby słabowidzące

Przed zajęciami prowadzonymi w terenie przedyskutuj z osobą studiującą jej możliwości fizyczne i percepcyjne w czasie zajęć. Rozważcie ewentualność zaangażowania asystenta. Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. wykorzystanie materiałów z audiodeskrypcją lub udział w wydarzeniu z audiodeskrypcją. Jeśli wybieracie się na wyjazd z noclegiem, upewnij się, że miejsce noclegowe będzie dostosowane do potrzeb osoby słabowidzącej oraz, jeśli jest to nieznane jej miejsce, że będzie miała możliwość dotarcia do niego – w razie potrzeby zorganizuj asystę.

Upewnij się, że zaproponowane przez ciebie trasy przejść w terenie i miejsca, gdzie będą prowadzone zajęcia, są dostępne. Przedyskutuj z daną osobą ewentualność zaangażowania asystenta lub upewnij się, że pomogą jej osoby z grupy. W czasie zajęć na stanowiskach dydaktycznych osoba niedowidząca powinna mieć możliwość dotknięcia omawianych obiektów. Należy udostępnić osobie niedowidzącej lupę i źródło światła. Pomocne będą lornetka czy luneta, a także użycie kamery, rejestrowanie toku zajęć. Zezwól na rejestrowanie twojej wypowiedzi za pomocą rejestratorów dźwięku. Staraj się plastycznie i obszernie opisywać prezentowane zagadnienia. Być może dana osoba dysponuje rozwiązaniami technicznymi, które ułatwiają jej percepcję otaczającego świata (np. okularami Envision).

Osoby Głuche
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha – w czasie zajęć terenowych sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca, w których będziecie przebywać. Być może niektóre z nich są wyposażone w urządzenia wspomagające lub jest dostępna pomoc tłumacza języka migowego.

Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. wykorzystanie nagrań z tłumaczeniem migowym czy udział w przedstawieniu z tłumaczeniem migowym lub wyświetlanym tekstem. Dodatkowo możesz swoją wypowiedź zapisać, wydrukować i udostępniać studentce/studentowi w czasie zajęć w terenie.

Osoby słabosłyszące
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – w czasie zajęć w terenie zadbaj, aby miejsce, w którym mówisz, było w miarę ciche i aby dana osoba mogła cię dobrze widzieć. Zadbaj o dobrą akustykę na tyle, na ile jest to możliwe. Pamiętaj, że zbyt głośne środowisko będzie dla osoby słabosłyszącej bardzo męczące i jej percepcja będzie obniżona. W czasie zajęć terenowych sprawdź, na ile dostępne dla osoby słabosłyszącej są miejsca, w których będziecie przebywać. Być może niektóre z nich są wyposażone w urządzenia wspomagające lub jest możliwa pomoc tłumacza języka migowego.

Zabezpiecz dla osoby słabosłyszącej miejsce, z którego będzie miała dobry odbiór przekazywanych treści. Sprawdź, czy w czasie zajęć terenowych będzie mogła skorzystać z urządzeń nagrywających (zarówno dźwięk, jak i obraz). Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. wykorzystanie nagrań z tłumaczeniem migowym czy udział w wydarzeniu z tłumaczeniem migowym lub wyświetlanym tekstem. Osoby Głuche i niedosłyszące czasami czytają z ruchu ust – upewnij się zatem, że osoba niedosłysząca dobrze cię widzi. Dodatkowo możesz swoją wypowiedź zapisać, wydrukować i udostępniać danej osobie w czasie zajęć w terenie. Zezwól, aby osoba studiująca słabosłysząca używała rejestratorów dźwięku.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli wiesz, że w twojej grupie jest osoba chora na epilepsję, podczas wypraw staraj się, żeby jej aktywności nie doprowadzały do hiperwentylacji, która może spowodować atak padaczki (szybkie spacery, biegi, nadmierny wysiłek fizyczny czy wspinaczka to czynniki, które mogą być dla takiej osoby ryzykowne).

Praktyki zawodowe
Jako opiekun praktyk studenckich lub gdy jesteś odpowiedzialny za realizację modułu, który w swoim założeniu będzie przebiegał w wymiarze praktycznym, w pierwszej kolejności: nie zwalniaj danej oso-

by z praktycznego wymiaru zajęć, nie proponuj od razu zastępczych form uzyskania zaliczenia z modułu, ale spróbuj umożliwić osiągnięcie efektów uczenia się w dostosowany do indywidualnych możliwości studentki/studenta sposób.

Osoby słabowidzące
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca, przed zajęciami prowadzonymi w terenie przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z daną osobą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb.

Osoby niewidome
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, przed praktykami przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z osobą niewidomą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Jeśli jest to nowe dla danej osoby miejsce, do którego trudno jej będzie dotrzeć, upewnij się, że będzie ktoś, kto jej w tym pomoże.

Osoby słabosłyszące
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego, jeśli jest taka potrzeba. Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb, czy warunki akustyczne będą dla niej odpowiednie oraz czy zadania, które zostaną jej wyznaczone, nie będą wymagały zdolności dobrego odbierania bodźców akustycznych.

Osoby Głuche
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha – przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego. Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb oraz czy istnieje możliwość nabycia określonych w efektach uczenia się kompetencji.

Osoby z niepełnosprawnością ruchu
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z niepełnosprawnością ruchową – w czasie praktyk sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca, w których będziecie przebywać. Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta.

Osoby w spektrum autyzmu
Jeśli na praktyki kierujesz osobę ze spektrum zaburzeń autystycznych, przygotuj ją do tej praktyki – zapoznaj tę osobę z miejscem, pokaż jej

drogę, poznaj z osobą, która będzie jej opiekunem w danej placówce. Razem ustalcie dokładny harmonogram i zadania, jakie będzie miała do zrealizowania dana osoba. Zwróć uwagę osobom z placówki na to, że osoby ze spektrum lubią rutynę i źle znoszą zmiany – jeśli więc cokolwiek się zmienia, należy o tym poinformować osobę studiującą w spektrum, uprzedzić ją przed tym i przedyskutować to z nią, dając jasne informacje, co zostało zmienione, a co jest obowiązujące.

Zwróć uwagę osobie studiującej ze spektrum zaburzeń autystycznych na potrzebę stosowana się do zasad społecznie obowiązujących.

Osoby z doświadczeniem choroby psychicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z doświadczeniem choroby psychicznej – przed praktykami przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się wraz z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Zwróć uwagę na kwestie stosowania się do zasad społecznie obowiązujących. Upewnij się, że w danej placówce nie będzie znaczących dystraktorów, które mogą spowodować trudności w funkcjonowaniu danej osoby.

Jak dostosować sposoby weryfikacji efektów kształcenia (egzaminy, kolokwia)?

Osoby słabowidzące
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca lub z określonym rodzajem niepełnosprawności wzroku (widzenie lunetowe, mroczki itp.), uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Dostosuj wielkość/kolor czcionki do jej potrzeb lub zmień formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Zapewnij pomoc w postaci szkła powiększającego, dobrego oświetlenia, monitora o wysokiej rozdzielczości itp.

Osoby niewidome
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Jeśli osoba niewidoma korzysta ze specjalistycznego sprzętu, może go używać przy zdawaniu egzaminu pisemnego

Osoby słabosłyszące
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się poszczególnych elementów ewaluacji

jej wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że dana osoba zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla studentki/studenta na kartce.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do potrzeb osoby Głuchej – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że osoba studiująca zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla niej na kartce (nie pytaj, czy je rozumie – raczej poproś o sparafrazowanie). Możesz także podzielić weryfikację efektów uczenia się na etapy (tak żeby osoba studiująca Głucha mogła zaliczać materiał partiami). Staraj się, aby pytania zadawane podczas zaliczeń formułowane były w prosty sposób. Buduj zdania krótkie i jednoznaczne (staraj się unikać metafor).

Osoby z niepełnosprawnościami ruchowymi
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba, która ma problem z poruszaniem w pełni dłońmi, nadgarstkami czy ramionami – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się elementów ewaluacji jej wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną bądź skorzystać ze sprzętu komputerowego, jeśli dana osoba może się nim posługiwać (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Możesz wydłużyć czas zdawania, uwzględniając indywidualne możliwości motoryczne danej osoby. Zapewnij jej dostęp do odpowiedniego sprzętu, jeśli tego potrzebuje i taką potrzebę zgłosi.

Osoby z dysleksją lub dysgrafią
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba studiująca z dysleksją lub dysgrafią, rozważ wykorzystanie komputera w trakcie zaliczeń pisemnych (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Przy analizie prac pisemnych skupiaj się głównie na treściach merytorycznych – nie oceniaj jako wiodących ortografii i gramatyki.

Jeśli do zaliczenia/egzaminu online podchodzi osoba z wydłużonym czasem pisania, przygotuj dla niej kopię testu z odrębnym dostępem (MS Teams/Moodle) i wydłużonym czasem przewidzianym na zaliczenie/egzamin.

Osoby z trudnościami w mówieniu

Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba z trudnościami w mówieniu (czy to z powodu niepełnosprawności słuchu, afazji, MPD, jąkania, czy innych zaburzeń), której mowa może być niezrozumiała, staraj się do niej podchodzić z cierpliwością i życzliwością, dając jej więcej czasu do wypowiedzi. Nie ponaglaj, nie przerywaj, nie wyręczaj, nie poprawiaj (chyba że dotyczy to nowego, trudnego słownictwa, które miałoby się źle utrwalić – wtedy poprawianie jest wskazane). Nie zwalniaj danej osoby z wypowiedzi publicznych, przemawiania zarówno podczas zajęć grupowych, jak i przed większym gremium (np. podczas konferencji). Staraj się wtedy stworzyć komfortowe warunki komunikacji (dla obu stron procesu komunikacji), zadbaj o to, żeby była cisza. Podpowiedz, aby osoba z trudnościami w mówieniu posiłkowała się prezentacją multimedialną, na której będą zawarte najważniejsze treści – pozwoli jej to porządkować wypowiedź i mieć świadomość, że jeśli wypowiedź ustna nie zostanie dobrze odczytana, słuchający odczytają treści na prezentacji.

Osoby nieśmiałe

Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba nieśmiała, która ma trudności w nawiązywaniu relacji interpersonalnych, staraj się unikać weryfikacji efektów uczenia się w postaci przemówień publicznych czy projektów grupowych w dużych grupach. Jeśli jest taka możliwość, postaraj się połączyć ją z kimś, kto wzmocni ją podczas pracy, lub zmień formę zaliczenia z wystąpienia publicznego na zaliczenie indywidualne.

Wydział Nauk Przyrodniczych

Arteterapia, Pedagogika, Pedagogika wczesnoszkolna i szkolna, Pedagogika specjalna, Psychologia

Wyzwania dla osób studiujących z niepełnosprawnościami

Arteterapia

Studiując na kierunku arteterapia, będziesz realizować zajęcia zarówno w Uniwersytecie Śląskim, jak i Akademii Muzycznej. Jeśli masz szczególne potrzeby, wyzwaniem może być zarówno przemieszczenie się pomiędzy uczelniami, jak i realizacja niektórych modułów. Arteterapia to kierunek oparty w dużym stopniu na sztuce, zatem oczekiwane jest postrzeganie kolorów, kształtów i dźwięków, a także możliwość pracy z ruchem i tańcem jako elementami niezbędnymi w zaliczeniu modułów związanych ze sztukami wizualnymi i muzycznymi.

Pedagogika

Wyzwania dla osób studiujących z niepełnosprawnościami

Studiując na kierunku pedagogika, będziesz realizować zajęcia zarówno na uczelni, jak i w placówkach opiekuńczych, edukacyjnych, terapeutycznych, socjoterapeutycznych czy resocjalizacyjnych. Wiedzę zdobytą podczas wykładów, ćwiczeń i laboratoriów będziesz wykorzystywać podczas praktyk, realizując zajęcia z dziećmi, młodzieżą lub osobami dorosłymi, zgodnie z wybraną specjalnością.

Jeśli jesteś osobą ze szczególnymi potrzebami, wyzwaniem może być realizacja praktyk, które wymagają uczestnictwa w zajęciach w różnych instytucjach mieszczących się w różnych miejscach, a także samodzielnej organizacji pracy w danym miejscu oraz prowadzenia zajęć specjalistycznych z daną grupą w zależności od wybranej specjalności.

Pedagogika wczesnoszkolna i przedszkolna

Wyzwania dla osób studiujących z niepełnosprawnościami

Studiując na tym kierunku, będziesz realizować zajęcia zarówno na uczelni, jak i w placówkach oświatowych – przedszkolach i szkołach podstawowych. W pracy wychowawcy i nauczyciela małych dzieci ważnymi oczekiwanymi kompetencjami są dobra wymowa i posługiwanie się poprawną polszczyzną. Jeśli jesteś osobą ze szczególnymi potrzebami w tym obszarze, zaliczenie modułów związanych z tą sferą może stanowić wyzwanie.

W ramach studiów będziesz realizować moduły związane z muzyką, plastyką, matematyką i językami, a także zajęcia ruchowe oraz praktyki z dziećmi o zróżnicowanych potrzebach rozwojowych i edukacyjnych. Jeśli masz szczególne potrzeby, niektóre z modułów mogą stanowić dla ciebie wyzwanie.

Właściwe podejście do dzieci i ich indywidualnych potrzeb w połączeniu z wiedzą, kompetencjami oraz nabytymi umiejętnościami w toku studiów to niezbędne podstawy do wykonywania zawodu nauczyciela przedszkolnego i wczesnoszkolnego.

Pedagogika specjalna

Wyzwania dla osób studiujących z niepełnosprawnościami

Studiując na kierunku pedagogika specjalna, będziesz realizować zajęcia zarówno na uczelni, jak i w różnego rodzaju placówkach prowadzących działalność opiekuńczą, edukacyjną, rehabilitacyjną i terapeutyczną. Po zdobyciu wiedzy w trakcie wykładów, ćwiczeń i laboratoriów będziesz przekładać ją na praktykę w pracy z osobami z różnymi niepełnosprawnościami i w różnym wieku. W ramach zajęć oprócz przedmiotów teoretycznych będziesz realizować zajęcia związane z ruchem, muzykoterapią i arteterapią, a podczas metodyk specjalnościowych będziesz prowadzić zajęcia w placówkach zgodnie z wybraną specjalnością.

Psychologia

Wyzwania dla osób studiujących z niepełnosprawnościami

Studiując na kierunku psychologia, będziesz pracować z ludźmi i ich problemami. Zajęcia będą wymagały realizacji praktyk w instytucjach diagnostycznych i terapeutycznych (np. w poradniach psychologiczno-pedagogicznych), jak również realizacji badań z wykorzystaniem nowoczesnych technologii.

Jak dostosować przestrzeń np. sali wykładowej/ćwiczeniowej podczas zajęć?

Osoby z niepełnosprawnością ruchową (kule inwalidzkie, laska, balkonik)
Jeśli w grupie jest osoba, która używa urządzeń wspomagających poruszanie, w miarę możliwości warto zapewnić jej miejsce siedzące z podłokietnikami lub wyższym siedziskiem. Jeśli masz wątpliwości w tym zakresie, możesz o to zapytać daną osobę. Bez względu na rodzaj urządzenia (balkonik, kule itp.) osoba z niego korzystająca musi mieć możliwość swobodnego dotarcia do miejsca siedzącego – musi zatem mieć więcej przestrzeni niż pozostałe osoby niekorzystające z tego typu urządzeń.

Osoby z niepełnosprawnością ruchową – na wózkach inwalidzkich
Jeśli masz wśród osób studiujących osobę na wózku, sprawdź, czy jest łatwy dostęp do sali, czy wjazd oraz drzwi są wystarczająco szerokie.

Dostosuj miejsce pracy, aby osoba na wózku mogła spokojnie zająć miejsce i mieć swobodę w poruszaniu się, a także komfort w zakresie motoryki małej.

Zapytaj dyskretnie osobę na wózku, czy uczestniczenie bez przesiadania się jest dla niej komfortowe i czy nie potrzebuje do swojej dyspozycji np. stolika dostosowanego do wózka. Niektóre urządzenia są dostępne dla osób ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi w Centrum Obsługi Studentów – wystarczy skontaktować się z Centrum i zgłosić taką potrzebę. Bądź uważny na to, czy osoba na wózku w pozycji siedzącej widzi prowadzącego zajęcia i prezentację oraz czy ma kontakt z pozostałymi uczestniczkami i uczestnikami zajęć.

Jeśli podczas twoich zajęć korzystacie ze sztalugi, pędzli lub innych pomocy wykorzystywanych przy tworzeniu sztuki upewnij się, że są one w zasięgu danej osoby studiującej. Jeśli wykorzystujecie ruch, taniec postaraj się aby przestrzeń była na tyle duża aby zapewnić osobie na wózku swobodne poruszanie się.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli w twojej grupie są osoby niedosłyszące, upewnij się, że osoba niedosłysząca zajęła miejsce umożliwiające swobodne dostrzeżenie wszystkiego, co prezentujesz. Miejsce dla osoby niedosłyszącej powinno się znajdować w spokojnej przestrzeni, o dobrym oświetleniu (nie powinno się znajdować np. w przejściu). Zabezpiecz dla osoby słabosłyszącej możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Osoby niedosłyszące używające aparatów słuchowych nie powinny być narażone na nadmierny hałas, który zakłóca pracę aparatu.

Stwórz odpowiednią przestrzeń do komunikacji – pozbawioną nadmiernego hałasu, brzęczących dystraktorów – aby dźwięki słyszane przez osobę zaaparatowaną były związane z procesem kształcenia. Zadbaj o dobrą akustykę na tyle, na ile się da. Pamiętaj o kontakcie wzrokowym oraz o tym, aby twoja twarz podczas wypowiedzi zawsze była dobrze oświetlona (nie stawaj pod oknem) i widoczna dla osoby słabosłyszącej. Jeśli osoba słabosłysząca jest zaaparatowana/zaimplantowana, sprawdź, czy w twoim budynku są dostępne sale wyposażone w pętle indukcyjne, i postaraj się, aby wasze zajęcia odbywały się w takich salach. Jeśli nie ma takich sal, porozmawiaj z administratorem obiektu, uczelnianym koordynatorem ds. dostępności i osobą słabosłyszącą w celu wypracowania najskuteczniejszego systemu wspierającego transmisję dźwięku z mikrofonu mówcy do aparatu lub implantu słuchowego osoby studiującej. Możesz również skontaktować się z Centrum Obsługi Studentów w celu zorganizowania przenośnej pętli indukcyjnej – ułatwi to osobie słabosłyszącej odbiór komunikatów.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli w grupie jest osoba Głucha, która komunikuje się Polskim Językiem Migowym, zadbaj o salę wykładową – powinna ona być przestrzenna, przewietrzona i dobrze oświetlona (dobra widoczność jest ważnym czynnikiem komunikacji z osobą Głuchą). Zabezpiecz dla danej osoby możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Jeśli osoba studiująca korzysta z pomocy tłumacza języka migowego, pozwól mu zająć miejsce, które zapewni osobie Głuchej swobodne odczytywanie przekazywanych przez niego treści, a także kontakt z tobą. Jeśli twój wykład będzie tłumaczony na język migowym, warto mówić wolno i starać się kątem oka poobserwować, czy tłumacz języka migowego nadąża z tłumaczeniem.

Jeśli dotyczy to przestrzeni wirtualnej, zabezpiecz możliwość uczestnictwa tłumacza podczas zajęć oraz stwórz takie warunki, by jego sylwetka była wyeksponowana (przypnij okno do ekranu), tak aby był widoczny dla studentki/studenta w większym rozmiarze niż najmniejsze ikony.

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Osoby niedowidzące powinny mieć zapewnione miejsce umożliwiające jak najlepsze śledzenie tego, co prezentujesz (stopień niedowidzenia jest różny). Sprawdź, czy dana osoba siedzi w dobrze oświetlonym miejscu. Powinna cię dobrze słyszeć, zatem upewnij się, że tak jest. Droga do miejsca, w którym siedzi osoba studiująca z niepełnosprawnością wzroku, powinna być łatwa do pokonania: bez przeszkód w postaci toreb, teczek, kabli czy stopni (o tych ostatnich trzeba studentkę/studenta uprzedzić). W czasie zajęć w laboratorium osoby studiujące powinny mieć zapewnione miejsce bezpiecznej i swobodnej pracy. Być może będą pracować z asystentem, a zatem powinny mieć do tego wydzielone miejsce (osobne stanowisko w sali).

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, postaraj się, aby przestrzeń sali była dla niej bezpieczna (pozbawiona przeszkód). Zwróć uwagę innym osobom studiującym, aby nie pozostawiały plecaków, toreb czy innych rzeczy na podłodze, zaburzając tym ciągi komunikacyjne, po których porusza się osoba niewidoma. Postaraj się, aby osoba niewidoma mogła swobodnie poruszać się z białą laską. Kiedy dana osoba przychodzi na zajęcia po raz pierwszy, pozwól jej zapoznać się z organizacją sali, opisz, jak ona wygląda, co się w niej znajduje (możesz użyć do tego schematu tarczy zegarowej – np. na 12.00 znajduje się tablica multimedialna, obok, na 11.00, biurko wykładowcy itd.).

Zapewnij takiej osobie nieco więcej przestrzeni niż osobom widzącym, by mogła bezpiecznie poruszać się po przestrzeni sali laboratoryjnej czy wykładowej. Osoby studiujące niewidome powinny mieć możliwość dobrego słyszenia tego, co mówisz. Jeżeli będzie pracować z asystentem – należy zapewnić jednej i drugiej osobie osobne stanowisko do ćwiczeń. Sposób percepcji osób niewidzących jest odmienny – warto zatem przed zajęciami porozmawiać z nimi, aby się dowiedzieć, jak przygotowanego miejsca będą potrzebować (np. na dodatkowy sprzęt: maszynę brajlowską, laptop, słuchawki itp.). Upewnij się, że mają dostęp do gniazdka elektrycznego (zasilanie urządzeń) i internetu.

Jeśli osobie niewidomej towarzyszy pies przewodnik, zapewnij mu odpowiednią przestrzeń. Pamiętaj, że pies jest w pracy, więc nie powinno się do niego podchodzić ani go nawoływać. Jeśli potrzebuje chwilkę pochodzić czy napić się wody, pozwól mu na to.

Osoby o niestandardowym wzroście

Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), postaraj się zapewnić jej komfortowe i dostosowane do jej możliwości miejsce: dla osoby niskiej – niskie krzesło i niski stół (lub z możliwością regulacji), dla osoby wysokiej – wysokie krzesło i wysoki stół (lub z możliwością regulacji).

Osoby w spektrum autyzmu

Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum autyzmu, postaraj się, aby przestrzeń sali nie była nadmiernie wypełniona bodźcami. Zbyt duże nagromadzenie intensywnych kolorów, zmieniające się światło, uciążliwe dźwięki (zepsuta świetlówka), zbyt wiele kolorowych plansz czy plakatów może doprowadzić do przebodźcowania. W takiej sytuacji pozwól osobie ze spektrum wyjść, żeby mogła uspokoić zmysły (możliwość skorzystania z pokoju wyciszenia). Osoby te często źle się czują w dużych grupach ludzi, w których jest głośno i gwarno. Jeśli są organizowane wykłady z przewidywaną dużą liczbą osób uczestniczących – należy rozważyć zwolnienie osoby studiującej z takich zajęć i udostępnić jej materiały do samodzielnej nauki. Jeśli twoje zajęcia wymagają zastosowania wielu barw, świateł o zmieniającym się natężeniu czy dźwięków o zmieniającym się natężeniu, spróbuj ustalić z daną osobą, jaki jest dla niej bezpieczny poziom poszczególnych parametrów.

Osoby ze szczególnymi potrzebami

Jeśli w grupie jest osoba, która sygnalizuje potrzebę zmiany miejsca w sali (najprawdopodobniej z powodu jakichś trudności, które można określić jako szczególne potrzeby edukacyjne), daj jej możliwość zajęcia miejsca, które będzie najwłaściwsze.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli wiesz, że w twojej grupie jest osoba chora na epilepsję, bądź wrażliwy na obecność w przestrzeni sali lub podczas zajęć czynników, które mogą wywołać atak padaczki, tj. szybko zmieniające się światło (np. z ekranu komputera lub projektora multimedialnego), migająca świetlówka czy plakaty zawierające wzory geometryczne (unikaj prezentacji złudzeń optycznych).

Jak dostosować materiały i sposób ich prezentacji, aby były dostępne?

Prezentacja multimedialna, materiały drukowane, mapy, materiały wizualne i dźwiękowe.

PRZED PRZYGOTOWANIEM ZAJĘĆ PRZECZYTAJ:
1. Podstawowe zasady przy tworzeniu dokumentów tekstowych i tekstowo-graficznych

2. Dostępna prezentacja – standard minimum

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabowidząca, postaraj się, by twoje materiały były przygotowane w sposób dla niej czytelny, np. powiększ czcionkę, w wydrukowanych materiałach korzystaj z czcionek bezszeryfowych (np. Arial, Helvetica, Verdana), na slajdach prezentacji nie zamieszczaj zbyt wielu informacji, używaj wyraźnych (nierozmazanych, bez cieniowania itd.) czcionek bezszeryfowych, zmień kontrast. Wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi danej osobie pracę: monitory o dużym ekranie, tablicę interaktywną, możliwość zapisu dźwiękowego wykładu czy ćwiczeń.

W czasie zajęć z mapami, drukami czy fotografiami osoby studiujące słabowidzące powinny mieć zapewnione przyrządy do powiększania obrazu (lupy) i do rejestrowania go. Ważne jest dobre źródło oświetlenia. Być może potrzebna będzie pomoc osoby asystującej.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, pozwól jej na korzystanie z własnych urządzeń technicznych (maszyny brajlowskiej czy dyktafonu – służy on zarówno do odtwarzania treści zajęć przy nauce na zaliczenia, jak i do przerabiania ich za pomocą odpowiednich programów na pliki tekstowe, które mogą być odczytywane w komputerze z odpowiednim oprogramowaniem). Jeśli korzystasz z testów psychologicznych, sprawdź, czy są one dostępne (zgodne z WCAG) – jeśli nie, skontaktuj się z pracownią testów psychologiczno-pedago-

gicznych z celu sprawdzenia, czy istnieje wersja dostosowana (jeśli nie – spróbuj to zrobić samemu lub poproś o to osobę z Centrum Obsługi Studentów).

Jeśli korzystasz z prezentacji multimedialnych, pamiętaj, aby były one dostępne dla osoby niewidomej (czyli zgodne ze standardami WCAG). Jeśli na prezentacjach, planszach czy materiałach elektronicznych są obrazy, fotografie, wykresy i grafiki, postaraj się, aby miały tzw. tekst alternatywny.

Osoby Głuchoniewidome – z jednoczesną wadą wzroku i słuchu
Jeśli w grupie jest osoba, która doświadcza jednoczesnego uszkodzenia wzroku i słuchu, skonsultuj z nią dostępność materiałów edukacyjnych. Wymagania osób głuchoniewidomych są bardzo indywidualne.

Konieczne jest zwrócenie szczególnej uwagi na dostępność cyfrową – alternatywny dostęp do treści graficznej i czytelność komunikatów tekstowych dla czytników ekranu.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba Głucha, o ile to możliwe – staraj się pokazywać prezentację multimedialną, a dopiero po chwili omawiaj dane zagadnienie. Zwracaj się podczas mówienia twarzą do tej osoby. Głusi wspierają się, odczytując mowę z ust, ale jest to dla nich męczące – rób więc przerwy. Jeżeli podczas konsultacji z osobą Głuchą nie rozumie ona treści wypowiedzianych – zapisz je na kartce.

Jeżeli osoba Głucha korzysta z pomocy tłumacza języka migowego: zadbaj, aby inne osoby nie wchodziły pomiędzy osobę tłumaczącą a osobę głuchą. Zawsze zwracaj się bezpośrednio do osoby Głuchej, a nie do tłumacza (unikaj zwrotów „zapytaj ją/go") – tłumacz ma pozostać osobą „niewidzialną".

Jeśli podczas twoich zajęć osoba Głucha nie ma możliwości skorzystania z tłumacza języka migowego, dobrym rozwiązaniem jest włączenie MS Teams na swoim komputerze/telefonie i rozpoczęcie spotkania – wtedy dana osoba może włączyć MS Teams na swoim komputerze i uruchomić napisy na żywo, co pomoże jej lepiej odczytywać treści przekazywane przez ciebie podczas zajęć.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabosłysząca (zaaparatowana/zaimplantowana), postaraj się, aby prezentacje miały zrównoważoną ilość treści – zawierały najważniejsze kwestie. Bardziej rozbudowane materiały możesz przekazać osobie słabosłyszącej do zapoznania się z nimi w domu. Dobrze jest przesłać wcześniej materiał, który będzie

przerabiany na kolejnych zajęciach, aby osoba z niepełnosprawnością słuchu przyswoiła trudne zagadnienia i nie czuła się niekomfortowo podczas dyskusji.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum zaburzeń autystycznych, staraj się, aby twoje prezentacje/materiały nie były przepełnione informacjami. Stosuj zasadę „punktuj i eksponuj" (możesz podkreślać najważniejsze treści innym kolorem, pogrubioną czcionką). Jeśli stosujesz metafory, spróbuj przełożyć je na język prosty – osoby w spektrum mają bowiem często problem z ich zrozumieniem. Stosuj wizualizację informacji. Nastaw się na dodatkowe pytania dotyczące prezentacji w czasie wykładu lub w czasie konsultacji.

Osoby o nieprzeciętnym wzroście
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), pamiętaj, aby treści prezentowane podczas zajęć (czy to na prezentacji multimedialnej, czy tablicy) były na takim poziomie, aby osobie o nietypowym wzroście łatwo je było śledzić.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba chora na epilepsję, pamiętaj, aby w prezentacji multimedialnej lub innych prezentowanych materiałach unikać wzorów geometrycznych, które mogą wywołać atak. Jeśli wykorzystujesz materiały audiowizualne, zwróć uwagę, by nie zawierały szybko zmieniającego się światła (np. kolorofonów, stroboskopów). Zgodnie ze standardami WCAG w obszarze ataków padaczki prezentacja nie może zawierać błysków – więcej niż trzech zmian na sekundę.

Zajęcia komputerowe z wykorzystaniem specjalnego oprogramowania (np. grafiki komputerowe, obróbka fotografii, edytorstwo komputerowe)

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca, wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi jej pracę przy komputerze – skontaktuj się w tej sprawie z koordynatorem ds. dostępności lub Centrum Obsługi Studentów. Być może potrzebna będzie pomoc asystenta, gdyż nie wszystkie wykorzystywane w trakcie zajęć programy mogą być powiększane przez specjalistyczne oprogramowanie. Być może konieczne będzie indywidualne podejście i twoja pomoc przy wykonywaniu zadań. W czasie zajęć z drukami czy fotografiami osoby słabowidzące powinny mieć zapewnione przyrządy do powiększania obrazu (lupy) i do rejestrowania go. Materiały filmowe powinny być zdigitalizowane i możliwe do przekazania na komputery osób stu-

diujących niedowidzących lub niewidomych – pozwoli to na pracę ze specjalnym oprogramowaniem ułatwiającym rozpoznanie zawartości mapy czy zdjęcia.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, stwórz jej bezpieczną przestrzeń i bezpieczny warsztat pracy. Niech zawsze zajmuje swoje miejsce, które będzie dla niej przystosowane, a jeśli jest ono wyposażone w przedmioty do prac praktycznych, niech zawsze będą w tym samym miejscu. Jeśli w przestrzeni dydaktycznej zostanie wprowadzona jakaś zmiana, powiedz o niej osobie niewidomej. Jeśli praca wymaga korzystania z komputera, upewnij się, że stanowisko, z którego dana osoba będzie korzystać, będzie miało odpowiednie oprogramowanie udźwiękawiające (np. JAWS, IWONA – o specjalistycznym oprogramowaniu możesz dowiedzieć się więcej w Centrum Obsługi Studentów), zwłaszcza w przypadku programów do komponowania, zapisów nutowych itp.

Osoby z niepełnosprawnością słuchu
Jeśli na twoich zajęciach (w tym zdalnych) jest osoba Głucha lub słabosłysząca, daj jej możliwość korzystania z technologii wspomagających, takich jak LiveTranscribe, Google Assistant Speech-to-Text czy SpeechTexter – pozwalają one przekładać mowę dźwiękową na tekst.

Jeśli podczas zajęć zdalnych osoba Głucha korzysta ze wsparcia tłumacza języka migowego, po pierwsze – wciągnij go na listę zespołu, a po drugie – pozwól, by był zawsze widoczny w dużym rozmiarze (ułatwi to osobie z niepełnosprawnością słuchu odczytywanie znaków migowych).

Osoby z niepełnosprawnością ruchową
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba, która ma problem z poruszaniem w pełni dłońmi, nadgarstkami czy ramionami, będzie potrzebna pomoc asystenta lub twoja. Zapewnij też takiej osobie komfortowe warunki pracy (biurko z regulowaną wysokością, o które można poprosić z Centrum Obsługi Studentów, oraz wygodne krzesło).

Zajęcia terenowe (np. wyjścia do muzeów, teatrów, galerii sztuki czy instytucji publicznych, wyjazdy terenowe)

Jeśli widzisz, że osoby studiujące pełnosprawne nie pomagają osobie niepełnosprawnej – porozmawiaj z grupą o wzajemnej uprzejmości. Nikogo nie można zmusić do udzielania pomocy, ale można prosić, żeby być dla siebie nawzajem uprzejmym i pomocnym – zwłaszcza jeśli ktoś jest w trudniejszej sytuacji lub potrzebuje wsparcia.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Przed zajęciami prowadzonymi w terenie przedyskutuj z osobą niewidomą jej możliwości fizyczne i percepcyjne w czasie zajęć. Rozważcie ewentualność zaangażowania asystenta. Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. wykorzystanie materiałów z audiodeskrypcją czy udział w wydarzeniach tłumaczonych na język migowy lub z audiodeskrypcją. Upewnij się, że muzeum/galeria organizuje wystawy dostosowane do osób niewidzących. Jeśli wybieracie się na wyjazd z noclegiem, upewnij się, że miejsce noclegowe będzie dostosowane do potrzeb osób niewidzących oraz, jeśli jest to nieznane jej miejsce, że będzie miała możliwość dotarcia do niego – w razie potrzeby zorganizuj asystę.

Upewnij się, że zaproponowane przez ciebie trasy przejść w terenie i miejsca, gdzie będą prowadzone zajęcia, są dostępne. Przedyskutuj z osobą studiującą ewentualność zaangażowania asystenta lub upewnij się, że pomogą jej osoby z grupy. W czasie zajęć na stanowiskach dydaktycznych osoba niewidoma powinna mieć możliwość dotknięcia omawianych obiektów. Zezwól na rejestrowanie twojej wypowiedzi za pomocą rejestratorów dźwięku. Staraj się plastycznie i obszernie opisywać prezentowane zagadnienia. Być może dana osoba dysponuje rozwiązaniami technicznymi, które ułatwiają jej percepcję otaczającego świata (np. okularami Envision).

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Przed zajęciami prowadzonymi w terenie przedyskutuj z osobą słabowidzącą jej możliwości fizyczne i percepcyjne w czasie zajęć. Rozważcie ewentualność zaangażowania asystenta. Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. wykorzystanie materiałów z audiodeskrypcją czy udział w przedstawieniu z audiodeskrypcją. Upewnij się, że muzeum/galeria organizuje wystawy dostosowane do osób słabowidzących i niewidzących. Jeśli wybieracie się na wyjazd z noclegiem, upewnij się, że miejsce noclegowe będzie dostosowane do potrzeb osoby słabowidzącej oraz, jeśli jest to nieznane jej miejsce, że będzie miała możliwość dotarcia do niego – w razie potrzeby zorganizuj asystę.

Upewnij się, że zaproponowane przez ciebie trasy przejść w terenie i miejsca, gdzie będą prowadzone zajęcia, są dostępne. Przedyskutuj z osobą słabowidzącą ewentualność zaangażowania asystenta lub upewnij się, że pomogą jej osoby z grupy. W czasie zajęć na stanowiskach dydaktycznych osoba niedowidząca powinna mieć możliwość dotknięcia omawianych obiektów. Należy udostępnić jej lupę i źródło światła. Pomocna będą również lornetka czy luneta, a także użycie kamery (rejestrowanie toku zajęć). Zezwól na rejestrowanie twojej

wypowiedzi za pomocą rejestratorów dźwięku. Staraj się plastycznie i obszernie opisywać prezentowane zagadnienia. Być może dana osoba dysponuje rozwiązaniami technicznymi, które ułatwiają jej percepcję otaczającego świata (np. okularami Envision).

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha – w czasie zajęć terenowych sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca, w których będziecie przebywać. Być może niektóre z nich są wyposażone w urządzenia wspomagające (np. pętle indukcyjne) lub można skorzystać z pomocy tłumacza języka migowego. Takie udogodnienia są często dostępne w edukacyjnych siedzibach instytucji publicznych, muzeach czy skansenach, a nawet zabytkowych kopalniach.

Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. wykorzystanie nagrań filmów instruktażowych czy studium przypadku z tłumaczeniem migowym lub wyświetlanym tekstem. Dodatkowo możesz swoją wypowiedź zapisać, wydrukować i udostępniać studentce/studentowi w czasie zajęć w terenie. Jeśli twoje zajęcia dotyczą realizacji projektu terenowego, podczas którego niezbędne będzie nawiązywanie kontaktów, warto uwzględnić połączenie osoby Głuchej z kimś z grupy, kto potrafi się z nią komunikować. Można także skierować taką osobę do przeprowadzenia projektu w środowisku osób Głuchych.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – w czasie zajęć w terenie zadbaj, aby miejsce, w którym mówisz, było w miarę ciche i aby osoba niedosłysząca mogła cię dobrze widzieć. Zadbaj o dobrą akustykę na tyle, na ile się da. Pamiętaj, że zbyt głośne środowisko będzie dla osoby słabosłyszącej bardzo męczące i jej percepcja będzie obniżona. W czasie zajęć terenowych sprawdź, na ile dostępne dla osoby słabosłyszącej są miejsca, w których będziecie przebywać. Być może niektóre z nich są wyposażone w urządzenia wspomagające lub można skorzystać z pomocy tłumacza języka migowego. Takie udogodnienia są często dostępne w wielu instytucjach wsparcia, terapii i edukacji, gdzie osoby studiujące psychologię mogą znaleźć zatrudnienie.

Zabezpiecz dla osoby słabosłyszącej miejsce, z którego będzie miała dobry odbiór przekazywanych treści. Sprawdź, czy w czasie zajęć terenowych będzie mogła korzystać z urządzeń nagrywających (zarówno dźwięk, jak i obraz). Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. wykorzystanie nagrań przedstawień z tłumaczeniem migowym czy udział w przedstawieniu z tłumaczeniem migowym lub wyświetlanym tekstem. Osoby Głuche i niedosłyszące czasami czytają z ruchu ust – upewnij się zatem, czy osoba niedosłysząca dobrze

cię widzi. Dodatkowo możesz swoją wypowiedź zapisać, wydrukować i udostępniać danej osobie w czasie zajęć w terenie. Zezwól, aby osoba studiująca słabosłysząca używała rejestratorów dźwięku.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli wiesz, że w twojej grupie jest osoba chora na epilepsję, podczas wypraw staraj się, żeby jej aktywności nie doprowadzały do hiperwentylacji, która może spowodować atak padaczki (szybkie spacery, biegi, nadmierny wysiłek fizyczny czy wspinaczka to czynniki, które mogą być dla takiej osoby ryzykowne). Jeśli będzie wymagany udział w realizacjach scenicznych, zadbaj o to, żeby nie narazić takiej osoby na zbyt intensywne, szybko zmieniające się światło jupiterów.

Osoby z niepełnosprawnością ruchu
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z niepełnosprawnością ruchową – w czasie zajęć terenowych sprawdź, na ile dostępne dla niej są miejsca, w których będziecie przebywać. Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta.

Praktyki zawodowe
Jako opiekun praktyk studenckich lub gdy jesteś odpowiedzialny za realizację modułu, który w swoim założeniu będzie przebiegał w wymiarze praktycznym, w pierwszej kolejności: nie zwalniaj z praktycznego wymiaru zajęć, nie proponuj od razu zastępczych form uzyskania zaliczenia z modułu, ale spróbuj umożliwić osiągnięcie efektów uczenia się w dostosowany do indywidualnych możliwości studentki/studenta sposób.

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca, przed zajęciami prowadzonymi w terenie przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z daną osobą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma – przed praktykami przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z osobą niewidomą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Jeśli jest to nowe dla danej osoby miejsce, do którego trudno jej będzie dotrzeć, upewnij się, że będzie ktoś, kto jej w tym pomoże. Jeśli praktyki wymagają realizacji działań arteterapeutycznych, możesz skierować taką osobę do miejsca, które dedykowane jest osobom z niepełnosprawnością.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego, jeśli jest taka potrzeba. Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb, czy warunki akustyczne będą dla niej odpowiednie oraz czy zadania, które zostaną jej zlecone, nie będą wymagały zdolności dobrego odbierania bodźców akustycznych. Jeśli praktyki wymagają realizacji działań arteterapeutycznych, możesz skierować taką osobę do miejsca, które dedykowane jest osobom z niepełnosprawnością słuchu.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha – przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego. Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb oraz czy istnieje możliwość nabycia określonych w efektach uczenia się kompetencji. Jeśli praktyki wymagają realizacji działań diagnostycznych czy terapeutycznych, możesz skierować taką osobę do miejsca, które dedykowane jest osobom z niepełnosprawnością słuchu (np. specjalistyczne poradnie psychologiczno-pedagogiczne, ośrodki dla niesłyszących).

Osoby z niepełnosprawnością ruchu
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z niepełnosprawnością ruchową – w czasie praktyk sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca, w których będziecie przebywać. Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli na praktyki kierujesz osobę ze spektrum zaburzeń autystycznych, przygotuj ją do tej praktyki – zapoznaj ją z miejscem, pokaż jej drogę, poznaj ją z osobą, która będzie jej opiekunem w danej instytucji. Razem ustalcie dokładny harmonogram i zadania, jakie dana osoba będzie miała do zrealizowania. Zwróć uwagę osobom z miejsca odbywania praktyki na to, że osoby ze spektrum lubią rutynę i źle znoszą zmiany, więc jeśli cokolwiek się zmienia, należy o tym poinformować, uprzedzić i przedyskutować to z osobą ze spektrum, dając jasne informacje, co zostało zmienione, a co jest obowiązujące. Jeśli praktyki wymagają dużego kontaktu z ludźmi, a wiesz, że dana osoba ze spektrum ma z tym problem, spróbuj znaleźć dla niej takie zadanie, które nie będzie wymagało kontaktu z dużymi grupami nowych ludzi, a przy tym pozwoli uzyskać określone efekty uczenia się.

Praktyki nauczycielskie
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę studiującą z niepełnosprawnością, przedyskutuj z nią, jaki charakter praktyki jest dla niej najwłaściwszy, aby osiągnąć efekty uczenia się. Skontaktuj się z placówką w celu uzgodnienia warunków realizacji przez daną osobę praktyk.

Pamiętaj, że placówki kształcenia specjalnego również potrzebują specjalistów, nauczycieli, a osoby z daną niepełnosprawnością często bywają najlepszymi kandydatami do pracy w placówce dla osób z niepełnosprawnością, którą same posiadają.

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę słabowidzącą, przed praktykami nauczycielskimi przedyskutuj z nią i instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z osobą słabowidzącą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb wynikających z niepełnosprawności.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę niewidomą, przed praktykami nauczycielskimi przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z osobą niewidomą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Jeśli jest to nowe dla niej miejsce, do którego będzie jej trudno dotrzeć, upewnij się, że będzie ktoś, kto jej w tym pomoże.

Dobrą alternatywą realizacji praktyk nauczycielskich dla osoby niewidomej będzie placówka kształcenia osób z niepełnosprawnością wzroku, gdzie taka osoba znajdzie dobre warunki przestrzenne i odpowiednie wsparcie merytoryczne.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę Głuchą – przedyskutuj z nią i instytucją, w której realizowane będą praktyki nauczycielskie, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego. Upewnijcie się z osobą Głuchą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb wynikających z niepełnosprawności.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę słabosłyszącą – przedyskutuj z nią i instytucją, w której realizowane będą praktyki nauczycielskie, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego. Upewnijcie się z osobą słabosłyszącą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb wynikających z niepełnosprawności.

Osoby z niepełnosprawnością ruchu
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę studiującą z niepełnosprawnością ruchową – w czasie praktyk nauczycielskich sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca, w których będziecie przebywać. Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta, który będzie wspierał realizację praktyk, uwzględniając niepełnosprawność osoby studiującej. Ustalcie wspólnie z opiekunem w placówce zakres zadań, jakie będą od danej osoby wymagane, aby nic nie zaskoczyło żadnej ze stron.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę ze spektrum zaburzeń autystycznych, przygotuj ją do tej praktyki – zapoznaj ją z miejscem, pokaż jej drogę, poznaj z osobą, która będzie jej opiekunem w danej placówce. Razem ustalcie dokładny harmonogram i zadania, jakie będzie miała do zrealizowania dana osoba. Zwróć uwagę osobom z placówki na to, że osoby ze spektrum lubią rutynę i źle znoszą zmiany, więc jeśli cokolwiek się zmienia, należy o tym poinformować osobę studiującą, uprzedzić i przedyskutować to z nią, dając jasne informacje, co zostało zmienione, a co jest obowiązujące. Dobrze jest uwrażliwić osobę ze spektrum zaburzeń autystycznych na konieczność stosowania się do zasad społecznie obowiązujących.

Osoby z zaburzeniami natury psychicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z zaburzeniami psychicznymi, przed praktykami nauczycielskimi przedyskutuj z nią i instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Dobrze jest uwrażliwić osobę z zaburzeniami psychicznymi na konieczność stosowania się do zasad społecznie obowiązujących. Upewnij się, że w danej placówce nie będzie znaczących dystraktorów, które mogą spowodować trudności w funkcjonowaniu osoby z zaburzeniami psychicznymi.

Jak dostosować sposoby weryfikacji efektów kształcenia (egzaminy, kolokwia)?

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca lub z określonym rodzajem niepełnosprawności wzroku (widzenie lunetowe, mroczki itp.), uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Dostosuj wielkość/kolor czcionki do jej potrzeb lub zmień formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Zapewnij pomoc w postaci szkła powiększającego, dobrego oświetlenia, monitora o wysokiej rozdzielczości itp.

W ramach zaliczenia postaraj się wybrać te elementy, które będą łatwo odczytywane przez osobę z daną wadą lub postaraj się o dostosowanie materiałów (powiększenie, kontrast, faktura).
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z zawężonym polem widzenia (widzenie lunetowe, widzenie koncentryczne itp.), omów z nią, jakie warunki zapewnić w pracowni, aby czuła się bezpiecznie i mogła zrealizować wyznaczone przez ciebie zadania. Osoba z zawężonym polem widzenia może z powodzeniem pracować twórczo w określonym zakresie zadań plastycznych.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Jeśli osoba niewidoma korzysta ze specjalistycznego sprzętu, może go używać przy zdawaniu egzaminu pisemnego.

Jeśli zaliczenie określonych efektów uczenia się wymaga przygotowania i zaprezentowania performance'u, tańca lub przedstawienia wykorzystania ciała w przestrzeni, możesz pomóc przygotować się danej osobie poprzez poprowadzenie jej ruchów w przestrzeni czy wyuczenie określonych zachowań w określonym czasie i określonej przestrzeni.

Jeśli zaliczenie wymaga odczytywania symboli i kolorów, pozwól danej osobie na odczytywanie danego wytworu przy użyciu czytnika (musi być to dokument zdigitalizowany z tekstem alternatywnym). Możesz też dokonać deskrypcji na żywo, a dana osoba może analizować twój opis.

Niepełnosprawność wzroku nie wyklucza ze wszystkich działań twórczych. Osoba niewidoma dzięki dobrze rozwiniętemu zmysłowi dotyku może mieć bardzo dobre wyczucie faktury i kształtu. Daj możliwość takiej osobie wykonywania zadań, które będą wymagały odbierania nie wzrokiem, lecz dotykiem. Jeśli dana osoba rzeźbi, dopasuj rozmiar tworzywa do jej możliwości wzrostowych.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji jej wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że osoba studiująca zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla niej na kartce (nie pytaj, czy je rozumie – raczej poproś o ich sparafrazowanie).

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do potrzeb osoby Głuchej – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się poszczególnych elementów ewaluacji jej wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny (bez konieczności wnoszenia zmian w module dla całej grupy, lecz w odniesieniu do szczególnych potrzeb wynikających z niepełnosprawności osoby uczącej się) bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że osoba studiująca zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla tej osoby na kartce (nie pytaj, czy je rozumie – raczej poproś o sparafrazowanie). Możesz także podzielić weryfikację efektów uczenia się na etapy (tak żeby osoba studiująca Głucha mogła zaliczać materiał partiami). Staraj się, aby pytania zadawane podczas zaliczeń formułowane były w prosty sposób. Buduj zdania krótkie i jednoznaczne (staraj się unikać metafor). Jeśli osoba Głucha musi zrealizować efekty uczenia się z tańca, choreoterapii czy użycia ruchu, zabezpiecz jej możliwość korzystania z wibracji. Osoba Głucha może tańczyć, a nawet śpiewać, wykorzystując parametr dźwięku, jakim jest właśnie wibracja.

Osoby z niepełnosprawnościami ruchowymi
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba, która ma problem z poruszaniem w pełni dłońmi, nadgarstkami czy ramionami – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się elementów ewaluacji jej wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną bądź skorzystać ze sprzętu komputerowego, jeśli dana osoba może się nim posługiwać (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Możesz wydłużyć czas zdawania, uwzględniając indywidualne możliwości motoryczne danej osoby. Zapewnij jej dostęp do odpowiedniego sprzętu, jeśli tego potrzebuje i taką potrzebę zgłosi. Jeśli wymagane są efekty uczenia się związane z ruchem, tańcem czy motoryką małą i dużą, postaraj się dobrać rodzaj zadań/ćwiczeń w taki sposób, aby były one możliwe do realizacji przy ograniczeniach danej osoby.

Osoby z dysleksją lub dysgrafią
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z dysleksją/dysgrafią, rozważ wykorzystanie komputera w trakcie zaliczeń pisemnych (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Przy analizie prac pisemnych skupiaj się głównie na treściach merytorycznych – nie oceniaj jako wiodących ortografii i gramatyki.

Jeśli do zaliczenia/egzaminu online podchodzi osoba z wydłużonym czasem pisania, przygotuj dla niej kopię testu z odrębnym dostępem (MS Teams/Moodle) i wydłużonym czasem pisania.

Osoby z trudnościami w mówieniu

Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba z trudnościami w mówieniu (czy to z powodu niepełnosprawności słuchu, afazji, MPD, jąkania, czy innych zaburzeń), której mowa może być niezrozumiała, staraj się do niej podchodzić z cierpliwością i życzliwością, dając jej więcej czasu do wypowiedzi. Nie ponaglaj, nie przerywaj, nie wyręczaj, nie poprawiaj (chyba że dotyczy to nowego, trudnego słownictwa, które miałoby się źle utrwalić – wtedy poprawianie jest wskazane). Nie zwalniaj danej osoby z wypowiedzi publicznych, przemawiania zarówno podczas zajęć grupowych, jak i przed większym gremium (np. podczas konferencji). Staraj się wtedy stworzyć komfortowe warunki komunikacji (dla obu stron procesu komunikacji), zadbaj o to, żeby była cisza. Podpowiedz, aby osoba z trudnościami w mówieniu posiłkowała się prezentacją multimedialną, na której będą zawarte najważniejsze treści – pozwoli jej to porządkować wypowiedź i mieć świadomość, że jeśli wypowiedź ustna nie zostanie dobrze odczytana, słuchający odczytają treści na prezentacji.

Osoby o nieprzeciętnym wzroście lub pozbawione kończyn(y)

Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba niskorosła lub pozbawiona kończyny/kończyn, postaraj się, aby podczas zaliczeń praktycznych miała zapewnione odpowiednie warunki w postaci sprzętu i materiałów, które będą dostosowane do jej niepełnosprawności. Jeśli jest to osoba leworęczna – możesz postarać się o pomoce dla leworęcznych (np. nożyczki, myszki komputerowe itp.).

Osoby nieśmiałe

Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba nieśmiała, która ma trudności w nawiązywaniu relacji interpersonalnych, staraj się unikać weryfikacji efektów uczenia się w postaci przemówień publicznych czy projektów w dużych grupach. Jeśli jest taka możliwość, postaraj się połączyć taką osobę z kimś, kto wzmocni ją podczas pracy. Możesz też zmienić formę zaliczenia z wystąpienia publicznego na zaliczenie indywidualne (np. zamiast performance'u zespołowego dana osoba może dokonać wystąpienia indywidualnego – lub w zespołowym grać drugoplanową rolę).

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych

Jeśli osoba ze spektrum autyzmu ma do zaliczenia efekty uczenia się związane z pracą w projektach grupowych i jest to dla niej problem,

postaraj się umożliwić jej pracę w mniejszej grupie niż wymagana od pozostałych osób uczących się i dobierz osoby, z którymi będzie jej łatwo współpracować. Jeśli efekty dotyczą realizacji działań związanych z koniecznością przebywania w nowych miejscach z dużą liczbą nieznanych osób, możesz zmodyfikować założenie i skierować osobę ze spektrum autyzmu do miejsca znanego i bezpieczniejszego. Jeśli efekty uczenia się będą dotyczyć realizacji zadań scenicznych, ustal z osobą ze spektrum bezpieczne parametry świateł i dźwięków podczas zaliczenia.

Pamiętaj, aby precyzyjnie określać warunki zaliczenia oraz przestrzegać trzymania się tych warunków. Osoba ze spektrum zaburzeń autystycznych odbiera informacje dosłownie, stanowią one dla niej podstawę postępowania i dają poczucie bezpieczeństwa.

Wydział Nauk Społecznych

Bezpieczeństwo narodowe, Doradztwo polityczne i publiczne, Dziennikarstwo i komunikacja społeczna, Międzynarodowe studia nauk politycznych i komunikacji, Politologia, Polityki miejskie i doradztwo publiczne, Praca socjalna, Socjologia, Zarządzanie zasobami ludzkimi

Jak dostosować przestrzeń np. sali wykładowej/ćwiczeniowej podczas zajęć?

Osoby z niepełnosprawnością ruchową (kule inwalidzkie, laska, balkonik)
Jeśli w grupie jest osoba, która używa urządzeń wspomagających poruszanie, w miarę możliwości warto zapewnić jej miejsce siedzące z podłokietnikami lub wyższym siedziskiem. Jeśli masz wątpliwości w tym zakresie, możesz o to zapytać daną osobę. Bez względu na rodzaj urządzenia (balkonik, kule itp.) osoba z niego korzystająca musi mieć możliwość swobodnego dotarcia do miejsca siedzącego – musi zatem mieć więcej przestrzeni niż pozostałe osoby niekorzystające z tego typu urządzeń.

Osoby z niepełnosprawnością ruchową – na wózkach inwalidzkich
Jeśli masz wśród osób studiujących osobę na wózku, sprawdź, czy jest łatwy dostęp do sali, czy wjazd oraz drzwi są wystarczająco szerokie. Dostosuj miejsce pracy, aby osoba na wózku mogła spokojnie zająć miejsce i mieć swobodę w poruszaniu się, a także komfort w zakresie motoryki małej.

Zapytaj dyskretnie osobę na wózku, czy uczestniczenie bez przesiadania się jest dla niej komfortowe i czy nie potrzebuje do swojej dyspozycji np. stolika dostosowanego do wózka. Niektóre urządzenia są dostępne dla osób ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi w Centrum Obsługi Studentów – wystarczy skontaktować się z Centrum i zgłosić taką potrzebę. Bądź uważny na to, czy osoba na wózku w pozycji siedzącej widzi prowadzącego zajęcia i prezentację oraz czy ma kontakt z pozostałymi uczestniczkami i uczestnikami zajęć.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli w twojej grupie są osoby niedosłyszące, upewnij się, że osoba niedosłysząca zajęła miejsce umożliwiające swobodne dostrzeżenie wszystkiego, co prezentujesz. Miejsce dla osoby niedosłyszącej powinno się znajdować w spokojnej przestrzeni, o dobrym oświetleniu (nie powinno się znajdować np. w przejściu). Zabezpiecz dla osoby słabosłyszącej możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Osoby niedosłyszące używające aparatów słuchowych nie powinny być narażone na nadmierny hałas, który zakłóca pracę aparatu.

Stwórz odpowiednią przestrzeń do komunikacji – pozbawioną nadmiernego hałasu, brzęczących dystraktorów – aby dźwięki słyszane przez osobę zaaparatowaną były związane z procesem kształcenia. Zadbaj o dobrą akustykę na tyle, na ile się da. Pamiętaj o kontakcie wzrokowym oraz o tym, aby twoja twarz podczas wypowiedzi zawsze była dobrze oświetlona (nie stawaj pod oknem) i widoczna dla osoby słabosłyszącej. Jeśli osoba słabosłysząca jest zaaparatowana/zaim-

plantowana, sprawdź, czy w twoim budynku są dostępne sale wyposażone w pętle indukcyjne, i postaraj się, aby wasze zajęcia odbywały się w takich salach. Jeśli nie ma takich sal, porozmawiaj z administratorem obiektu, uczelnianym koordynatorem ds. dostępności i osobą słabosłyszącą w celu wypracowania najskuteczniejszego systemu wspierającego transmisję dźwięku z mikrofonu mówcy do aparatu lub implantu słuchowego osoby studiującej. Możesz również skontaktować się z Centrum Obsługi Studentów w celu zorganizowania przenośnej pętli indukcyjnej – ułatwi to osobie słabosłyszącej odbiór komunikatów.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli w grupie jest osoba Głucha, która komunikuje się Polskim Językiem Migowym, zadbaj o salę wykładową – powinna ona być przestrzenna, przewietrzona i dobrze oświetlona (dobra widoczność jest ważnym czynnikiem komunikacji z osobą Głuchą). Zabezpiecz dla danej osoby możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Jeśli osoba studiująca korzysta z pomocy tłumacza języka migowego, pozwól mu zająć miejsce, które zapewni osobie Głuchej swobodne odczytywanie przekazywanych przez niego treści, a także kontakt z tobą. Jeśli twój wykład będzie tłumaczony na język migowym, warto mówić wolno i starać się kątem oka poobserwować, czy tłumacz języka migowego nadąża z tłumaczeniem.

Jeśli dotyczy to przestrzeni wirtualnej, zabezpiecz możliwość uczestnictwa tłumacza podczas zajęć oraz stwórz takie warunki, by jego sylwetka była wyeksponowana (przypnij okno do ekranu), tak aby był widoczny dla studentki/studenta w większym rozmiarze niż najmniejsze ikony.

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Osoby niedowidzące powinny mieć zapewnione miejsce umożliwiające jak najlepsze śledzenie tego, co prezentujesz (stopień niedowidzenia jest różny). Sprawdź, czy dana osoba siedzi w dobrze oświetlonym miejscu. Powinna cię dobrze słyszeć, zatem upewnij się, że tak jest. Droga do miejsca, w którym siedzi osoba studiująca z niepełnosprawnością wzroku, powinna być łatwa do pokonania: bez przeszkód w postaci toreb, teczek, kabli czy stopni (o tych ostatnich trzeba studentkę/studenta uprzedzić).

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, postaraj się, aby przestrzeń sali była dla niej bezpieczna (pozbawiona przeszkód). Zwróć uwagę innym osobom studiującym, aby nie pozostawiały plecaków, toreb czy innych rzeczy na podłodze, zaburzając tym ciągi komunikacyjne, po których porusza się osoba niewidoma. Postaraj się, aby osoba

niewidoma mogła swobodnie poruszać się z białą laską. Kiedy dana osoba przychodzi na zajęcia po raz pierwszy, pozwól jej zapoznać się z organizacją sali, opisz, jak ona wygląda, co się w niej znajduje (możesz użyć do tego schematu tarczy zegarowej – np. na 12.00 znajduje się tablica multimedialna, obok, na 11.00, biurko wykładowcy itd.).

Zapewnij takiej osobie nieco więcej przestrzeni niż osobom widzącym, by mogła bezpiecznie porusza się po przestrzeni sali laboratoryjnej czy wykładowej. Osoby studiujące niewidome powinny mieć możliwość dobrego słyszenia tego, co mówisz. Jeżeli będzie pracować z asystentem – należy zapewnić jednej i drugiej osobie osobne stanowisko do ćwiczeń. Sposób percepcji osób niewidzących jest odmienny – warto zatem przed zajęciami porozmawiać z nimi, aby się dowiedzieć, jak przygotowanego miejsca będą potrzebować (np. na dodatkowy sprzęt: maszynę brajlowską, laptop, słuchawki itp.). Upewnij się, że mają dostęp do gniazdka elektrycznego (zasilanie urządzeń) i internetu.

Jeśli osobie niewidomej towarzyszy pies przewodnik, zapewnij mu odpowiednią przestrzeń. Pamiętaj, że pies jest w pracy, więc nie powinno się do niego podchodzić ani go nawoływać. Jeśli potrzebuje chwilkę pochodzić czy napić się wody, pozwól mu na to.

Osoby o niestandardowym wzroście
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), postaraj się zapewnić jej komfortowe i dostosowane do jej możliwości miejsce: dla osoby niskiej – niskie krzesło i niski stół (lub z możliwością regulacji), dla osoby wysokiej – wysokie krzesło i wysoki stół (lub z możliwością regulacji).

Osoby w spektrum autyzmu
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum autyzmu, postaraj się, aby przestrzeń sali nie była nadmiernie wypełniona bodźcami. Zbyt duże nagromadzenie intensywnych kolorów, zmieniające się światło, uciążliwe dźwięki (zepsuta świetlówka), zbyt wiele kolorowych plansz czy plakatów może doprowadzić do przebodźcowania. W takiej sytuacji pozwól osobie ze spektrum wyjść, żeby mogła uspokoić zmysły (możliwość skorzystania z pokoju wyciszenia). Osoby te często źle się czują w dużych grupach ludzi, w których jest głośno i gwarno. Jeśli są organizowane wykłady z przewidywaną dużą liczbą osób uczestniczących – należy rozważyć zwolnienie osoby studiującej z takich zajęć i udostępnić jej materiały do samodzielnej nauki (ale tylko w przypadku, kiedy jest to konieczne).

Osoby ze szczególnymi potrzebami
Jeśli w grupie jest osoba, która sygnalizuje potrzebę zmiany miejsca w sali (najprawdopodobniej z powodu jakichś trudności, które można

określić jako szczególne potrzeby edukacyjne), daj jej możliwość zajęcia miejsca, które będzie najwłaściwsze.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli wiesz, że w twojej grupie jest osoba chora na epilepsję, bądź wrażliwy na obecność w przestrzeni sali lub podczas zajęć czynników, które mogą wywołać atak padaczki, tj. szybko zmieniające się światło (np. z ekranu komputera lub projektora multimedialnego), migająca świetlówka czy plakaty zawierające wzory geometryczne (unikaj prezentacji złudzeń optycznych).

Jak dostosować materiały i sposób ich prezentacji, aby były dostępne?

Prezentacja multimedialna, materiały drukowane, mapy, materiały wizualne i dźwiękowe.

PRZED PRZYGOTOWANIEM ZAJĘĆ PRZECZYTAJ:

1. Podstawowe zasady przy tworzeniu dokumentów tekstowych i tekstowo-graficznych

2. Dostępna prezentacja – standard minimum

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabowidząca, postaraj się, by twoje materiały były przygotowane w sposób dla niej czytelny, np. powiększ czcionkę, w wydrukowanych materiałach korzystaj z czcionek bezszeryfowych (np. Arial, Helvetica, Verdana), na slajdach prezentacji nie zamieszczaj zbyt wielu informacji, używaj wyraźnych (nierozmazanych, bez cieniowania itd.) czcionek bezszeryfowych, zmień kontrast. Wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi danej osobie pracę: monitory o dużym ekranie, tablicę interaktywną, możliwość zapisu dźwiękowego wykładu czy ćwiczeń.

W czasie zajęć z mapami, drukami czy fotografiami osoby studiujące słabowidzące powinny mieć zapewnione przyrządy do powiększania obrazu (lupy) i do rejestrowania go. Ważne jest dobre źródło oświetlenia. Być może potrzebna będzie pomoc osoby asystującej.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, pozwól jej na korzystanie z własnych urządzeń technicznych (maszyn brajlowskich czy dyktafonu, który służy zarówno do odtwarzania treści zajęć przy nauce na zaliczenia, jak i do przerabiania za pomocą odpowiednich programów na pliki tekstowe, które mogą być odczytywane w kompu-

terze z odpowiednim oprogramowaniem). Jeśli korzystasz z prezentacji multimedialnych, pamiętaj, aby były one dostępne dla osoby niewidomej (czyli zgodne ze standardami WCAG). Jeśli na prezentacjach, planszach czy materiałach elektronicznych znajdują się obrazy, fotografie, wykresy i grafiki, postaraj się, aby towarzyszył im tzw. tekst alternatywny.

Osoby głuchoniewidome – z jednoczesną wadą wzroku i słuchu
Jeśli w grupie jest osoba, która doświadcza jednoczesnego uszkodzenia wzroku i słuchu, skonsultuj z nią dostępność materiałów edukacyjnych. Wymagania osób głuchoniewidomych są bardzo indywidualne.

Konieczne jest zwrócenie szczególnej uwagi na dostępność cyfrową – alternatywny dostęp do treści graficznej i czytelność komunikatów tekstowych dla czytników ekranu.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba Głucha, o ile to możliwe – staraj się pokazywać prezentację multimedialną, a dopiero po chwili omawiaj dane zagadnienie. Zwracaj się podczas mówienia twarzą do tej osoby. Głusi wspierają się, odczytując mowę z ust, ale jest to dla nich męczące – rób więc przerwy. Jeżeli podczas konsultacji z osobą Głuchą nie rozumie ona treści wypowiedzianych – zapisz je na kartce.

Jeżeli osoba Głucha korzysta z pomocy tłumacza języka migowego: zadbaj, aby inne osoby nie wchodziły pomiędzy osobę tłumaczącą a osobę głuchą. Zawsze zwracaj się bezpośrednio do osoby Głuchej, a nie do tłumacza (unikaj zwrotów „zapytaj ją/go") – tłumacz ma pozostać osobą „niewidzialną".

Jeśli podczas twoich zajęć osoba Głucha nie ma możliwości skorzystania z tłumacza języka migowego, dobrym rozwiązaniem jest włączenie MS Teams na swoim komputerze/telefonie i rozpoczęcie spotkania – wtedy dana osoba może włączyć MS Teams na swoim komputerze i uruchomić napisy na żywo, co pomoże jej lepiej odczytywać treści przekazywane przez ciebie podczas zajęć.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabosłysząca (zaaparatowana/zaimplantowana), postaraj się, aby prezentacje miały zrównoważoną ilość treści – zawierały najważniejsze kwestie. Bardziej rozbudowane materiały możesz przekazać osobie słabosłyszącej do zapoznania się z nimi w domu. Dobrze jest przesłać wcześniej materiał, który będzie przerabiany na kolejnych zajęciach, aby osoba z niepełnosprawnością słuchu przyswoiła trudne zagadnienia i nie czuła się niekomfortowo podczas dyskusji.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum zaburzeń autystycznych, staraj się, aby twoje prezentacje/materiały nie były przepełnione informacjami. Stosuj zasadę „punktuj i eksponuj" (możesz podkreślać najważniejsze treści innym kolorem, pogrubioną czcionką). Jeśli stosujesz metafory, spróbuj przełożyć je na język prosty – osoby w spektrum mają bowiem często problem z ich zrozumieniem. Stosuj wizualizację informacji. Nastaw się na dodatkowe pytania dotyczące prezentacji w czasie wykładu lub w czasie konsultacji.

Osoby o nieprzeciętnym wzroście
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), pamiętaj, aby treści prezentowane podczas zajęć (czy to na prezentacji multimedialnej, czy tablicy) były na takim poziomie, aby osobie o nietypowym wzroście łatwo je było śledzić.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba chora na epilepsję, pamiętaj, aby w prezentacji multimedialnej lub innych prezentowanych materiałach unikać wzorów geometrycznych, które mogą wywołać atak. Jeśli wykorzystujesz materiały audiowizualne, zwróć uwagę, by nie zawierały szybko zmieniającego się światła (np. kolorofonów, stroboskopów). Zgodnie ze standardami WCAG w obszarze ataków padaczki prezentacja nie może zawierać błysków – więcej niż trzech zmian na sekundę.

Zajęcia komputerowe z wykorzystaniem specjalnego oprogramowania (np. tworzenie baz danych, edytorstwo komputerowe)

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca, wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi jej pracę przy komputerze – skontaktuj się w tej sprawie z koordynatorem ds. dostępności lub Centrum Obsługi Studentów. Być może potrzebna będzie pomoc asystenta, gdyż nie wszystkie wykorzystywane w trakcie zajęć programy mogą być powiększane przez specjalistyczne oprogramowanie. Być może konieczne będzie indywidualne podejście i twoja pomoc przy wykonywaniu zadań. W czasie zajęć z drukami czy fotografiami osoby słabowidzące powinny mieć zapewnione przyrządy do powiększania obrazu (lupy) i do rejestrowania go. Materiały filmowe powinny być zdigitalizowane i możliwe do przekazania na komputery osób studiujących niedowidzących lub niewidomych, co pozwoli na pracę ze specjalnym oprogramowaniem ułatwiającym rozpoznanie zawartości mapy czy zdjęcia.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, stwórz jej bezpieczną przestrzeń i bezpieczny warsztat pracy. Niech zawsze zajmuje swoje miejsce, które będzie dla niej przystosowane, a jeśli wyposażone jest w przedmioty do prac praktycznych – niech zawsze będą w tym samym miejscu. Jeśli w przestrzeni dydaktycznej zostanie wprowadzona jakaś zmiana, powiedz o niej osobie niewidomej. Jeśli praca wymaga korzystania z komputera, upewnij się, że stanowisko, z którego będzie korzystać osoba niewidoma, będzie miało odpowiednie oprogramowanie udźwiękawiające (np. JAWS, IWONA – o specjalistycznym oprogramowaniu możesz dowiedzieć się więcej w Centrum Obsługi Studentów).

Osoby z niepełnosprawnością słuchu
Jeśli na twoich zajęciach (w tym zdalnych) jest osoba głucha/słabosłysząca, daj jej możliwość korzystania z technologii wspomagających, takich jak Live Transcribe, Google Assistant Speech-to-text czy SpeechTexter, pozwalających przekładać mowę dźwiękową na tekst.

Jeśli podczas zajęć zdalnych osoba Głucha korzysta ze wsparcia osoby tłumaczącej na język migowy, po pierwsze – wciągnij ją na listę zespołu, a po drugie – pozwól, aby była ona zawsze widoczna w dużym rozmiarze (ułatwi to osobie z niepełnosprawnością słuchu odczytywanie znaków migowych).

Osoby z niepełnosprawnością ruchową
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba, która ma problem z poruszaniem w pełni dłońmi, nadgarstkami czy ramionami, będzie potrzebna pomoc asystenta lub twoja.

Zapewnij również takiej osobie komfortowe warunki pracy (np. biurko z regulowaną wysokością, o które można poprosić w Centrum Obsługi Studentów, i wygodne krzesło).

Zajęcia terenowe (np. wyjścia do muzeów, teatrów, galerii sztuki czy instytucji publicznych, wyjazdy terenowe)

Jeśli widzisz, że osoby pełnosprawne nie pomagają osobie niepełnosprawnej – porozmawiaj z grupą o wzajemnej uprzejmości. Nikogo nie można zmusić do udzielania pomocy, ale można prosić, żeby być dla siebie nawzajem uprzejmym i pomocnym, zwłaszcza jeśli widzimy, że ktoś jest w trudniejszej sytuacji lub potrzebuje wsparcia. Kierunki studiów zobowiązują do postawy empatycznej, a także profesjonalnej w stosunkach interpersonalnych, czego można wymagać od osób studiujących w każdej przestrzeni życia – również w stosunku do koleżanek i kolegów ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Przed zajęciami prowadzonymi w terenie przedyskutuj z osobą niewidomą jej możliwości fizyczne i percepcyjne w czasie zajęć. Rozważcie ewentualność zaangażowania asystenta. Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. wykorzystanie materiałów z audiodeskrypcją. Upewnij się, że muzeum/galeria organizuje wystawy dostosowane dla osób niewidzących. Jeśli wybieracie się na wyjazd z noclegiem, upewnij się, że miejsce noclegowe będzie dostosowane do potrzeb osób niewidzących oraz, jeśli jest to nieznane jej miejsce, że będzie miała możliwość dotarcia do niego – w razie potrzeby zorganizuj asystę.

Upewnij się, że zaproponowane przez ciebie trasy przejść w terenie i miejsca, gdzie będą prowadzone zajęcia, są dostępne. Przedyskutuj z daną osobą ewentualność zaangażowania asystenta lub upewnij się, że pomogą jej osoby z grupy. W czasie zajęć na stanowiskach dydaktycznych osoba niewidoma powinna mieć możliwość dotknięcia omawianych obiektów. Zezwól na rejestrowanie twojej wypowiedzi za pomocą rejestratorów dźwięku. Staraj się plastycznie i obszernie opisywać prezentowane zagadnienia. Być może dana osoba dysponuje rozwiązaniami technicznymi, które ułatwiają jej percepcję otaczającego świata (np. okularami Envision).

Osoby słabowidzące– potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Przed zajęciami prowadzonymi w terenie przedyskutuj z osobą niewidomą jej możliwości fizyczne i percepcyjne w czasie zajęć. Rozważcie ewentualność zaangażowania asystenta. Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. wykorzystanie materiałów z audiodeskrypcją czy udział w wydarzeniu z audiodeskrypcją. Jeśli wybieracie się na wyjazd z noclegiem, upewnij się, że miejsce noclegowe będzie dostosowane do potrzeb osoby niewidomej oraz, jeśli jest to nieznane jej miejsce, że będzie miała możliwość dotarcia do niego – w razie potrzeby zorganizuj asystę.

Upewnij się, że zaproponowane przez ciebie trasy przejść w terenie i miejsca, gdzie będą prowadzone zajęcia, są dostępne. Przedyskutuj z daną osobą ewentualność zaangażowania asystenta lub upewnij się, że pomogą jej osoby z grupy. W czasie zajęć na stanowiskach dydaktycznych osoba niewidoma powinna mieć możliwość dotknięcia omawianych obiektów. Zezwól na rejestrowanie twojej wypowiedzi za pomocą rejestratorów dźwięku. Staraj się plastycznie i obszernie opisywać prezentowane zagadnienia. Być może dana osoba dysponuje rozwiązaniami technicznymi, które ułatwiają jej percepcję otaczającego świata (np. okularami Envision).

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha – w czasie zajęć terenowych sprawdź, na ile dostępne dla niej są miejsca, w których będziecie przebywać. Być może niektóre z nich są wyposażone w urządzenia wspomagające (np. pętle indukcyjne) lub jest możliwa pomoc tłumacza języka migowego. Takie udogodnienia są często dostępne w edukacyjnych siedzibach instytucji publicznych.

Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. wykorzystanie nagrań przedstawień z tłumaczeniem migowym czy udział w przedstawieniu z tłumaczeniem migowym lub wyświetlanym tekstem. Dodatkowo możesz swoją wypowiedź zapisać, wydrukować i udostępniać studentce/studentowi w czasie zajęć w terenie. Jeśli twoje zajęcia dotyczą debaty publicznej, upewnij się, że organizatorzy zapewniają tłumaczenie na język migowy lub napisy na żywo, aby osoba Głucha mogła w pełni korzystać z tej formy spotkania.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – w czasie zajęć w terenie zadbaj, aby miejsce, w którym mówisz, było w miarę ciche i aby dana osoba mogła cię dobrze widzieć. Zadbaj o dobrą akustykę na tyle, na ile się da. Pamiętaj, że zbyt głośne środowisko będzie dla osoby słabosłyszącej bardzo męczące i jej percepcja będzie obniżona. W czasie zajęć terenowych sprawdź, na ile dostępne dla osoby słabosłyszącej są miejsca, w których będziecie przebywać. Być może niektóre z nich są wyposażone w urządzenia wspomagające lub jest możliwa pomoc tłumacza języka migowego. Takie udogodnienia dostępne są w wielu edukacyjnych siedzibach parków narodowych, muzeach czy skansenach, a nawet w zabytkowych kopalniach.

Zabezpiecz dla osoby słabosłyszącej miejsce, z którego będzie miała dobry odbiór przekazywanych treści. Sprawdź, czy w czasie zajęć terenowych będzie mogła korzystać z urządzeń nagrywających (zarówno dźwięk, jak i obraz). Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. wykorzystanie nagrań przedstawień z tłumaczeniem migowym czy udział w przedstawieniu z tłumaczeniem migowym lub wyświetlanym tekstem. Osoby Głuche i niedosłyszące czasami czytają z ruchu ust – upewnij się zatem, że osoba niedosłysząca dobrze Cię widzi. Dodatkowo możesz swoją wypowiedź zapisać, wydrukować i udostępniać danej osobie w czasie zajęć w terenie. Zezwól, aby osoba studiująca słabosłysząca używała rejestratorów dźwięku. Jeśli twoje zajęcia dotyczą debaty publicznej, upewnij się, że organizatorzy zapewniają pomieszczenie wyposażone w pętle indukcyjną, tłumaczenie na język migowy lub napisy na żywo, aby osoba niedosłysząca mogła w pełni korzystać z tej formy spotkania.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli wiesz, że w twojej grupie jest osoba chora na epilepsję, podczas wypraw staraj się, żeby jej aktywności nie doprowadzały do hiperwentylacji, która może spowodować atak padaczki (szybkie spacery, biegi, nadmierny wysiłek fizyczny czy wspinaczka to czynniki, które mogą być dla takiej osoby ryzykowne).

Osoby z niepełnosprawnością ruchu
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z niepełnosprawnością ruchową – w czasie zajęć terenowych sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca, w których będziecie przebywać. Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta.

Praktyki zawodowe
Jako opiekun praktyk studenckich lub gdy jesteś odpowiedzialny za realizację modułu, który w swoim założeniu będzie przebiegał w wymiarze praktycznym, w pierwszej kolejności: nie zwalniaj z praktycznego wymiaru zajęć, nie proponuj od razu zastępczych form uzyskania zaliczenia z modułu, ale spróbuj umożliwić osiągnięcie efektów uczenia się w dostosowany do indywidualnych możliwości studentki/studenta sposób.

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca, przed zajęciami prowadzonymi w terenie przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z daną osobą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma – przed praktykami przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z osobą niewidomą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Jeśli jest to nowe dla danej osoby miejsce, do którego trudno jej będzie dotrzeć, upewnij się, że będzie ktoś, kto jej w tym pomoże. Jeśli jest to praktyka, w której dana osoba ma za zadanie przeprowadzać projekt terenowy, dobrym rozwiązaniem będzie połączenie jej w parę z drugą osobą.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego, jeśli jest taka potrzeba. Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest

dostosowane do jej potrzeb, czy warunki akustyczne będą dla niej odpowiednie oraz czy zadania, które zostaną jej wyznaczone, nie będą wymagały zdolności dobrego odbierania bodźców akustycznych.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha – przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego. Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb oraz czy istnieje możliwość nabycia określonych w efektach uczenia się kompetencji. Jeśli praktyki wymagają realizacji działań pomocowych, możesz skierować taką osobę do miejsca, które skierowane jest do osób z niepełnosprawnością słuchu. Jeśli jest to praktyka, w której dana osoba ma za zadanie przeprowadzać projekt terenowy, może to zrobić z osobą tłumaczącą na język migowy. Dobrym rozwiązaniem jest również połączenie jej w parę z drugą osobą, która potrafi się z nią komunikować.

Osoby z niepełnosprawnością ruchu
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z niepełnosprawnością ruchową – w czasie praktyk sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca, w których będziecie przebywać. Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli na praktyki kierujesz osobę ze spektrum zaburzeń autystycznych, przygotuj ją do tej praktyki – zapoznaj z miejscem, pokaż jej drogę, poznaj ją z osobą, która będzie jej opiekunem w danej instytucji. Razem ustalcie dokładny harmonogram i zadania, jakie będzie miała do zrealizowania dana osoba. Zwróć uwagę osobom z miejsca odbywania praktyki na to, że osoby ze spektrum lubią rutynę i źle znoszą zmiany, więc jeśli cokolwiek się zmienia, należy o tym poinformować, uprzedzić i przedyskutować to z osobą ze spektrum, dając jasne informacje, co zostało zmienione, a co jest obowiązujące. Jeśli praktyki wymagają dużego kontaktu z ludźmi, a wiesz, że dana osoba ze spektrum ma z tym problem, spróbuj znaleźć dla niej takie zadanie, które nie będzie wymagało kontaktu z dużymi grupami nowych ludzi, a przy tym pozwoli uzyskać określone efekty uczenia się.

Jak dostosować sposoby weryfikacji efektów kształcenia (egzaminy, kolokwia)?

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca lub z określonym rodzajem niepełnosprawności wzroku (widzenie lunetowe, mroczki itp.), uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia

przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Dostosuj wielkość/kolor czcionki do jej potrzeb lub zmień formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Zapewnij pomoc w postaci szkła powiększającego, dobrego oświetlenia, monitora o wysokiej rozdzielczości itp.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Jeśli osoba niewidoma korzysta ze specjalistycznego sprzętu, może go używać przy zdawaniu egzaminu pisemnego.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji jej wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że osoba studiująca zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla niej na kartce (nie pytaj, czy je rozumie – raczej poproś o ich sparafrazowanie).

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do potrzeb osoby Głuchej – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że osoba studiująca zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla niej na kartce (nie pytaj, czy je rozumie – raczej poproś o sparafrazowanie). Możesz także podzielić weryfikację efektów uczenia się na etapy (tak żeby osoba studiująca Głucha mogła zaliczać materiał partiami). Staraj się, aby pytania zadawane podczas zaliczeń formułowane były w prosty sposób. Buduj zdania krótkie i jednoznaczne (staraj się unikać metafor).

Osoby z niepełnosprawnościami ruchowymi
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba, która ma problem z poruszaniem w pełni dłońmi, nadgarstkami czy ramionami – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się elementów ewaluacji jej wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną bądź skorzystać

ze sprzętu komputerowego, jeśli dana osoba może się nim posługiwać (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Możesz wydłużyć czas zdawania, uwzględniając indywidualne możliwości motoryczne danej osoby. Zapewnij jej dostęp do odpowiedniego sprzętu, jeśli tego potrzebuje i taką potrzebę zgłosi.

Osoby z dysleksją lub dysgrafią
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z dysleksją/dysgrafią, rozważ wykorzystanie komputera w trakcie zaliczeń pisemnych (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Przy analizie prac pisemnych skupiaj się głównie na treściach merytorycznych – nie oceniaj jako wiodących ortografii i gramatyki.

Jeśli do zaliczenia/egzaminu online podchodzi osoba z wydłużonym czasem pisania, przygotuj dla niej kopię testu z odrębnym dostępem (MS Teams/Moodle) i wydłużonym czasem pisania.

Osoby z trudnościami w mówieniu
Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba z trudnościami w mówieniu (czy to z powodu niepełnosprawności słuchu, afazji, MPD, jąkania, czy innych zaburzeń), której mowa może być niezrozumiała, staraj się do niej podchodzić z cierpliwością i życzliwością, dając jej więcej czasu do wypowiedzi. Nie ponaglaj, nie przerywaj, nie wyręczaj, nie poprawiaj (chyba że dotyczy to nowego, trudnego słownictwa, które miałoby się źle utrwalić – wtedy poprawianie jest wskazane). Nie zwalniaj danej osoby z wypowiedzi publicznych, przemawiania zarówno podczas zajęć grupowych, jak i przed większym gremium (np. podczas konferencji). Staraj się wtedy stworzyć komfortowe warunki komunikacji (dla obu stron procesu komunikacji), zadbaj o to, żeby była cisza. Podpowiedz, aby osoba z trudnościami w mówieniu posiłkowała się prezentacją multimedialną, na której będą zawarte najważniejsze treści – pozwoli jej to porządkować wypowiedź i mieć świadomość, że jeśli wypowiedź ustna nie zostanie dobrze odczytana, słuchający odczytają treści na prezentacji.

Osoby nieśmiałe
Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba nieśmiała, która ma trudności w nawiązywaniu relacji interpersonalnych, staraj się unikać weryfikacji efektów uczenia się w postaci przemówień publicznych czy projektów grupowych w dużych grupach. Jeśli jest taka możliwość, postaraj się połączyć ją z kimś, kto wzmocni ją podczas pracy, lub zmień formę zaliczenia z wystąpienia publicznego na zaliczenie indywidualne.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych

Jeśli osoba ze spektrum autyzmu ma do zaliczenia efekty uczenia się związane z pracą w projektach grupowych, jednak ma z tym problem, postaraj się o umożliwienie pracy w mniejszej grupie niż wymagana od pozostałych osób uczących się i dobierz osoby, z którymi będzie jej łatwo współpracować. Jeśli efekty dotyczą realizacji działań związanych z koniecznością przebywania w nowych miejscach z dużą liczbą nieznanych osób, możesz zmodyfikować założenie i skierować daną osobę do miejsca znanego i bezpieczniejszego. Jeśli efekty będą dotyczyć wyjścia w teren w celu zbadania sytuacji społecznej, warto rozważyć połączenie danej osoby ze spektrum z kimś z grupy lub skorzystanie z pomocy asystenta. Pamiętaj, aby precyzyjnie określać warunki zaliczenia oraz przestrzegać trzymania się tych warunków. Osoba ze spektrum zaburzeń autystycznych odbiera informacje dosłownie, stanowią one dla niej podstawę postępowania i poczucia bezpieczeństwa.

Wydział Nauk Ścisłych i Technicznych

Chemia, Biofizyka, Fizyka, Fizyka medyczna, Informatyka, Informatyka stosowana, Inżynieria biomedyczna, Inżynieria materiałowa, Matematyka, Mechatronika, Mikro- i nanotechnika, Technologia chemiczna

Jak dostosować przestrzeń np. sali wykładowej/ćwiczeniowej podczas zajęć?

Osoby z niepełnosprawnością ruchową (kule inwalidzkie, laska, balkonik)
Jeśli w grupie jest osoba, która używa urządzeń wspomagających poruszanie, w miarę możliwości warto zapewnić jej miejsce siedzące z podłokietnikami lub wyższym siedziskiem. Jeśli masz wątpliwości w tym zakresie, możesz o to zapytać daną osobę. Bez względu na rodzaj urządzenia (balkonik, kule itp.) osoba z niego korzystająca musi mieć możliwość swobodnego dotarcia do miejsca siedzącego – musi zatem mieć więcej przestrzeni niż pozostałe osoby niekorzystające z tego typu urządzeń.

Osoby z niepełnosprawnością ruchową – na wózkach inwalidzkich
Jeśli masz wśród osób studiujących osobę na wózku, sprawdź, czy jest łatwy dostęp do sali, czy wjazd oraz drzwi są wystarczająco szerokie. Dostosuj miejsce pracy, aby osoba na wózku mogła spokojnie zająć miejsce i mieć swobodę w poruszaniu się, a także komfort w zakresie motoryki małej.

Zapytaj dyskretnie osobę na wózku, czy uczestniczenie bez przesiadania się jest dla niej komfortowe i czy nie potrzebuje do swojej dyspozycji np. stolika dostosowanego do wózka. Niektóre urządzenia są dostępne dla osób ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi w Centrum Obsługi Studentów – wystarczy skontaktować się z Centrum i zgłosić taką potrzebę. Bądź uważny na to, czy osoba na wózku w pozycji siedzącej widzi prowadzącego zajęcia i prezentację oraz czy ma kontakt z pozostałymi uczestniczkami i uczestnikami zajęć.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli w twojej grupie są osoby niedosłyszące, upewnij się, że osoba niedosłysząca zajęła miejsce umożliwiające swobodne dostrzeżenie wszystkiego, co prezentujesz. Miejsce dla osoby niedosłyszącej powinno się znajdować w spokojnej przestrzeni, o dobrym oświetleniu (nie powinno się znajdować np. w przejściu). Zabezpiecz dla osoby słabosłyszącej możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Osoby niedosłyszące używające aparatów słuchowych nie powinny być narażone na nadmierny hałas, który zakłóca pracę aparatu.

Stwórz odpowiednią przestrzeń do komunikacji – pozbawioną nadmiernego hałasu, brzęczących dystraktorów – aby dźwięki słyszane przez osobę zaaparatowaną były związane z procesem kształcenia. Zadbaj o dobrą akustykę na tyle, na ile się da. Pamiętaj o kontakcie wzrokowym oraz o tym, aby twoja twarz podczas wypowiedzi zawsze była dobrze oświetlona (nie stawaj pod oknem) i widoczna dla osoby słabosłyszącej. Jeśli osoba słabosłysząca jest zaaparatowana/zaim-

plantowana, sprawdź, czy w twoim budynku są dostępne sale wyposażone w pętle indukcyjne, i postaraj się, aby wasze zajęcia odbywały się w takich salach. Jeśli nie ma takich sal, porozmawiaj z administratorem obiektu, uczelnianym koordynatorem ds. dostępności i osobą słabosłyszącą w celu wypracowania najskuteczniejszego systemu wspierającego transmisję dźwięku z mikrofonu mówcy do aparatu lub implantu słuchowego osoby studiującej. Możesz również skontaktować się z Centrum Obsługi Studentów w celu zorganizowania przenośnej pętli indukcyjnej – ułatwi to osobie słabosłyszącej odbiór komunikatów.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli w grupie jest osoba Głucha, która komunikuje się Polskim Językiem Migowym, zadbaj o salę wykładową – powinna ona być przestrzenna, przewietrzona i dobrze oświetlona (dobra widoczność jest ważnym czynnikiem komunikacji z osobą Głuchą). Zabezpiecz dla danej osoby możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Jeśli osoba studiująca korzysta z pomocy tłumacza języka migowego, pozwól mu zająć miejsce, które zapewni osobie Głuchej swobodne odczytywanie przekazywanych przez niego treści, a także kontakt z tobą. Jeśli twój wykład będzie tłumaczony na język migowym, warto mówić wolno i starać się kątem oka poobserwować, czy tłumacz języka migowego nadąża z tłumaczeniem.

Jeśli dotyczy to przestrzeni wirtualnej, zabezpiecz możliwość uczestnictwa tłumacza podczas zajęć oraz stwórz takie warunki, by jego sylwetka była wyeksponowana (przypnij okno do ekranu), tak aby był widoczny dla studentki/studenta w większym rozmiarze niż najmniejsze ikony.

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Osoby niedowidzące powinny mieć zapewnione miejsce umożliwiające jak najlepsze dostrzeżenie tego, co prezentujesz (stopień niedowidzenia jest różny). Sprawdź, czy dana osoba siedzi w dobrze oświetlonym miejscu. Powinna Cię dobrze słyszeć, zatem upewnij się, że tak jest. Droga do miejsca, gdzie siedzi osoba studiująca z niepełnosprawnością wzroku, powinna być łatwa do pokonania: bez przeszkód w postaci toreb, teczek, kabli czy stopni (o tych ostatnich trzeba studentkę/studenta uprzedzić). W czasie zajęć w laboratorium osoby studiujące powinny mieć zapewnione miejsce do bezpiecznej i swobodnej pracy. Być może będą pracować z asystentem, dla których również powinno być wydzielone miejsce (osobne stanowisko w sali).

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, postaraj się, aby przestrzeń sali była dla niej bezpieczna (pozbawiona przeszkód). Zwróć

uwagę innym osobom studiującym, aby nie pozostawiały plecaków, toreb czy innych rzeczy na podłodze, zaburzając tym ciągi komunikacyjne, po których porusza się osoba niewidoma. Postaraj się, aby osoba niewidoma mogła swobodnie poruszać się z białą laską. Kiedy dana osoba przychodzi na zajęcia po raz pierwszy, pozwól jej zapoznać się z organizacją sali, opisz, jak ona wygląda, co się w niej znajduje (możesz użyć do tego schematu tarczy zegarowej – np. na 12.00 znajduje się tablica multimedialna, obok, na 11.00, biurko wykładowcy itd.).

Zapewnij takiej osobie nieco więcej przestrzeni niż osobom widzącym, by mogła bezpiecznie poruszać się po przestrzeni sali laboratoryjnej czy wykładowej. Osoby studiujące niewidome powinny mieć możliwość dobrego słyszenia tego, co mówisz. Jeżeli będzie pracować z asystentem – należy zapewnić jednej i drugiej osobie osobne stanowisko do ćwiczeń. Sposób percepcji osób niewidzących jest odmienny – warto zatem przed zajęciami porozmawiać z nimi, aby się dowiedzieć, jak przygotowanego miejsca będą potrzebować (np. na dodatkowy sprzęt: maszynę brajlowską, laptop, słuchawki itp.). Upewnij się, że mają dostęp do gniazdka elektrycznego (zasilanie urządzeń) i internetu.

Jeśli osobie niewidomej towarzyszy pies przewodnik, zapewnij mu odpowiednią przestrzeń. Pamiętaj, że pies jest w pracy, więc nie powinno się do niego podchodzić ani go nawoływać. Jeśli potrzebuje chwilkę pochodzić czy napić się wody, pozwól mu na to.

Osoby o niestandardowym wzroście

Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), postaraj się zapewnić jej komfortowe i dostosowane do jej możliwości miejsce: dla osoby niskiej – niskie krzesło i niski stół (lub z możliwością regulacji), dla osoby wysokiej – wysokie krzesło i wysoki stół (lub z możliwością regulacji).

Osoby w spektrum autyzmu

Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum autyzmu, postaraj się, aby przestrzeń sali nie była nadmiernie wypełniona bodźcami. Zbyt duże nagromadzenie intensywnych kolorów, zmieniające się światło, uciążliwe dźwięki (zepsuta świetlówka), zbyt wiele kolorowych plansz czy plakatów może doprowadzić do przebodźcowania. W takiej sytuacji pozwól osobie ze spektrum wyjść, żeby mogła uspokoić zmysły (możliwość skorzystania z pokoju wyciszenia). Osoby te często źle się czują w dużych grupach ludzi, w których jest głośno i gwarno. Jeśli są organizowane wykłady z przewidywaną dużą liczbą osób uczestniczących – należy rozważyć zwolnienie osoby studiującej z takich zajęć i udostępnić jej materiały do samodzielnej nauki.

Osoby ze szczególnymi potrzebami
Jeśli w grupie jest osoba, która sygnalizuje potrzebę zmiany miejsca w sali (najprawdopodobniej z powodu jakichś trudności, które można określić jako szczególne potrzeby edukacyjne), daj jej możliwość zajęcia miejsca, które będzie najwłaściwsze.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli wiesz, że w twojej grupie jest osoba chora na epilepsję, bądź wrażliwy na obecność w przestrzeni sali lub podczas zajęć czynników, które mogą wywołać atak padaczki, tj. szybko zmieniające się światło (np. z ekranu komputera lub projektora multimedialnego), migająca świetlówka czy plakaty zawierające wzory geometryczne (unikaj prezentacji złudzeń optycznych).

Jak dostosować materiały i sposób ich prezentacji, aby były dostępne?

Prezentacja multimedialna, materiały drukowane, mapy, materiały wizualne i dźwiękowe.

PRZED PRZYGOTOWANIEM ZAJĘĆ PRZECZYTAJ:
1. Podstawowe zasady przy tworzeniu dokumentów tekstowych i tekstowo-graficznych

2. Dostępna prezentacja – standard minimum

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabowidząca, postaraj się, by twoje materiały były przygotowane w sposób dla niej czytelny, np. powiększ czcionkę, w wydrukowanych materiałach korzystaj z czcionek bezszeryfowych (np. Arial, Helvetica, Verdana), na slajdach prezentacji nie zamieszczaj zbyt wielu informacji, używaj wyraźnych (nierozmazanych, bez cieniowania itd.) czcionek bezszeryfowych, zmień kontrast. Wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi danej osobie pracę: monitory o dużym ekranie, tablicę interaktywną, możliwość zapisu dźwiękowego wykładu czy ćwiczeń.

W czasie zajęć z mapami, drukami czy fotografiami osoby studiujące słabowidzące powinny mieć zapewnione przyrządy do powiększania obrazu (lupy) i do rejestrowania go. Ważne jest dobre źródło oświetlenia. Być może potrzebna będzie pomoc osoby asystującej.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, pozwól jej na korzystanie z własnych urządzeń technicznych (maszyny brajlowskiej czy dyktafonu – służy on zarówno do odtwarzania treści zajęć przy nauce

na zaliczenia, jak i do przerabiania za pomocą odpowiednich programów na pliki tekstowe, które mogą być odczytywane w komputerze z odpowiednim oprogramowaniem). Jeśli korzystasz z prezentacji multimedialnych, pamiętaj, aby były one dostępne dla osoby niewidomej (czyli zgodne ze standardami WCAG). Jeśli na prezentacjach, planszach czy materiałach elektronicznych są obrazy, fotografie, wykresy i grafiki, postaraj się, aby miały tzw. tekst alternatywny. Możliwe jest zastosowanie druku wypukłego lub wydruku 3D, aby umożliwić odbieranie treści związanych np. z wzorami chemicznymi.

Osoby głuchoniewidome – z jednoczesną wadą wzroku i słuchu
Jeśli w grupie jest osoba, która doświadcza jednoczesnego uszkodzenia wzroku i słuchu, skonsultuj z nią dostępność materiałów edukacyjnych. Wymagania osób głuchoniewidomych są bardzo indywidualne.

Konieczne jest zwrócenie szczególnej uwagi na dostępność cyfrową – alternatywny dostęp do treści graficznej i czytelność komunikatów tekstowych dla czytników ekranu.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba Głucha, o ile to możliwe – staraj się pokazywać prezentację multimedialną, a dopiero po chwili omawiaj dane zagadnienie. Zwracaj się podczas mówienia twarzą do tej osoby. Głusi wspierają się, odczytując mowę z ust, ale jest to dla nich męczące – rób więc przerwy. Jeżeli podczas konsultacji z osobą Głuchą nie rozumie ona treści wypowiedzianych – zapisz je na kartce.

Jeżeli osoba Głucha korzysta z pomocy tłumacza języka migowego: zadbaj, aby inne osoby nie wchodziły pomiędzy osobę tłumaczącą a osobę głuchą. Zawsze zwracaj się bezpośrednio do osoby Głuchej, a nie do tłumacza (unikaj zwrotów „zapytaj ją/go") – tłumacz ma pozostać osobą „niewidzialną".

Jeśli podczas twoich zajęć osoba Głucha nie ma możliwości skorzystania z tłumacza języka migowego, dobrym rozwiązaniem jest włączenie MS Teams na swoim komputerze/telefonie i rozpoczęcie spotkania – wtedy dana osoba może włączyć MS Teams na swoim komputerze i uruchomić napisy na żywo, co pomoże jej lepiej odczytywać treści przekazywane przez ciebie podczas zajęć.

Osoby słabosłyszące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabosłysząca (zaaparatowana/zaimplantowana), postaraj się, aby prezentacje miały zrównoważoną ilość treści – zawierały najważniejsze kwestie. Bardziej rozbudowane materiały możesz przekazać osobie słabosłyszącej do zapoznania się

z nimi w domu. Dobrze jest przesłać wcześniej materiał, który będzie przerabiany na kolejnych zajęciach, aby osoba z niepełnosprawnością słuchu przyswoiła trudne zagadnienia i nie czuła się niekomfortowo podczas dyskusji.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum zaburzeń autystycznych, staraj się, aby twoje prezentacje/materiały nie były przepełnione informacjami. Stosuj zasadę „punktuj i eksponuj" (możesz podkreślać najważniejsze treści innym kolorem, pogrubioną czcionką). Jeśli stosujesz metafory, spróbuj przełożyć je na język prosty – osoby w spektrum mają bowiem często problem z ich zrozumieniem. Stosuj wizualizację informacji. Nastaw się na dodatkowe pytania dotyczące prezentacji w czasie wykładu lub w czasie konsultacji.

Osoby o nieprzeciętnym wzroście
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), pamiętaj, aby treści prezentowane podczas zajęć (czy to na prezentacji multimedialnej, czy tablicy) były na takim poziomie, aby osobie o nietypowym wzroście łatwo je było śledzić.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba chora na epilepsję, pamiętaj, aby w prezentacji multimedialnej lub innych prezentowanych materiałach unikać wzorów geometrycznych, które mogą wywołać atak. Jeśli wykorzystujesz materiały audiowizualne, zwróć uwagę, by nie zawierały szybko zmieniającego się światła (np. kolorofonów, stroboskopów). Zgodnie ze standardami WCAG w obszarze ataków padaczki prezentacja nie może zawierać błysków – więcej niż trzech zmian na sekundę.

Jak dostosować zajęcia praktyczne (np. laboratoria, warsztaty) oraz zajęcia o specjalnym charakterze (np. zajęcia terenowe, praktyki)?

Zajęcia komputerowe z wykorzystaniem specjalnego oprogramowania (np. tworzenie baz danych, programy do analizy danych)

Osoby słabowidzące
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca, wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi pracę przy komputerze – skontaktuj się w tej sprawie z koordynatorem ds. dostępności lub Centrum Obsługi Studentów. Być może potrzebna będzie pomoc asystenta, gdyż nie wszystkie wykorzystywane w trakcie zajęć programy mogą być powiększane przez specjalistyczne oprogramowanie. Być może konieczne będzie indywidualne podejście i twoja pomoc przy wykonywaniu zadań. W czasie zajęć z mapami, drukami czy fotografiami

osoby słabowidzące powinny mieć zapewnione przyrządy do powiększania obrazu (lupy) i do rejestrowania go. Materiały kartograficzne czy filmowe powinny być zdigitalizowane i możliwe do przekazania na komputery studentek/studentów niedowidzących lub niewidomych, co pozwoli na pracę ze specjalnym oprogramowaniem ułatwiającym rozpoznawanie zawartości mapy czy zdjęcia. Być może osoba studiująca będzie potrzebować drukarki 3D, która wydrukuje jej obraz czy mapę w wersji dotykowej.

Osoby niewidome

Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, stwórz jej bezpieczną przestrzeń i bezpieczny warsztat pracy. Niech zawsze zajmuje swoje miejsce, które będzie dla niej przystosowane, a jeśli wyposażone jest w przedmioty do prac praktycznych – niech zawsze będą w tym samym miejscu. Jeśli w przestrzeni dydaktycznej zostanie wprowadzona jakaś zmiana, powiedz o niej osobie niewidomej. Jeśli praca wymaga korzystania z komputera, upewnij się, że stanowisko, z którego będzie korzystać osoba niewidoma, będzie miało odpowiednie oprogramowanie udźwiękawiające (np. JAWS, IWONA – o specjalistycznym oprogramowaniu możesz dowiedzieć się więcej w Centrum Obsługi Studentów).

Osoby z niepełnosprawnością słuchu

Jeśli na twoich zajęciach (w tym zdalnych) jest osoba Głucha/słabosłysząca, daj jej możliwość korzystania z technologii wspomagających, takich jak LiveTranscribe, Google Assistant Speech-to-Text czy SpeechTexter – pozwalają one przekłada
mowę dźwiękową na tekst.

Jeśli podczas zajęć zdalnych osoba Głucha korzysta ze wsparcia tłumacza języka migowego, po pierwsze – wciągnij go na listę zespołu, a po drugie – pozwól, by był zawsze widoczny w dużym rozmiarze (ułatwi to osobie z niepełnosprawnością słuchu odczytywanie znaków migowych).

Laboratoria fizyczne, chemiczne, biologiczne, medyczne, elektroniczne

Warto rozważyć, czy zajęcia w laboratoriach nie mogą być dla wszystkich prowadzone parami, by osoba studiująca z niepełnosprawnością nie czuła się wykluczona.

Możliwe, że czynności wykonywane manualnie mogą być zastąpione pracą z wykorzystaniem nowoczesnych technologii. Ten sam efekt przekazania wiedzy można uzyskać na różne sposoby.

Osoby z niepełnosprawnością ruchową
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba studiująca, która ma problem z poruszaniem w pełni dłońmi, nadgarstkami czy ramionami – możliwe, że będzie jej potrzebna pomoc asystenta.

Osoby z niepełnosprawnością ruchową (wózek inwalidzki i inne pomoce)
Jeśli na zajęciach w laboratorium jest osoba na wózku inwalidzkim, dostosuj miejsce pracy, aby mogła ona spokojnie zająć miejsce i mieć swobodę w poruszaniu się, a także komfort w zakresie motoryki małej i dostępność oprzyrządowania odpowiednio na swoim poziomie (np. mikroskop na wysokości, która pozwoli korzystać z niego z pozycji wózka inwalidzkiego). Zabezpiecz wszelkie urządzenia, tak aby były na poziomie umożliwiającym swobodne z nich korzystanie. Zorganizuj materiały (odczynniki, menzurki itp.), aby osoba na wózku nie musiała ich szukać ani prosić o nie, lecz by miała do nich swobodny dostęp.

Jeśli w grupie osób studiujących jest osoba wspomagająca się kulami lub balkonikiem, zadbaj nie tylko o możliwość komfortowej pracy w pozycji siedzącej, ale też o przestrzeń na pozostawienie sprzętów rehabilitacyjnych.

Osoby z niepełnosprawnością słuchu
Jeśli w zajęciach laboratoryjnych funkcjonuje osoba głucha pamiętaj, aby wszelkie instrukcje były dostępne w formie pisemnej. Jeśli tłumaczysz co należy po kolei wykonywać, staraj się najpierw omówić (aby osoba głucha miała możliwość odczytania mowy z ust lub odczytania tłumaczenia migowego, jeśli towarzyszy jej tłumacz), a następnie pokazuj określone czynności.

Osoby z niepełnosprawnością wzroku
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z niepełnosprawnością wzroku, najpierw poproś o rozmowę, aby dowiedzieć się, jaka jest niepełnosprawność i z czym dana osoba ma największe trudności. Dostosuj zajęcia indywidualnie do jej wady. Pamiętaj, by dostosować materiały dydaktyczne (instrukcje, mapy czy tabele niezbędne do wykonywania poszczególnych ćwiczeń i eksperymentów) w taki sposób, aby były dla danej osoby dostępne – zastosuj powiększoną czcionkę, kontrast, tekst alternatywny (przy schematach, rysunkach, zdjęciach). W czasie ćwiczeń z biologii, chemii i biochemii czy w laboratoriach fizycznych osoba słabowidząca może skorzystać z pomocy grupy lub pracować z asystentem. Osoby studiujące niedowidzące będą również potrzebowały specjalnych nakładek powiększających w pracy z mikroskopami. Rozwiązaniem jest mikroskop z funkcją robienia zdjęć preparatu. Pomocne może być też użycie drukarki 3D do przetworzenia niektórych rysunków czy zdjęć na obiekty rozpoznawalne dotykiem.

Praktyki zawodowe
Jako opiekun praktyk studenckich lub gdy jesteś odpowiedzialny za realizację modułu, który w swoim założeniu będzie przebiegał w wymiarze praktycznym, w pierwszej kolejności: nie zwalniaj z praktycznego wymiaru zajęć, nie proponuj od razu zastępczych form uzyskania zaliczenia z modułu, ale spróbuj umożliwić osiągnięcie efektów uczenia się w dostosowany do indywidualnych możliwości studentki/studenta sposób.

Osoby słabowidzące
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca, przed zajęciami prowadzonymi w terenie przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z daną osobą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb.

Osoby niewidome
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, przed praktykami przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z osobą niewidomą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Jeśli jest to nowe dla danej osoby miejsce, do którego trudno jej będzie dotrzeć, upewnij się, że będzie ktoś, kto jej w tym pomoże.

Osoby słabosłyszące
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego, jeśli jest taka potrzeba. Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb, czy warunki akustyczne będą dla niej odpowiednie oraz czy zadania, które zostaną jej wyznaczone, nie będą wymagały zdolności dobrego odbierania bodźców akustycznych.

Osoby Głuche
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha – przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego. Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb oraz czy istnieje możliwość nabycia określonych w efektach uczenia się kompetencji.

Osoby z niepełnosprawnością ruchu
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z niepełnosprawnością ruchową – w czasie praktyk sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca, w których będziecie przebywać. Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta.

Osoby w spektrum autyzmu
Jeśli na praktyki kierujesz osobę ze spektrum zaburzeń autystycznych, przygotuj ją do tej praktyki – zapoznaj tę osobę z miejscem, pokaż jej drogę, poznaj z osobą, która będzie jej opiekunem w danej placówce. Razem ustalcie dokładny harmonogram i zadania, jakie będzie miała do zrealizowania dana osoba. Zwróć uwagę osobom z placówki na to, że osoby ze spektrum lubią rutynę i źle znoszą zmiany – jeśli więc cokolwiek się zmienia, należy o tym poinformować osobę studiującą w spektrum, uprzedzić ją przed tym i przedyskutować to z nią, dając jasne informacje, co zostało zmienione, a co jest obowiązujące.

Osoby z doświadczeniem choroby psychicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z doświadczeniem choroby psychicznej – przed praktykami przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się wraz z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Zwróć jej uwagę na kwestie stosowania się do zasad społecznie obowiązujących. Upewnij się, że w danej placówce nie będzie znaczących dystraktorów, które mogą spowodować trudności w funkcjonowaniu danej osoby.

Praktyki nauczycielskie
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę z niepełnosprawnością, przedyskutuj z nią, jaki charakter praktyki jest dla niej najwłaściwszy, aby osiągnąć efekty uczenia się. Skontaktuj się z placówką w celu uzgodnienia warunków realizacji praktyki przez daną osobę studiującą.

Pamiętaj, że placówki kształcenia specjalnego również potrzebują specjalistów, nauczycieli, a osoby z daną niepełnosprawnością często bywają najlepszymi kandydatami do pracy w placówce dla osób z niepełnosprawnością, którą same posiadają.

Osoby słabowidzące
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę słabowidzącą, przed praktykami nauczycielskimi przedyskutuj z nią i instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z osobą słabowidzącą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb wynikających z niepełnosprawności.

Osoby niewidome
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę studiującą niewidomą – przed praktykami nauczycielskimi przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Jeśli jest to nowe dla niej

miejsce, do którego będzie jej trudno dotrzeć, upewnij się, że będzie ktoś, kto jej w tym pomoże.

Dobrą alternatywą realizacji praktyk nauczycielskich dla osoby niewidomej będzie placówka kształcenia osób z niepełnosprawnością wzroku, gdzie znajdzie ona dobre wsparcie merytoryczne i zapozna się z technikami nauczania.

Osoby słabosłyszące
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę słabosłyszącą – przedyskutuj z nią i instytucją, w której realizowane będą praktyki nauczycielskie, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego. Upewnijcie się z osobą słabosłyszącą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb wynikających z niepełnosprawności.

Porozmawiaj z opiekunem praktyki w placówce na temat specyfiki funkcjonowania osoby słabosłyszącej, co pozwoli mu odpowiednio kierować pracami osoby studiującej w placówce.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę Głuchą – przedyskutuj z nią i instytucją, w której realizowane będą praktyki nauczycielskie, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego. Upewnijcie się z osobą Głuchą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb wynikających z niepełnosprawności.

Osoby z niepełnosprawnością ruchową
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę z niepełnosprawnością ruchową – w czasie praktyk nauczycielskich sprawdź, na ile dostępne dla niej są miejsca, w których będziecie przebywać. Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta. Ustalcie wspólnie z opiekunem w placówce zakres zadań, które będzie realizować dana osoba, aby nic nie zaskoczyło żadnej ze stron.

Osoby w spektrum autyzmu
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę ze spektrum zaburzeń autystycznych, przygotuj ją do tej praktyki – zapoznaj ją z miejscem, pokaż jej drogę, poznaj z osobą, która będzie jej opiekunem w danej placówce. Razem ustalcie dokładny harmonogram i zadania, jakie będzie miała do zrealizowania dana osoba. Zwróć uwagę osobom z placówki na to, że osoby ze spektrum lubią rutynę i źle znoszą zmiany, więc jeśli cokolwiek się zmienia, należy o tym poinformować osobę studiującą, uprzedzić i przedyskutować to z nią, dając jasne informacje, co zostało zmienione, a co jest obowiązujące. Dobrze jest uwrażliwić osobę ze spektrum zaburzeń autystycznych na konieczność stosowania się do zasad społecznie obowiązujących.

Przygotuj na spotkanie z dziećmi i młodzieżą, które może być wypełnione spontanicznymi zachowaniami i powodować u osoby ze spektrum niepewność.

Osoby z doświadczeniem choroby psychicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z doświadczeniem choroby psychicznej – przed praktykami nauczycielskimi przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się wraz z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Zwróć jej uwagę na kwestie stosowania się do zasad społecznie obowiązujących. Upewnij się, że w danej placówce nie będzie znaczących dystraktorów, które mogą spowodować trudności w funkcjonowaniu danej osoby.

Jak dostosować sposoby weryfikacji efektów kształcenia (egzaminy, kolokwia)?

Osoby słabowidzące
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca lub z określonym rodzajem niepełnosprawności wzroku (widzenie lunetowe, mroczki itp.), uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Dostosuj wielkość/kolor czcionki do jej potrzeb lub zmień formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Zapewnij pomoc w postaci szkła powiększającego, dobrego oświetlenia, monitora o wysokiej rozdzielczości itp.

Osoby niewidome
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Jeśli osoba niewidoma korzysta ze specjalistycznego sprzętu, może go używać przy zdawaniu egzaminu pisemnego.

Osoby słabosłyszące
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się poszczególnych elementów ewaluacji jej wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że osoba studiująca słabosłysząca zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla osoby studiującej na kartce (nie pytaj, czy je rozumie – raczej poproś o sparafrazowanie twoich słów).

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do potrzeb osoby Głuchej – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że osoba studiująca zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla niej na kartce (nie pytaj, czy je rozumie – raczej poproś o sparafrazowanie). Możesz także podzielić weryfikację efektów uczenia się na etapy (tak żeby osoba studiująca Głucha mogła zaliczać materiał partiami). Staraj się, aby pytania zadawane podczas zaliczeń formułowane były w prosty sposób. Buduj zdania krótkie i jednoznaczne (staraj się unikać metafor).

Osoby z niepełnosprawnościami ruchowymi
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba, która ma problem z poruszaniem w pełni dłońmi, nadgarstkami czy ramionami – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się elementów ewaluacji jej wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną bądź skorzystać ze sprzętu komputerowego, jeśli dana osoba może się nim posługiwać (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Możesz wydłużyć czas zdawania, uwzględniając indywidualne możliwości motoryczne danej osoby. Zapewnij jej dostęp do odpowiedniego sprzętu, jeśli tego potrzebuje i taką potrzebę zgłosi.

Osoby z dysleksją lub dysgrafią
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba studiująca z dysleksją lub dysgrafią, rozważ wykorzystanie komputera w trakcie zaliczeń pisemnych (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Przy analizie prac pisemnych skupiaj się głównie na treściach merytorycznych – nie oceniaj jako wiodących ortografii i gramatyki.

Jeśli do zaliczenia/egzaminu on-line podchodzi osoba z wydłużonym czasem pisania, przygotuj dla niej kopię testu z odrębnym dostępem (MS Teams/Moodle) i wydłużonym czasem przewidzianym na zaliczenie/egzamin.

Osoby z trudnościami w mówieniu
Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba z trudnościami w mówieniu (czy to z powodu niepełnosprawności słuchu, afazji, MPD, jąkania, czy innych zaburzeń), której mowa może być niezrozumiała, staraj się do niej podchodzić z cierpliwością i życzliwością, dając jej

więcej czasu do wypowiedzi. Nie ponaglaj, nie przerywaj, nie wyręczaj, nie poprawiaj (chyba że dotyczy to nowego, trudnego słownictwa, które miałoby się źle utrwalić – wtedy poprawianie jest wskazane). Nie zwalniaj danej osoby z wypowiedzi publicznych, przemawiania zarówno podczas zajęć grupowych, jak i przed większym gremium (np. podczas konferencji). Staraj się wtedy stworzyć komfortowe warunki komunikacji (dla obu stron procesu komunikacji), zadbaj o to, żeby była cisza. Podpowiedz, aby osoba z trudnościami w mówieniu posiłkowała się prezentacją multimedialną, na której będą zawarte najważniejsze treści – pozwoli jej to porządkować wypowiedź i mieć świadomość, że jeśli wypowiedź ustna nie zostanie dobrze odczytana, słuchający odczytają treści na prezentacji.

Osoby nieśmiałe

Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba nieśmiała, która ma trudności w nawiązywaniu relacji interpersonalnych, staraj się unikać weryfikacji efektów uczenia się w postaci przemówień publicznych czy projektów grupowych w dużych grupach. Jeśli jest taka możliwość, postaraj się połączyć ją z kimś, kto wzmocni ją podczas pracy, lub zmień formę zaliczenia z wystąpienia publicznego na zaliczenie indywidualne.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych

Jeśli osoba ze spektrum autyzmu ma do zaliczenia efekty uczenia się związane z pracą w projektach grupowych i ma z tym problem, postaraj się o umożliwienie pracy w mniejszej grupie niż wymagana od pozostałych osób uczących się i dobierz osoby, z którymi będzie jej łatwo współpracować. Jeśli efekty dotyczą realizacji działań związanych z koniecznością przebywania w nowych miejscach z dużą liczbą nieznanych osób, możesz zmodyfikować założenie i skierować osobę ze spektrum do miejsca znanego i bezpieczniejszego. Jeśli efekty uczenia się będą dotyczyć realizacji zadań wymagających użycia bodźców wzrokowych i słuchowych, ustal z osobą ze spektrum bezpieczne parametry świateł i dźwięków podczas zaliczenia.

Pamiętaj, aby precyzyjnie określać warunki zaliczenia oraz przestrzegać trzymania się tych warunków. Osoba ze spektrum zaburzeń autystycznych odbiera informacje dosłownie, stanowią one dla niej podstawę postępowania i dają poczucie bezpieczeństwa.

Wydział Prawa i Administracji

Administracja, Administrowanie środowiskiem, International Business Law and Arbitration, Prawo, Przedsiębiorczość

Jak dostosować pestrzeń np. sali wykładowej/ćwiczeniowej podczas zajęć?

Osoby z niepełnosprawnością ruchową (kule inwalidzkie, laska, balkonik)
Jeśli w grupie jest osoba, która używa urządzeń wspomagających poruszanie, w miarę możliwości warto zapewnić jej miejsce siedzące z podłokietnikami lub wyższym siedziskiem. Jeśli masz wątpliwości w tym zakresie, możesz o to zapytać daną osobę. Bez względu na rodzaj urządzenia (balkonik, kule itp.) osoba z niego korzystająca musi mieć możliwość swobodnego dotarcia do miejsca siedzącego – musi zatem mieć więcej przestrzeni niż pozostałe osoby niekorzystające z tego typu urządzeń.

Osoby z niepełnosprawnością ruchową – na wózkach inwalidzkich
Jeśli masz wśród osób studiujących osobę na wózku, sprawdź, czy jest łatwy dostęp do sali, czy wjazd oraz drzwi są wystarczająco szerokie. Dostosuj miejsce pracy, aby osoba na wózku mogła spokojnie zająć miejsce i mieć swobodę w poruszaniu się, a także komfort w zakresie motoryki małej.

Zapytaj dyskretnie osobę na wózku, czy uczestniczenie bez przesiadania się jest dla niej komfortowe i czy nie potrzebuje do swojej dyspozycji np. stolika dostosowanego do wózka. Niektóre urządzenia są dostępne dla osób ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi w Centrum Obsługi Studentów – wystarczy skontaktować się z Centrum i zgłosić taką potrzebę. Bądź uważny na to, czy osoba na wózku w pozycji siedzącej widzi prowadzącego zajęcia i prezentację oraz czy ma kontakt z pozostałymi uczestniczkami i uczestnikami zajęć.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli w twojej grupie są osoby niedosłyszące, upewnij się, że osoba niedosłysząca zajęła miejsce umożliwiające swobodne dostrzeżenie wszystkiego, co prezentujesz. Miejsce dla osoby niedosłyszącej powinno się znajdować w spokojnej przestrzeni, o dobrym oświetleniu (nie powinno się znajdować np. w przejściu). Zabezpiecz dla osoby słabosłyszącej możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Osoby niedosłyszące używające aparatów słuchowych nie powinny być narażone na nadmierny hałas, który zakłóca pracę aparatu.

Stwórz odpowiednią przestrzeń do komunikacji – pozbawioną nadmiernego hałasu, brzęczących dystraktorów – aby dźwięki słyszane przez osobę zaaparatowaną były związane z procesem kształcenia. Zadbaj o dobrą akustykę na tyle, na ile się da. Pamiętaj o kontakcie wzrokowym oraz o tym, aby twoja twarz podczas wypowiedzi zawsze była dobrze oświetlona (nie stawaj pod oknem) i widoczna dla osoby słabosłyszącej. Jeśli osoba słabosłysząca jest zaaparatowana/zaim-

plantowana, sprawdź, czy w twoim budynku są dostępne sale wyposażone w pętle indukcyjne, i postaraj się, aby wasze zajęcia odbywały się w takich salach. Jeśli nie ma takich sal, porozmawiaj z administratorem obiektu, uczelnianym koordynatorem ds. dostępności i osobą słabosłyszącą w celu wypracowania najskuteczniejszego systemu wspierającego transmisję dźwięku z mikrofonu mówcy do aparatu lub implantu słuchowego osoby studiującej. Możesz również skontaktować się z Centrum Obsługi Studentów w celu zorganizowania przenośnej pętli indukcyjnej – ułatwi to osobie słabosłyszącej odbiór komunikatów.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli w grupie jest osoba Głucha, która komunikuje się Polskim Językiem Migowym, zadbaj o salę wykładową – powinna ona być przestrzenna, przewietrzona i dobrze oświetlona (dobra widoczność jest ważnym czynnikiem komunikacji z osobą Głuchą). Zabezpiecz dla danej osoby możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Jeśli osoba studiująca korzysta z pomocy tłumacza języka migowego, pozwól mu zająć miejsce, które zapewni osobie Głuchej swobodne odczytywanie przekazywanych przez niego treści, a także kontakt z tobą. Jeśli twój wykład będzie tłumaczony na język migowym, warto mówić wolno i starać się kątem oka poobserwować, czy tłumacz języka migowego nadąża z tłumaczeniem.

Jeśli dotyczy to przestrzeni wirtualnej, zabezpiecz możliwość uczestnictwa tłumacza podczas zajęć oraz stwórz takie warunki, by jego sylwetka była wyeksponowana (przypnij okno do ekranu), tak aby był widoczny dla studentki/studenta w większym rozmiarze niż najmniejsze ikony.

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Osoby niedowidzące powinny mieć zapewnione miejsce umożliwiające jak najlepsze śledzenie tego, co prezentujesz (stopień niedowidzenia jest różny). Sprawdź, czy dana osoba siedzi w dobrze oświetlonym miejscu. Powinna cię dobrze słyszeć, zatem upewnij się, że tak jest. Droga do miejsca, gdzie siedzi osoba studiująca z niepełnosprawnością wzroku, powinna być łatwa do pokonania: bez przeszkód w postaci toreb, teczek, kabli czy stopni (o tych ostatnich trzeba studentkę/studenta uprzedzić). W czasie zajęć w laboratorium osoby studiujące powinny mieć zapewnione miejsce bezpiecznej i swobodnej pracy. Być może będą pracować z asystentem, a zatem powinno być do tego wydzielone miejsce (osobne stanowisko w sali).

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, postaraj się, aby przestrzeń sali była dla niej bezpieczna (pozbawiona przeszkód). Zwróć

uwagę innym osobom studiującym, aby nie pozostawiały plecaków, toreb czy innych rzeczy na podłodze, zaburzając tym ciągi komunikacyjne, po których porusza się osoba niewidoma. Postaraj się, aby osoba niewidoma mogła swobodnie poruszać się z białą laską. Kiedy dana osoba przychodzi na zajęcia po raz pierwszy, pozwól jej zapoznać się z organizacją sali, opisz, jak ona wygląda, co się w niej znajduje (możesz użyć do tego schematu tarczy zegarowej – np. na 12.00 znajduje się tablica multimedialna, obok, na 11.00, biurko wykładowcy itd.).

Zapewnij takiej osobie nieco więcej przestrzeni niż osobom widzącym, by mogła bezpiecznie porusza się po przestrzeni sali laboratoryjnej czy wykładowej. Osoby studiujące niewidome powinny mieć możliwość dobrego słyszenia tego, co mówisz. Jeżeli będzie pracować z asystentem – należy zapewnić jednej i drugiej osobie osobne stanowisko do ćwiczeń. Sposób percepcji osób niewidzących jest odmienny – warto zatem przed zajęciami porozmawiać z nimi, aby się dowiedzieć, jak przygotowanego miejsca będą potrzebować (np. na dodatkowy sprzęt: maszynę brajlowską, laptop, słuchawki itp.). Upewnij się, że mają dostęp do gniazdka elektrycznego (zasilanie urządzeń) i internetu.

Jeśli osobie niewidomej towarzyszy pies przewodnik, zapewnij mu odpowiednią przestrzeń. Pamiętaj, że pies jest w pracy, więc nie powinno się do niego podchodzić ani go nawoływać. Jeśli potrzebuje chwilkę pochodzić czy napić się wody, pozwól mu na to.

Osoby o niestandardowym wzroście

Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), postaraj się zapewnić jej komfortowe i dostosowane do jej możliwości miejsce: dla osoby niskiej – niskie krzesło i niski stół (lub z możliwością regulacji), dla osoby wysokiej – wysokie krzesło i wysoki stół (lub z możliwością regulacji).

Osoby w spektrum autyzmu

Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum autyzmu, postaraj się, aby przestrzeń sali nie była nadmiernie wypełniona bodźcami. Zbyt duże nagromadzenie intensywnych kolorów, zmieniające się światło, uciążliwe dźwięki (zepsuta świetlówka), zbyt wiele kolorowych plansz czy plakatów może doprowadzić do przebodźcowania. W takiej sytuacji pozwól osobie ze spektrum wyjść, żeby mogła uspokoić zmysły (możliwość skorzystania z pokoju wyciszenia). Osoby te często źle się czują w dużych grupach ludzi, w których jest głośno i gwarno. Jeśli są organizowane wykłady z przewidywaną dużą liczbą osób uczestniczących – należy rozważyć zwolnienie osoby studiującej z takich zajęć i udostępnić jej materiały do samodzielnej nauki.

Osoby ze szczególnymi potrzebami
Jeśli w grupie jest osoba, która sygnalizuje potrzebę zmiany miejsca w sali (najprawdopodobniej z powodu jakichś trudności, które można określić jako szczególne potrzeby edukacyjne), daj jej możliwość zajęcia miejsca, które będzie najwłaściwsze.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli wiesz, że w twojej grupie jest osoba chora na epilepsję, bądź wrażliwy na obecność w przestrzeni sali lub podczas zajęć czynników, które mogą wywołać atak padaczki, tj. szybko zmieniające się światło (np. z ekranu komputera lub projektora multimedialnego), migająca świetlówka czy plakaty zawierające wzory geometryczne (unikaj prezentacji złudzeń optycznych).

Jak dostosować materiały i sposób ich prezentacji, aby były dostępne?

Prezentacja multimedialna, materiały drukowane, mapy, materiały wizualne i dźwiękowe.

PRZED PRZYGOTOWANIEM ZAJĘĆ PRZECZYTAJ:
1. Podstawowe zasady przy tworzeniu dokumentów tekstowych i tekstowo-graficznych

2. Dostępna prezentacja – standard minimum

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabowidząca, postaraj się, by twoje materiały były przygotowane w sposób dla niej czytelny, np. powiększ czcionkę, w wydrukowanych materiałach korzystaj z czcionek bezszeryfowych (np. Arial, Helvetica, Verdana), na slajdach prezentacji nie zamieszczaj zbyt wielu informacji, używaj wyraźnych (nierozmazanych, bez cieniowania itd.) czcionek bezszeryfowych, zmień kontrast. Wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi danej osobie pracę: monitory o dużym ekranie, tablicę interaktywną, możliwość zapisu dźwiękowego wykładu czy ćwiczeń.

W czasie zajęć z mapami, drukami czy fotografiami osoby studiujące słabowidzące powinny mieć zapewnione przyrządy do powiększania obrazu (lupy) i do rejestrowania go. Ważne jest dobre źródło oświetlenia. Być może potrzebna będzie pomoc osoby asystującej.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, pozwól jej na korzystanie z własnych urządzeń technicznych (maszyn brajlowskich czy dyktafonu, który służy zarówno do odtwarzania treści zajęć przy

nauce na zaliczenia, jak i do przerabiania za pomocą odpowiednich programów na pliki tekstowe, które mogą być odczytywane w komputerze z odpowiednim oprogramowaniem). Jeśli korzystasz z prezentacji multimedialnych, pamiętaj, aby były one dostępne dla osoby niewidomej (czyli zgodne ze standardami WCAG). Jeśli na prezentacjach, planszach czy materiałach elektronicznych znajdują się obrazy, fotografie, wykresy i grafiki, postaraj się, aby towarzyszył im tzw. tekst alternatywny.

Osoby głuchoniewidome – z jednoczesną wadą wzroku i słuchu
Jeśli w grupie jest osoba, która doświadcza jednoczesnego uszkodzenia wzroku i słuchu, skonsultuj z nią dostępność materiałów edukacyjnych. Wymagania osób głuchoniewidomych są bardzo indywidualne.

Konieczne jest zwrócenie szczególnej uwagi na dostępność cyfrową – alternatywny dostęp do treści graficznej i czytelność komunikatów tekstowych dla czytników ekranu.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba Głucha, o ile to możliwe – staraj się pokazywać prezentację multimedialną, a dopiero po chwili omawiaj dane zagadnienie. Zwracaj się podczas mówienia twarzą do tej osoby. Głusi wspierają się, odczytując mowę z ust, ale jest to dla nich męczące – rób więc przerwy. Jeżeli podczas konsultacji z osobą Głuchą nie rozumie ona treści wypowiedzianych – zapisz je na kartce.

Jeżeli osoba Głucha korzysta z pomocy tłumacza języka migowego: zadbaj, aby inne osoby nie wchodziły pomiędzy osobę tłumaczącą a osobę głuchą. Zawsze zwracaj się bezpośrednio do osoby Głuchej, a nie do tłumacza (unikaj zwrotów „zapytaj ją/go") – tłumacz ma pozostać osobą „niewidzialną".

Jeśli podczas twoich zajęć osoba Głucha nie ma możliwości skorzystania z tłumacza języka migowego, dobrym rozwiązaniem jest włączenie MS Teams na swoim komputerze/telefonie i rozpoczęcie spotkania – wtedy dana osoba może włączyć MS Teams na swoim komputerze i uruchomić napisy na żywo, co pomoże jej lepiej odczytywać treści przekazywane przez ciebie podczas zajęć.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabosłysząca (zaaparatowana/zaimplantowana), postaraj się, aby prezentacje miały zrównoważoną ilość treści – zawierały najważniejsze kwestie. Bardziej rozbudowane materiały możesz przekazać osobie słabosłyszącej do zapoznania się z nimi w domu. Dobrze jest przesłać wcześniej materiał, który będzie przerabiany na kolejnych zajęciach, aby osoba z niepełnosprawnością

słuchu przyswoiła trudne zagadnienia i nie czuła się niekomfortowo podczas dyskusji.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum zaburzeń autystycznych, staraj się, aby twoje prezentacje/materiały nie były przepełnione informacjami. Stosuj zasadę „punktuj i eksponuj" (możesz podkreślać najważniejsze treści innym kolorem, pogrubioną czcionką). Jeśli stosujesz metafory, spróbuj przełożyć je na język prosty – osoby w spektrum mają bowiem często problem z ich zrozumieniem. Stosuj wizualizację informacji. Nastaw się na dodatkowe pytania dotyczące prezentacji w czasie wykładu lub w czasie konsultacji.

Osoby o nieprzeciętnym wzroście
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), pamiętaj, aby treści prezentowane podczas zajęć (czy to na prezentacji multimedialnej, czy tablicy) były na takim poziomie, aby osobie o nietypowym wzroście łatwo je było śledzić.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba chora na epilepsję, pamiętaj, aby w prezentacji multimedialnej lub innych prezentowanych materiałach unikać wzorów geometrycznych, które mogą wywołać atak. Jeśli wykorzystujesz materiały audiowizualne, zwróć uwagę, by nie zawierały szybko zmieniającego się światła (np. kolorofonów, stroboskopów). Zgodnie ze standardami WCAG w obszarze ataków padaczki prezentacja nie może zawierać błysków – więcej niż trzech zmian na sekundę.

Zajęcia komputerowe z wykorzystaniem specjalnego oprogramowania (np. tworzenie baz danych, edytorstwo komputerowe)

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca, wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi jej pracę przy komputerze – skontaktuj się w tej sprawie z koordynatorem ds. dostępności lub Centrum Obsługi Studentów. Być może potrzebna będzie pomoc asystenta, gdyż nie wszystkie wykorzystywane w trakcie zajęć programy mogą być powiększane przez specjalistyczne oprogramowanie. Być może konieczne będzie indywidualne podejście i twoja pomoc przy wykonywaniu zadań. W czasie zajęć z drukami czy fotografiami osoby słabowidzące powinny mieć zapewnione przyrządy do powiększania obrazu (lupy) i do rejestrowania go. Materiały filmowe powinny być zdigitalizowane i możliwe do przekazania na komputery osób studiujących niedowidzących lub niewidomych, co pozwoli na pracę ze

specjalnym oprogramowaniem ułatwiającym rozpoznanie zawartości mapy czy zdjęcia.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, stwórz jej bezpieczną przestrzeń i bezpieczny warsztat pracy. Niech zawsze zajmuje swoje miejsce, które będzie dla niej przystosowane, a jeśli wyposażone jest w przedmioty do prac praktycznych – niech zawsze będą w tym samym miejscu. Jeśli w przestrzeni dydaktycznej zostanie wprowadzona jakaś zmiana, powiedz o niej osobie niewidomej. Jeśli praca wymaga korzystania z komputera, upewnij się, że stanowisko, z którego będzie korzystać osoba niewidoma, będzie miało odpowiednie oprogramowanie udźwiękawiające (np. JAWS, IWONA – o specjalistycznym oprogramowaniu możesz dowiedzieć się więcej w Centrum Obsługi Studentów).

Osoby z niepełnosprawnością słuchu
Jeśli na twoich zajęciach (w tym zdalnych) jest osoba głucha/słabosłysząca, daj jej możliwość korzystania z technologii wspomagających, takich jak Live Transcribe, Google Assistant Speech-to-text czy SpeechTexter, pozwalających przekładać mowę dźwiękową na tekst.

Jeśli podczas zajęć zdalnych osoba Głucha korzysta ze wsparcia osoby tłumaczącej na język migowy, po pierwsze – wciągnij ją na listę zespołu, a po drugie – pozwól, aby była ona zawsze widoczna w dużym rozmiarze (ułatwi to osobie z niepełnosprawnością słuchu odczytywanie znaków migowych).

Osoby z niepełnosprawnością ruchową
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba, która ma problem z poruszaniem w pełni dłońmi, nadgarstkami czy ramionami, będzie potrzebna pomoc asystenta lub twoja.

Zapewnij również takiej osobie komfortowe warunki pracy (np. biurko z regulowaną wysokością, o które można poprosić w Centrum Obsługi Studentów, i wygodne krzesło).

Praktyki zawodowe
Jako opiekun praktyk studenckich (zawodowych, nauczycielskich, psychologiczno-pedagogicznych) lub gdy jesteś odpowiedzialny za realizację modułu, który w swoim założeniu będzie przebiegał w wymiarze praktycznym, w pierwszej kolejności: nie zwalniaj z praktycznego wymiaru zajęć, nie proponuj od razu zastępczych form uzyskania zaliczenia z modułu, ale spróbuj umożliwić osiągnięcie efektów uczenia się w dostosowany do indywidualnych możliwości studentki/studenta sposób.

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca, przed zajęciami prowadzonymi w terenie przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z daną osobą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, przed praktykami przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z osobą niewidomą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Jeśli jest to nowe dla danej osoby miejsce, do którego trudno jej będzie dotrzeć, upewnij się, że będzie ktoś, kto jej w tym pomoże.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego, jeśli jest taka potrzeba. Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb, czy warunki akustyczne będą dla niej odpowiednie oraz czy zadania, które zostaną jej wyznaczone, nie będą wymagały zdolności dobrego odbierania bodźców akustycznych.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha – przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego. Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb oraz czy istnieje możliwość nabycia określonych w efektach uczenia się kompetencji.

Osoby z niepełnosprawnością ruchu
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z niepełnosprawnością ruchową – w czasie praktyk sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca, w których będziecie przebywać. Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli na praktyki kierujesz osobę ze spektrum zaburzeń autystycznych, przygotuj ją do tej praktyki – zapoznaj osobę z miejscem, pokaż jej drogę, poznaj ją z osobą, która będzie jej opiekunem w danej instytucji. Razem ustalcie dokładny harmonogram i zadania, jakie będzie miała do zrealizowania dana osoba. Zwróć uwagę osobom z miejsca odbywania praktyki na to, że osoby ze spektrum lubią rutynę i źle zno-

szą zmiany, więc jeśli cokolwiek się zmienia, należy o tym poinformować, uprzedzić i przedyskutować to z osobą ze spektrum, dając jasne informacje, co zostało zmienione, a co jest obowiązujące. Jeśli praktyki wymagają dużego kontaktu z ludźmi, a wiesz, że dana osoba ze spektrum ma z tym problem, spróbuj znaleźć dla niej takie zadanie, które nie będzie wymagało kontaktu z dużymi grupami nowych ludzi, a przy tym pozwoli uzyskać określone efekty uczenia się.

Jak dostosować sposoby weryfikacji efektów kształcenia (np. egzaminy, kolokwia, projekty)?

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca lub z określonym rodzajem niepełnosprawności wzroku (widzenie lunetowe, mroczki itp.), uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Dostosuj wielkość/kolor czcionki do jej potrzeb lub zmień formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Zapewnij pomoc w postaci szkła powiększającego, dobrego oświetlenia, monitora o wysokiej rozdzielczości itp.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Jeśli osoba niewidoma korzysta ze specjalistycznego sprzętu, może go używać przy zdawaniu egzaminu pisemnego.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji jej wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że osoba studiująca zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla niej na kartce (nie pytaj, czy je rozumie – raczej poproś o ich sparafrazowanie).

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do potrzeb osoby Głuchej – ustal z nią wymiary czasowe odbywania

się tych elementów ewaluacji wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że osoba studiująca zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla niej na kartce (nie pytaj, czy je rozumie – raczej poproś o sparafrazowanie). Możesz także podzielić weryfikację efektów uczenia się na etapy (tak żeby osoba studiująca Głucha mogła zaliczać materiał partiami). Staraj się, aby pytania zadawane podczas zaliczeń formułowane były w prosty sposób. Buduj zdania krótkie i jednoznaczne (staraj się unikać metafor).

Osoby z niepełnosprawnościami ruchowymi

Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba, która ma problem z poruszaniem w pełni dłońmi, nadgarstkami czy ramionami – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się elementów ewaluacji jej wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną bądź skorzystać ze sprzętu komputerowego, jeśli dana osoba może się nim posługiwać (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Możesz wydłużyć czas zdawania, uwzględniając indywidualne możliwości motoryczne danej osoby. Zapewnij jej dostęp do odpowiedniego sprzętu, jeśli tego potrzebuje i taką potrzebę zgłosi.

Osoby z dysleksją lub dysgrafią

Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z dysleksją/dysgrafią, rozważ wykorzystanie komputera w trakcie zaliczeń pisemnych (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Przy analizie prac pisemnych skupiaj się głównie na treściach merytorycznych – nie oceniaj jako wiodących ortografii i gramatyki.

Jeśli do zaliczenia/egzaminu online podchodzi osoba z wydłużonym czasem pisania, przygotuj dla niej kopię testu z odrębnym dostępem (MS Teams/Moodle) i wydłużonym czasem pisania.

Osoby z trudnościami w mówieniu

Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba z trudnościami w mówieniu (czy to z powodu niepełnosprawności słuchu, afazji, MPD, jąkania, czy innych zaburzeń), której mowa może być niezrozumiała, staraj się do niej podchodzić z cierpliwością i życzliwością, dając jej więcej czasu do wypowiedzi. Nie ponaglaj, nie przerywaj, nie wyręczaj, nie poprawiaj (chyba że dotyczy to nowego, trudnego słownictwa, które miałoby się źle utrwalić – wtedy poprawianie jest wskazane). Nie zwalniaj danej osoby z wypowiedzi publicznych, przemawiania zarówno podczas zajęć grupowych, jak i przed większym gremium (np. podczas konferencji). Staraj się wtedy stworzyć komfortowe warunki komunikacji (dla obu stron procesu komunikacji), zadbaj o to, żeby była

cisza. Podpowiedz, aby osoba z trudnościami w mówieniu posiłkowała się prezentacją multimedialną, na której będą zawarte najważniejsze treści – pozwoli jej to porządkować wypowiedź i mieć świadomość, że jeśli wypowiedź ustna nie zostanie dobrze odczytana, słuchający odczytają treści na prezentacji.

Osoby nieśmiałe

Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba nieśmiała, która ma trudności w nawiązywaniu relacji interpersonalnych, staraj się unikać weryfikacji efektów uczenia się w postaci przemówień publicznych czy projektów grupowych w dużych grupach. Jeśli jest taka możliwość, postaraj się połączyć ją z kimś, kto wzmocni ją podczas pracy, lub zmień formę zaliczenia z wystąpienia publicznego na zaliczenie indywidualne.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych

Jeśli osoba ze spektrum autyzmu ma do zaliczenia efekty uczenia się związane z pracą w projektach grupowych, a wiesz, że ma z tym problem, postaraj się umożliwić jej pracę w mniejszej grupie, niż jest wymagana od pozostałych osób uczących się, a także dobierz osoby, z którymi będzie jej łatwo współpracować. Jeśli efekty dotyczą realizacji działań związanych z koniecznością przebywania w nowych miejscach z dużą liczbą nieznanych osób, możesz zmodyfikować założenie i skierować osobę ze spektrum do miejsca znanego i bezpieczniejszego. Pamiętaj, aby precyzyjnie określać warunki zaliczenia oraz przestrzegać trzymania się tych warunków. Osoba ze spektrum zaburzeń autystycznych odbiera informacje dosłownie, stanowią one dla niej podstawę postępowania i poczucia bezpieczeństwa.

Wydział Sztuki i Nauk o Edukacji

Edukacja artystyczna w zakresie sztuki muzycznej, Muzyka w multimediach

Wyzwania dla osób studiujących z niepełnosprawnościami

Edukacja artystyczna w zakresie sztuki muzycznej
Studia I i II stopnia

Postępowanie kwalifikacyjne oparte jest na egzaminie wstępnym sprawdzającym uzdolnienia artystyczne kandydatki/kandydata oraz rozmowie kwalifikacyjnej. Egzamin obejmuje grę na instrumencie oraz sprawdzian słuchu muzycznego i predyspozycji głosowych.

Mamy wieloletnie doświadczenie w pracy ze studentkami i studentami z niepełnosprawnościami, w tym głównie z osobami niewidzącymi i niedowidzącymi oraz mającymi problemy w zakresie ruchu. Każdej osobie studiującej, w zależności od rodzaju i stopnia niepełnosprawności, proponowane są różne formy wsparcia, jak np. dostosowanie zajęć, zaliczeń i egzaminów do ich indywidualnych potrzeb i możliwości.

Integralną częścią programów kształcenia na studiach I i II stopnia jest obowiązkowy blok pedagogiczny uprawniający do wykonywania zawodu nauczyciela. Kandydatki i kandydaci na studia powinni mieć świadomość tego, że będą realizować praktyki zawodowe w szkołach, a także uczestniczy, poza dydaktyką, w działalności artystycznej Instytutu Sztuk Muzycznych. Przede wszystkim jednak powinni być świadomi faktu, że wszystkie zajęcia prowadzone na kierunku są ściśle powiązane z percepcją muzyki.

Muzyka w multimediach
Studia I i II stopnia

Postępowanie kwalifikacyjne oparte jest na egzaminie wstępnym sprawdzającym uzdolnienia artystyczne kandydatki/kandydata oraz rozmowie kwalifikacyjnej. Egzamin obejmuje grę na instrumencie oraz/albo prezentację przygotowanych przez siebie prac dźwiękowych lub audiowizualnych.

Mamy wieloletnie doświadczenie w pracy ze studentkami i studentami z niepełnosprawnościami, w tym głównie z osobami niewidzącymi i niedowidzącymi oraz mającymi problemy w zakresie ruchu. Każdej osobie studiującej, w zależności od rodzaju i stopnia niepełnosprawności, proponowane są różne formy wsparcia, jak np. dostosowanie zajęć, zaliczeń i egzaminów do ich indywidualnych potrzeb i możliwości.

Integralną częścią programów kształcenia na studiach I i II stopnia są trwające kilka miesięcy (w pełnym cyklu) praktyki zawodowe w instytucjach/firmach zajmujących się szeroko rozumianą produkcją muzyczną. Kandydatki i kandydaci na studia powinni mieć świado-

mość tego, że praca z dźwiękiem jest podstawową formą wszystkich realizowanych zajęć.

Jak dostosować przestrzeń np. sali wykładowej/ćwiczeniowej podczas zajęć?

Osoby z niepełnosprawnością ruchową (kule inwalidzkie, laska, balkonik)
Jeśli w grupie jest osoba, która używa urządzeń wspomagających poruszanie, w miarę możliwości warto zapewnić jej miejsce siedzące z podłokietnikami lub wyższym siedziskiem. Jeśli masz wątpliwości w tym zakresie, możesz o to zapytać daną osobę. Bez względu na rodzaj urządzenia (balkonik, kule itp.) osoba z niego korzystająca musi mieć możliwość swobodnego dotarcia do miejsca siedzącego – musi zatem mieć więcej przestrzeni niż pozostałe osoby niekorzystające z tego typu urządzeń.

Osoby z niepełnosprawnością ruchową – na wózkach inwalidzkich
Jeśli masz wśród osób studiujących osobę na wózku, sprawdź, czy jest łatwy dostęp do sali, czy wjazd oraz drzwi są wystarczająco szerokie. Dostosuj miejsce pracy, aby osoba na wózku mogła spokojnie zająć miejsce i mieć swobodę w poruszaniu się, a także komfort w zakresie motoryki małej.

Zapytaj dyskretnie osobę na wózku, czy uczestniczenie bez przesiadania się jest dla niej komfortowe i czy nie potrzebuje do swojej dyspozycji np. stolika dostosowanego do wózka. Niektóre urządzenia są dostępne dla osób ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi w Centrum Obsługi Studentów – wystarczy skontaktować się z Centrum i zgłosić taką potrzebę. Bądź uważny na to, czy osoba na wózku w pozycji siedzącej widzi prowadzącego zajęcia i prezentację oraz czy ma kontakt z pozostałymi uczestniczkami i uczestnikami zajęć.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli w twojej grupie są osoby niedosłyszące, upewnij się, że osoba niedosłysząca zajęła miejsce umożliwiające swobodne dostrzeżenie wszystkiego, co prezentujesz. Miejsce dla osoby niedosłyszącej powinno się znajdować w spokojnej przestrzeni, o dobrym oświetleniu (nie powinno się znajdować np. w przejściu). Zabezpiecz dla osoby słabosłyszącej możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Osoby niedosłyszące używające aparatów słuchowych nie powinny być narażone na nadmierny hałas, który zakłóca pracę aparatu.

Stwórz odpowiednią przestrzeń do komunikacji – pozbawioną nadmiernego hałasu, brzęczących dystraktorów – aby dźwięki słyszane przez osobę zaaparatowaną były związane z procesem kształcenia. Zadbaj o dobrą akustykę na tyle, na ile się da. Pamiętaj o kontakcie

wzrokowym oraz o tym, aby twoja twarz podczas wypowiedzi zawsze była dobrze oświetlona (nie stawaj pod oknem) i widoczna dla osoby słabosłyszącej. Jeśli osoba słabosłysząca jest zaaparatowana/zaimplantowana, sprawdź, czy w twoim budynku są dostępne sale wyposażone w pętle indukcyjne, i postaraj się, aby wasze zajęcia odbywały się w takich salach. Jeśli nie ma takich sal, porozmawiaj z administratorem obiektu, uczelnianym koordynatorem ds. dostępności i osobą słabosłyszącą w celu wypracowania najskuteczniejszego systemu wspierającego transmisję dźwięku z mikrofonu mówcy do aparatu lub implantu słuchowego osoby studiującej. Możesz również skontaktować się z Centrum Obsługi Studentów w celu zorganizowania przenośnej pętli indukcyjnej – ułatwi to osobie słabosłyszącej odbiór komunikatów.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, postaraj się, aby przestrzeń sali była dla niej bezpieczna (pozbawiona przeszkód). Zwróć uwagę innym osobom studiującym, aby nie pozostawiały plecaków, toreb czy innych rzeczy na podłodze, zaburzając tym ciągi komunikacyjne, po których porusza się osoba niewidoma. Postaraj się, aby osoba niewidoma mogła swobodnie poruszać się z białą laską. Kiedy dana osoba przychodzi na zajęcia po raz pierwszy, pozwól jej zapoznać się z organizacją sali, opisz, jak ona wygląda, co się w niej znajduje (możesz użyć do tego schematu tarczy zegarowej – np. na 12.00 znajduje się tablica multimedialna, obok, na 11.00, biurko wykładowcy itd.).

Zapewnij takiej osobie nieco więcej przestrzeni niż osobom widzącym, by mogła bezpiecznie poruszać się po przestrzeni sali laboratoryjnej czy wykładowej. Osoby studiujące niewidome powinny mieć możliwość dobrego słyszenia tego, co mówisz. Jeżeli będzie pracować z asystentem – należy zapewnić jednej i drugiej osobie osobne stanowisko do ćwiczeń. Sposób percepcji osób niewidzących jest odmienny – warto zatem przed zajęciami porozmawiać z nimi, aby się dowiedzieć, jak przygotowanego miejsca będą potrzebować (np. na dodatkowy sprzęt: maszynę brajlowską, laptop, słuchawki itp.). Upewnij się, że mają dostęp do gniazdka elektrycznego (zasilanie urządzeń) i internetu.

Jeśli osobie niewidomej towarzyszy pies przewodnik, zapewnij mu odpowiednią przestrzeń. Pamiętaj, że pies jest w pracy, więc nie powinno się do niego podchodzić ani go nawoływać. Jeśli potrzebuje chwilkę pochodzić czy napić się wody, pozwól mu na to.

Osoby o niestandardowym wzroście
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), postaraj się zapewnić jej komfortowe i dostosowane do jej możliwości miejsce: dla osoby niskiej – niskie krzesło i niski stół (lub z możliwością regulacji), dla osoby wysokiej – wysokie krzesło i wysoki stół (lub z możliwością regulacji).

Osoby w spektrum autyzmu
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum autyzmu, postaraj się, aby przestrzeń sali nie była nadmiernie wypełniona bodźcami. Zbyt duże nagromadzenie intensywnych kolorów, zmieniające się światło, uciążliwe dźwięki (zepsuta świetlówka), zbyt wiele kolorowych plansz czy plakatów może doprowadzić do przebodźcowania. W takiej sytuacji pozwól osobie ze spektrum wyjść, żeby mogła uspokoić zmysły (możliwość skorzystania z pokoju wyciszenia). Osoby te często źle się czują w dużych grupach ludzi, w których jest głośno i gwarno. Jeśli są organizowane wykłady z przewidywaną dużą liczbą osób uczestniczących – należy rozważyć zwolnienie osoby studiującej z takich zajęć i udostępnić jej materiały do samodzielnej nauki.

Osoby ze szczególnymi potrzebami
Jeśli w grupie jest osoba, która sygnalizuje potrzebę zmiany miejsca w sali (najprawdopodobniej z powodu jakichś trudności, które można określić jako szczególne potrzeby edukacyjne), daj jej możliwość zajęcia miejsca, które będzie najwłaściwsze.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli wiesz, że w twojej grupie jest osoba chora na epilepsję, bądź wrażliwy na obecność w przestrzeni sali lub podczas zajęć czynników, które mogą wywołać atak padaczki, tj. szybko zmieniające się światło (np. z ekranu komputera lub projektora multimedialnego), migająca świetlówka czy plakaty zawierające wzory geometryczne (unikaj prezentacji złudzeń optycznych).

Jak dostosować materiały i sposób ich prezentacji, aby były dostępne?

Prezentacja multimedialna, materiały drukowane, mapy, materiały wizualne i dźwiękowe.

PRZED PRZYGOTOWANIEM ZAJĘĆ PRZECZYTAJ:
1. Podstawowe zasady przy tworzeniu dokumentów tekstowych i tekstowo-graficznych

2. Dostępna prezentacja – standard minimum

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabowidząca, postaraj się, by twoje materiały były przygotowane w sposób dla niej czytelny, np. powiększ czcionkę, w wydrukowanych materiałach korzystaj z czcionek bezszeryfowych (np. Arial, Helvetica, Verdana), na slajdach prezentacji nie zamieszczaj zbyt wielu informacji, używaj wyraźnych (nierozmazanych, bez cieniowania itd.) czcionek bezszeryfowych, zmień kontrast.

Wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi danej osobie pracę: monitory o dużym ekranie, tablicę interaktywną, możliwość zapisu dźwiękowego wykładu czy ćwiczeń.

W czasie zajęć z mapami, drukami czy fotografiami osoby studiujące słabowidzące powinny mieć zapewnione przyrządy do powiększania obrazu (lupy) i do rejestrowania go. Ważne jest dobre źródło oświetlenia. Być może potrzebna będzie pomoc osoby asystującej.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, pozwól jej na korzystanie z własnych urządzeń technicznych (maszyn brajlowskich czy dyktafonu, który służy zarówno do odtwarzania treści zajęć przy nauce na zaliczenia, jak i do przerabiania za pomocą odpowiednich programów na pliki tekstowe, które mogą być odczytywane w komputerze z odpowiednim oprogramowaniem). Jeśli korzystasz z prezentacji multimedialnych, pamiętaj, aby były one dostępne dla osoby niewidomej (czyli zgodne ze standardami WCAG). Jeśli na prezentacjach, planszach czy materiałach elektronicznych znajdują się obrazy, fotografie, wykresy i grafiki, postaraj się, aby towarzyszył im tzw. tekst alternatywny.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum zaburzeń autystycznych, staraj się, aby twoje prezentacje/materiały nie były przepełnione informacjami. Stosuj zasadę „punktuj i eksponuj" (możesz podkreślać najważniejsze treści innym kolorem, pogrubioną czcionką). Jeśli stosujesz metafory, spróbuj przełożyć je na język prosty – osoby w spektrum mają bowiem często problem z ich zrozumieniem. Stosuj wizualizację informacji. Nastaw się na dodatkowe pytania dotyczące prezentacji w czasie wykładu lub w czasie konsultacji.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba Głucha, o ile to możliwe – staraj się pokazywać prezentację multimedialną, a dopiero po chwili omawiaj dane zagadnienie. Zwracaj się podczas mówienia twarzą do tej osoby. Głusi wspierają się, odczytując mowę z ust, ale jest to dla nich męczące – rób więc przerwy. Jeżeli podczas konsultacji z osobą Głuchą nie rozumie ona treści wypowiedzianych – zapisz je na kartce.

Jeżeli osoba Głucha korzysta z pomocy tłumacza języka migowego: zadbaj, aby inne osoby nie wchodziły pomiędzy osobę tłumaczącą a osobę głuchą. Zawsze zwracaj się bezpośrednio do osoby Głuchej, a nie do tłumacza (unikaj zwrotów „zapytaj ją/go") – tłumacz ma pozostać osobą „niewidzialną".

Jeśli podczas twoich zajęć osoba Głucha nie ma możliwości skorzystania z tłumacza języka migowego, dobrym rozwiązaniem jest włączenie MS Teams na swoim komputerze/telefonie i rozpoczęcie spotkania – wtedy dana osoba może włączyć MS Teams na swoim komputerze i uruchomić napisy na żywo, co pomoże jej lepiej odczytywać treści przekazywane przez ciebie podczas zajęć.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabosłysząca (zaaparatowana/zaimplantowana), postaraj się, aby prezentacje miały zrównoważoną ilość treści – zawierały najważniejsze kwestie. Bardziej rozbudowane materiały możesz przekazać osobie słabosłyszącej do zapoznania się z nimi w domu. Dobrze jest przesłać wcześniej materiał, który będzie przerabiany na kolejnych zajęciach, aby osoba z niepełnosprawnością słuchu przyswoiła trudne zagadnienia i nie czuła się niekomfortowo podczas dyskusji.

Osoby o nieprzeciętnym wzroście
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), pamiętaj, aby treści prezentowane podczas zajęć (czy to na prezentacji multimedialnej, czy tablicy) były na takim poziomie, aby osobie o nietypowym wzroście łatwo je było śledzić.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba chora na epilepsję, pamiętaj, aby w prezentacji multimedialnej lub innych prezentowanych materiałach unikać wzorów geometrycznych, które mogą wywołać atak. Jeśli wykorzystujesz materiały audiowizualne, zwróć uwagę, by nie zawierały szybko zmieniającego się światła (np. kolorofonów, stroboskopów). Zgodnie ze standardami WCAG w obszarze ataków padaczki prezentacja nie może zawierać błysków – więcej niż trzech zmian na sekundę.

Jak dostosować zajęcia praktyczne (np. laboratoria, warsztaty) oraz zajęcia o specjalnym charakterze?

Zajęcia komputerowe z wykorzystaniem specjalistycznego oprogramowania

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca, wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi pracę przy komputerze – skontaktuj się w tej sprawie z koordynatorem ds. dostępności lub Centrum Obsługi Studentów. Być może potrzebna będzie pomoc asystenta, gdyż nie wszystkie wykorzystywane w trakcie zajęć programy mogą być powiększane przez specjalistyczne oprogramowanie. Być może konieczne będzie indywidualne podejście i twoja pomoc przy wykonywaniu zadań.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, stwórz jej bezpieczną przestrzeń i bezpieczny warsztat pracy. Niech zawsze zajmuje swoje miejsce, które będzie dla niej przystosowane, a jeśli wyposażone jest w przedmioty do prac praktycznych – niech zawsze będą w tym samym miejscu. Jeśli w przestrzeni dydaktycznej zostanie wprowadzona jakaś zmiana, powiedz o niej osobie niewidomej. Jeśli praca wymaga korzystania z komputera, upewnij się, że stanowisko, z którego będzie korzystać osoba niewidoma, będzie miało odpowiednie oprogramowanie udźwiękawiające (np. JAWS, IWONA – o specjalistycznym oprogramowaniu możesz dowiedzieć się więcej w Centrum Obsługi Studentów).

Być może konieczne będzie indywidualne podejście i twoja pomoc przy wykonywaniu zadań – przedyskutuj z osobą niewidomą możliwe rozwiązania.
Wykorzystaj jej wiedzę i doświadczenie – mogą być one pomocne m.in. przy projektowaniu materiałów spełniających wymogi WCAG.

Osoby z niepełnosprawnością ruchową
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba, która ma problem z poruszaniem w pełni dłońmi, nadgarstkami czy ramionami, będzie potrzebna pomoc asystenta lub twoja. Zapewnij również takiej osobie komfortowe warunki pracy (np. biurko z regulowaną wysokością, o które można poprosić w Centrum Obsługi Studentów, i wygodne krzesło).

Zajęcia terenowe (wyjścia do muzeów i teatrów, na koncerty oraz do galerii sztuki, wyjazdy terenowe, zgrupowania)

Osoby niewidome
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma – przed zajęciami prowadzonymi poza uczelnią przedyskutuj z nią ewentualność zaangażowania asystenta. W czasie zajęć prowadzonych w terenie upewnij się, że zaproponowane przez ciebie trasy przejść i miejsca, gdzie będą prowadzone zajęcia, są dostępne dla osoby niewidomej. Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. udział w przedstawieniu czy projekcji filmu z audiodeskrypcją lub wystawie sztuki dedykowanej osobom słabowidzącym. Jeśli wybieracie się na wyjazd z noclegiem, upewnij się, że miejsce noclegowe będzie dostosowane do potrzeb osoby niewidomej oraz, jeśli jest to nieznane jej miejsce, że będzie miała możliwość dotarcia do niego – w razie potrzeby zorganizuj asystę.

Osoby słabowidzące
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca – przed zajęciami prowadzonymi poza uczelnią przedyskutuj z nią ewentualność

zaangażowania asystenta lub upewnij się, że osoby z grupy zechcą jej pomóc. W czasie zajęć prowadzonych poza uczelnią upewnij się, że zaproponowane przez ciebie trasy przejść i miejsca, gdzie będą prowadzone zajęcia, są dostępne dla osoby słabowidzącej. Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. udział w przedstawieniu czy projekcji filmu z audiodeskrypcją lub wystawie sztuki dedykowanej osobom słabowidzącym.

Osoby z niepełnosprawnością ruchu
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z niepełnosprawnością ruchową – w czasie zajęć poza uczelnią sprawdź, na ile dostępne dla niej są miejsca, w których będziecie przebywać. Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta.

Jeśli widzisz, że osoby pełnosprawne nie pomagają osobie niepełnosprawnej, porozmawiaj z grupą o wzajemnej uprzejmości. Nikogo nie można zmusić do udzielania pomocy, ale można prosić, żeby być dla siebie nawzajem uprzejmym i pomocnym – zwłaszcza jeśli widzimy, że ktoś jest w trudniejszej sytuacji lub potrzebuje wsparcia.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli wiesz, że w twojej grupie jest osoba chora na epilepsję, podczas wyjść staraj się, żeby jej aktywności nie doprowadzały do hiperwentylacji, która może spowodować atak padaczki, a także żeby w pokazywanych przedstawieniach i filmach nie było efektów świetlnych mogących wywołać napad.

Praktyki zawodowe
Jako opiekun praktyk studenckich (zawodowych, nauczycielskich, psychologiczno-pedagogicznych) lub gdy jesteś odpowiedzialny za realizację modułu, który w swoim założeniu będzie przebiegał w wymiarze praktycznym, w pierwszej kolejności: nie zwalniaj z praktycznego wymiaru zajęć, nie proponuj od razu zastępczych form uzyskania zaliczenia z modułu, ale spróbuj umożliwić osiągnięcie efektów uczenia się w dostosowany do indywidualnych możliwości studentki/studenta sposób.

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca, przed zajęciami prowadzonymi w terenie przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z daną osobą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, przed praktykami przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z osobą niewidomą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Jeśli jest to nowe dla danej osoby miejsce, do którego trudno jej będzie dotrzeć, upewnij się, że będzie ktoś, kto jej w tym pomoże.

Osoby z niepełnosprawnością ruchu
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z niepełnosprawnością ruchową – w czasie praktyk sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca, w których będziecie przebywać. Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli na praktyki kierujesz osobę ze spektrum zaburzeń autystycznych, przygotuj ją do tej praktyki – zapoznaj tę osobę z miejscem, pokaż jej drogę, poznaj z osobą, która będzie jej opiekunem w danej placówce. Razem ustalcie dokładny harmonogram i zadania, jakie będzie miała do zrealizowania dana osoba. Zwróć uwagę osobom z placówki na to, że osoby ze spektrum lubią rutynę i źle znoszą zmiany – jeśli więc cokolwiek się zmienia, należy o tym poinformować osobę studiującą w spektrum, uprzedzić ją przed tym i przedyskutować to z nią, dając jasne informacje, co zostało zmienione, a co jest obowiązujące.

Praktyki nauczycielskie
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę z niepełnosprawnością to przedyskutuj z nią jaki charakter praktyki jest dla tej osoby najbardziej właściwy, aby osiągnąć efekty uczenia się. Skontaktuj się z placówką w celu uzgodnienia warunków realizacji praktyki przez osobę z niepełnosprawnością.

Pamiętaj, że placówki kształcenia specjalnego również potrzebują specjalistów, nauczycieli, a osoby z daną niepełnosprawnością często bywają najlepszymi kandydatami do pracy w placówce dla osób z niepełnosprawnością, którą same posiadają.

Osoby niewidome
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę niewidomą, przed praktykami nauczycielskimi przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z osobą niewidomą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Jeśli jest to nowe dla niej miejsce, do którego będzie jej trudno dotrzeć, upewnij się, że będzie ktoś, kto jej w tym pomoże. Dobrą alternatywą realizacji praktyk nauczycielskich dla osoby niewidomej będzie placówka kształcenia osób z niepełnosprawnością wzroku.

Osoby słabowidzące
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę słabowidzącą, przed praktykami nauczycielskimi przedyskutuj z nią i instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z osobą słabowidzącą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb wynikających z niepełnosprawności.

Osoby z niepełnosprawnością ruchową
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę z niepełnosprawnością ruchową – w czasie praktyk nauczycielskich sprawdź, na ile dostępne dla niej są miejsca, w których będziecie przebywać. Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta. Ustalcie wspólnie z opiekunem w placówce zakres zadań, które będzie realizować dana osoba, aby nic nie zaskoczyło żadnej ze stron.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę ze spektrum zaburzeń autystycznych, przygotuj ją do tej praktyki – zapoznaj ją z miejscem, pokaż jej drogę, poznaj z osobą, która będzie jej opiekunem w danej placówce. Razem ustalcie dokładny harmonogram i zadania, jakie będzie miała do zrealizowania dana osoba. Zwróć uwagę osobom z placówki na to, że osoby ze spektrum lubią rutynę i źle znoszą zmiany, więc jeśli cokolwiek się zmienia, należy o tym poinformować osobę studiującą, uprzedzić i przedyskutować to z nią, dając jasne informacje, co zostało zmienione, a co jest obowiązujące. Dobrze jest uwrażliwić osobę ze spektrum zaburzeń autystycznych na konieczność stosowania się do zasad społecznie obowiązujących.

Osoby z zaburzeniami natury psychicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z zaburzeniami psychicznymi, przed praktykami nauczycielskimi przedyskutuj z nią i instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Dobrze jest uwrażliwić osobę z zaburzeniami psychicznymi na konieczność stosowania się do zasad społecznie obowiązujących. Upewnij się, że w danej placówce nie będzie znaczących dystraktorów, które mogą spowodować trudności w funkcjonowaniu osoby z zaburzeniami psychicznymi.

Zajęcia warsztatowe

Osoby z niepełnosprawnością ruchową
Jeśli w twoich zajęciach/warsztatach/pracowni uczestniczy osoba z niepełnosprawnością ruchową (poruszająca się o kulach, na wózku) lub o niestandardowym wzroście (niskorosła, bardzo wysoka) – dostosuj stanowisko komputerowe do indywidualnych potrzeb tej osoby

oraz zapewnij swobodny dostęp do instrumentów będących na wyposażeniu sali.

Osoby z niepełnosprawnością wzroku
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma – przed rozpoczęciem zajęć przedyskutuj z nią warunki zaliczenia modułu. Postaraj się doradzić wybór drugiego instrumentu, aby łatwo było jej realizować efekty uczenia się. Jeśli ma zaliczyć dyrygenturę, poprowadź jej rękoma utwór, który będzie obowiązywał na zaliczenia.

Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z niepełnosprawnością wzroku – przed rozpoczęciem zajęć poproś o rozmowę, aby dowiedzieć się, jaką posiada wadę wzroku. Przedyskutuj z nią warunki zaliczenia modułu. Postaraj się doradzić wybór drugiego instrumentu, aby łatwo było jej realizować efekty uczenia się. Jeśli ma zaliczyć dyrygenturę, poprowadź jej rękoma utwór, który będzie obowiązywał na zaliczenia.

Osoby ze spektrum autyzmu
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba ze spektrum autyzmu, staraj się przekazywać jej materiały do przygotowania wcześniej, zawsze jasno precyzuj oczekiwania, jakie wobec niej stawiasz, i trzymaj się ustaleń.

Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba autystyczna, poświęć jej chwilę czasu na początku zajęć, aby poznać jej możliwości i ograniczenia, a także wspólnie ustalcie harmonogram działań. Staraj się zwracać do niej precyzyjnie i jasno określać wymagania oraz terminy realizacji. Jeśli coś wymaga zmian wcześniejszych ustaleń, przedyskutuj je z osobą ze spektrum autyzmu oddzielnie.

Dobrą praktyką jest zapewnienie takiej osobie stałego miejsca pracy w sali.

Osoby z zawężonym polem widzenia
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z zawężonym polem widzenia (widzenie lunetowe, koncentryczne widzenie itp.) – omów z nią, jakie warunki zapewnić w pracowni, aby były dla tej osoby bezpieczne i aby mogła zrealizować wyznaczone przez ciebie zadania.

Jak dostosować sposoby weryfikacji efektów kształcenia (egzaminy, kolokwia)?

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca lub z określonym rodzajem niepełnosprawności wzroku (widzenie lunetowe, mroczki itp.), uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, semina-

riów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Dostosuj wielkość/kolor czcionki do jej potrzeb lub zmień formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Zapewnij pomoc w postaci szkła powiększającego, dobrego oświetlenia, monitora o wysokiej rozdzielczości itp.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Jeśli osoba niewidoma korzysta ze specjalistycznego sprzętu, może go używać przy zdawaniu egzaminu pisemnego.

Osoby z niepełnosprawnościami ruchowymi
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba, która ma problem z poruszaniem w pełni dłońmi, nadgarstkami czy ramionami – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się elementów ewaluacji jej wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną bądź skorzystać ze sprzętu komputerowego, jeśli dana osoba może się nim posługiwać (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Możesz wydłużyć czas zdawania, uwzględniając indywidualne możliwości motoryczne danej osoby. Zapewnij jej dostęp do odpowiedniego sprzętu, jeśli tego potrzebuje i taką potrzebę zgłosi.

Osoby z dysleksją lub dysgrafią
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z dysleksją/dysgrafią, rozważ wykorzystanie komputera w trakcie zaliczeń pisemnych (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Przy analizie prac pisemnych skupiaj się głównie na treściach merytorycznych – nie oceniaj jako wiodących ortografii i gramatyki.

Jeśli do zaliczenia/egzaminu online podchodzi osoba z wydłużonym czasem pisania, przygotuj dla niej kopię testu z odrębnym dostępem (MS Teams/Moodle) i wydłużonym czasem pisania.

Osoby z trudnościami w mówieniu
Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba z trudnościami w mówieniu (czy to z powodu niepełnosprawności słuchu, afazji, MPD, jąkania, czy innych zaburzeń), której mowa może być niezrozumiała, staraj się do niej podchodzić z cierpliwością i życzliwością, dając jej więcej czasu do wypowiedzi. Nie ponaglaj, nie przerywaj, nie wyręczaj, nie poprawiaj (chyba że dotyczy to nowego, trudnego słownictwa, które miałoby się źle utrwalić – wtedy poprawianie jest wskazane). Nie zwalniaj danej osoby z wypowiedzi publicznych, przemawiania

zarówno podczas zajęć grupowych, jak i przed większym gremium (np. podczas konferencji). Staraj się wtedy stworzyć komfortowe warunki komunikacji (dla obu stron procesu komunikacji), zadbaj o to, żeby była cisza. Podpowiedz, aby osoba z trudnościami w mówieniu posiłkowała się prezentacją multimedialną, na której będą zawarte najważniejsze treści – pozwoli jej to porządkować wypowiedź i mieć świadomość, że jeśli wypowiedź ustna nie zostanie dobrze odczytana, słuchający odczytają treści na prezentacji.

Osoby nieśmiałe
Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba nieśmiała, która ma trudności w nawiązywaniu relacji interpersonalnych, staraj się unikać weryfikacji efektów uczenia się w postaci przemówień publicznych czy projektów grupowych w dużych grupach. Jeśli jest taka możliwość, postaraj się połączyć ją z kimś, kto wzmocni ją podczas pracy, lub zmień formę zaliczenia z wystąpienia publicznego na zaliczenie indywidualne.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli efekty uczenia się będą dotyczyć realizacji zadań scenicznych, ustal z osobą ze spektrum bezpieczne parametry świateł i dźwięków podczas zaliczenia.

Pamiętaj, aby precyzyjnie określać warunki zaliczenia oraz przestrzegać trzymania się tych warunków. Osoba ze spektrum zaburzeń autystycznych odbiera informacje dosłownie, stanowią one dla niej podstawę postępowania i dają poczucie bezpieczeństwa.

Dobrą praktyką jest podział materiału na mniejsze partie oraz wydłużenie czasu na realizację testów weryfikacyjnych.

Wyzwania dla osób studiujących z niepełnosprawnościami

Postępowanie kwalifikacyjne odbywa się na zasadach ogólnych, w części wstępnej. Na kolejnym etapie kwalifikacji przewidziano rozmowę kwalifikacyjną wraz z prezentacją dokumentacji wykazującej działalność społeczno-kulturalną kandydatki/kandydata. Rozmowa kwalifikacyjna prowadzona jest w obecności kandydatki/kandydata, w uzasadnionych przypadkach dopuszczone są także inne sposoby komunikacji zapośredniczonej medialnie. Potrzebę modyfikacji kontaktu kandydatka/kandydat zgłasza sekretarzowi komisji.

Kandydatkom i kandydatom mogą zostać zaproponowane różne formy wsparcia, w zależności od rodzaju i stopnia ich niepełnosprawności. Osoby z niepełnosprawnością mogą ubiegać się o adaptację zajęć i egzaminów, tak by były dostosowane do indywidualnych potrzeb wy-

nikających ze stanu zdrowia i specyfiki kierunku. Jedną z form wsparcia jest Indywidualne Dostosowanie Studiów.

Osoby ze szczególnymi potrzebami rekrutujące się powinny być świadome, że ważnym elementem studiowania na kierunku są nie tylko zajęcia dydaktyczne w siedzibie uczelni, ale także wyjazdowe badania, praktyki terenowe oraz twórcze zajęcia warsztatowe stanowiące o specyfice kierunku. Należy jednak dodać, że w każdej (poza stacjonarną) formie prowadzenia zajęć istnieje możliwość ich indywidualnego dostosowania w sposób umożliwiający osiągnięcie zakładanych efektów uczenia się. Przydatna jest także umiejętność szybkiego nawiązywania kontaktów, wpływająca na budowanie relacji z innymi osobami.

Jak dostosować przestrzeń np. sali wykładowej/ćwiczeniowej podczas zajęć?

Osoby z niepełnosprawnością ruchową (kule inwalidzkie, laska, balkonik)
Jeśli w grupie jest osoba, która używa urządzeń wspomagających poruszanie, w miarę możliwości warto zapewnić jej miejsce siedzące z podłokietnikami lub wyższym siedziskiem. Jeśli masz wątpliwości w tym zakresie, możesz o to zapytać daną osobę. Bez względu na rodzaj urządzenia (balkonik, kule itp.) osoba z niego korzystająca musi mieć możliwość swobodnego dotarcia do miejsca siedzącego – musi zatem mieć więcej przestrzeni niż pozostałe osoby niekorzystające z tego typu urządzeń.

Osoby z niepełnosprawnością ruchową – na wózkach inwalidzkich
Jeśli masz wśród osób studiujących osobę na wózku, sprawdź, czy jest łatwy dostęp do sali, czy wjazd oraz drzwi są wystarczająco szerokie. Dostosuj miejsce pracy, aby osoba na wózku mogła spokojnie zająć miejsce i mieć swobodę w poruszaniu się, a także komfort w zakresie motoryki małej.

Zapytaj dyskretnie osobę na wózku, czy uczestniczenie bez przesiadania się jest dla niej komfortowe i czy nie potrzebuje do swojej dyspozycji np. stolika dostosowanego do wózka. Niektóre urządzenia są dostępne dla osób ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi w Centrum Obsługi Studentów – wystarczy skontaktować się z Centrum i zgłosić taką potrzebę. Bądź uważny na to, czy osoba na wózku w pozycji siedzącej widzi prowadzącego zajęcia i prezentację oraz czy ma kontakt z pozostałymi uczestniczkami i uczestnikami zajęć.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli w twojej grupie są osoby niedosłyszące, upewnij się, że osoba niedosłysząca zajęła miejsce umożliwiające swobodne dostrzeżenie wszystkiego, co prezentujesz. Miejsce dla osoby niedosłyszącej powin-

no się znajdować w spokojnej przestrzeni, o dobrym oświetleniu (nie powinno się znajdować np. w przejściu). Zabezpiecz dla osoby słabosłyszącej możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Osoby niedosłyszące używające aparatów słuchowych nie powinny być narażone na nadmierny hałas, który zakłóca pracę aparatu.

Stwórz odpowiednią przestrzeń do komunikacji – pozbawioną nadmiernego hałasu, brzęczących dystraktorów – aby dźwięki słyszane przez osobę zaaparatowaną były związane z procesem kształcenia. Zadbaj o dobrą akustykę na tyle, na ile się da. Pamiętaj o kontakcie wzrokowym oraz o tym, aby twoja twarz podczas wypowiedzi zawsze była dobrze oświetlona (nie stawaj pod oknem) i widoczna dla osoby słabosłyszącej. Jeśli osoba słabosłysząca jest zaaparatowana/zaimplantowana, sprawdź, czy w twoim budynku są dostępne sale wyposażone w pętle indukcyjne, i postaraj się, aby wasze zajęcia odbywały się w takich salach. Jeśli nie ma takich sal, porozmawiaj z administratorem obiektu, uczelnianym koordynatorem ds. dostępności i osobą słabosłyszącą w celu wypracowania najskuteczniejszego systemu wspierającego transmisję dźwięku z mikrofonu mówcy do aparatu lub implantu słuchowego osoby studiującej. Możesz również skontaktować się z Centrum Obsługi Studentów w celu zorganizowania przenośnej pętli indukcyjnej – ułatwi to osobie słabosłyszącej odbiór komunikatów.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli w grupie jest osoba Głucha, która komunikuje się Polskim Językiem Migowym, zadbaj o salę wykładową – powinna ona być przestrzenna, przewietrzona i dobrze oświetlona (dobra widoczność jest ważnym czynnikiem komunikacji z osobą Głuchą). Zabezpiecz dla danej osoby możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Jeśli osoba studiująca korzysta z pomocy tłumacza języka migowego, pozwól mu zająć miejsce, które zapewni osobie Głuchej swobodne odczytywanie przekazywanych przez niego treści, a także kontakt z tobą. Jeśli twój wykład będzie tłumaczony na język migowym, warto mówić wolno i starać się kątem oka poobserwować, czy tłumacz języka migowego nadąża z tłumaczeniem.

Jeśli dotyczy to przestrzeni wirtualnej, zabezpiecz możliwość uczestnictwa tłumacza podczas zajęć oraz stwórz takie warunki, by jego sylwetka była wyeksponowana (przypnij okno do ekranu), tak aby był widoczny dla studentki/studenta w większym rozmiarze niż najmniejsze ikony.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, postaraj się, aby przestrzeń sali była dla niej bezpieczna (pozbawiona przeszkód). Zwróć uwagę innym osobom studiującym, aby nie pozostawiały plecaków,

toreb czy innych rzeczy na podłodze, zaburzając tym ciągi komunikacyjne, po których porusza się osoba niewidoma. Postaraj się, aby osoba niewidoma mogła swobodnie poruszać się z białą laską. Kiedy dana osoba przychodzi na zajęcia po raz pierwszy, pozwól jej zapoznać się z organizacją sali, opisz, jak ona wygląda, co się w niej znajduje (możesz użyć do tego schematu tarczy zegarowej – np. na 12.00 znajduje się tablica multimedialna, obok, na 11.00, biurko wykładowcy itd.).

Zapewnij takiej osobie nieco więcej przestrzeni niż osobom widzącym, by mogła bezpiecznie poruszać się po przestrzeni sali laboratoryjnej czy wykładowej. Osoby studiujące niewidome powinny mieć możliwość dobrego słyszenia tego, co mówisz. Jeżeli będzie pracować z asystentem – należy zapewnić jednej i drugiej osobie osobne stanowisko do ćwiczeń. Sposób percepcji osób niewidzących jest odmienny – warto zatem przed zajęciami porozmawiać z nimi, aby się dowiedzieć, jak przygotowanego miejsca będą potrzebować (np. na dodatkowy sprzęt: maszynę brajlowską, laptop, słuchawki itp.). Upewnij się, że mają dostęp do gniazdka elektrycznego (zasilanie urządzeń) i internetu.

Jeśli osobie niewidomej towarzyszy pies przewodnik, zapewnij mu odpowiednią przestrzeń. Pamiętaj, że pies jest w pracy, więc nie powinno się do niego podchodzić ani go nawoływać. Jeśli potrzebuje chwilkę pochodzić czy napić się wody, pozwól mu na to.

Osoby o niestandardowym wzroście

Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), postaraj się zapewnić jej komfortowe i dostosowane do jej możliwości miejsce: dla osoby niskiej – niskie krzesło i niski stół (lub z możliwością regulacji), dla osoby wysokiej – wysokie krzesło i wysoki stół (lub z możliwością regulacji).

Osoby w spektrum autyzmu

Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum autyzmu, postaraj się, aby przestrzeń sali nie była nadmiernie wypełniona bodźcami. Zbyt duże nagromadzenie intensywnych kolorów, zmieniające się światło, uciążliwe dźwięki (zepsuta świetlówka), zbyt wiele kolorowych plansz czy plakatów może doprowadzić do przebodźcowania. W takiej sytuacji pozwól osobie ze spektrum wyjść, żeby mogła uspokoić zmysły (możliwość skorzystania z pokoju wyciszenia). Osoby te często źle się czują w dużych grupach ludzi, w których jest głośno i gwarno. Jeśli są organizowane wykłady z przewidywaną dużą liczbą osób uczestniczących – należy rozważyć zwolnienie osoby studiującej z takich zajęć i udostępnić jej materiały do samodzielnej nauki.

Osoby ze szczególnymi potrzebami
Jeśli w grupie jest osoba, która sygnalizuje potrzebę zmiany miejsca w sali (najprawdopodobniej z powodu jakichś trudności, które można określić jako szczególne potrzeby edukacyjne), daj jej możliwość zajęcia miejsca, które będzie najwłaściwsze.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli wiesz, że w twojej grupie jest osoba chora na epilepsję, bądź wrażliwy na obecność w przestrzeni sali lub podczas zajęć czynników, które mogą wywołać atak padaczki, tj. szybko zmieniające się światło (np. z ekranu komputera lub projektora multimedialnego), migająca świetlówka czy plakaty zawierające wzory geometryczne (unikaj prezentacji złudzeń optycznych).

Jak dostosować materiały i sposób ich prezentacji, aby były dostępne?

Prezentacja multimedialna, materiały drukowane, mapy, materiały wizualne i dźwiękowe.

PRZED PRZYGOTOWANIEM ZAJĘĆ PRZECZYTAJ:
1. Podstawowe zasady przy tworzeniu dokumentów tekstowych i tekstowo-graficznych

2. Dostępna prezentacja – standard minimum

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabowidząca, postaraj się, by twoje materiały były przygotowane w sposób dla niej czytelny, np. powiększ czcionkę, w wydrukowanych materiałach korzystaj z czcionek bezszeryfowych (np. Arial, Helvetica, Verdana), na slajdach prezentacji nie zamieszczaj zbyt wielu informacji, używaj wyraźnych (nierozmazanych, bez cieniowania itd.) czcionek bezszeryfowych, zmień kontrast. Wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi danej osobie pracę: monitory o dużym ekranie, tablicę interaktywną, możliwość zapisu dźwiękowego wykładu czy ćwiczeń.

W czasie zajęć z mapami, drukami czy fotografiami osoby studiujące słabowidzące powinny mieć zapewnione przyrządy do powiększania obrazu (lupy) i do rejestrowania go. Ważne jest dobre źródło oświetlenia. Być może potrzebna będzie pomoc osoby asystującej.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, pozwól jej na korzystanie z własnych urządzeń technicznych (maszyn brajlowskich czy dyktafonu, który służy zarówno do odtwarzania treści zajęć przy nauce

na zaliczenia, jak i do przerabiania za pomocą odpowiednich programów na pliki tekstowe, które mogą być odczytywane w komputerze z odpowiednim oprogramowaniem). Jeśli korzystasz z prezentacji multimedialnych, pamiętaj, aby były one dostępne dla osoby niewidomej (czyli zgodne ze standardami WCAG). Jeśli na prezentacjach, planszach czy materiałach elektronicznych znajdują się obrazy, fotografie, wykresy i grafiki, postaraj się, aby towarzyszył im tzw. tekst alternatywny.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba Głucha, o ile to możliwe – staraj się pokazywać prezentację multimedialną, a dopiero po chwili omawiaj dane zagadnienie. Zwracaj się podczas mówienia twarzą do tej osoby. Głusi wspierają się, odczytując mowę z ust, ale jest to dla nich męczące – rób więc przerwy. Jeżeli podczas konsultacji z osobą Głuchą nie rozumie ona treści wypowiedzianych – zapisz je na kartce.

Jeżeli osoba Głucha korzysta z pomocy tłumacza języka migowego: zadbaj, aby inne osoby nie wchodziły pomiędzy osobę tłumaczącą a osobę głuchą. Zawsze zwracaj się bezpośrednio do osoby Głuchej, a nie do tłumacza (unikaj zwrotów „zapytaj ją/go") – tłumacz ma pozostać osobą „niewidzialną".

Jeśli podczas twoich zajęć osoba Głucha nie ma możliwości skorzystania z tłumacza języka migowego, dobrym rozwiązaniem jest włączenie MS Teams na swoim komputerze/telefonie i rozpoczęcie spotkania – wtedy dana osoba może włączyć MS Teams na swoim komputerze i uruchomić napisy na żywo, co pomoże jej lepiej odczytywać treści przekazywane przez ciebie podczas zajęć.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabosłysząca (zaaparatowana/zaimplantowana), postaraj się, aby prezentacje miały zrównoważoną ilość treści – zawierały najważniejsze kwestie. Bardziej rozbudowane materiały możesz przekazać osobie słabosłyszącej do zapoznania się z nimi w domu. Dobrze jest przesłać wcześniej materiał, który będzie przerabiany na kolejnych zajęciach, aby osoba z niepełnosprawnością słuchu przyswoiła trudne zagadnienia i nie czuła się niekomfortowo podczas dyskusji.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum zaburzeń autystycznych, staraj się, aby twoje prezentacje/materiały nie były przepełnione informacjami. Stosuj zasadę „punktuj i eksponuj" (możesz podkreślać najważniejsze treści innym kolorem, pogrubioną czcionką). Jeśli stosujesz metafory, spróbuj przełożyć je na język prosty – osoby w spektrum mają bowiem często problem z ich zrozumieniem. Stosuj

wizualizację informacji. Nastaw się na dodatkowe pytania dotyczące prezentacji w czasie wykładu lub w czasie konsultacji.

Osoby o nieprzeciętnym wzroście
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), pamiętaj, aby treści prezentowane podczas zajęć (czy to na prezentacji multimedialnej, czy tablicy) były na takim poziomie, aby osobie o nietypowym wzroście łatwo je było śledzić.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba chora na epilepsję, pamiętaj, aby w prezentacji multimedialnej lub innych prezentowanych materiałach unikać wzorów geometrycznych, które mogą wywołać atak. Jeśli wykorzystujesz materiały audiowizualne, zwróć uwagę, by nie zawierały szybko zmieniającego się światła (np. kolorofonów, stroboskopów). Zgodnie ze standardami WCAG w obszarze ataków padaczki prezentacja nie może zawierać błysków – więcej niż trzech zmian na sekundę.

Jak dostosować zajęcia praktyczne (np. laboratoria, warsztaty) oraz zajęcia o specjalnym charakterze (np. zajęcia terenowe, praktyki)?

Zajęcia komputerowe z wykorzystaniem specjalistycznego oprogramowania (np. tworzenie stron internetowych i baz danych, zautomatyzowane systemy biblioteczne, edytorstwo komputerowe, projektowanie map)

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca, wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi pracę przy komputerze – skontaktuj się w tej sprawie z koordynatorem ds. dostępności lub Centrum Obsługi Studentów. Być może potrzebna będzie pomoc asystenta, gdyż nie wszystkie wykorzystywane w trakcie zajęć programy mogą być powiększane przez specjalistyczne oprogramowanie. Być może konieczne będzie indywidualne podejście i twoja pomoc przy wykonywaniu zadań.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, stwórz jej bezpieczną przestrzeń i bezpieczny warsztat pracy. Niech zawsze zajmuje swoje miejsce, które będzie dla niej przystosowane, a jeśli wyposażone jest w przedmioty do prac praktycznych – niech zawsze będą w tym samym miejscu. Jeśli w przestrzeni dydaktycznej zostanie wprowadzona jakaś zmiana, powiedz o niej osobie niewidomej. Jeśli praca wymaga korzystania z komputera, upewnij się, że stanowisko, z którego będzie korzystać osoba niewidoma, będzie miało odpowiednie opro-

gramowanie udźwiękawiające (np. JAWS, IWONA – o specjalistycznym oprogramowaniu możesz dowiedzieć się więcej w Centrum Obsługi Studentów).

Być może konieczne będzie indywidualne podejście i twoja pomoc przy wykonywaniu zadań – przedyskutuj z osobą niewidomą możliwe rozwiązania.
Wykorzystaj jej wiedzę i doświadczenie – mogą być one pomocne m.in. przy projektowaniu materiałów spełniających wymogi WCAG.

Osoby z niepełnosprawnością słuchu
Jeśli na twoich zajęciach (w tym zdalnych) jest osoba głucha/słabosłysząca, daj jej możliwość korzystania z technologii wspomagających, takich jak Live Transcribe, Google Assistant Speech-to-text czy SpeechTexter, pozwalających przekłada mowę dźwiękową na tekst.

Osoby Głuche
Jeśli podczas zajęć zdalnych osoba Głucha korzysta ze wsparcia tłumacza języka migowego, po pierwsze – wciągnij go na listę zespołu, a po drugie – pozwól, by był zawsze widoczny w dużym rozmiarze (ułatwi to osobie Głuchej odczytywanie znaków migowych).

Osoby z niepełnosprawnością ruchową
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba, która ma problem z poruszaniem w pełni dłońmi, nadgarstkami czy ramionami, będzie potrzebna pomoc asystenta lub twoja. Zapewnij również takiej osobie komfortowe warunki pracy (np. biurko z regulowaną wysokością, o które można poprosić w Centrum Obsługi Studentów, i wygodne krzesło).

Zajęcia terenowe (wyjścia do kin, teatrów i galerii sztuki, wyjazdy terenowe, zgrupowania, warsztaty i plenery twórcze)

Osoby niewidome
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma – przed zajęciami prowadzonymi poza uczelnią przedyskutuj z nią ewentualność zaangażowania asystenta. W czasie zajęć prowadzonych w terenie upewnij się, że zaproponowane przez ciebie trasy przejść i miejsca, gdzie będą prowadzone zajęcia, są dostępne dla osoby niewidomej. Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. udział w przedstawieniu czy projekcji filmu z audiodeskrypcją lub wystawie sztuki dedykowanej osobom słabowidzącym. Jeśli wybieracie się na wyjazd z noclegiem, upewnij się, że miejsce noclegowe będzie dostosowane do potrzeb osoby niewidomej oraz, jeśli jest to nieznane jej miejsce, że będzie miała możliwość dotarcia do niego – w razie potrzeby zorganizuj asystę.

Osoby słabowidzące
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca – przed zajęciami prowadzonymi poza uczelnią przedyskutuj ewentualność zaangażowania asystenta lub upewnij się, że osoby z grupy zechcą jej pomóc. W czasie zajęć prowadzonych poza uczelnią upewnij się, że zaproponowane przez ciebie trasy przejść i miejsca, gdzie będą prowadzone zajęcia, są dostępne dla osoby słabowidzącej. Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. udział w przedstawieniu czy projekcji filmu z audiodeskrypcją lub wystawie sztuki dedykowanej osobom słabowidzącym.

Osoby Głuche
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha – w czasie zajęć poza uczelnią sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca, w których będziecie przebywać. Być może niektóre z nich są wyposażone w urządzenia wspomagające lub jest możliwa pomoc tłumacza języka migowego. Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. udział w przedstawieniu czy projekcji filmu z napisami lub tłumaczem języka migowego.

Osoby niedosłyszące
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – w czasie zajęć w terenie zadbaj, aby miejsce, w którym mówisz, było w miarę ciche i aby osoba słabosłysząca mogła cię dobrze widzieć. Zadbaj o dobrą akustykę na tyle, na ile się da. Pamiętaj, że zbyt głośne środowisko będzie dla osoby słabosłyszącej bardzo męczące i jej percepcja będzie obniżona.

W czasie zajęć terenowych sprawdź, na ile dostępne dla osoby słabosłyszącej są miejsca, w których będziecie przebywać. Zabezpiecz dla niej miejsce, z którego będzie miała dobry odbiór przekazywanych treści. Sprawdź, czy w czasie zajęć poza uczelnią będzie miała możliwość skorzystania z urządzeń nagrywających (zarówno dźwięk, jak i obraz). Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. udział w przedstawieniu czy projekcji filmu z napisami lub z tłumaczem języka migowego.

Osoby z niepełnosprawnością ruchu
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z niepełnosprawnością ruchową – w czasie zajęć poza uczelnią sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca, w których będziecie przebywać. Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta.

Jeśli widzisz, że osoby pełnosprawne nie pomagają osobie niepełnosprawnej, porozmawiaj z grupą o wzajemnej uprzejmości. Nikogo nie można zmusić do udzielania pomocy, ale można prosić, żeby być dla

siebie nawzajem uprzejmym i pomocnym – zwłaszcza jeśli widzimy, że ktoś jest w trudniejszej sytuacji lub potrzebuje wsparcia.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli wiesz, że w twojej grupie jest osoba chora na epilepsję, podczas wyjść staraj się, żeby jej aktywności nie doprowadzały do hiperwentylacji, która może spowodować atak padaczki, a także żeby w pokazywanych przedstawieniach i filmach nie było efektów świetlnych mogących wywołać napad.

Praktyki zawodowe
Jako opiekun praktyk studenckich (zawodowych, nauczycielskich, psychologiczno-pedagogicznych) lub gdy jesteś odpowiedzialny za realizację modułu, który w swoim założeniu będzie przebiegał w wymiarze praktycznym, w pierwszej kolejności: nie zwalniaj z praktycznego wymiaru zajęć, nie proponuj od razu zastępczych form uzyskania zaliczenia z modułu, ale spróbuj umożliwić osiągnięcie efektów uczenia się w dostosowany do indywidualnych możliwości studentki/studenta sposób.

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca, przed zajęciami prowadzonymi w terenie przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z daną osobą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, przed praktykami przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z osobą niewidomą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Jeśli jest to nowe dla danej osoby miejsce, do którego trudno jej będzie dotrzeć, upewnij się, że będzie ktoś, kto jej w tym pomoże.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego, jeśli jest taka potrzeba. Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb, czy warunki akustyczne będą dla niej odpowiednie oraz czy zadania, które zostaną jej wyznaczone, nie będą wymagały zdolności dobrego odbierania bodźców akustycznych.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha – przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego. Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb oraz czy istnieje możliwość nabycia określonych w efektach uczenia się kompetencji.

Osoby z niepełnosprawnością ruchu
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z niepełnosprawnością ruchową – w czasie praktyk sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca, w których będziecie przebywać. Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli na praktyki kierujesz osobę ze spektrum zaburzeń autystycznych, przygotuj ją do tej praktyki – zapoznaj tę osobę z miejscem, pokaż jej drogę, poznaj z osobą, która będzie jej opiekunem w danej placówce. Razem ustalcie dokładny harmonogram i zadania, jakie będzie miała do zrealizowania dana osoba. Zwróć uwagę osobom z placówki na to, że osoby ze spektrum lubią rutynę i źle znoszą zmiany – jeśli więc cokolwiek się zmienia, należy o tym poinformować osobę studiującą w spektrum, uprzedzić ją przed tym i przedyskutować to z nią, dając jasne informacje, co zostało zmienione, a co jest obowiązujące.

Warsztatowe zajęcia twórcze/plastyczne/muzyczne/teatralne/taneczne

Osoby z niepełnosprawnością ruchową
Jeśli w twoich zajęciach/warsztatach/pracowni uczestniczy osoba z niepełnosprawnością ruchową (poruszająca się o kulach, na wózku) lub o niestandardowym wzroście (niskorosła, bardzo wysoka) – dostosuj do jej indywidualnych potrzeb sztalugę / kawalet / stół warsztatowy / biurko kreślarskie / stanowisko komputerowe, a także zapewnij swobodny dostęp do narzędzi i materiałów plastycznych (farby, papier, pędzle itp.).

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba ze spektrum autyzmu, staraj się przekazywać jej materiały do przygotowania wcześniej, zawsze jasno precyzuj oczekiwania, jakie wobec niej stawiasz, i trzymaj się ustaleń.

Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba autystyczna, poświęć jej chwilę czasu na początku zajęć, aby poznać jej możliwości i ograniczenia, a także wspólnie ustalcie harmonogram działań. Staraj się zwracać do niej precyzyjnie i jasno określać wymagania oraz terminy realizacji. Jeśli coś wymaga zmian wcześniejszych ustaleń, przedyskutuj je z osobą ze spektrum autyzmu oddzielnie.

Dobrą praktyką jest zapewnienie takiej osobie stałego miejsca pracy w sali.

Osoby Głuche
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha, która korzysta ze wsparcia tłumacza języka migowego, pamiętaj, że osoba tłumacząca ma za zadanie wyłącznie przełożyć twoje słowa osobie Głuchej oraz słowa tej osoby tobie. Oczekiwania kieruj w stronę osoby Głuchej, staraj się jasno je precyzować. W ramach zajęć plastycznych dobrą praktyką jest pokazanie przykładowych realizacji prac (na poszczególnych etapach warsztatowych), które ułatwią zrozumienie sposobu ich wykonania.

Osoby z niepełnosprawnością wzroku
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z niepełnosprawnością wzroku – przed rozpoczęciem zajęć poproś o rozmowę, aby dowiedzieć się, jaką posiada wadę wzroku. Niepełnosprawność wzroku nie wyklucza ze wszystkich działań twórczych. Osoba niewidoma dzięki dobrze rozwiniętemu zmysłowi dotyku może mieć bardzo dobre wyczucie faktury i kształtu. Daj możliwość takiej osobie wykonywania zadań, które będą wymagały percypowania nie wzrokiem, lecz dotykiem.

Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z zawężonym polem widzenia (widzenie lunetowe, koncentryczne widzenie itp.) – omów z nią, jakie warunki zapewnić w pracowni, aby były dla tej osoby bezpieczne i aby mogła zrealizować wyznaczone przez ciebie zadania. Osoba z zawężonym polem widzenia może z powodzeniem pracować twórczo w określonym zakresie zadań plastycznych.

Jeśli na twoje zajęcia muzyczne przychodzi osoba z niepełnosprawnością wzroku, przedyskutuj z nią warunki zaliczenia modułu. Postaraj się doradzić wybór instrumentu, aby łatwo było jej realizować efekty uczenia się. Pozwalaj grać z pamięci.

Jak dostosować sposoby weryfikacji efektów kształcenia (egzaminy, kolokwia)?

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca lub z określonym rodzajem niepełnosprawności wzroku (widzenie lunetowe, mroczki itp.), uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Dostosuj wielkość/kolor czcionki do jej potrzeb lub zmień formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Zapewnij pomoc w postaci szkła powiększającego, dobrego oświetlenia, monitora o wysokiej rozdzielczości itp.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Jeśli osoba niewidoma korzysta ze specjalistycznego sprzętu, może go używać przy zdawaniu egzaminu pisemnego.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji jej wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że osoba studiująca zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla niej na kartce (nie pytaj, czy je rozumie – raczej poproś o ich sparafrazowanie).

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do potrzeb osoby Głuchej – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że osoba studiująca zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla niej na kartce (nie pytaj, czy je rozumie – raczej poproś o sparafrazowanie). Możesz także podzielić weryfikację efektów uczenia się na etapy (tak żeby osoba studiująca Głucha mogła zaliczać materiał partiami). Staraj się, aby pytania zadawane podczas zaliczeń formułowane były w prosty sposób. Buduj zdania krótkie i jednoznaczne (staraj się unikać metafor).

Osoby z niepełnosprawnościami ruchowymi
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba, która ma problem z poruszaniem w pełni dłońmi, nadgarstkami czy ramionami – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się elementów ewaluacji jej wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną bądź skorzystać ze sprzętu komputerowego, jeśli dana osoba może się nim posługiwać (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Możesz wydłużyć czas zdawania, uwzględniając indywidualne możliwości motoryczne danej osoby. Zapewnij jej dostęp do odpowiedniego sprzętu, jeśli tego potrzebuje i taką potrzebę zgłosi.

Osoby z dysleksją lub dysgrafią
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z dysleksją/dysgrafią, rozważ wykorzystanie komputera w trakcie zaliczeń pisemnych (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Przy analizie prac pisemnych skupiaj się głównie na treściach merytorycznych – nie oceniaj jako wiodących ortografii i gramatyki.

Jeśli do zaliczenia/egzaminu online podchodzi osoba z wydłużonym czasem pisania, przygotuj dla niej kopię testu z odrębnym dostępem (MS Teams/Moodle) i wydłużonym czasem pisania.

Osoby z trudnościami w mówieniu
Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba z trudnościami w mówieniu (czy to z powodu niepełnosprawności słuchu, afazji, MPD, jąkania, czy innych zaburzeń), której mowa może być niezrozumiała, staraj się do niej podchodzić z cierpliwością i życzliwością, dając jej więcej czasu do wypowiedzi. Nie ponaglaj, nie przerywaj, nie wyręczaj, nie poprawiaj (chyba że dotyczy to nowego, trudnego słownictwa, które miałoby się źle utrwalić – wtedy poprawianie jest wskazane). Nie zwalniaj danej osoby z wypowiedzi publicznych, przemawiania zarówno podczas zajęć grupowych, jak i przed większym gremium (np. podczas konferencji). Staraj się wtedy stworzyć komfortowe warunki komunikacji (dla obu stron procesu komunikacji), zadbaj o to, żeby była cisza. Podpowiedz, aby osoba z trudnościami w mówieniu posiłkowała się prezentacją multimedialną, na której będą zawarte najważniejsze treści – pozwoli jej to porządkować wypowiedź i mieć świadomość, że jeśli wypowiedź ustna nie zostanie dobrze odczytana, słuchający odczytają treści na prezentacji.

Osoby nieśmiałe
Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba nieśmiała, która ma trudności w nawiązywaniu relacji interpersonalnych, staraj się unikać weryfikacji efektów uczenia się w postaci przemówień publicznych czy projektów grupowych w dużych grupach. Jeśli jest taka możliwość, postaraj się połączyć ją z kimś, kto wzmocni ją podczas pracy, lub zmień formę zaliczenia z wystąpienia publicznego na zaliczenie indywidualne.

Wydział Sztuki i Nauk o Edukacji

Grafika, Projektowanie gier i przestrzeni wirtualnej, Edukacja artystyczna w zakresie sztuk plastycznych

Projektowanie gier i przestrzeni wirtualnej
Studia I stopnia, studia II stopnia
Postępowanie kwalifikacyjne odbywa się na zasadzie dwuetapowego egzaminu – przegląd teczek oraz egzamin z rysunku. Rekrutacja na kierunek przewiduje bezpośredni udział kandydatki/kandydata w egzaminach. Sprawdzane są indywidualne predyspozycje i możliwości posługiwania się językiem wizualnym, plastycznym.

Z uwagi na specyfikę kierunków plastycznych osoby ze szczególnymi potrzebami rekrutujące się na kierunek projektowanie gier i przestrzeni wirtualnej powinny być świadome, że kluczowym elementem studiów jest realizacja zadań we współczesnych mediach cyfrowych, **które wymagają poświęcania dużej ilości czasu na wytężoną pracę wzrokową.**

Osoby z niepełnosprawnościami rekrutujące się na kierunek projektowanie gier i przestrzeni wirtualnej powinny być również świadome tego, że ważnym elementem studiowania na kierunku są nie tylko zajęcia dydaktyczne w siedzibie uczelni, ale także praktyki zawodowe w firmach z branży gier wideo (720 godzin).

Grafika
Studia jednolite magisterskie

Postępowanie kwalifikacyjne odbywa się na zasadzie dwuetapowego egzaminu – przegląd teczek oraz rozmowa kwalifikacyjna. Rekrutacja na kierunek przewiduje bezpośredni udział kandydatki/kandydata w egzaminach. Sprawdzane są indywidualne predyspozycje i możliwości posługiwania się językiem wizualnym, plastycznym.

Z uwagi na specyfikę kierunków plastycznych osoby ze szczególnymi potrzebami rekrutujące się na kierunek powinny być świadome, że kluczowym elementem studiów jest realizacja zadań we współczesnych mediach cyfrowych, **które wymagają poświęcania dużej ilości czasu na wytężoną pracę wzrokową.**

Ponadto osoby ze szczególnymi potrzebami rekrutujące się na kierunek grafika powinny być świadome tego, że ważnym elementem studiowania na kierunku są nie tylko zajęcia dydaktyczne w siedzibie uczelni, ale także praktyki zawodowe (360 godzin).

Edukacja artystyczna w zakresie sztuk plastycznych
Studia I i II stopnia

Rekrutacja na kierunek edukacja artystyczna w zakresie sztuk plastycznych odbywa się w formie praktycznego egzaminu wstępnego na terenie Instytutu Sztuk Plastycznych w Cieszynie. Etap pierwszy to dwudniowy, każdorazowo kilkugodzinny egzamin mający na celu sprawdzenie umiejętności rysunkowych kandydatek i kandydatów oraz ich umiejętności tworzenia kompozycji barwnych. Sprawdzane są indywidualne predyspozycje i możliwości posługiwania się językiem wizualnym, plastycznym. Etap drugi to rozmowa kwalifikacyjna. Z uwagi na specyfikę kierunków plastycznych osoby ze szczególnymi potrzebami rekrutujące się na kierunek edukacja artystyczna w zakresie sztuk plastycznych powinny być świadome, że kluczowym elementem studiów jest manualna realizacja projektów zarówno na płaszczyźnie, jak i w przestrzeni. Część zadań jest realizowana we współczesnych mediach cyfrowych. Ponadto elementem studiowania na kierunkach plastycznych są praktyki zawodowe realizowane poza uczelnią oraz zajęcia twórcze w terenie, np. plenery artystyczne.

W ramach pracowni warsztatowych przy obsługiwaniu specjalistycznego sprzętu (np. prasy drukarskiej, walcarki do gliny, piaskarki do szkła etc.), który wymaga użycia siły fizycznej, można liczyć na pomoc ze strony pracowników technicznych, jednak w ograniczonym zakresie czasowym.

Kandydatkom i kandydatom mogą zostać zaproponowane różne formy wsparcia, w zależności od rodzaju i stopnia ich niepełnosprawności. Osoby z niepełnosprawnością mogą ubiegać się o adaptację zajęć i egzaminów, tak aby były dostosowane do indywidualnych potrzeb wynikających ze stanu zdrowia i specyfiki kierunku. Jedną z form wsparcia jest Indywidualne Dostosowanie Studiów.

Jak dostosować przestrzeń np. sali wykładowej/ćwiczeniowej podczas zajęć?

Osoby z niepełnosprawnością ruchową (kule inwalidzkie, laska, balkonik)
Jeśli w grupie jest osoba, która używa urządzeń wspomagających poruszanie, w miarę możliwości warto zapewnić jej miejsce siedzące z podłokietnikami lub wyższym siedziskiem. Jeśli masz wątpliwości w tym zakresie, możesz o to zapytać daną osobę. Bez względu na rodzaj urządzenia (balkonik, kule itp.) osoba z niego korzystająca musi mieć możliwość swobodnego dotarcia do miejsca siedzącego – musi zatem mieć więcej przestrzeni niż pozostałe osoby niekorzystające z tego typu urządzeń.

W pracowniach warsztatowych dostosuj sztalugę lub kawalet do odpowiedniej wysokości. Zapewnij swobodny dostęp do stołów warsztatowych, narzędzi i urządzeń mechanicznych oraz materiałów plastycznych. W razie potrzeby zapewnij niezbędną pomoc pracownika technicznego.

Osoby z niepełnosprawnością ruchową – na wózkach inwalidzkich
Jeśli masz wśród osób studiujących osobę na wózku, sprawdź, czy jest łatwy dostęp do sali, czy wjazd oraz drzwi są wystarczająco szerokie. Dostosuj miejsce pracy, aby osoba na wózku mogła spokojnie zająć miejsce i mieć swobodę w poruszaniu się, a także komfort w zakresie motoryki małej.

Zapytaj dyskretnie osobę na wózku, czy uczestniczenie bez przesiadania się jest dla niej komfortowe i czy nie potrzebuje do swojej dyspozycji np. stolika dostosowanego do wózka. Niektóre urządzenia są dostępne dla osób ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi w Centrum Obsługi Studentów – wystarczy skontaktować się z Centrum i zgłosić taką potrzebę. Bądź uważny na to, czy osoba na wózku w pozycji siedzącej widzi prowadzącego zajęcia i prezentację oraz czy ma kontakt z pozostałymi uczestniczkami i uczestnikami zajęć.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli w twojej grupie są osoby niedosłyszące, upewnij się, że osoba niedosłysząca zajęła miejsce umożliwiające swobodne dostrzeżenie wszystkiego, co prezentujesz. Miejsce dla osoby niedosłyszącej powinno się znajdować w spokojnej przestrzeni, o dobrym oświetleniu (nie powinno się znajdować np. w przejściu). Zabezpiecz dla osoby słabosłyszącej możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Osoby niedosłyszące używające aparatów słuchowych nie powinny być narażone na nadmierny hałas, który zakłóca pracę aparatu.

Stwórz odpowiednią przestrzeń do komunikacji – pozbawioną nadmiernego hałasu, brzęczących dystraktorów – aby dźwięki słyszane przez osobę zaaparatowaną były związane z procesem kształcenia. Zadbaj o dobrą akustykę na tyle, na ile się da. Pamiętaj o kontakcie wzrokowym oraz o tym, aby twoja twarz podczas wypowiedzi zawsze była dobrze oświetlona (nie stawaj pod oknem) i widoczna dla osoby słabosłyszącej. Jeśli osoba słabosłysząca jest zaaparatowana/zaimplantowana, sprawdź, czy w twoim budynku są dostępne sale wyposażone w pętle indukcyjne, i postaraj się, aby wasze zajęcia odbywały się w takich salach. Jeśli nie ma takich sal, porozmawiaj z administratorem obiektu, uczelnianym koordynatorem ds. dostępności i osobą słabosłyszącą w celu wypracowania najskuteczniejszego systemu wspierającego transmisję dźwięku z mikrofonu mówcy do aparatu lub implantu słuchowego osoby studiującej. Możesz również skontaktować się

z Centrum Obsługi Studentów w celu zorganizowania przenośnej pętli indukcyjnej – ułatwi to osobie słabosłyszącej odbiór komunikatów.

W ramach zajęć opartych na działaniach warsztatowych dobrą praktyką jest pokazanie przykładowych realizacji (na poszczególnych etapach pracy z medium), które ułatwią zrozumienie sposobu ich wykonania.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli w grupie jest osoba Głucha, która komunikuje się Polskim Językiem Migowym, zadbaj o salę wykładową – powinna ona być przestrzenna, przewietrzona i dobrze oświetlona (dobra widoczność jest ważnym czynnikiem komunikacji z osobą Głuchą). Zabezpiecz dla danej osoby możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Jeśli osoba studiująca korzysta z pomocy tłumacza języka migowego, pozwól mu zająć miejsce, które zapewni osobie Głuchej swobodne odczytywanie przekazywanych przez niego treści, a także kontakt z tobą. Jeśli twój wykład będzie tłumaczony na język migowym, warto mówić wolno i starać się kątem oka poobserwować, czy tłumacz języka migowego nadąża z tłumaczeniem.

Jeśli dotyczy to przestrzeni wirtualnej, zabezpiecz możliwość uczestnictwa tłumacza podczas zajęć oraz stwórz takie warunki, by jego sylwetka była wyeksponowana (przypnij okno do ekranu), tak aby był widoczny dla studentki/studenta w większym rozmiarze niż najmniejsze ikony.

W ramach zajęć opartych na działaniach warsztatowych dobrą praktyką jest pokazanie przykładowych realizacji (na poszczególnych etapach pracy z medium), które ułatwią zrozumienie sposobu ich wykonania.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, postaraj się, aby przestrzeń sali była dla niej bezpieczna (pozbawiona przeszkód). Zwróć uwagę innym osobom studiującym, aby nie pozostawiały plecaków, toreb czy innych rzeczy na podłodze, zaburzając tym ciągi komunikacyjne, po których porusza się osoba niewidoma. Postaraj się, aby osoba niewidoma mogła swobodnie poruszać się z białą laską. Kiedy dana osoba przychodzi na zajęcia po raz pierwszy, pozwól jej zapoznać się z organizacją sali, opisz, jak ona wygląda, co się w niej znajduje (możesz użyć do tego schematu tarczy zegarowej – np. na 12.00 znajduje się tablica multimedialna, obok, na 11.00, biurko wykładowcy itd.).

Zapewnij takiej osobie nieco więcej przestrzeni niż osobom widzącym, by mogła bezpiecznie poruszać się po przestrzeni sali laboratoryjnej

czy wykładowej. Osoby studiujące niewidome powinny mieć możliwość dobrego słyszenia tego, co mówisz. Jeżeli będzie pracować z asystentem – należy zapewnić jednej i drugiej osobie osobne stanowisko do ćwiczeń. Sposób percepcji osób niewidzących jest odmienny – warto zatem przed zajęciami porozmawiać z nimi, aby się dowiedzieć, jak przygotowanego miejsca będą potrzebować (np. na dodatkowy sprzęt: maszynę brajlowską, laptop, słuchawki itp.). Upewnij się, że mają dostęp do gniazdka elektrycznego (zasilanie urządzeń) i internetu.

Jeśli osobie niewidomej towarzyszy pies przewodnik, zapewnij mu odpowiednią przestrzeń. Pamiętaj, że pies jest w pracy, więc nie powinno się do niego podchodzić ani go nawoływać. Jeśli potrzebuje chwilkę pochodzić czy napić się wody, pozwól mu na to.

Osoby o niestandardowym wzroście
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), postaraj się zapewnić jej komfortowe i dostosowane do jej możliwości miejsce: dla osoby niskiej – niskie krzesło i niski stół (lub z możliwością regulacji), dla osoby wysokiej – wysokie krzesło i wysoki stół (lub z możliwością regulacji).

Osoby w spektrum autyzmu
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum autyzmu, postaraj się, aby przestrzeń sali nie była nadmiernie wypełniona bodźcami. Zbyt duże nagromadzenie intensywnych kolorów, zmieniające się światło, uciążliwe dźwięki (zepsuta świetlówka), zbyt wiele kolorowych plansz czy plakatów może doprowadzić do przebodźcowania. W takiej sytuacji pozwól osobie ze spektrum wyjść, żeby mogła uspokoić zmysły (możliwość skorzystania z pokoju wyciszenia). Osoby te często źle się czują w dużych grupach ludzi, w których jest głośno i gwarno. Jeśli są organizowane wykłady z przewidywaną dużą liczbą osób uczestniczących – należy rozważyć zwolnienie osoby studiującej z takich zajęć i udostępnić jej materiały do samodzielnej nauki.

Osoby ze szczególnymi potrzebami
Jeśli w grupie jest osoba, która sygnalizuje potrzebę zmiany miejsca w sali (najprawdopodobniej z powodu jakichś trudności, które można określić jako szczególne potrzeby edukacyjne), daj jej możliwość zajęcia miejsca, które będzie najwłaściwsze.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli wiesz, że w twojej grupie jest osoba chora na epilepsję, bądź wrażliwy na obecność w przestrzeni sali lub podczas zajęć czynników, które mogą wywołać atak padaczki, tj. szybko zmieniające się światło (np. z ekranu komputera lub projektora multimedialnego), migająca świetlówka czy plakaty zawierające wzory geometryczne (unikaj prezentacji złudzeń optycznych).

Jak dostosować materiały i sposób ich prezentacji, aby były dostępne?

Prezentacja multimedialna, materiały drukowane, mapy, materiały wizualne i dźwiękowe.

PRZED PRZYGOTOWANIEM ZAJĘĆ PRZECZYTAJ:

1. Podstawowe zasady przy tworzeniu dokumentów tekstowych i tekstowo-graficznych

2. Dostępna prezentacja – standard minimum

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych

Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabowidząca, postaraj się, by twoje materiały były przygotowane w sposób dla niej czytelny, np. powiększ czcionkę, w wydrukowanych materiałach korzystaj z czcionek bezszeryfowych (np. Arial, Helvetica, Verdana), na slajdach prezentacji nie zamieszczaj zbyt wielu informacji, używaj wyraźnych (nierozmazanych, bez cieniowania itd.) czcionek bezszeryfowych, zmień kontrast. Wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi danej osobie pracę: monitory o dużym ekranie, tablicę interaktywną, możliwość zapisu dźwiękowego wykładu czy ćwiczeń.

W czasie zajęć z mapami, drukami czy fotografiami osoby studiujące słabowidzące powinny mieć zapewnione przyrządy do powiększania obrazu (lupy) i do rejestrowania go. Ważne jest dobre źródło oświetlenia. Być może potrzebna będzie pomoc osoby asystującej.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok

Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, pozwól jej na korzystanie z własnych urządzeń technicznych (maszyn brajlowskich czy dyktafonu, który służy zarówno do odtwarzania treści zajęć przy nauce na zaliczenia, jak i do przerabiania za pomocą odpowiednich programów na pliki tekstowe, które mogą być odczytywane w komputerze z odpowiednim oprogramowaniem). Jeśli korzystasz z prezentacji multimedialnych, pamiętaj, aby były one dostępne dla osoby niewidomej (czyli zgodne ze standardami WCAG). Jeśli na prezentacjach, planszach czy materiałach elektronicznych znajdują się obrazy, fotografie, wykresy i grafiki, postaraj się, aby towarzyszył im tzw. tekst alternatywny.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym

Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba Głucha, o ile to możliwe – staraj się pokazywać prezentację multimedialną, a dopiero po chwili omawiaj dane zagadnienie. Zwracaj się podczas mówienia twarzą do tej osoby. Głusi wspierają się, odczytując mowę z ust, ale jest to dla

nich męczące – rób więc przerwy. Jeżeli podczas konsultacji z osobą Głuchą nie rozumie ona treści wypowiedzianych – zapisz je na kartce.

Jeżeli osoba Głucha korzysta z pomocy tłumacza języka migowego: zadbaj, aby inne osoby nie wchodziły pomiędzy osobę tłumaczącą a osobę głuchą. Zawsze zwracaj się bezpośrednio do osoby Głuchej, a nie do tłumacza (unikaj zwrotów „zapytaj ją/go") – tłumacz ma pozostać osobą „niewidzialną".

Jeśli podczas twoich zajęć osoba Głucha nie ma możliwości skorzystania z tłumacza języka migowego, dobrym rozwiązaniem jest włączenie MS Teams na swoim komputerze/telefonie i rozpoczęcie spotkania – wtedy dana osoba może włączyć MS Teams na swoim komputerze i uruchomić napisy na żywo, co pomoże jej lepiej odczytywać treści przekazywane przez ciebie podczas zajęć.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabosłysząca (zaaparatowana/zaimplantowana), postaraj się, aby prezentacje miały zrównoważoną ilość treści – zawierały najważniejsze kwestie. Bardziej rozbudowane materiały możesz przekazać osobie słabosłyszącej do zapoznania się z nimi w domu. Dobrze jest przesłać wcześniej materiał, który będzie przerabiany na kolejnych zajęciach, aby osoba z niepełnosprawnością słuchu przyswoiła trudne zagadnienia i nie czuła się niekomfortowo podczas dyskusji.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum zaburzeń autystycznych, staraj się, aby twoje prezentacje/materiały nie były przepełnione informacjami. Stosuj zasadę „punktuj i eksponuj" (możesz podkreślać najważniejsze treści innym kolorem, pogrubioną czcionką). Jeśli stosujesz metafory, spróbuj przełożyć je na język prosty – osoby w spektrum mają bowiem często problem z ich zrozumieniem. Stosuj wizualizację informacji. Nastaw się na dodatkowe pytania dotyczące prezentacji w czasie wykładu lub w czasie konsultacji.

Osoby o nieprzeciętnym wzroście
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), pamiętaj, aby treści prezentowane podczas zajęć (czy to na prezentacji multimedialnej, czy tablicy) były na takim poziomie, aby osobie o nietypowym wzroście łatwo je było śledzić.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba chora na epilepsję, pamiętaj, aby w prezentacji multimedialnej lub innych prezentowanych materiałach unikać wzorów geometrycznych, które mogą wywołać atak.

Jeśli wykorzystujesz materiały audiowizualne, zwróć uwagę, by nie zawierały szybko zmieniającego się światła (np. kolorofonów, stroboskopów). Zgodnie ze standardami WCAG w obszarze ataków padaczki prezentacja nie może zawierać błysków – więcej niż trzech zmian na sekundę.

Jak dostosować zajęcia praktyczne (np. laboratoria, warsztaty) oraz zajęcia o specjalnym charakterze (np. zajęcia terenowe, praktyki)?

Zajęcia komputerowe z wykorzystaniem specjalistycznego oprogramowania (np. tworzenie stron internetowych oraz baz danych, zautomatyzowane systemy biblioteczne, edytorstwo komputerowe, projektowanie map, projektowanie graficzne)

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca, wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi pracę przy komputerze – skontaktuj się w tej sprawie z koordynatorem ds. dostępności lub Centrum Obsługi Studentów. Być może potrzebna będzie pomoc asystenta, gdyż nie wszystkie wykorzystywane w trakcie zajęć programy mogą być powiększane przez specjalistyczne oprogramowanie. Być może konieczne będzie indywidualne podejście i twoja pomoc przy wykonywaniu zadań.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, stwórz jej bezpieczną przestrzeń i bezpieczny warsztat pracy. Niech zawsze zajmuje swoje miejsce, które będzie dla niej przystosowane, a jeśli wyposażone jest w przedmioty do prac praktycznych – niech zawsze będą w tym samym miejscu. Jeśli w przestrzeni dydaktycznej zostanie wprowadzona jakaś zmiana, powiedz o niej osobie niewidomej. Jeśli praca wymaga korzystania z komputera, upewnij się, że stanowisko, z którego będzie korzystać osoba niewidoma, będzie miało odpowiednie oprogramowanie udźwiękawiające (np. JAWS, IWONA – o specjalistycznym oprogramowaniu możesz dowiedzieć się więcej w Centrum Obsługi Studentów).

Być może konieczne będzie indywidualne podejście i twoja pomoc przy wykonywaniu zadań – przedyskutuj z osobą niewidomą możliwe rozwiązania.
Wykorzystaj jej wiedzę i doświadczenie – mogą być one pomocne m.in. przy projektowaniu materiałów spełniających wymogi WCAG.

Osoby z niepełnosprawnością słuchu
Jeśli na twoich zajęciach (w tym zdalnych) jest osoba głucha/słabosłysząca, daj jej możliwość korzystania z technologii wspomagają-

cych, takich jak Live Transcribe, Google Assistant Speech-to-text czy SpeechTexter, pozwalających przekładać mowę dźwiękową na tekst.

Osoby Głuche
Jeśli podczas zajęć zdalnych osoba Głucha korzysta ze wsparcia tłumacza języka migowego, po pierwsze – wciągnij go na listę zespołu, a po drugie – pozwól, by był zawsze widoczny w dużym rozmiarze (ułatwi to osobie Głuchej odczytywanie znaków migowych).

Osoby z niepełnosprawnością ruchową
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba, która ma problem z poruszaniem w pełni dłońmi, nadgarstkami czy ramionami, będzie potrzebna pomoc asystenta lub twoja. Zapewnij również takiej osobie komfortowe warunki pracy (np. biurko z regulowaną wysokością, o które można poprosić w Centrum Obsługi Studentów, i wygodne krzesło).

Zajęcia terenowe (wyjścia do muzeów, teatrów i galerii sztuki, wyjazdy terenowe, warsztaty i plenery artystyczne)

Osoby niewidome
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma – przed zajęciami prowadzonymi poza uczelnią przedyskutuj z nią ewentualność zaangażowania asystenta. W czasie zajęć prowadzonych w terenie upewnij się, że zaproponowane przez ciebie trasy przejść i miejsca, gdzie będą prowadzone zajęcia, są dostępne dla osoby niewidomej. Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. udział w przedstawieniu czy projekcji filmu z audiodeskrypcją lub wystawie sztuki dedykowanej osobom słabowidzącym. Jeśli wybieracie się na wyjazd z noclegiem, upewnij się, że miejsce noclegowe będzie dostosowane do potrzeb osoby niewidomej oraz, jeśli jest to nieznane jej miejsce, że będzie miała możliwość dotarcia do niego – w razie potrzeby zorganizuj asystę.

Osoby słabowidzące
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca – przed zajęciami prowadzonymi poza uczelnią przedyskutuj ewentualność zaangażowania asystenta lub upewnij się, że osoby z grupy zechcą jej pomóc. W czasie zajęć prowadzonych poza uczelnią upewnij się, że zaproponowane przez ciebie trasy przejść i miejsca, gdzie będą prowadzone zajęcia, są dostępne dla osoby słabowidzącej. Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. udział w przedstawieniu czy projekcji filmu z audiodeskrypcją lub wystawie sztuki dedykowanej osobom słabowidzącym.

Osoby Głuche
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha – w czasie zajęć poza uczelnią sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca, w których bę-

dziecie przebywać. Być może niektóre z nich są wyposażone w urządzenia wspomagające lub jest możliwa pomoc tłumacza języka migowego. Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. udział w przedstawieniu czy projekcji filmu z napisami lub tłumaczem języka migowego.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – w czasie zajęć w terenie zadbaj, aby miejsce, w którym mówisz, było w miarę ciche i aby osoba słabosłysząca mogła cię dobrze widzieć. Zadbaj o dobrą akustykę na tyle, na ile się da. Pamiętaj, że zbyt głośne środowisko będzie dla osoby słabosłyszącej bardzo męczące i jej percepcja będzie obniżona.

W czasie zajęć terenowych sprawdź, na ile dostępne dla osoby słabosłyszącej są miejsca, w których będziecie przebywać. Być może niektóre z nich są wyposażone w urządzenia wspomagające lub jest możliwa pomoc tłumacza języka migowego.

Zabezpiecz dla osoby słabosłyszącej miejsce, z którego będzie miała dobry odbiór przekazywanych treści. Sprawdź, czy w czasie zajęć terenowych będzie miała możliwość skorzystania z urządzeń nagrywających (zarówno dźwięk, jak i obraz). Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. wykorzystanie nagrań przedstawień z tłumaczeniem migowym czy udział w przedstawieniu z tłumaczeniem migowym lub wyświetlanym tekstem. Osoby Głuche i niedosłyszące czasami czytają z ruchu ust – upewnij się zatem, że osoba niedosłysząca dobrze cię widzi. Dodatkowo możesz swoją wypowiedź zapisać, wydrukować i udostępniać danej osobie w czasie zajęć w terenie. Zezwól, aby osoba studiująca słabosłysząca używała rejestratorów dźwięku.

Osoby z niepełnosprawnością ruchu
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z niepełnosprawnością ruchową – w czasie zajęć poza uczelnią sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca, w których będziecie przebywać. Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta.

Jeśli widzisz, że osoby pełnosprawne nie pomagają osobie niepełnosprawnej, porozmawiaj z grupą o wzajemnej uprzejmości. Nikogo nie można zmusić do udzielania pomocy, ale można prosić, żeby być dla siebie nawzajem uprzejmym i pomocnym – zwłaszcza jeśli widzimy, że ktoś jest w trudniejszej sytuacji lub potrzebuje wsparcia.

W trakcie plenerów twórczych i plenerowych działań warsztatowych upewnij się, że osoba z niepełnosprawnością ruchu w nich uczest-

nicząca ma możliwość swobodnego przemieszczania się wraz z niezbędnymi narzędziami i materiałami do pracy (zwłaszcza o większych gabarytach, takich jak sztaluga plenerowa, podobrazie rozpięte na blejtramie, teczka zawierająca papier o wymiarach 100 × 70 etc.). Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta, jednakże dobrą praktyką jest współdziałanie w grupie oraz wzajemna pomoc w przenoszeniu potrzebnych materiałów i narzędzi w wybrane miejsce pracy plenerowej.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli wiesz, że w twojej grupie jest osoba chora na epilepsję, podczas wyjść staraj się, żeby jej aktywności nie doprowadzały do hiperwentylacji, która może spowodować atak padaczki, a także żeby w pokazywanych przedstawieniach i filmach nie było efektów świetlnych mogących wywołać napad.

Praktyki zawodowe
Jako osoba sprawująca opiekę nad praktykami studenckimi (zawodowymi nauczycielskimi, psychologiczno-pedagogicznymi) lub gdy jesteś osobą odpowiedzialną za realizację modułu, który w swoim założeniu będzie przebiegał w wymiarze praktycznym, w pierwszej kolejności: nie zwalniaj z praktycznego wymiaru zajęć, nie proponuj od razu zastępczych form uzyskania zaliczenia z modułu, ale spróbuj umożliwić osiągnięcie efektów uczenia się w sposób dostosowany do indywidualnych możliwości osób studiujących.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego, jeśli jest taka potrzeba. Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb, czy warunki akustyczne będą dla niej odpowiednie oraz czy zadania, które zostaną jej wyznaczone, nie będą wymagały zdolności dobrego odbierania bodźców akustycznych.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha – przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego. Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb oraz czy istnieje możliwość nabycia określonych w efektach uczenia się kompetencji.

Osoby z niepełnosprawnością ruchu
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z niepełnosprawnością ruchową – w czasie praktyk sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca,

w których będziecie przebywać. Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli na praktyki kierujesz osobę ze spektrum zaburzeń autystycznych, przygotuj ją do tej praktyki – zapoznaj tę osobę z miejscem, pokaż jej drogę, poznaj z osobą, która będzie jej opiekunem w danej placówce. Razem ustalcie dokładny harmonogram i zadania, jakie będzie miała do zrealizowania dana osoba. Zwróć uwagę osobom z placówki na to, że osoby ze spektrum lubią rutynę i źle znoszą zmiany – jeśli więc cokolwiek się zmienia, należy o tym poinformować osobę studiującą w spektrum, uprzedzić ją przed tym i przedyskutować to z nią, dając jasne informacje, co zostało zmienione, a co jest obowiązujące.

Artystyczne zajęcia warsztatowe, projektowe

Osoby z niepełnosprawnością ruchową
Jeśli w twoich zajęciach/warsztatach/pracowni uczestniczy osoba z niepełnosprawnością ruchową (poruszająca się o kulach, na wózku) lub o niestandardowym wzroście (niskorosła, bardzo wysoka) – dostosuj do jej indywidualnych potrzeb sztalugę / kawalet / stół warsztatowy / biurko kreślarskie / stanowisko komputerowe, oraz zapewnij swobodny dostęp do narzędzi i materiałów plastycznych (farby, papier, pędzle itp.).

W razie potrzeby zapewnij niezbędną pomoc pracownika technicznego przy korzystaniu z urządzeń mechanicznych (np. prasy drukarskiej, walcarki do gliny, piaskarki do szkła etc.), które mają określoną, niezmienną wysokość.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba ze spektrum autyzmu, staraj się przekazywać jej materiały do przygotowania wcześniej, zawsze jasno precyzuj oczekiwania, jakie wobec niej stawiasz, i trzymaj się ustaleń.

Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba autystyczna, poświęć jej chwilę czasu na początku zajęć, aby poznać jej możliwości i ograniczenia, a także wspólnie ustalcie harmonogram działań. Staraj się zwracać do niej precyzyjnie i jasno określać wymagania oraz terminy realizacji. Jeśli coś wymaga zmian wcześniejszych ustaleń, przedyskutuj je z osobą ze spektrum autyzmu oddzielnie.

Dobrą praktyką jest zapewnienie takiej osobie stałego miejsca pracy w sali.

Osoby Głuche
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha, która korzysta ze wsparcia tłumacza języka migowego, pamiętaj, że osoba tłumacząca ma za zadanie wyłącznie przełożyć twoje słowa osobie Głuchej i słowa tej osoby tobie. Oczekiwania kieruj w stronę osoby Głuchej i staraj się jasno je precyzować. W ramach zajęć plastycznych dobrą praktyką jest pokazanie przykładowych realizacji prac (na poszczególnych etapach warsztatowych), które ułatwią zrozumienie sposobu ich wykonania.

Osoby z niepełnosprawnością wzroku
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z niepełnosprawnością wzroku – przed rozpoczęciem zajęć poproś o rozmowę, aby dowiedzieć się, jaką posiada wadę wzroku. Niepełnosprawność wzroku nie wyklucza ze wszystkich działań twórczych. Osoba niewidoma dzięki dobrze rozwiniętemu zmysłowi dotyku może mieć bardzo dobre wyczucie faktury i kształtu. Pozwól takiej osobie wykonywać zadania, które będą wymagały percypowania nie wzrokiem, lecz dotykiem.

Osoby z zawężonym polem widzenia
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z zawężonym polem widzenia (widzenie lunetowe, koncentryczne widzenie itp.) – omów z nią, jakie warunki zapewnić w pracowni, aby były dla niej bezpieczne i aby mogła zrealizować wyznaczone przez ciebie zadania. Osoba z zawężonym polem widzenia może z powodzeniem pracować twórczo w określonym zakresie zadań plastycznych.

Jak dostosować sposoby weryfikacji efektów kształcenia (egzaminy, kolokwia)?

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca lub z określonym rodzajem niepełnosprawności wzroku (widzenie lunetowe, mroczki itp.), uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Dostosuj wielkość/kolor czcionki do jej potrzeb lub zmień formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Zapewnij pomoc w postaci szkła powiększającego, dobrego oświetlenia, monitora o wysokiej rozdzielczości itp.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej

na ustną. Jeśli osoba niewidoma korzysta ze specjalistycznego sprzętu, może go używać przy zdawaniu egzaminu pisemnego.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji jej wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że osoba studiująca zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla niej na kartce (nie pytaj, czy je rozumie – raczej poproś o ich sparafrazowanie).

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do potrzeb osoby Głuchej – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że osoba studiująca zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla niej na kartce (nie pytaj, czy je rozumie – raczej poproś o sparafrazowanie). Możesz także podzielić weryfikację efektów uczenia się na etapy (tak żeby osoba studiująca Głucha mogła zaliczać materiał partiami). Staraj się, aby pytania zadawane podczas zaliczeń formułowane były w prosty sposób. Buduj zdania krótkie i jednoznaczne (staraj się unikać metafor).

Osoby z niepełnosprawnościami ruchowymi
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba, która ma problem z poruszaniem w pełni dłońmi, nadgarstkami czy ramionami – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się elementów ewaluacji jej wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną bądź skorzystać ze sprzętu komputerowego, jeśli dana osoba może się nim posługiwać (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Możesz wydłużyć czas zdawania, uwzględniając indywidualne możliwości motoryczne danej osoby. Zapewnij jej dostęp do odpowiedniego sprzętu, jeśli tego potrzebuje i taką potrzebę zgłosi.

Osoby z dysleksją lub dysgrafią
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z dysleksją/dysgrafią, rozważ wykorzystanie komputera w trakcie zaliczeń pisemnych (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Przy analizie prac pisemnych skupiaj się głównie na treściach merytorycznych – nie oceniaj jako wiodących ortografii i gramatyki.

Jeśli do zaliczenia/egzaminu online podchodzi osoba z wydłużonym czasem pisania, przygotuj dla niej kopię testu z odrębnym dostępem (MS Teams/Moodle) i wydłużonym czasem pisania.

Osoby z trudnościami w mówieniu
Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba z trudnościami w mówieniu (czy to z powodu niepełnosprawności słuchu, afazji, MPD, jąkania, czy innych zaburzeń), której mowa może być niezrozumiała, staraj się do niej podchodzić z cierpliwością i życzliwością, dając jej więcej czasu do wypowiedzi. Nie ponaglaj, nie przerywaj, nie wyręczaj, nie poprawiaj (chyba że dotyczy to nowego, trudnego słownictwa, które miałoby się źle utrwalić – wtedy poprawianie jest wskazane). Nie zwalniaj danej osoby z wypowiedzi publicznych, przemawiania zarówno podczas zajęć grupowych, jak i przed większym gremium (np. podczas konferencji). Staraj się wtedy stworzyć komfortowe warunki komunikacji (dla obu stron procesu komunikacji), zadbaj o to, żeby była cisza. Podpowiedz, aby osoba z trudnościami w mówieniu posiłkowała się prezentacją multimedialną, na której będą zawarte najważniejsze treści – pozwoli jej to porządkować wypowiedź i mieć świadomość, że jeśli wypowiedź ustna nie zostanie dobrze odczytana, słuchający odczytają treści na prezentacji.

Osoby nieśmiałe
Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba nieśmiała, która ma trudności w nawiązywaniu relacji interpersonalnych, staraj się unikać weryfikacji efektów uczenia się w postaci przemówień publicznych czy projektów grupowych w dużych grupach. Jeśli jest taka możliwość, postaraj się połączyć ją z kimś, kto wzmocni ją podczas pracy, lub zmień formę zaliczenia z wystąpienia publicznego na zaliczenie indywidualne.

Informacje dla kandydatów ze szczególnymi potrzebami

Grafika, Projektowanie gier i przestrzeni wirtualnej
Rekrutacja na kierunek grafika odbywa się w formie praktycznego egzaminu wstępnego na terenie Instytutu Sztuk Plastycznych w Cieszynie. Etap pierwszy to dwudniowy, każdorazowo kilkugodzinny egzamin mający na celu sprawdzenie umiejętności rysunkowych kandydatek i kandydatów oraz ich umiejętności tworzenia kompozycji barwnych. Sprawdzane są indywidualne predyspozycje i możliwości posługiwania się językiem wizualnym, plastycznym. Etap drugi to rozmowa kwalifikacyjna. Z uwagi na specyfikę kierunków plastycznych osoby ze szczególnymi potrzebami rekrutujące się na kierunek grafika powinny być świadome, że kluczowym elementem studiów jest manualna realizacja projektów zarówno na płaszczyźnie, jak i w przestrzeni. Część zadań jest realizowana we współczesnych mediach cyfrowych.

Ponadto elementem studiowania na kierunkach plastycznych są praktyki zawodowe realizowane poza uczelnią oraz zajęcia twórcze w terenie, np. plenery artystyczne.

W ramach pracowni warsztatowych przy obsługiwaniu specjalistycznego sprzętu (np. prasy drukarskiej wymagającej użycia siły fizycznej) można liczyć na pomoc ze strony pracowników technicznych, jednak w ograniczonym zakresie czasowym.

Wydział Sztuki i Nauk o Edukacji

Pedagogika, Pedagogika wczesnoszkolna i przedszkolna, Pedagogika specjalna

Pedagogika

Studiując na kierunku pedagogika, będziesz realizować zajęcia zarówno na uczelni, jak i w placówkach opiekuńczych, edukacyjnych, terapeutycznych, socjoterapeutycznych oraz resocjalizacyjnych. Wiedzę zdobytą podczas wykładów, ćwiczeń i laboratoriów będziesz wykorzystywać podczas praktyk, realizując zajęcia z dziećmi, młodzieżą i osobami dorosłymi (zgodnie z wybraną specjalnością).

Jeśli jesteś osobą ze szczególnymi potrzebami, wyzwaniem może być realizacja praktyk, które wymagają uczestnictwa w zajęciach w różnych instytucjach mieszczących się w różnych miejscach, a także samodzielnej organizacji pracy w danym miejscu oraz prowadzenia zajęć specjalistycznych z daną grupą (w zależności od wybranej specjalności).

Pedagogika wczesnoszkolna i przedszkolna

Studiując na tym kierunku, będziesz realizować zajęcia zarówno na uczelni, jak i w placówkach oświatowych – przedszkolach i szkołach podstawowych. W pracy wychowawcy i nauczyciela małych dzieci ważnymi oczekiwanymi kompetencjami są dobra wymowa i posługiwanie się poprawną polszczyzną. Jeśli jesteś osobą ze szczególnymi potrzebami w tym obszarze, zaliczenie modułów związanych z tą sferą może stanowić wyzwanie.

W ramach studiów będziesz realizować moduły związane z muzyką, plastyką, matematyką i językami, a także zajęcia ruchowe z dziećmi o zróżnicowanych potrzebach rozwojowych i edukacyjnych. Jeśli masz szczególne potrzeby, niektóre z modułów mogą stanowić dla ciebie wyzwanie.

Właściwe podejście do dzieci i ich indywidualnych potrzeb w połączeniu z wiedzą, kompetencjami oraz nabytymi umiejętnościami w toku studiów to niezbędne podstawy do wykonywania zawodu nauczyciela przedszkolnego i wczesnoszkolnego.

Pedagogika specjalna

Studiując na kierunku pedagogika specjalna, będziesz realizować zajęcia zarówno na uczelni, jak i w różnego rodzaju placówkach prowadzących działalność opiekuńczą, edukacyjną, rehabilitacyjną i terapeutyczną. Wiedzę zdobytą w trakcie wykładów, ćwiczeń i laboratoriów będziesz przekładać na praktykę w pracy z osobami z różny-

mi niepełnosprawnościami i w różnym wieku. W ramach zajęć, oprócz przedmiotów teoretycznych, będziesz realizować zajęcia związane z ruchem, muzykoterapią i arteterapią, a podczas metodyk specjalnościowych będziesz prowadzić zajęcia w placówkach zgodnie z wybraną specjalnością.

Jak dostosować przestrzeń np. sali wykładowej/ćwiczeniowej podczas zajęć?

Osoby z niepełnosprawnością ruchową (kule inwalidzkie, laska, balkonik)
Jeśli w grupie jest osoba, która używa urządzeń wspomagających poruszanie, w miarę możliwości warto zapewnić jej miejsce siedzące z podłokietnikami lub wyższym siedziskiem. Jeśli masz wątpliwości w tym zakresie, możesz o to zapytać daną osobę. Bez względu na rodzaj urządzenia (balkonik, kule itp.) osoba z niego korzystająca musi mieć możliwość swobodnego dotarcia do miejsca siedzącego – musi zatem mieć więcej przestrzeni niż pozostałe osoby niekorzystające z tego typu urządzeń.

Osoby z niepełnosprawnością ruchową – na wózkach inwalidzkich
Jeśli masz wśród osób studiujących osobę na wózku, sprawdź, czy jest łatwy dostęp do sali, czy wjazd oraz drzwi są wystarczająco szerokie. Dostosuj miejsce pracy, aby osoba na wózku mogła spokojnie zająć miejsce i mieć swobodę w poruszaniu się, a także komfort w zakresie motoryki małej.

Zapytaj dyskretnie osobę na wózku, czy uczestniczenie bez przesiadania się jest dla niej komfortowe i czy nie potrzebuje do swojej dyspozycji np. stolika dostosowanego do wózka. Niektóre urządzenia są dostępne dla osób ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi w Centrum Obsługi Studentów – wystarczy skontaktować się z Centrum i zgłosić taką potrzebę. Bądź uważny na to, czy osoba na wózku w pozycji siedzącej widzi prowadzącego zajęcia i prezentację oraz czy ma kontakt z pozostałymi uczestniczkami i uczestnikami zajęć.

Jeśli podczas twoich zajęć korzystacie ze sztalugi, pędzli lub innych pomocy wykorzystywanych przy tworzeniu sztuki – upewnij się, że są one w zasięgu danej osoby studiującej. Jeśli wykorzystujecie ruch czy taniec, postaraj się, aby przestrzeń była na tyle duża, by zapewnić osobie na wózku swobodne poruszanie się.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli w twojej grupie są osoby niedosłyszące, upewnij się, że osoba niedosłysząca zajęła miejsce umożliwiające swobodne dostrzeżenie wszystkiego, co prezentujesz. Miejsce dla osoby niedosłyszącej powinno się znajdować w spokojnej przestrzeni, o dobrym oświetleniu (nie

powinno się znajdować np. w przejściu). Zabezpiecz dla osoby słabosłyszącej możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Osoby niedosłyszące używające aparatów słuchowych nie powinny być narażone na nadmierny hałas, który zakłóca pracę aparatu.

Stwórz odpowiednią przestrzeń do komunikacji – pozbawioną nadmiernego hałasu, brzęczących dystraktorów – aby dźwięki słyszane przez osobę zaaparatowaną były związane z procesem kształcenia. Zadbaj o dobrą akustykę na tyle, na ile się da. Pamiętaj o kontakcie wzrokowym oraz o tym, aby twoja twarz podczas wypowiedzi zawsze była dobrze oświetlona (nie stawaj pod oknem) i widoczna dla osoby słabosłyszącej. Jeśli osoba słabosłysząca jest zaaparatowana/zaimplantowana, sprawdź, czy w twoim budynku są dostępne sale wyposażone w pętle indukcyjne, i postaraj się, aby wasze zajęcia odbywały się w takich salach. Jeśli nie ma takich sal, porozmawiaj z administratorem obiektu, uczelnianym koordynatorem ds. dostępności i osobą słabosłyszącą w celu wypracowania najskuteczniejszego systemu wspierającego transmisję dźwięku z mikrofonu mówcy do aparatu lub implantu słuchowego osoby studiującej. Możesz również skontaktować się z Centrum Obsługi Studentów w celu zorganizowania przenośnej pętli indukcyjnej – ułatwi to osobie słabosłyszącej odbiór komunikatów.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym

Jeśli w grupie jest osoba Głucha, która komunikuje się Polskim Językiem Migowym, zadbaj o salę wykładową – powinna ona być przestrzenna, przewietrzona i dobrze oświetlona (dobra widoczność jest ważnym czynnikiem komunikacji z osobą Głuchą). Zabezpiecz dla danej osoby możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Jeśli osoba studiująca korzysta z pomocy tłumacza języka migowego, pozwól mu zająć miejsce, które zapewni osobie Głuchej swobodne odczytywanie przekazywanych przez niego treści, a także kontakt z tobą. Jeśli twój wykład będzie tłumaczony na język migowym, warto mówić wolno i starać się kątem oka poobserwować, czy tłumacz języka migowego nadąża z tłumaczeniem.

Jeśli dotyczy to przestrzeni wirtualnej, zabezpiecz możliwość uczestnictwa tłumacza podczas zajęć oraz stwórz takie warunki, by jego sylwetka była wyeksponowana (przypnij okno do ekranu), tak aby był widoczny dla studentki/studenta w większym rozmiarze niż najmniejsze ikony.

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych

Osoby niedowidzące powinny mieć zapewnione miejsce umożliwiające jak najlepsze śledzenie tego, co prezentujesz (stopień niedowidzenia jest różny). Sprawdź, czy dana osoba siedzi w dobrze oświetlonym

miejscu. Powinna cię dobrze słyszeć, zatem upewnij się, że tak jest. Droga do miejsca, gdzie siedzi osoba studiująca z niepełnosprawnością wzroku, powinna być łatwa do pokonania: bez przeszkód w postaci toreb, teczek, kabli czy stopni (o tych ostatnich trzeba studentkę/studenta uprzedzić). W czasie zajęć w laboratorium osoby studiujące powinny mieć zapewnione miejsce bezpiecznej i swobodnej pracy. Być może będą pracować z asystentem, a zatem powinno być do tego wydzielone miejsce (osobne stanowisko w sali).

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, postaraj się, aby przestrzeń sali była dla niej bezpieczna (pozbawiona przeszkód). Zwróć uwagę innym osobom studiującym, aby nie pozostawiały plecaków, toreb czy innych rzeczy na podłodze, zaburzając tym ciągi komunikacyjne, po których porusza się osoba niewidoma. Postaraj się, aby osoba niewidoma mogła swobodnie poruszać się z białą laską. Kiedy dana osoba przychodzi na zajęcia po raz pierwszy, pozwól jej zapoznać się z organizacją sali, opisz, jak ona wygląda, co się w niej znajduje (możesz użyć do tego schematu tarczy zegarowej – np. na 12.00 znajduje się tablica multimedialna, obok, na 11.00, biurko wykładowcy itd.).

Zapewnij takiej osobie nieco więcej przestrzeni niż osobom widzącym, by mogła bezpiecznie poruszać się po przestrzeni sali laboratoryjnej czy wykładowej. Osoby studiujące niewidome powinny mieć możliwość dobrego słyszenia tego, co mówisz. Jeżeli będzie pracować z asystentem – należy zapewnić jednej i drugiej osobie osobne stanowisko do ćwiczeń. Sposób percepcji osób niewidzących jest odmienny – warto zatem przed zajęciami porozmawiać z nimi, aby się dowiedzieć, jak przygotowanego miejsca będą potrzebować (np. na dodatkowy sprzęt: maszynę brajlowską, laptop, słuchawki itp.). Upewnij się, że mają dostęp do gniazdka elektrycznego (zasilanie urządzeń) i internetu.

Jeśli osobie niewidomej towarzyszy pies przewodnik, zapewnij mu odpowiednią przestrzeń. Pamiętaj, że pies jest w pracy, więc nie powinno się do niego podchodzić ani go nawoływać. Jeśli potrzebuje chwilkę pochodzić czy napić się wody, pozwól mu na to.

Osoby o niestandardowym wzroście
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), postaraj się zapewnić jej komfortowe i dostosowane do jej możliwości miejsce: dla osoby niskiej – niskie krzesło i niski stół (lub z możliwością regulacji), dla osoby wysokiej – wysokie krzesło i wysoki stół (lub z możliwością regulacji).

Osoby w spektrum autyzmu
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum autyzmu, postaraj się, aby przestrzeń sali nie była nadmiernie wypełniona bodźcami. Zbyt duże nagromadzenie intensywnych kolorów, zmieniające się światło, uciążliwe dźwięki (zepsuta świetlówka), zbyt wiele kolorowych plansz czy plakatów może doprowadzić do przebodźcowania. W takiej sytuacji pozwól osobie ze spektrum wyjść, żeby mogła uspokoić zmysły (możliwość skorzystania z pokoju wyciszenia). Osoby te często źle się czują w dużych grupach ludzi, w których jest głośno i gwarno. Jeśli są organizowane wykłady z przewidywaną dużą liczbą osób uczestniczących – należy rozważyć zwolnienie osoby studiującej z takich zajęć i udostępnić jej materiały do samodzielnej nauki. Jeśli twoje zajęcia wymagają użycia wielu barw, świateł o zmieniającym się natężeniu czy dźwięków o zmieniającym się natężeniu, spróbuj ustalić z daną osobą, jaki jest dla niej bezpieczny poziom poszczególnych parametrów.

Osoby ze szczególnymi potrzebami
Jeśli w grupie jest osoba, która sygnalizuje potrzebę zmiany miejsca w sali (najprawdopodobniej z powodu jakichś trudności, które można określić jako szczególne potrzeby edukacyjne), daj jej możliwość zajęcia miejsca, które będzie najwłaściwsze.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli wiesz, że w twojej grupie jest osoba chora na epilepsję, bądź wrażliwy na obecność w przestrzeni sali lub podczas zajęć czynników, które mogą wywołać atak padaczki, tj. szybko zmieniające się światło (np. z ekranu komputera lub projektora multimedialnego), migająca świetlówka czy plakaty zawierające wzory geometryczne (unikaj prezentacji złudzeń optycznych).

Jak dostosować materiały i sposób ich prezentacji, aby były dostępne?

Prezentacja multimedialna, materiały drukowane, mapy, materiały wizualne i dźwiękowe.

PRZED PRZYGOTOWANIEM ZAJĘĆ PRZECZYTAJ:
1. Podstawowe zasady przy tworzeniu dokumentów tekstowych i tekstowo-graficznych

2. Dostępna prezentacja – standard minimum

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabowidząca, postaraj się, by twoje materiały były przygotowane w sposób dla niej czytelny, np.

powiększ czcionkę, w wydrukowanych materiałach korzystaj z czcionek bezszeryfowych (np. Arial, Helvetica, Verdana), na slajdach prezentacji nie zamieszczaj zbyt wielu informacji, używaj wyraźnych (nierozmazanych, bez cieniowania itd.) czcionek bezszeryfowych, zmień kontrast. Wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi danej osobie pracę: monitory o dużym ekranie, tablicę interaktywną, możliwość zapisu dźwiękowego wykładu czy ćwiczeń.

W czasie zajęć z mapami, drukami czy fotografiami osoby studiujące słabowidzące powinny mieć zapewnione przyrządy do powiększania obrazu (lupy) i do rejestrowania go. Ważne jest dobre źródło oświetlenia. Być może potrzebna będzie pomoc osoby asystującej.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, pozwól jej na korzystanie z własnych urządzeń technicznych (maszyny brajlowskiej czy dyktafonu – służy on zarówno do odtwarzania treści zajęć przy nauce na zaliczenia, jak i do przerabiania za pomocą odpowiednich programów na pliki tekstowe, które mogą być odczytywane w komputerze z odpowiednim oprogramowaniem). Jeśli korzystasz z testów psychologicznych, sprawdź, czy są one dostępne (zgodne z WCAG). Jeśli nie, skontaktuj się z pracownią testów psychologiczno-pedagogicznych z celu sprawdzenia, czy istnieje wersja dostosowana – jeśli nie, spróbuj to zrobić samemu lub poprosić osobę z Centrum Obsługi Studentów. Jeśli korzystasz z prezentacji multimedialnych, pamiętaj, aby były one dostępne dla osoby niewidomej (czyli zgodne ze standardami WCAG). Jeśli są na prezentacjach, planszach, materiałach elektronicznych obrazy, fotografie, wykresy, grafiki, to postaraj się, aby miały tzw. tekst alternatywny.

Osoby głuchoniewidome – z jednoczesną wadą wzroku i słuchu
Jeśli w grupie jest osoba, która doświadcza jednoczesnego uszkodzenia wzroku i słuchu, skonsultuj z nią dostępność materiałów edukacyjnych. Wymagania osób głuchoniewidomych są bardzo indywidualne.

Konieczne jest zwrócenie szczególnej uwagi na dostępność cyfrową – alternatywny dostęp do treści graficznej i czytelność komunikatów tekstowych dla czytników ekranu.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba Głucha, o ile to możliwe – staraj się pokazywać prezentację multimedialną, a dopiero po chwili omawiaj dane zagadnienie. Zwracaj się podczas mówienia twarzą do tej osoby. Głusi wspierają się, odczytując mowę z ust, ale jest to dla nich męczące – rób więc przerwy. Jeżeli podczas konsultacji z osobą Głuchą nie rozumie ona treści wypowiedzianych – zapisz je na kartce.

Jeżeli osoba Głucha korzysta z pomocy tłumacza języka migowego: zadbaj, aby inne osoby nie wchodziły pomiędzy osobę tłumaczącą a osobę głuchą. Zawsze zwracaj się bezpośrednio do osoby Głuchej, a nie do tłumacza (unikaj zwrotów „zapytaj ją/go") – tłumacz ma pozostać osobą „niewidzialną".

Jeśli podczas twoich zajęć osoba Głucha nie ma możliwości skorzystania z tłumacza języka migowego, dobrym rozwiązaniem jest włączenie MS Teams na swoim komputerze/telefonie i rozpoczęcie spotkania – wtedy dana osoba może włączyć MS Teams na swoim komputerze i uruchomić napisy na żywo, co pomoże jej lepiej odczytywać treści przekazywane przez ciebie podczas zajęć.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabosłysząca (zaaparatowana/zaimplantowana), postaraj się, aby prezentacje miały zrównoważoną ilość treści – zawierały najważniejsze kwestie. Bardziej rozbudowane materiały możesz przekazać osobie słabosłyszącej do zapoznania się z nimi w domu. Dobrze jest przesłać wcześniej materiał, który będzie przerabiany na kolejnych zajęciach, aby osoba z niepełnosprawnością słuchu przyswoiła trudne zagadnienia i nie czuła się niekomfortowo podczas dyskusji.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum zaburzeń autystycznych, staraj się, aby twoje prezentacje/materiały nie były przepełnione informacjami. Stosuj zasadę „punktuj i eksponuj" (możesz podkreślać najważniejsze treści innym kolorem, pogrubioną czcionką). Jeśli stosujesz metafory, spróbuj przełożyć je na język prosty – osoby w spektrum mają bowiem często problem z ich zrozumieniem. Stosuj wizualizację informacji. Nastaw się na dodatkowe pytania dotyczące prezentacji w czasie wykładu lub w czasie konsultacji.

soby o nieprzeciętnym wzroście
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), pamiętaj, aby treści prezentowane podczas zajęć (czy to na prezentacji multimedialnej, czy tablicy) były na takim poziomie, aby osobie o nietypowym wzroście łatwo je było śledzić.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba chora na epilepsję, pamiętaj, aby w prezentacji multimedialnej lub innych prezentowanych materiałach unikać wzorów geometrycznych, które mogą wywołać atak. Jeśli wykorzystujesz materiały audiowizualne, zwróć uwagę, by nie zawierały szybko zmieniającego się światła (np. kolorofonów, stroboskopów). Zgodnie ze standardami WCAG w obszarze ataków padaczki prezentacja nie może zawierać błysków – więcej niż trzech zmian na sekundę.

Zajęcia komputerowe z wykorzystaniem specjalnego oprogramowania (np. grafiki komputerowe, obróbka fotografii, edytorstwo komputerowe)

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych

Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca, wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi jej pracę przy komputerze – skontaktuj się w tej sprawie z koordynatorem ds. dostępności lub Centrum Obsługi Studentów. Być może potrzebna będzie pomoc asystenta, gdyż nie wszystkie wykorzystywane w trakcie zajęć programy mogą być powiększane przez specjalistyczne oprogramowanie. Być może konieczne będzie indywidualne podejście i twoja pomoc przy wykonywaniu zadań. W czasie zajęć z drukami czy fotografiami osoby słabowidzące powinny mieć zapewnione przyrządy do powiększania obrazu (lupy) i do rejestrowania go. Materiały filmowe powinny być zdigitalizowane i możliwe do przekazania na komputery osób studiujących niedowidzących lub niewidomych, co pozwoli na pracę ze specjalnym oprogramowaniem ułatwiającym rozpoznanie zawartości mapy czy zdjęcia.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok

Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, stwórz jej bezpieczną przestrzeń i bezpieczny warsztat pracy. Niech zawsze zajmuje swoje miejsce, które będzie dla niej przystosowane, a jeśli wyposażone jest w przedmioty do prac praktycznych – niech zawsze będą w tym samym miejscu. Jeśli w przestrzeni dydaktycznej zostanie wprowadzona jakaś zmiana, powiedz o niej osobie niewidomej. Jeśli praca wymaga korzystania z komputera, upewnij się, że stanowisko, z którego będzie korzystać osoba niewidoma, będzie miało odpowiednie oprogramowanie udźwiękawiające (np. JAWS, IWONA – o specjalistycznym oprogramowaniu możesz dowiedzieć się więcej w Centrum Obsługi Studentów), zwłaszcza w przypadku programów do komponowania, zapisów nutowych itp.

Osoby z niepełnosprawnością słuchu

Jeśli na twoich zajęciach (w tym zdalnych) jest osoba głucha/słabosłysząca, daj jej możliwość korzystania z technologii wspomagających, takich jak Live Transcribe, Google Assistant Speech-to-text czy SpeechTexter, pozwalających przekładać mowę dźwiękową na tekst.

Jeśli podczas zajęć zdalnych osoba Głucha korzysta ze wsparcia osoby tłumaczącej na język migowy, po pierwsze – wciągnij ją na listę zespołu, a po drugie – pozwól, aby była ona zawsze widoczna w dużym rozmiarze (ułatwi to osobie z niepełnosprawnością słuchu odczytywanie znaków migowych).

Osoby z niepełnosprawnością ruchową
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba, która ma problem z poruszaniem w pełni dłońmi, nadgarstkami czy ramionami, będzie potrzebna pomoc asystenta lub twoja. Zapewnij również takiej osobie komfortowe warunki pracy (np. biurko z regulowaną wysokością, o które można poprosić w Centrum Obsługi Studentów, i wygodne krzesło).

Zajęcia terenowe (np. wyjścia do muzeów, teatrów, galerii sztuki i instytucji publicznych, wyjazdy terenowe)

Jeśli widzisz, że osoby studiujące pełnosprawne nie pomagają osobie niepełnosprawnej, porozmawiaj z grupą o wzajemnej uprzejmości. Nikogo nie można zmusić do udzielania pomocy, ale można prosić, żeby być dla siebie nawzajem uprzejmym i pomocnym – zwłaszcza jeśli widzimy, że ktoś jest w trudniejszej sytuacji lub potrzebuje wsparcia.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Przed zajęciami prowadzonymi w terenie przedyskutuj z osobą niewidomą jej możliwości fizyczne i percepcyjne w czasie zajęć. Rozważcie ewentualność zaangażowania asystenta. Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. wykorzystanie materiałów z audiodeskrypcją czy udział w wydarzeniu z audiodeskrypcją. Jeśli wybieracie się na wyjazd z noclegiem, upewnij się, że miejsce noclegowe będzie dostosowane do potrzeb osoby niewidomej oraz, jeśli jest to nieznane jej miejsce, że będzie miała możliwość dotarcia do niego – w razie potrzeby zorganizuj asystę.

Upewnij się, że zaproponowane przez ciebie trasy przejść w terenie i miejsca, gdzie będą prowadzone zajęcia, są dostępne. Przedyskutuj z daną osobą ewentualność zaangażowania asystenta lub upewnij się, że pomogą jej osoby z grupy. W czasie zajęć na stanowiskach dydaktycznych osoba niewidoma powinna mieć możliwość dotknięcia omawianych obiektów. Zezwól na rejestrowanie twojej wypowiedzi za pomocą rejestratorów dźwięku. Staraj się plastycznie i obszernie opisywać prezentowane zagadnienia. Być może dana osoba dysponuje rozwiązaniami technicznymi, które ułatwiają jej percepcję otaczającego świata (np. okularami Envision).

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Przed zajęciami prowadzonymi w terenie przedyskutuj z osobą niewidomą jej możliwości fizyczne i percepcyjne w czasie zajęć. Rozważcie ewentualność zaangażowania asystenta. Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. wykorzystanie materiałów z audiodeskrypcją czy udział w wydarzeniu z audiodeskrypcją.

Jeśli wybieracie się na wyjazd z noclegiem, upewnij się, że miejsce noclegowe będzie dostosowane do potrzeb osoby niewidomej oraz, jeśli jest to nieznane jej miejsce, że będzie miała możliwość dotarcia do niego – w razie potrzeby zorganizuj asystę.

Upewnij się, że zaproponowane przez ciebie trasy przejść w terenie i miejsca, gdzie będą prowadzone zajęcia, są dostępne. Przedyskutuj z daną osobą ewentualność zaangażowania asystenta lub upewnij się, że pomogą jej osoby z grupy. W czasie zajęć na stanowiskach dydaktycznych osoba niewidoma powinna mieć możliwość dotknięcia omawianych obiektów. Zezwól na rejestrowanie twojej wypowiedzi za pomocą rejestratorów dźwięku. Staraj się plastycznie i obszernie opisywać prezentowane zagadnienia. Być może dana osoba dysponuje rozwiązaniami technicznymi, które ułatwiają jej percepcję otaczającego świata (np. okularami Envision).

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha – w czasie zajęć terenowych sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca, w których będziecie przebywać. Być może niektóre z nich są wyposażone w urządzenia wspomagające (np. pętle indukcyjne) lub jest możliwa pomoc tłumacza języka migowego. Takie udogodnienia są często dostępne w edukacyjnych siedzibach instytucji publicznych, muzeach czy skansenach, a nawet zabytkowych kopalniach.

Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. wykorzystanie nagrań filmów instruktażowych czy studium przypadku z tłumaczeniem migowym lub wyświetlanym tekstem. Dodatkowo możesz swoją wypowiedź zapisać, wydrukować i udostępniać osobie studiującej w czasie zajęć w terenie. Jeśli twoje zajęcia dotyczą realizacji projektu terenowego, podczas którego niezbędne będzie nawiązywanie kontaktów, warto uwzględnić połączenie osoby Głuchej z kimś z grupy, kto potrafi się z nią komunikować. Można także skierować daną osobę do przeprowadzenia takiego projektu w środowisku osób Głuchych.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – w czasie zajęć w terenie zadbaj, aby miejsce, w którym mówisz, było w miarę ciche i aby osoba słabosłysząca mogła cię dobrze widzieć. Zadbaj o dobrą akustykę na tyle, na ile się da. Pamiętaj, że zbyt głośne środowisko będzie dla osoby słabosłyszącej bardzo męczące i jej percepcja będzie obniżona.

W czasie zajęć terenowych sprawdź, na ile dostępne dla osoby słabosłyszącej są miejsca, w których będziecie przebywać. Być może niektóre z nich są wyposażone w urządzenia wspomagające lub jest możliwa

pomoc tłumacza języka migowego. Takie udogodnienia są dostępne w wielu instytucjach wsparcia, terapii i edukacji, gdzie osoby studiujące psychologię mogą znaleźć zatrudnienie.

Zabezpiecz dla osoby słabosłyszącej miejsce, z którego będzie miała dobry odbiór przekazywanych treści. Sprawdź, czy w czasie zajęć terenowych będzie mogła korzystać z urządzeń nagrywających (zarówno dźwięk, jak i obraz). Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. wykorzystanie nagrań przedstawień z tłumaczeniem migowym czy udział w przedstawieniu z tłumaczeniem migowym lub wyświetlanym tekstem. Osoby Głuche i niedosłyszące czasami czytają z ruchu ust – upewnij się zatem, że osoba niedosłysząca dobrze cię widzi. Dodatkowo możesz swoją wypowiedź zapisać, wydrukować i udostępniać danej osobie w czasie zajęć w terenie. Zezwól, aby osoba studiująca słabosłysząca używała rejestratorów dźwięku.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli wiesz, że w twojej grupie jest osoba chora na epilepsję, podczas wypraw staraj się, żeby jej aktywności nie doprowadzały do hiperwentylacji, która może spowodować atak padaczki (szybkie spacery, biegi, nadmierny wysiłek fizyczny czy wspinaczka to czynniki, które mogą być dla takiej osoby ryzykowne) lub – jeśli będzie wymagany udział w realizacjach scenicznych – żeby nie narazić jej na zbyt intensywne, szybko zmieniające się światło jupiterów.

Osoby z niepełnosprawnością ruchu
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z niepełnosprawnością ruchową – w czasie zajęć terenowych sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca, w których będziecie przebywać. Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta.

Praktyki zawodowe
Jako opiekun praktyk studenckich lub gdy jesteś odpowiedzialny za realizację modułu, który w swoim założeniu będzie przebiegał w wymiarze praktycznym, w pierwszej kolejności: nie zwalniaj z praktycznego wymiaru zajęć, nie proponuj od razu zastępczych form uzyskania zaliczenia z modułu, ale spróbuj umożliwić osiągnięcie efektów uczenia się w dostosowany do indywidualnych możliwości studentka/studenta sposób.

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca, przed zajęciami prowadzonymi w terenie przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z daną osobą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma – przed praktykami przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z osobą niewidomą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Jeśli jest to nowe dla danej osoby miejsce, do którego trudno jej będzie dotrzeć, upewnij się, że będzie ktoś, kto jej w tym pomoże. Jeśli praktyki wymagają realizacji działań arteterapeutycznych, możesz skierować taką osobę do miejsca, które dedykowane jest osobom z niepełnosprawnością.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego, jeśli jest taka potrzeba. Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb, czy warunki akustyczne będą dla niej odpowiednie oraz czy zadania, które zostaną jej wyznaczone, nie będą wymagały zdolności dobrego odbierania bodźców akustycznych. Jeśli praktyki wymagają realizacji działań arteterapeutycznych, możesz skierować taką osobę do miejsca, które dedykowane jest osobom z niepełnosprawnością słuchu.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha – przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego. Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb oraz czy istnieje możliwość nabycia określonych w efektach uczenia się kompetencji. Jeśli praktyki wymagają realizacji działań diagnostycznych, terapeutycznych – możesz skierować taką osobę do miejsca, które dedykowane jest osobom z niepełnosprawnością słuchu (np. specjalistyczne poradnie psychologiczno-pedagogiczne, ośrodki dla niesłyszących).

Osoby z niepełnosprawnością ruchu
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z niepełnosprawnością ruchową – w czasie praktyk sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca, w których będziecie przebywać. Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli na praktyki kierujesz osobę ze spektrum zaburzeń autystycznych, przygotuj ją do tej praktyki – zapoznaj tę osobę z miejscem, pokaż jej drogę, poznaj z osobą, która będzie jej opiekunem w danej placówce. Razem ustalcie dokładny harmonogram i zadania, jakie będzie miała

do zrealizowania dana osoba. Zwróć uwagę osobom z placówki na to, że osoby ze spektrum lubią rutynę i źle znoszą zmiany – jeśli więc cokolwiek się zmienia, należy o tym poinformować osobę studiującą w spektrum, uprzedzić ją przed tym i przedyskutować to z nią, dając jasne informacje, co zostało zmienione, a co jest obowiązujące.

Jeśli praktyki wymagają dużego kontaktu z ludźmi, a wiesz, że dana osoba ze spektrum ma z tym problem – spróbuj znaleźć dla niej takie zadanie, które nie będzie wymagało kontaktu z dużymi grupami nowych ludzi, a przy tym pozwoli uzyskać określone efekty uczenia się.

Praktyki nauczycielskie
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę studiującą z niepełnosprawnością, przedyskutuj z nią, jaki charakter praktyki jest dla niej najwłaściwszy, aby osiągnąć wymagane efekty uczenia się. Skontaktuj się z placówką w celu uzgodnienia warunków realizacji praktyki przez daną osobę.

Pamiętaj, że specjalistyczne placówki również potrzebują specjalistów, nauczycieli, a osoby z daną niepełnosprawnością często bywają najlepszymi kandydatami do pracy w placówce dla osób z niepełnosprawnością, którą same posiadają.

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę słabowidzącą, przed praktykami nauczycielskimi przedyskutuj z nią i instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z osobą słabowidzącą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb wynikających z niepełnosprawności.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę niewidomą, przed praktykami nauczycielskimi przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z osobą niewidomą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Jeśli jest to nowe dla niej miejsce, do którego będzie jej trudno dotrzeć, upewnij się, że będzie ktoś, kto jej w tym pomoże.

Dobrą alternatywą realizacji praktyk nauczycielskich dla osoby niewidomej będzie placówka kształcenia osób z niepełnosprawnością wzroku, gdzie znajdzie ona dobre warunki przestrzenne i odpowiednie wsparcie merytoryczne.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę Głuchą – przedyskutuj z nią i instytucją, w której realizowane będą praktyki nauczycielskie, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego. Upewnijcie się z osobą Głuchą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb wynikających z niepełnosprawności.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę słabosłyszącą – przedyskutuj z nią i instytucją, w której realizowane będą praktyki nauczycielskie, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego. Upewnijcie się z osobą słabosłyszącą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb wynikających z niepełnosprawności.

Osoby z niepełnosprawnością ruchu
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę studiującą z niepełnosprawnością ruchową – w czasie praktyk nauczycielskich sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca, w których będziecie przebywać. Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta, który będzie wspierał realizację praktyk, uwzględniając niepełnosprawność danej osoby. Ustalcie wspólnie z opiekunem w placówce zakres zadań, jakie będą od danej osoby wymagane, aby nic nie zaskoczyło żadnej ze stron.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę ze spektrum zaburzeń autystycznych, przygotuj ją do tej praktyki – zapoznaj ją z miejscem, pokaż jej drogę, poznaj z osobą, która będzie jej opiekunem w danej placówce. Razem ustalcie dokładny harmonogram i zadania, jakie będzie miała do zrealizowania dana osoba. Zwróć uwagę osobom z placówki na to, że osoby ze spektrum lubią rutynę i źle znoszą zmiany, więc jeśli cokolwiek się zmienia, należy o tym poinformować osobę studiującą, uprzedzić i przedyskutować to z nią, dając jasne informacje, co zostało zmienione, a co jest obowiązujące. Dobrze jest uwrażliwić osobę ze spektrum zaburzeń autystycznych na konieczność stosowania się do zasad społecznie obowiązujących.

Osoby z zaburzeniami natury psychicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z zaburzeniami psychicznymi, przed praktykami nauczycielskimi przedyskutuj z nią i instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Dobrze jest uwrażliwić osobę z zaburzeniami psychicznymi na konieczność stosowania się do zasad społecznie obowiązujących. Upewnij się, że w danej placówce nie będzie znaczących dystraktorów, które mogą spowodować trudności w funkcjonowaniu osoby z zaburzeniami psychicznymi.

Jak dostosować sposoby weryfikacji efektów kształcenia (egzaminy, kolokwia)?

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych

Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca lub z określonym rodzajem niepełnosprawności wzroku (widzenie lunetowe, mroczki itp.), uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Dostosuj wielkość/kolor czcionki do jej potrzeb lub zmień formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Zapewnij pomoc w postaci szkła powiększającego, dobrego oświetlenia, monitora o wysokiej rozdzielczości itp.

Podczas zaliczenia staraj się wybrać takie elementy, które będą łatwo odczytywane przez osobę z daną wadą, lub postaraj się o dostosowanie materiałów (powiększenie, kontrast, faktura).

Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z zawężonym polem widzenia (widzenie lunetowe, koncentryczne widzenie itp.) – omów z nią, jakie warunki zapewnić w pracowni, aby były dla niej bezpieczne i aby mogła zrealizować wyznaczone przez ciebie zadania. Osoba z zawężonym polem widzenia może z powodzeniem pracować twórczo w określonym zakresie zadań plastycznych.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok

Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Jeśli osoba niewidoma korzysta ze specjalistycznego sprzętu, może go używać przy zdawaniu egzaminu pisemnego.

Jeśli zaliczenie określonych efektów uczenia się wymaga przygotowania i zaprezentowania performance'u, tańca, przedstawienia wykorzystania ciała w przestrzeni – możesz pomóc danej osobie w przygotowaniu się poprzez poprowadzenie jej ruchów w przestrzeni, wyuczenie określonych zachowań w określonym czasie i określonej przestrzeni.

Jeśli zaliczenie wymaga odczytywania symboli i kolorów, pozwól danej osobie na odczytywanie danego wytworu przy użyciu czytnika (dokument musi być zdigitalizowany, z tekstem alternatywnym). Możesz też dokonać deskrypcji na żywo, a dana osoba może analizować twój opis.

Niepełnosprawność wzroku nie wyklucza ze wszystkich działań twórczych. Osoba niewidoma dzięki dobrze rozwiniętemu zmysłowi dotyku może mieć bardzo dobre wyczucie faktury i kształtu. Pozwól takiej osobie wykonywać zadania, które będą wymagały percepowania nie wzrokiem, lecz dotykiem. Jeśli dana osoba rzeźbi, dopasuj rozmiar tworzywa do jej możliwości wzrostowych.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji jej wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że osoba studiująca zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla niej na kartce (nie pytaj, czy je rozumie – raczej poproś o ich sparafrazowanie)

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do potrzeb osoby Głuchej – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się poszczególnych elementów ewaluacji wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny (bez konieczności wnoszenia zmian w module dla całej grupy, lecz w odniesieniu do szczególnych potrzeb wynikających z niepełnosprawności osoby uczącej się) bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że osoba studiująca zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla niej na kartce (nie pytaj, czy je rozumie – raczej poproś o sparafrazowanie). Możesz także podzielić weryfikację efektów uczenia się na etapy (tak żeby osoba studiująca Głucha mogła zaliczać materiał partiami). Staraj się, aby pytania zadawane podczas zaliczeń formułowane były w prosty sposób. Buduj zdania krótkie i jednoznaczne (staraj się unikać metafor). Jeśli osoba Głucha musi zrealizować efekty uczenia się z tańca, choreoterapii czy użycia ruchu, zapewnij jej możliwość korzystania z wibracji. Osoba Głucha może tańczyć, a nawet śpiewać, wykorzystując parametr dźwięku, jakim jest właśnie wibracja.

Osoby z niepełnosprawnościami ruchowymi
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba, która ma problem z poruszaniem w pełni dłońmi, nadgarstkami czy ramionami – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się poszczególnych elementów ewaluacji wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną bądź skorzystać ze sprzętu komputerowego, jeśli dana osoba może się nim posługiwać (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Możesz wydłużyć czas zdawania, uwzględniając

indywidualne możliwości motoryczne danej osoby. Zapewnij jej dostęp do odpowiedniego sprzętu, jeśli tego potrzebuje i taką potrzebę zgłosi. Jeśli wymagane są efekty uczenia się związane z ruchem, tańcem czy motoryką małą i dużą, postaraj się dobrać rodzaj zadań/ćwiczeń w taki sposób, aby były one możliwe do realizacji przy ograniczeniach, jakie ma dana osoba.

Osoby z dysleksją lub dysgrafią
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z dysleksją/dysgrafią, rozważ wykorzystanie komputera w trakcie zaliczeń pisemnych (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Przy analizie prac pisemnych skupiaj się głównie na treściach merytorycznych – nie oceniaj jako wiodących ortografii i gramatyki.

Jeśli do zaliczenia/egzaminu online podchodzi osoba z wydłużonym czasem pisania, przygotuj dla niej kopię testu z odrębnym dostępem (MS Teams/Moodle) i wydłużonym czasem pisania.

Osoby z trudnościami w mówieniu
Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba z trudnościami w mówieniu (czy to z powodu niepełnosprawności słuchu, afazji, MPD, jąkania, czy innych zaburzeń), której mowa może być niezrozumiała, staraj się do niej podchodzić z cierpliwością i życzliwością, dając jej więcej czasu do wypowiedzi. Nie ponaglaj, nie przerywaj, nie wyręczaj, nie poprawiaj (chyba że dotyczy to nowego, trudnego słownictwa, które miałoby się źle utrwalić – wtedy poprawianie jest wskazane). Nie zwalniaj danej osoby. z wypowiedzi publicznych, przemawiania zarówno podczas zajęć grupowych, jak i przed większym gremium (np. podczas konferencji). Staraj się wtedy stworzyć komfortowe warunki komunikacji (dla obu stron procesu komunikacji), zadbaj o to, żeby była cisza. Podpowiedz, aby osoba z trudnościami w mówieniu posiłkowała się prezentacją multimedialną, na której będą zawarte najważniejsze treści – pozwoli jej to porządkować wypowiedź i mieć świadomość, że jeśli wypowiedź ustna nie zostanie dobrze odczytana, słuchający odczytają treści na prezentacji.

Osoby o nieprzeciętnym wzroście lub pozbawione kończyn(y)
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba niskorosła lub pozbawiona kończyny/kończyn, postaraj się, aby podczas zaliczeń praktycznych miała zapewnione odpowiednie warunki w postaci sprzętu i materiałów, które będą dostosowane do jej niepełnosprawności. Jeśli jest to osoba leworęczna – możesz postarać się o pomoce dla leworęcznych (np. nożyczki, myszki komputerowe itp.).

Osoby nieśmiałe
Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba nieśmiała, która ma trudności w nawiązywaniu relacji interpersonalnych, staraj się unikać weryfikacji efektów uczenia się w postaci przemówień publicznych czy projektów grupowych w dużych grupach. Jeśli jest taka możliwość, postaraj się połączyć ją z kimś, kto wzmocni ją podczas pracy, albo zmień formę zaliczenia z wystąpienia publicznego na zaliczenie indywidualne (np. zamiast performance'u zespołowego dana osoba może dokonać wystąpienia indywidualnego – lub w zespołowym grać drugoplanową rolę).

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli osoba ze spektrum autyzmu ma do zaliczenia efekty uczenia się związane z pracą w projektach grupowych i ma z tym problem, postaraj się o umożliwienie pracy w mniejszej grupie niż wymagana od pozostałych osób uczących się i dobierz osoby, z którymi będzie jej łatwo współpracować. Jeśli efekty dotyczą realizacji działań związanych z koniecznością przebywania w nowych miejscach z dużą liczbą nieznanych osób, możesz zmodyfikować założenie i skierować osobę ze spektrum do miejsca znanego i bezpieczniejszego. Jeśli efekty uczenia się będą dotyczyć realizacji zadań scenicznych, ustal z osobą ze spektrum bezpieczne parametry świateł i dźwięków podczas zaliczenia.

Pamiętaj, aby precyzyjnie określać warunki zaliczenia oraz przestrzegać trzymania się tych warunków. Osoba ze spektrum zaburzeń autystycznych odbiera informacje dosłownie, stanowią one dla niej podstawę postępowania i dają poczucie bezpieczeństwa.

Wydział Teologiczny

Teologia, Nauki o rodzinie

Wyzwania dla osób studiujących z niepełnosprawnościami

Studiując na kierunkach teologia oraz nauki o rodzinie, będziesz realizować zajęcia zarówno na uczelni, jak i w różnego rodzaju placówkach podczas praktyk zawodowych, które są obligatoryjne, oraz nauczycielskich, które są opcjonalne. Mogą pojawić się trudności wynikające z samodzielnego organizowania praktyki, konieczności dotarcia do danego miejsca, a także realizacji zajęć wspierających lub stosownie edukacyjnych z dziećmi i młodzieżą.

Jak dostosować przestrzeń np. sali wykładowej/ćwiczeniowej podczas zajęć?

Osoby z niepełnosprawnością ruchową (kule inwalidzkie, laska, balkonik)
Jeśli w grupie jest osoba, która używa urządzeń wspomagających poruszanie, w miarę możliwości warto zapewnić jej miejsce siedzące z podłokietnikami lub wyższym siedziskiem. Jeśli masz wątpliwości w tym zakresie, możesz o to zapytać daną osobę. Bez względu na rodzaj urządzenia (balkonik, kule itp.) osoba z niego korzystająca musi mieć możliwość swobodnego dotarcia do miejsca siedzącego – musi zatem mieć więcej przestrzeni niż pozostałe osoby niekorzystające z tego typu urządzeń.

Osoby z niepełnosprawnością ruchową – na wózkach inwalidzkich
Jeśli masz wśród osób studiujących osobę na wózku, sprawdź, czy jest łatwy dostęp do sali, czy wjazd oraz drzwi są wystarczająco szerokie. Dostosuj miejsce pracy, aby osoba na wózku mogła spokojnie zająć miejsce i mieć swobodę w poruszaniu się, a także komfort w zakresie motoryki małej.

Zapytaj dyskretnie osobę na wózku, czy uczestniczenie bez przesiadania się jest dla niej komfortowe i czy nie potrzebuje do swojej dyspozycji np. stolika dostosowanego do wózka. Niektóre urządzenia są dostępne dla osób ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi w Centrum Obsługi Studentów – wystarczy skontaktować się z Centrum i zgłosić taką potrzebę. Bądź uważny na to, czy osoba na wózku w pozycji siedzącej widzi prowadzącego zajęcia i prezentację oraz czy ma kontakt z pozostałymi uczestniczkami i uczestnikami zajęć.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli w twojej grupie jest osoba niedosłysząca, upewnij się, że zajęła miejsce umożliwiające swobodne śledzenie wszystkiego, co prezentujesz. Miejsce dla osoby niedosłyszącej powinno się znajdować w spokojnej przestrzeni, o dobrym oświetleniu (nie powinno się znajdować np. w przejściu). Zabezpiecz dla osoby słabosłyszącej możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Osoby niedosłyszące używające aparatów słuchowych nie powinny być narażone na nadmierny hałas, który zakłóca pracę aparatu.

Stwórz odpowiednią przestrzeń do komunikacji – pozbawioną nadmiernego hałasu, brzęczących dystraktorów – aby dźwięki słyszane przez osobę zaaparatowaną były związane z procesem kształcenia. Zadbaj o dobrą akustykę na tyle, na ile się da. Pamiętaj o kontakcie wzrokowym oraz o tym, aby twoja twarz podczas wypowiedzi zawsze była dobrze oświetlona (nie stawaj pod oknem) i widoczna dla osoby słabosłyszącej. Jeśli dana osoba jest zaaparatowana/zaimplantowana, sprawdź, czy w twoim budynku są dostępne sale wyposażone w pętle indukcyjne, i postaraj się, aby wasze zajęcia odbywały się w takich salach. Jeśli nie ma takich sal, porozmawiaj z administratorem obiektu, uczelnianym koordynatorem ds. dostępności i osobą słabosłyszącą w celu wypracowania najskuteczniejszego systemu wspierającego transmisję dźwięku z mikrofonu mówcy do aparatu lub implantu słuchowego studentki/studenta.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym

Jeśli w grupie jest osoba Głucha, która komunikuje się Polskim Językiem Migowym, zadbaj o salę wykładową – powinna ona być przestrzenna, przewietrzona i dobrze oświetlona (dobra widoczność jest ważnym czynnikiem komunikacji z osobą Głuchą). Zabezpiecz dla danej osoby możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Jeśli osoba studiująca korzysta z pomocy tłumacza języka migowego, pozwól mu zająć miejsce, które zapewni osobie Głuchej swobodne odczytywanie przekazywanych przez niego treści, a także kontakt z tobą. Jeśli twój wykład będzie tłumaczony na język migowym, warto mówić wolno i starać się kątem oka poobserwować, czy tłumacz języka migowego nadąża z tłumaczeniem.

Jeśli dotyczy to przestrzeni wirtualnej, zabezpiecz możliwość uczestnictwa tłumacza podczas zajęć oraz stwórz takie warunki, by jego sylwetka była wyeksponowana (przypnij okno do ekranu), tak aby był widoczny dla studentki/studenta w większym rozmiarze niż najmniejsze ikony.

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych

Osoby niedowidzące powinny mieć zapewnione miejsce umożliwiające jak najlepsze śledzenie tego, co prezentujesz (stopień niedowidzenia jest różny). Upewnij się, że dana osoba siedzi w dobrze oświetlonym miejscu. Powinna cię dobrze słyszeć, zatem upewnij się, że tak jest. Droga do miejsca, gdzie siedzi osoba studiująca z niepełnosprawnością wzroku, powinna być łatwa do pokonania: bez przeszkód w postaci toreb, teczek, kabli czy stopni (o tych ostatnich trzeba studentkę/studenta uprzedzić). W czasie zajęć warsztatowych osoby studiujące powinny mieć zapewnione miejsce bezpiecznej i swobodnej pracy.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, postaraj się, aby przestrzeń sali była dla niej bezpieczna (pozbawiona przeszkód). Zwróć uwagę innym osobom studiującym, aby nie pozostawiały plecaków, toreb czy innych rzeczy na podłodze, zaburzając tym ciągi komunikacyjne, po których porusza się osoba niewidoma. Postaraj się, aby osoba niewidoma mogła swobodnie poruszać się z białą laską. Kiedy dana osoba przychodzi na zajęcia po raz pierwszy, pozwól jej zapoznać się z organizacją sali, opisz, jak ona wygląda, co się w niej znajduje (możesz użyć do tego schematu tarczy zegarowej – np. na 12.00 znajduje się tablica multimedialna, obok, na 11.00, biurko wykładowcy itd.).

Zapewnij takiej osobie nieco więcej przestrzeni niż osobom widzącym, by mogła bezpiecznie poruszać się po przestrzeni sali laboratoryjnej czy wykładowej. Osoby studiujące niewidome powinny mieć możliwość dobrego słyszenia tego, co mówisz. Jeżeli będzie pracować z asystentem – należy zapewnić jednej i drugiej osobie osobne stanowisko do ćwiczeń. Sposób percepcji osób niewidzących jest odmienny – warto zatem przed zajęciami porozmawiać z nimi, aby się dowiedzieć, jak przygotowanego miejsca będą potrzebować (np. na dodatkowy sprzęt: maszynę brajlowską, laptop, słuchawki itp.). Upewnij się, że mają dostęp do gniazdka elektrycznego (zasilanie urządzeń) i internetu.

Jeśli osobie niewidomej towarzyszy pies przewodnik, zapewnij mu odpowiednią przestrzeń. Pamiętaj, że pies jest w pracy, więc nie powinno się do niego podchodzić ani go nawoływać. Jeśli potrzebuje chwilkę pochodzić czy napić się wody, pozwól mu na to.

Osoby o niestandardowym wzroście
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), postaraj się zapewnić jej komfortowe i dostosowane do jej możliwości miejsce: dla osoby niskiej – niskie krzesło i niski stół (lub z możliwością regulacji), dla osoby wysokiej – wysokie krzesło i wysoki stół (lub z możliwością regulacji).

Osoby w spektrum autyzmu
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum autyzmu, postaraj się, aby przestrzeń sali nie była nadmiernie wypełniona bodźcami. Zbyt duże nagromadzenie intensywnych kolorów, zmieniające się światło, uciążliwe dźwięki (zepsuta świetlówka), zbyt wiele kolorowych plansz czy plakatów może doprowadzić do przebodźcowania. W takiej sytuacji pozwól osobie ze spektrum wyjść, żeby mogła uspokoić zmysły (możliwość skorzystania z pokoju wyciszenia). Osoby te często źle się czują w dużych grupach ludzi, w których jest głośno i gwarno. Jeśli są organizowane wykłady z przewidywaną dużą liczbą osób uczestniczących – należy rozważyć zwolnienie osoby studiującej z takich zajęć i udostępnić jej materiały do samodzielnej nauki.

Osoby ze szczególnymi potrzebami
Jeśli w grupie jest osoba, która sygnalizuje potrzebę zmiany miejsca w sali (najprawdopodobniej z powodu jakichś trudności, które można określić jako szczególne potrzeby edukacyjne), daj jej możliwość zajęcia miejsca, które będzie najwłaściwsze.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba chora na epilepsję, to pamiętaj, aby w prezentacji multimedialnej lub innych prezentowanych materiałach unikać wzorów geometrycznych, które mogą wywołać atak. Jeśli wykorzystujesz materiały audiowizualne, to postaraj się, aby nie zawierały szybko zmieniającego się światła.

Jak dostosować materiały i sposób ich prezentacji, aby były dostępne?

Prezentacja multimedialna, materiały drukowane, mapy, materiały wizualne i dźwiękowe.

PRZED PRZYGOTOWANIEM ZAJĘĆ PRZECZYTAJ:
1. Podstawowe zasady przy tworzeniu dokumentów tekstowych i tekstowo-graficznych

2. Dostępna prezentacja – standard minimum

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabowidząca, postaraj się, by twoje materiały były przygotowane w sposób dla niej czytelny, np. powiększ czcionkę, w wydrukowanych materiałach korzystaj z czcionek bezszeryfowych (np. Arial, Helvetica, Verdana), na slajdach prezentacji nie zamieszczaj zbyt wielu informacji, używaj wyraźnych (nierozmazanych, bez cieniowania itd.) czcionek bezszeryfowych, zmień kontrast. Wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi danej osobie pracę: monitory o dużym ekranie, tablicę interaktywną, możliwość zapisu dźwiękowego wykładu czy ćwiczeń.

W czasie zajęć z mapami, drukami czy fotografiami osoby studiujące słabowidzące powinny mieć zapewnione przyrządy do powiększania obrazu (lupy) i do rejestrowania go. Ważne jest dobre źródło oświetlenia. Być może potrzebna będzie pomoc osoby asystującej.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, pozwól jej na korzystanie z własnych urządzeń technicznych (maszyny brajlowskiej czy dyktafonu – służy on zarówno do odtwarzania treści zajęć przy nauce na zaliczenia, jak i do przerabiania za pomocą odpowiednich pro-

gramów na pliki tekstowe, które mogą być odczytywane w komputerze z odpowiednim oprogramowaniem). Jeśli korzystasz z testów psychologicznych, sprawdź, czy są one dostępne (zgodne z WCAG). Jeśli nie, skontaktuj się z pracownią testów psychologiczno-pedagogicznych z celu sprawdzenia, czy istnieje wersja dostosowana – jeśli nie, spróbuj to zrobić samemu lub poprosić osobę z Centrum Obsługi Studentów. Jeśli korzystasz z prezentacji multimedialnych, pamiętaj, aby były one dostępne dla osoby niewidomej (czyli zgodne ze standardami WCAG). Jeśli są na prezentacjach, planszach, materiałach elektronicznych obrazy, fotografie, wykresy, grafiki, to postaraj się, aby miały tzw. tekst alternatywny.

Osoby głuchoniewidome – z jednoczesną wadą wzroku i słuchu
Jeśli w grupie jest osoba, która doświadcza jednoczesnego uszkodzenia wzroku i słuchu, skonsultuj z nią dostępność materiałów edukacyjnych. Wymagania osób głuchoniewidomych są bardzo indywidualne.

Konieczne jest zwrócenie szczególnej uwagi na dostępność cyfrową – alternatywny dostęp do treści graficznej i czytelność komunikatów tekstowych dla czytników ekranu.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba Głucha, o ile to możliwe – staraj się pokazywać prezentację multimedialną, a dopiero po chwili omawiaj dane zagadnienie. Zwracaj się podczas mówienia twarzą do tej osoby. Głusi wspierają się, odczytując mowę z ust, ale jest to dla nich męczące – rób więc przerwy. Jeżeli podczas konsultacji z osobą Głuchą nie rozumie ona treści wypowiedzianych – zapisz je na kartce. Jeżeli osoba Głucha korzysta z pomocy tłumacza języka migowego: zadbaj, aby inne osoby nie wchodziły pomiędzy osobę tłumaczącą a osobę głuchą. Zawsze zwracaj się bezpośrednio do osoby Głuchej, a nie do tłumacza (unikaj zwrotów „zapytaj ją/go") – tłumacz ma pozostać osobą „niewidzialną".

Jeśli podczas twoich zajęć osoba Głucha nie ma możliwości skorzystania z tłumacza języka migowego, dobrym rozwiązaniem jest włączenie MS Teams na swoim komputerze/telefonie i rozpoczęcie spotkania – wtedy dana osoba może włączyć MS Teams na swoim komputerze i uruchomić napisy na żywo, co pomoże jej lepiej odczytywać treści przekazywane przez ciebie podczas zajęć.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabosłysząca (zaaparatowana/zaimplantowana), postaraj się, aby prezentacje miały zrównoważoną ilość treści – zawierały najważniejsze kwestie. Bardziej rozbudowane materiały możesz przekazać osobie słabosłyszącej do zapoznania się

z nimi w domu. Dobrze jest przesłać wcześniej materiał, który będzie przerabiany na kolejnych zajęciach, aby osoba z niepełnosprawnością słuchu przyswoiła trudne zagadnienia i nie czuła się niekomfortowo podczas dyskusji.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum zaburzeń autystycznych, staraj się, aby twoje prezentacje/materiały nie były przepełnione informacjami. Stosuj zasadę „punktuj i eksponuj" (możesz podkreślać najważniejsze treści innym kolorem, pogrubioną czcionką). Jeśli stosujesz metafory, spróbuj przełożyć je na język prosty – osoby w spektrum mają bowiem często problem z ich zrozumieniem. Stosuj wizualizację informacji. Nastaw się na dodatkowe pytania dotyczące prezentacji w czasie wykładu lub w czasie konsultacji.

Osoby o nieprzeciętnym wzroście
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), pamiętaj, aby treści prezentowane podczas zajęć (czy to na prezentacji multimedialnej, czy tablicy) były na takim poziomie, aby osobie o nietypowym wzroście łatwo je było śledzić.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba chora na epilepsję, pamiętaj, aby w prezentacji multimedialnej lub innych prezentowanych materiałach unikać wzorów geometrycznych, które mogą wywołać atak. Jeśli wykorzystujesz materiały audiowizualne, zwróć uwagę, by nie zawierały szybko zmieniającego się światła (np. kolorofonów, stroboskopów). Zgodnie ze standardami WCAG w obszarze ataków padaczki prezentacja nie może zawierać błysków – więcej niż trzech zmian na sekundę.

Zajęcia komputerowe z wykorzystaniem specjalnego oprogramowania (np. grafiki komputerowe, obróbka fotografii, edytorstwo komputerowe)

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca, wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi jej pracę przy komputerze – skontaktuj się w tej sprawie z koordynatorem ds. dostępności lub Centrum Obsługi Studentów. Być może potrzebna będzie pomoc asystenta, gdyż nie wszystkie wykorzystywane w trakcie zajęć programy mogą być powiększane przez specjalistyczne oprogramowanie. Być może konieczne będzie indywidualne podejście i twoja pomoc przy wykonywaniu zadań. W czasie zajęć z drukami czy fotografiami osoby słabowidzące powinny mieć zapewnione przyrządy do powiększania obrazu (lupy) i do rejestrowania go. Materiały filmowe powinny być

zdigitalizowane i możliwe do przekazania na komputery osób studiujących niedowidzących lub niewidomych, co pozwoli na pracę ze specjalnym oprogramowaniem ułatwiającym rozpoznanie zawartości mapy czy zdjęcia.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, stwórz jej bezpieczną przestrzeń i bezpieczny warsztat pracy. Niech zawsze zajmuje swoje miejsce, które będzie dla niej przystosowane, a jeśli wyposażone jest w przedmioty do prac praktycznych – niech zawsze będą w tym samym miejscu. Jeśli w przestrzeni dydaktycznej zostanie wprowadzona jakaś zmiana, powiedz o niej osobie niewidomej. Jeśli praca wymaga korzystania z komputera, upewnij się, że stanowisko, z którego będzie korzystać osoba niewidoma, będzie miało odpowiednie oprogramowanie udźwiękawiające (np. JAWS, IWONA – o specjalistycznym oprogramowaniu możesz dowiedzieć się więcej w Centrum Obsługi Studentów), zwłaszcza w przypadku programów do komponowania, zapisów nutowych itp.

Osoby z niepełnosprawnością słuchu
Jeśli na twoich zajęciach (w tym zdalnych) jest osoba głucha/słabosłysząca, daj jej możliwość korzystania z technologii wspomagających, takich jak Live Transcribe, Google Assistant Speech-to-text czy SpeechTexter, pozwalających przekładać mowę dźwiękową na tekst.

Jeśli podczas zajęć zdalnych osoba Głucha korzysta ze wsparcia osoby tłumaczącej na język migowy, po pierwsze – wciągnij ją na listę zespołu, a po drugie – pozwól, aby była ona zawsze widoczna w dużym rozmiarze (ułatwi to osobie z niepełnosprawnością słuchu odczytywanie znaków migowych).

Osoby z niepełnosprawnością ruchową
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba, która ma problem z poruszaniem w pełni dłońmi, nadgarstkami czy ramionami, będzie potrzebna pomoc asystenta lub twoja. Zapewnij również takiej osobie komfortowe warunki pracy (np. biurko z regulowaną wysokością, o które można poprosić w Centrum Obsługi Studentów, i wygodne krzesło).

Zajęcia terenowe (np. wyjścia do placówek opiekuńczych, galerii, teatrów czy instytucji edukacyjnych i terapeutycznych, wyjazdy terenowe)

Jeśli widzisz, że osoby pełnosprawne studiujące nie pomagają osobie niepełnosprawnej, porozmawiaj z grupą o wzajemnej uprzejmości. Nikogo nie można zmusić do udzielania pomocy, ale można prosić, żeby być dla siebie nawzajem uprzejmym i pomocnym – zwłaszcza jeśli widzimy, że ktoś jest w trudniejszej sytuacji lub potrzebuje wsparcia.

Nauki o rodzinie to kierunek studiów, na którym wymaga się od osób studiujących otwartości na drugiego człowieka i zrozumienia jego potrzeb.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Przed zajęciami prowadzonymi w terenie przedyskutuj z osobą niewidomą jej możliwości fizyczne i percepcyjne w czasie zajęć. Rozważcie ewentualność zaangażowania asystenta. Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. wykorzystanie materiałów z audiodeskrypcją czy udział w wydarzeniu z audiodeskrypcją. Jeśli wybieracie się na wyjazd z noclegiem, upewnij się, że miejsce noclegowe będzie dostosowane do potrzeb osoby niewidomej oraz, jeśli jest to nieznane jej miejsce, że będzie miała możliwość dotarcia do niego – w razie potrzeby zorganizuj asystę.

Upewnij się, że zaproponowane przez ciebie trasy przejść w terenie i miejsca, gdzie będą prowadzone zajęcia, są dostępne. Przedyskutuj z daną osobą ewentualność zaangażowania asystenta lub upewnij się, że pomogą jej osoby z grupy. W czasie zajęć na stanowiskach dydaktycznych osoba niewidoma powinna mieć możliwość dotknięcia omawianych obiektów. Zezwól na rejestrowanie twojej wypowiedzi za pomocą rejestratorów dźwięku. Staraj się plastycznie i obszernie opisywać prezentowane zagadnienia. Być może dana osoba dysponuje rozwiązaniami technicznymi, które ułatwiają jej percepcję otaczającego świata (np. okularami Envision).

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Przed zajęciami prowadzonymi w terenie przedyskutuj z osobą niewidomą jej możliwości fizyczne i percepcyjne w czasie zajęć. Rozważcie ewentualność zaangażowania asystenta. Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. wykorzystanie materiałów z audiodeskrypcją czy udział w wydarzeniu z audiodeskrypcją. Jeśli wybieracie się na wyjazd z noclegiem, upewnij się, że miejsce noclegowe będzie dostosowane do potrzeb osoby niewidomej oraz, jeśli jest to nieznane jej miejsce, że będzie miała możliwość dotarcia do niego – w razie potrzeby zorganizuj asystę.

Upewnij się, że zaproponowane przez ciebie trasy przejść w terenie i miejsca, gdzie będą prowadzone zajęcia, są dostępne. Przedyskutuj z daną osobą ewentualność zaangażowania asystenta lub upewnij się, że pomogą jej osoby z grupy. W czasie zajęć na stanowiskach dydaktycznych osoba niewidoma powinna mieć możliwość dotknięcia omawianych obiektów. Zezwól na rejestrowanie twojej wypowiedzi za pomocą rejestratorów dźwięku. Staraj się plastycznie i obszernie opisywać prezentowane zagadnienia. Być może dana osoba dysponuje

rozwiązaniami technicznymi, które ułatwiają jej percepcję otaczającego świata (np. okularami Envision).

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha – w czasie zajęć terenowych sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca, w których będziecie przebywać. Być może niektóre z nich są wyposażone w urządzenia wspomagające (np. pętle indukcyjne) lub jest możliwa pomoc tłumacza języka migowego. Takie udogodnienia często są dostępne w instytucjach pomocowych i terapeutycznych.

Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. wykorzystanie nagrań filmów instruktażowych czy studium przypadku z tłumaczeniem migowym lub wyświetlanym tekstem. Dodatkowo możesz swoją wypowiedź zapisać, wydrukować i udostępniać osobie studiującej w czasie zajęć w terenie. Jeśli twoje zajęcia dotyczą realizacji projektu terenowego, podczas którego niezbędne będzie nawiązywanie kontaktów, warto uwzględnić połączenie osoby Głuchej z kimś z grupy, kto potrafi się z nią komunikować. Można także skierować daną osobę do przeprowadzenia takiego projektu w środowisku osób Głuchych.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – w czasie zajęć w terenie zadbaj, aby miejsce, w którym mówisz, było w miarę ciche i aby osoba słabosłysząca mogła cię dobrze widzieć. Zadbaj o dobrą akustykę na tyle, na ile się da. Pamiętaj, że zbyt głośne środowisko będzie dla osoby słabosłyszącej bardzo męczące i jej percepcja będzie obniżona.

W czasie zajęć terenowych sprawdź, na ile dostępne dla osoby słabosłyszącej są miejsca, w których będziecie przebywać. Być może niektóre z nich są wyposażone w urządzenia wspomagające lub jest możliwa pomoc tłumacza języka migowego. Takie udogodnienia są dostępne w wielu instytucjach opieki, wsparcia, resocjalizacji, terapii i edukacji, gdzie osoby studiujące pedagogikę mogą znaleźć zatrudnienie.

Zabezpiecz dla osoby słabosłyszącej miejsce, z którego będzie miała dobry odbiór przekazywanych treści. Sprawdź, czy w czasie zajęć terenowych będzie mogła korzystać z urządzeń nagrywających (zarówno dźwięk, jak i obraz). Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. wykorzystanie nagrań przedstawień z tłumaczeniem migowym czy udział w przedstawieniu z tłumaczeniem migowym lub wyświetlanym tekstem. Osoby Głuche i niedosłyszące czasami czytają z ruchu ust – upewnij się zatem, że osoba niedosłysząca dobrze cię widzi. Dodatkowo możesz swoją wypowiedź zapisać, wydrukować i udostępniać danej osobie w czasie zajęć w terenie. Zezwól, aby osoba studiująca słabosłysząca używała rejestratorów dźwięku.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli wiesz, że w twojej grupie jest osoba chora na epilepsję, podczas wypraw staraj się, żeby jej aktywności nie doprowadzały do hiperwentylacji, która może spowodować atak padaczki (szybkie spacery, biegi, nadmierny wysiłek fizyczny czy wspinaczka to czynniki, które mogą być dla takiej osoby ryzykowne).

Osoby z niepełnosprawnością ruchu
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z niepełnosprawnością ruchową – w czasie zajęć terenowych sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca, w których będziecie przebywać. Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta.

Praktyki zawodowe
Jako opiekun praktyk studenckich lub gdy jesteś odpowiedzialny za realizację modułu, który w swoim założeniu będzie przebiegał w wymiarze praktycznym, w pierwszej kolejności: nie zwalniaj z praktycznego wymiaru zajęć, nie proponuj od razu zastępczych form uzyskania zaliczenia z modułu, ale spróbuj umożliwić osiągnięcie efektów uczenia się w dostosowany do indywidualnych możliwości studentki/studenta sposób.

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca, przed zajęciami prowadzonymi w terenie przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z daną osobą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma – przed praktykami przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z osobą niewidomą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Jeśli jest to nowe dla danej osoby miejsce, do którego trudno jej będzie dotrzeć, upewnij się, że będzie ktoś, kto jej w tym pomoże. Jeśli praktyki wymagają realizacji działań opiekuńczych, resocjalizacyjnych, edukacyjnych, terapeutycznych lub diagnostycznych, możesz skierować taką osobę do miejsca, które dedykowane jest osobom z niepełnosprawnością.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego, jeśli jest taka potrzeba.

Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do potrzeb danej osoby, czy warunki akustyczne będą dla niej odpowiednie oraz czy zadania, które będą przed nią stały, nie wymagają zdolności dobrego odbierania bodźców akustycznych. Jeśli praktyki wymagają realizacji działań edukacyjnych, wychowawczych, terapeutycznych czy diagnostycznych, możesz skierować taką osobę do miejsca, które dedykowane jest osobom z niepełnosprawnością słuchu.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha – przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego. Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb oraz czy istnieje możliwość nabycia określonych w efektach uczenia się kompetencji. Jeśli praktyki wymagają realizacji działań edukacyjnych, diagnostycznych czy terapeutycznych, możesz skierować taką osobę do miejsca, które dedykowane jest osobom z niepełnosprawnością słuchu (np. ośrodki dla niesłyszących, specjalistyczne poradnie psychologiczno-pedagogiczne).

Osoby z niepełnosprawnością ruchu
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z niepełnosprawnością ruchową – w czasie praktyk sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca, w których będziecie przebywać. Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli na praktyki kierujesz osobę ze spektrum zaburzeń autystycznych, przygotuj ją do tej praktyki – zapoznaj tę osobę z miejscem, pokaż jej drogę, poznaj z osobą, która będzie jej opiekunem w danej placówce. Razem ustalcie dokładny harmonogram i zadania, jakie będzie miała do zrealizowania dana osoba. Zwróć uwagę osobom z placówki na to, że osoby ze spektrum lubią rutynę i źle znoszą zmiany – jeśli więc cokolwiek się zmienia, należy o tym poinformować osobę studiującą w spektrum, uprzedzić ją przed tym i przedyskutować to z nią, dając jasne informacje, co zostało zmienione, a co jest obowiązujące.

Jeśli praktyki wymagają dużego kontaktu z ludźmi, a wiesz, że dana osoba ze spektrum ma z tym problem, spróbuj znaleźć dla niej takie zadanie, które nie będzie wymagało kontaktu z dużymi grupami nowych ludzi, a przy tym pozwoli uzyskać określone efekty uczenia się.

Praktyki nauczycielskie
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę z niepełnosprawnością, przedyskutuj z nią, jaki charakter praktyki jest dla niej najwła-

ściwszy, aby osiągnąć efekty uczenia się. Skontaktuj się z placówką w celu uzgodnienia warunków realizacji praktyk przez daną osobę.

Pamiętaj, że specjalistyczne placówki również potrzebują specjalistów, nauczycieli, a osoby z daną niepełnosprawnością często bywają najlepszymi kandydatami do pracy w placówce dla osób z niepełnosprawnością, którą same posiadają.

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę słabowidzącą, przed praktykami nauczycielskimi przedyskutuj z nią i instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z osobą słabowidzącą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb wynikających z niepełnosprawności.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę niewidomą, przed praktykami nauczycielskimi przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z osobą niewidomą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Jeśli jest to nowe dla niej miejsce, do którego będzie jej trudno dotrzeć, upewnij się, że będzie ktoś, kto jej w tym pomoże.

Dobrą alternatywą realizacji praktyk nauczycielskich dla osoby niewidomej będzie placówka kształcenia osób z niepełnosprawnością wzroku, gdzie znajdzie ona dobre warunki przestrzenne i odpowiednie wsparcie merytoryczne.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę Głuchą – przedyskutuj z nią i instytucją, w której realizowane będą praktyki nauczycielskie, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego. Upewnijcie się z osobą Głuchą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb wynikających z niepełnosprawności.

Dobrą alternatywą realizacji praktyk nauczycielskich dla osoby Głuchej będzie placówka kształcenia osób z niepełnosprawnością słuchu, gdzie znajdzie ona dobre warunki akustyczne i odpowiednie wsparcie merytoryczne.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę słabosłyszącą – przedyskutuj z nią i instytucją, w której realizowane będą praktyki nauczy-

cielskie, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego. Upewnijcie się z osobą słabosłyszącą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb wynikających z niepełnosprawności.

Dobrą alternatywą realizacji praktyk nauczycielskich dla osoby niedosłyszącej będzie placówka kształcenia osób z niepełnosprawnością słuchu, gdzie znajdzie ona dobre warunki akustyczne i odpowiednie wsparcie merytoryczne.

Osoby z niepełnosprawnością ruchu
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę studiującą z niepełnosprawnością ruchową – w czasie praktyk nauczycielskich sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca, w których będziecie przebywać. Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta, który będzie wspierał realizację praktyk, uwzględniając niepełnosprawność osoby uczącej się. Ustalcie wspólnie z opiekunem w placówce zakres zadań, jakie będą od danej osoby wymagane, aby nic nie zaskoczyło żadnej ze stron.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli na praktyki nauczycielskie kierujesz osobę ze spektrum zaburzeń autystycznych, przygotuj ją do tej praktyki – zapoznaj ją z miejscem, pokaż jej drogę, poznaj z osobą, która będzie jej opiekunem w danej placówce. Razem ustalcie dokładny harmonogram i zadania, jakie będzie miała do zrealizowania dana osoba. Zwróć uwagę osobom z placówki na to, że osoby ze spektrum lubią rutynę i źle znoszą zmiany, więc jeśli cokolwiek się zmienia, należy o tym poinformować osobę studiującą, uprzedzić i przedyskutować to z nią, dając jasne informacje, co zostało zmienione, a co jest obowiązujące. Dobrze jest uwrażliwić osobę ze spektrum zaburzeń autystycznych na konieczność stosowania się do zasad społecznie obowiązujących.

Osoby z zaburzeniami natury psychicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z zaburzeniami psychicznymi, przed praktykami nauczycielskimi przedyskutuj z nią i instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Dobrze jest uwrażliwić osobę z zaburzeniami psychicznymi na konieczność stosowania się do zasad społecznie obowiązujących. Upewnij się, że w danej placówce nie będzie znaczących dystraktorów, które mogą spowodować trudności w funkcjonowaniu osoby z zaburzeniami psychicznymi.

Jak dostosować sposoby weryfikacji efektów kształcenia (egzaminy, kolokwia)?

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych

Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca lub z określonym rodzajem niepełnosprawności wzroku (widzenie lunetowe, mroczki itp.), uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Dostosuj wielkość/kolor czcionki do jej potrzeb lub zmień formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Zapewnij pomoc w postaci szkła powiększającego, dobrego oświetlenia, monitora o wysokiej rozdzielczości itp.

Podczas zaliczenia staraj się wybrać te elementy, które będą łatwe do odczytania przez osobę z daną wadą, lub postaraj się o dostosowanie materiałów (powiększenie, kontrast, faktura).

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok

Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Jeśli osoba niewidoma korzysta ze specjalistycznego sprzętu, może go używać przy zdawaniu egzaminu pisemnego.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej

Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji jej wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że osoba studiująca zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla niej na kartce (nie pytaj, czy je rozumie – raczej poproś o ich sparafrazowanie).

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym

Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do potrzeb osoby Głuchej – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się poszczególnych elementów ewaluacji wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny (bez konieczności wnoszenia zmian w module dla całej grupy, lecz w odniesieniu do szczególnych potrzeb wynikających z niepełnosprawności osoby uczącej się) bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że osoba studiująca

zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla niej na kartce (nie pytaj, czy je rozumie – raczej poproś o sparafrazowanie). Możesz także podzielić weryfikację efektów uczenia się na etapy (tak żeby osoba studiująca Głucha mogła zaliczać materiał partiami). Staraj się, aby pytania zadawane podczas zaliczeń formułowane były w prosty sposób. Buduj zdania krótkie i jednoznaczne (staraj się unikać metafor). Podczas zaliczania efektów uczenia się związanych z procesem wsparcia rodziny możesz połączyć dana osobę z kimś z grupy, kto wesprze ją podczas realizacji zadań w placówce edukacyjnej, lub pozwól jej realizować te efekty w placówce specjalistycznej.

Osoby z niepełnosprawnościami ruchowymi
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba, która ma problem z poruszaniem w pełni dłońmi, nadgarstkami czy ramionami – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się elementów ewaluacji jej wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną bądź skorzystać ze sprzętu komputerowego, jeśli dana osoba może się nim posługiwać (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Możesz wydłużyć czas zdawania, uwzględniając indywidualne możliwości motoryczne danej osoby. Zapewnij jej dostęp do odpowiedniego sprzętu, jeśli tego potrzebuje i taką potrzebę zgłosi.

Osoby z dysleksją lub dysgrafią
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z dysleksją/dysgrafią, rozważ wykorzystanie komputera w trakcie zaliczeń pisemnych (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Przy analizie prac pisemnych skupiaj się głównie na treściach merytorycznych – nie oceniaj jako wiodących ortografii i gramatyki.

Jeśli do zaliczenia/egzaminu online podchodzi osoba z wydłużonym czasem pisania, przygotuj dla niej kopię testu z odrębnym dostępem (MS Teams/Moodle) i wydłużonym czasem pisania.

Osoby z trudnościami w mówieniu
Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba z trudnościami w mówieniu (czy to z powodu niepełnosprawności słuchu, afazji, MPD, jąkania, czy innych zaburzeń), której mowa może być niezrozumiała, staraj się do niej podchodzić z cierpliwością i życzliwością, dając jej więcej czasu do wypowiedzi. Nie ponaglaj, nie przerywaj, nie wyręczaj, nie poprawiaj (chyba że dotyczy to nowego, trudnego słownictwa, które miałoby się źle utrwalić – wtedy poprawianie jest wskazane). Nie zwalniaj danej osoby z wypowiedzi publicznych, przemawiania zarówno podczas zajęć grupowych, jak i przed większym gremium (np. podczas konferencji). Staraj się wtedy stworzyć komfortowe warunki

komunikacji (dla obu stron procesu komunikacji), zadbaj o to, żeby była cisza. Podpowiedz, aby osoba z trudnościami w mówieniu posiłkowała się prezentacją multimedialną, na której będą zawarte najważniejsze treści – pozwoli jej to porządkować wypowiedź i mieć świadomość, że jeśli wypowiedź ustna nie zostanie dobrze odczytana, słuchający odczytają treści na prezentacji.

Osoby o nieprzeciętnym wzroście lub pozbawione kończyn(y)
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba niskorosła lub pozbawiona kończyny/kończyn, postaraj się, aby podczas zaliczeń praktycznych miała zapewnione odpowiednie warunki w postaci sprzętu i materiałów, które będą dostosowane do jej niepełnosprawności. Jeśli jest to osoba leworęczna – możesz postarać się o pomoce dla leworęcznych (np. nożyczki, myszki komputerowe itp.).

Osoby nieśmiałe
Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba nieśmiała, która ma trudności w nawiązywaniu relacji interpersonalnych, staraj się unikać weryfikacji efektów uczenia się w postaci przemówień publicznych czy projektów grupowych w dużych grupach. Jeśli jest taka możliwość, postaraj się połączyć tę osobę z kimś, kto wzmocni ją podczas pracy, albo zmień formę zaliczenia z wystąpienia publicznego na zaliczenie indywidualne (np. zamiast prowadzenia indywidualnych lekcji z dziećmi dana osoba może przeprowadzić je w parze z osobą, z którą dobrze jej się współpracuje).

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli osoba ze spektrum autyzmu ma do zaliczenia efekty uczenia się związane z pracą w projektach grupowych i ma z tym problem, postaraj się umożliwić jej pracę w mniejszej grupie niż wymagana od pozostałych osób uczących się i dobierz osoby, z którymi będzie jej łatwo współpracować. Jeśli efekty dotyczą realizacji działań związanych z koniecznością przebywania w nowych miejscach z dużą liczbą nieznanych osób, możesz zmodyfikować sposób weryfikacji i skierować osobę ze spektrum do miejsca znanego i bezpieczniejszego.

Pamiętaj, aby precyzyjnie określać warunki zaliczenia oraz trzyma
się tych warunków. Osoba ze spektrum zaburzeń autystycznych odbiera informacje dosłownie, stanowią one dla niej podstawę postępowania i dają poczucie bezpieczeństwa.

Międzynarodowa Środowiskowa Szkoła Doktorska

Wyzwania dla osób z niepełnosprawnościami

Osoba ucząca się w Międzynarodowej Środowiskowej Szkole Doktorskiej będzie uczestniczyła w kształceniu, samodzielnie prowadziła zajęcia na niższych poziomach studiów i prowadziła badania naukowe. W zależności od dyscypliny naukowej i projektu badawczego może być narażona na związane z nimi specyficzne warunki, takie jak praca w laboratorium z odczynnikami chemicznymi i promieniowaniem jonizującym, wymagające prace terenowe prowadzone w różnych warunkach atmosferycznych i na trudnym terenie (także na wodzie) czy długotrwała praca przy komputerze. Kandydatka/kandydat musi przejść specjalistyczne badania lekarskie (skierowanie otrzyma po zakończeniu rekrutacji).

Jak dostosować przestrzeń np. sali wykładowej/ćwiczeniowej podczas zajęć?

Osoby z niepełnosprawnością ruchową (kule inwalidzkie, laska, balkonik)
Jeśli w grupie jest osoba, która używa urządzeń wspomagających poruszanie, w miarę możliwości warto zapewnić jej miejsce siedzące z podłokietnikami lub wyższym siedziskiem. Jeśli masz wątpliwości w tym zakresie, możesz o to zapytać daną osobę. Bez względu na rodzaj urządzenia (balkonik, kule itp.) osoba z niego korzystająca musi mieć możliwość swobodnego dotarcia do miejsca siedzącego – musi zatem mieć więcej przestrzeni niż pozostałe osoby niekorzystające z tego typu urządzeń.

Osoby z niepełnosprawnością ruchową – na wózkach inwalidzkich
Jeśli masz wśród osób kształcących się osobę na wózku, sprawdź, czy jest łatwy dostęp do sali, czy wjazd oraz drzwi są wystarczająco szerokie. Dostosuj miejsce pracy, aby osoba na wózku mogła spokojnie zająć miejsce i mieć swobodę w poruszaniu się, a także komfort w zakresie motoryki małej.

Zapytaj dyskretnie osobę na wózku, czy uczestniczenie bez przesiadania się jest dla niej komfortowe i czy nie potrzebuje do swojej dyspozycji np. stolika dostosowanego do wózka. Niektóre urządzenia są dostępne dla osób ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi w Centrum Obsługi Studentów – wystarczy skontaktować się z Centrum i zgłosić taką potrzebę. Bądź uważny na to, czy osoba na wózku w pozycji siedzącej widzi prowadzącego zajęcia i prezentację oraz czy ma kontakt z pozostałymi uczestniczkami i uczestnikami zajęć.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli w twojej grupie są osoby niedosłyszące, upewnij się, że osoba niedosłysząca zajęła miejsce umożliwiające swobodne dostrzeżenie

wszystkiego, co prezentujesz. Miejsce dla osoby niedosłyszącej powinno się znajdować w spokojnej przestrzeni, o dobrym oświetleniu (nie powinno się znajdować np. w przejściu). Zabezpiecz dla osoby słabosłyszącej możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Osoby niedosłyszące używające aparatów słuchowych nie powinny być narażone na nadmierny hałas, który zakłóca pracę aparatu.

Stwórz odpowiednią przestrzeń do komunikacji – pozbawioną nadmiernego hałasu, brzęczących dystraktorów – aby dźwięki słyszane przez osobę zaaparatowaną były związane z procesem kształcenia. Zadbaj o dobrą akustykę na tyle, na ile się da. Pamiętaj o kontakcie wzrokowym oraz o tym, aby twoja twarz podczas wypowiedzi zawsze była dobrze oświetlona (nie stawaj pod oknem) i widoczna dla osoby słabosłyszącej. Jeśli osoba słabosłysząca jest zaaparatowana/zaimplantowana, sprawdź, czy w twoim budynku są dostępne sale wyposażone w pętle indukcyjne, i postaraj się, aby wasze zajęcia odbywały się w takich salach. Jeśli nie ma takich sal, porozmawiaj z administratorem obiektu, uczelnianym koordynatorem ds. dostępności i osobą słabosłyszącą w celu wypracowania najskuteczniejszego systemu wspierającego transmisję dźwięku z mikrofonu mówcy do aparatu lub implantu słuchowego osoby studiującej. Możesz również skontaktować się z Centrum Obsługi Studentów w celu zorganizowania przenośnej pętli indukcyjnej – ułatwi to osobie słabosłyszącej odbiór komunikatów.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli w grupie jest osoba Głucha, która komunikuje się Polskim Językiem Migowym, zadbaj o salę wykładową – powinna ona być przestrzenna, przewietrzona i dobrze oświetlona (dobra widoczność jest ważnym czynnikiem komunikacji z osobą Głuchą). Zabezpiecz dla danej osoby możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Jeśli osoba studiująca korzysta z pomocy tłumacza języka migowego, pozwól mu zająć miejsce, które zapewni osobie Głuchej swobodne odczytywanie przekazywanych przez niego treści, a także kontakt z tobą. Jeśli twój wykład będzie tłumaczony na język migowym, warto mówić wolno i starać się kątem oka poobserwować, czy tłumacz języka migowego nadąża z tłumaczeniem.

Jeśli dotyczy to przestrzeni wirtualnej, zabezpiecz możliwość uczestnictwa tłumacza podczas zajęć oraz stwórz takie warunki, by jego sylwetka była wyeksponowana (przypnij okno do ekranu), tak aby był widoczny dla studentki/studenta w większym rozmiarze niż najmniejsze ikony.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, postaraj się, aby przestrzeń sali była dla niej bezpieczna (pozbawiona przeszkód). Zwróć

uwagę innym osobom kształcącym się, aby nie pozostawiały plecaków, toreb czy innych rzeczy na podłodze, zaburzając tym ciągi komunikacyjne, po których porusza się osoba niewidoma. Postaraj się, aby osoba niewidoma mogła swobodnie poruszać się z białą laską. Kiedy dana osoba przychodzi na zajęcia po raz pierwszy, pozwól jej zapoznać się z organizacją sali, opisz, jak ona wygląda, co się w niej znajduje (możesz użyć do tego schematu tarczy zegarowej – np. na 12.00 znajduje się tablica multimedialna, obok, na 11.00, biurko wykładowcy itd.).

Zapewnij takiej osobie nieco więcej przestrzeni niż osobom widzącym, by mogła bezpiecznie poruszać się po przestrzeni sali laboratoryjnej czy wykładowej. Osoby studiujące niewidome powinny mieć możliwość dobrego słyszenia tego, co mówisz. Jeżeli będzie pracować z asystentem – należy zapewnić jednej i drugiej osobie osobne stanowisko do ćwiczeń. Sposób percepcji osób niewidzących jest odmienny – warto zatem przed zajęciami porozmawiać z nimi, aby się dowiedzieć, jak przygotowanego miejsca będą potrzebować (np. na dodatkowy sprzęt: maszynę brajlowską, laptop, słuchawki itp.).

Upewnij się, że mają dostęp do gniazdka elektrycznego (zasilanie urządzeń) i internetu.

Jeśli osobie niewidomej towarzyszy pies przewodnik, zapewnij mu odpowiednią przestrzeń. Pamiętaj, że pies jest w pracy, więc nie powinno się do niego podchodzić ani go nawoływać. Jeśli potrzebuje chwilkę pochodzić czy napić się wody, pozwól mu na to.

Osoby o niestandardowym wzroście

Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), postaraj się zapewnić jej komfortowe i dostosowane do jej możliwości miejsce: dla osoby niskiej – niskie krzesło i niski stół (lub z możliwością regulacji), dla osoby wysokiej – wysokie krzesło i wysoki stół (lub z możliwością regulacji).

Osoby w spektrum autyzmu

Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum autyzmu, postaraj się, aby przestrzeń sali nie była nadmiernie wypełniona bodźcami. Zbyt duże nagromadzenie intensywnych kolorów, zmieniające się światło, uciążliwe dźwięki (zepsuta świetlówka), zbyt wiele kolorowych plansz czy plakatów może doprowadzić do przebodźcowania. W takiej sytuacji pozwól osobie ze spektrum wyjść, żeby mogła uspokoić zmysły (możliwość skorzystania z pokoju wyciszenia). Osoby te często źle się czują w dużych grupach ludzi, w których jest głośno i gwarno. Jeśli są organizowane wykłady z przewidywaną dużą liczbą osób uczestniczących – należy rozważyć zwolnienie osoby w spektrum z takich zajęć i udostępnić jej materiały do samodzielnej nauki.

Osoby ze szczególnymi potrzebami
Jeśli w grupie jest osoba, która sygnalizuje potrzebę zmiany miejsca w sali (najprawdopodobniej z powodu jakichś trudności, które można określić jako szczególne potrzeby edukacyjne), daj jej możliwość zajęcia miejsca, które będzie najwłaściwsze.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli wiesz, że w twojej grupie jest osoba chora na epilepsję, bądź wrażliwy na obecność w przestrzeni sali lub podczas zajęć czynników, które mogą wywołać atak padaczki, tj. szybko zmieniające się światło (np. z ekranu komputera lub projektora multimedialnego), migająca świetlówka czy plakaty zawierające wzory geometryczne (unikaj prezentacji złudzeń optycznych).

Jak dostosować materiały i sposób ich prezentacji, aby były dostępne?

Prezentacja multimedialna, materiały drukowane, mapy, materiały wizualne i dźwiękowe.

PRZED PRZYGOTOWANIEM ZAJĘĆ PRZECZYTAJ:
1. Podstawowe zasady przy tworzeniu dokumentów tekstowych i tekstowo-graficznych

2. Dostępna prezentacja – standard minimum

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabowidząca, postaraj się, by twoje materiały były przygotowane w sposób dla niej czytelny, np. powiększ czcionkę, w wydrukowanych materiałach korzystaj z czcionek bezszeryfowych (np. Arial, Helvetica, Verdana), na slajdach prezentacji nie zamieszczaj zbyt wielu informacji, używaj wyraźnych (nierozmazanych, bez cieniowania itd.) czcionek bezszeryfowych, zmień kontrast. Wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi danej osobie pracę: monitory o dużym ekranie, tablicę interaktywną, możliwość zapisu dźwiękowego wykładu czy ćwiczeń.

W czasie zajęć z mapami, drukami czy fotografiami osoby studiujące słabowidzące powinny mieć zapewnione przyrządy do powiększania obrazu (lupy) i do rejestrowania go. Ważne jest dobre źródło oświetlenia. Być może potrzebna będzie pomoc osoby asystującej.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, pozwól jej na korzystanie z własnych urządzeń technicznych (maszyn brajlowskich czy dyktafonu, który służy zarówno do odtwarzania treści zajęć przy

nauce na zaliczenia, jak i do przerabiania za pomocą odpowiednich programów na pliki tekstowe, które mogą być odczytywane w komputerze z odpowiednim oprogramowaniem). Jeśli korzystasz z prezentacji multimedialnych, pamiętaj, aby były one dostępne dla osoby niewidomej (czyli zgodne ze standardami WCAG). Jeśli na prezentacjach, planszach czy materiałach elektronicznych znajdują się obrazy, fotografie, wykresy i grafiki, postaraj się, aby towarzyszył im tzw. tekst alternatywny.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba Głucha, o ile to możliwe – staraj się pokazywać prezentację multimedialną, a dopiero po chwili omawiaj dane zagadnienie. Zwracaj się podczas mówienia twarzą do tej osoby. Głusi wspierają się, odczytując mowę z ust, ale jest to dla nich męczące – rób więc przerwy. Jeżeli podczas konsultacji z osobą Głuchą nie rozumie ona treści wypowiedzianych – zapisz je na kartce.

Jeżeli osoba Głucha korzysta z pomocy tłumacza języka migowego: zadbaj, aby inne osoby nie wchodziły pomiędzy osobę tłumaczącą a osobę głuchą. Zawsze zwracaj się bezpośrednio do osoby Głuchej, a nie do tłumacza (unikaj zwrotów „zapytaj ją/go") – tłumacz ma pozostać osobą „niewidzialną".

Jeśli podczas twoich zajęć osoba Głucha nie ma możliwości skorzystania z tłumacza języka migowego, dobrym rozwiązaniem jest włączenie MS Teams na swoim komputerze/telefonie i rozpoczęcie spotkania – wtedy dana osoba może włączyć MS Teams na swoim komputerze i uruchomić napisy na żywo, co pomoże jej lepiej odczytywać treści przekazywane przez ciebie podczas zajęć.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabosłysząca (zaaparatowana/zaimplantowana), postaraj się, aby prezentacje miały zrównoważoną ilość treści – zawierały najważniejsze kwestie. Bardziej rozbudowane materiały możesz przekazać osobie słabosłyszącej do zapoznania się z nimi w domu. Dobrze jest przesłać wcześniej materiał, który będzie przerabiany na kolejnych zajęciach, aby osoba z niepełnosprawnością słuchu przyswoiła trudne zagadnienia i nie czuła się niekomfortowo podczas dyskusji.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum zaburzeń autystycznych, staraj się, aby twoje prezentacje/materiały nie były przepełnione informacjami. Stosuj zasadę „punktuj i eksponuj" (możesz podkreślać najważniejsze treści innym kolorem, pogrubioną czcionką). Jeśli stosujesz metafory, spróbuj przełożyć je na język prosty – osoby

w spektrum mają bowiem często problem z ich zrozumieniem. Stosuj wizualizację informacji. Nastaw się na dodatkowe pytania dotyczące prezentacji w czasie wykładu lub w czasie konsultacji.

Osoby o nieprzeciętnym wzroście
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), pamiętaj, aby treści prezentowane podczas zajęć (czy to na prezentacji multimedialnej, czy tablicy) były na takim poziomie, aby osobie o nietypowym wzroście łatwo je było śledzić.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba chora na epilepsję, pamiętaj, aby w prezentacji multimedialnej lub innych prezentowanych materiałach unikać wzorów geometrycznych, które mogą wywołać atak. Jeśli wykorzystujesz materiały audiowizualne, zwróć uwagę, by nie zawierały szybko zmieniającego się światła (np. kolorofonów, stroboskopów). Zgodnie ze standardami WCAG w obszarze ataków padaczki prezentacja nie może zawierać błysków – więcej niż trzech zmian na sekundę.

Co zrobić, aby umożliwić osiągnięcie efektów uczenia się, które są trudniejsze do osiągnięcia ze względu na specjalne potrzeby edukacyjne?

Osoby niewidome
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, postaraj się uwzględnić jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się poszczególnych elementów ewaluacji wiedzy.

Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną dla tej konkretnej osoby (bez konieczności wnoszenia zmian w module dla całej grupy, lecz w odniesieniu do szczególnych potrzeb wynikających z niepełnosprawności osoby uczącej się). Jeśli osoba niewidoma korzysta ze specjalistycznego sprzętu, może go używać przy zdawaniu egzaminu pisemnego.

Osoby słabowidzące
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca lub z określonym rodzajem niepełnosprawności wzroku (widzenie lunetowe, mroczki itp.), postaraj się uwzględnić jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia modułu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się poszczególnych elementów ewaluacji wiedzy. Dostosuj wielkość i kolor czcionki do potrzeb osoby słabowidzącej lub zmień formę zaliczenia z pisemnej na ustną (bez koniecz-

ności wnoszenia zmian w module dla całej grupy, lecz w odniesieniu do szczególnych potrzeb wynikających z niepełnosprawności osoby uczącej się).

Jeśli efekty uczenia się ma osiągnąć osoba z zawężonym polem widzenia (widzenie lunetowe, koncentryczne widzenie itp.) w ramach zajęć związanych z twórczością, omów z nią, jakie warunki zapewnić w pracowni, aby były dla niej bezpieczne i aby mogła ona zrealizować wyznaczone przez ciebie zadania. Osoba z zawężonym polem widzenia może z powodzeniem pracować twórczo w określonym zakresie zadań plastycznych i muzycznych.

Osoby Głuche
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się poszczególnych elementów ewaluacji wiedzy. Możesz zmienić sposób zaliczenia z ustnego na pisemny bądź skorzystać z pomocy osoby tłumaczącej na język migowy. Upewnij się, że dana osoba zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje lub wskazówki, zapisz je dla tej osoby na kartce. Pamiętaj, aby nie pytać osobę Głuchą o to, czy rozumie polecenie, ponieważ może potwierdzić odruchowo lub dlatego, że wstydzi się przyznać do niewiedzy. Żeby przekonać się, czy dana osoba rozumie zadanie, poproś ją o to, by opisała, co ma zrobić. Możesz także podzielić weryfikację efektów uczenia się na etapy (tak żeby osoba Głucha mogła zaliczać materiał partiami). Staraj się, aby pytania zadawane podczas zaliczeń formułowane były w prosty sposób. Buduj zdania krótkie i jednoznaczne (staraj się unikać metafor).

Osoby niedosłyszące
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się poszczególnych elementów ewaluacji wiedzy. Możesz zmienić sposób zaliczenia z ustnego na pisemny bądź skorzystać z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że dana osoba zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje lub wskazówki, zapisz je dla tej osoby na kartce. Pamiętaj, aby nie pytać osoby słabosłyszącej o to, czy rozumie polecenie, ponieważ może potwierdzić odruchowo lub dlatego, że wstydzi się przyznać do niewiedzy. Żeby przekonać się, czy dana osoba rozumie zadanie, poproś ją o to, by opisała, co ma zrobić. Staraj się, aby pytania zadawane podczas zaliczeń formułowane były w prosty sposób. Buduj zdania krótkie i jednoznaczne (staraj się unikać metafor).

Osoby z trudnościami w mówieniu
Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba z trudnościami w mówieniu (czy to z powodu niepełnosprawności słuchu, afazji, MPD, jąkania, czy innych zaburzeń), której mowa może być niezrozumiała, staraj się do niej podchodzić z cierpliwością i życzliwością, dając jej więcej czasu do wypowiedzi. Nie ponaglaj, nie przerywaj, nie wyręczaj, nie poprawiaj (chyba że dotyczy to nowego, trudnego słownictwa, które miałoby się źle utrwalić – wtedy poprawianie jest wskazane). Nie zwalniaj danej osoby z wypowiedzi publicznych, przemawiania zarówno podczas zajęć grupowych, jak i przed większym gremium (np. podczas konferencji). Staraj się wtedy stworzyć komfortowe warunki komunikacji (dla obu stron procesu komunikacji), zadbaj o to, żeby była cisza. Podpowiedz, aby osoba z trudnościami w mówieniu posiłkowała się prezentacją multimedialną, na której będą zawarte najważniejsze treści – pozwoli jej to porządkować wypowiedź i mieć świadomość, że jeśli wypowiedź ustna nie zostanie dobrze odczytana, słuchający odczytają treści na prezentacji.

Osoby o niestandardowym wzroście
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba niskorosła lub pozbawiona kończyny/kończyn, postaraj się, aby podczas zaliczeń praktycznych miała zapewnione odpowiednie warunki w postaci sprzętu i materiałów, które będą dostosowane do jej niepełnosprawności.

Doktorantka/Doktorant w Szkole Doktorskiej będzie uczestniczyć w kształceniu, samodzielnie prowadzić zajęcia z osobami studiującymi i prowadzić badania naukowe. W zależności od dyscypliny, którą wybierze, może być narażona/narażony na związane z nią specyficzne warunki, takie jak praca w laboratorium z odczynnikami chemicznymi, badania terenowe, praca w archiwum czy długotrwała praca przy komputerze. Dyscypliny: nauki biologiczne, nauki chemiczne, nauki fizyczne, nauki o Ziemi i środowisku, inżynieria materiałowa oraz sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki wymagają przejścia specjalistycznych badań lekarskich (skierowanie zostanie przekazane po zakończeniu rekrutacji, przed rozpoczęciem kształcenia).

Szkoła Filmowa im. Krzysztofa Kieślowskiego

Creative management in new media (studia II stopnia), Organizacja produkcji filmowej i telewizyjnej (studia I i II stopnia), Realizacja obrazu filmowego, telewizyjnego i fotografia, Reżyseria (studia I i II stopnia)

Wyzwania dla osób studiujących z niepełnosprawnościami

Kierunek Creative management in new media jest obecnie prowadzony w formie zdalnej, a język obowiązujący to język angielski. Studentki i studenci tego kierunku nie zgłaszali dotychczas indywidualnych dostosowań czy kwestii związanych z ich stanem zdrowia. Jednocześnie trudno jest określić ich stan i wskazać najlepsze dla nich rozwiązania ze względu na zdalną formę prowadzenia zajęć i brak bezpośredniego kontaktu z nimi. Należy założyć, że ewentualne dostosowania przestrzeni są takie same jak w przypadku kierunku organizacja produkcji filmowej i telewizyjnej, z uwzględnieniem technicznych możliwości platformy MS Teams.

W Szkole Filmowej im. Krzysztofa Kieślowskiego nie istnieją bariery architektoniczne dla osób z niepełnosprawnością ruchową. Na każde piętro osoba o szczególnych potrzebach może dostać się dwiema windami. Na piętra „-1", „0" oraz „1" można dostać się trzema klatkami schodowymi. Z kolei na piętra „2" i „3" można dostać się dwiema klatkami schodowymi. W budynku nie występują progi pomiędzy pomieszczeniami, które utrudniałyby poruszanie się osób na wózkach inwalidzkich lub za pomocą kul. Wszystkie otwory drzwiowe w Szkole Filmowej im. K. Kieślowskiego spełniają wymagania dla przejazdu wózka inwalidzkiego.

Do sali kinowej (0.27) istnieje możliwość wejścia z poziomów „0" oraz „-1" (wejście z powierzchni garażowych). Osoby na wózkach – zgodnie ze swoimi potrzebami – mogą uczestniczyć w projekcjach filmowych, egzaminach komisyjnych, wykładach, warsztatach czy seminariach, zajmując miejsce w najwyższym lub najniższym rzędzie.

W Szkole Filmowej im. K. Kieślowskiego dostępne są toalety dedykowane osobom z niepełnosprawnością.

W większości sal wykładowych Szkoły Filmowej im. K. Kieślowskiego są umieszczone projektory multimedialne (z ekranem) oraz/albo telewizory z możliwością wyświetlania treści za pomocą komputera. Tylko sala 0.34 – „Fabryka Żarówek" – nie ma stałego wyposażenia w telewizor oraz/albo projektor multimedialny, ale istnieje możliwość doposażenia, gdy wystąpi taka potrzeba. Wyświetlanie treści za pomocą projektora multimedialnego oraz/albo telewizora ułatwia osobom słabowidzącym zapoznanie się z materiałami przygotowanymi przez prowadzącego zajęcia dydaktyczne wykładowcy. We wszystkich salach istnieje możliwość zainstalowania systemu komunikacji zdalnej oraz systemu nagłośnieniowego. Sale mają także regulację temperatury nawiewu.

Szkoła Filmowa im. K. Kieślowskiego ma w swoim wyposażeniu stolik z elektryczną regulacją wysokości, który jest dostosowany do potrzeb osób poruszających się na wózku inwalidzkim oraz korzystających z urządzeń wspomagających poruszanie się.

Jak dostosować przestrzeń np. sali wykładowej/ćwiczeniowej podczas zajęć?

Osoby z niepełnosprawnością ruchową (kule inwalidzkie, laska, balkonik)
Jeśli w grupie jest osoba, która używa urządzeń wspomagających poruszanie, w miarę możliwości warto zapewnić jej miejsce siedzące z podłokietnikami lub wyższym siedziskiem. Jeśli masz wątpliwości w tym zakresie, możesz o to zapytać daną osobę. Bez względu na rodzaj urządzenia (balkonik, kule itp.) osoba z niego korzystająca musi mieć możliwość swobodnego dotarcia do miejsca siedzącego – musi zatem mieć więcej przestrzeni niż pozostałe osoby niekorzystające z tego typu urządzeń.

Osoby z niepełnosprawnością ruchową – na wózkach inwalidzkich
Jeśli masz wśród osób studiujących osobę na wózku, sprawdź, czy jest łatwy dostęp do sali, czy wjazd oraz drzwi są wystarczająco szerokie. Dostosuj miejsce pracy, aby osoba na wózku mogła spokojnie zająć miejsce i mieć swobodę w poruszaniu się, a także komfort w zakresie motoryki małej.

Zapytaj dyskretnie osobę na wózku, czy uczestniczenie bez przesiadania się jest dla niej komfortowe i czy nie potrzebuje do swojej dyspozycji np. stolika dostosowanego do wózka. Niektóre urządzenia są dostępne dla osób ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi w Centrum Obsługi Studentów – wystarczy skontaktować się z Centrum i zgłosić taką potrzebę. Bądź uważny na to, czy osoba na wózku w pozycji siedzącej widzi prowadzącego zajęcia i prezentację oraz czy ma kontakt z pozostałymi uczestniczkami i uczestnikami zajęć.

Osoby niedosłyszące – potrzebujące wzmocnienia mowy fonicznej
Jeśli w twojej grupie są osoby niedosłyszące, upewnij się, że osoba niedosłysząca zajęła miejsce umożliwiające swobodne dostrzeżenie wszystkiego, co prezentujesz. Miejsce dla osoby niedosłyszącej powinno się znajdować w spokojnej przestrzeni, o dobrym oświetleniu (nie powinno się znajdować np. w przejściu). Zabezpiecz dla osoby słabosłyszącej możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Osoby niedosłyszące używające aparatów słuchowych nie powinny być narażone na nadmierny hałas, który zakłóca pracę aparatu.

Stwórz odpowiednią przestrzeń do komunikacji – pozbawioną nadmiernego hałasu, brzęczących dystraktorów – aby dźwięki słyszane

przez osobę zaaparatowaną były związane z procesem kształcenia. Zadbaj o dobrą akustykę na tyle, na ile się da. Pamiętaj o kontakcie wzrokowym oraz o tym, aby twoja twarz podczas wypowiedzi zawsze była dobrze oświetlona (nie stawaj pod oknem) i widoczna dla osoby słabosłyszącej. Jeśli osoba słabosłysząca jest zaaparatowana/zaimplantowana, sprawdź, czy w twoim budynku są dostępne sale wyposażone w pętle indukcyjne, i postaraj się, aby wasze zajęcia odbywały się w takich salach. Jeśli nie ma takich sal, porozmawiaj z administratorem obiektu, uczelnianym koordynatorem ds. dostępności i osobą słabosłyszącą w celu wypracowania najskuteczniejszego systemu wspierającego transmisję dźwięku z mikrofonu mówcy do aparatu lub implantu słuchowego osoby studiującej. Możesz również skontaktować się z Centrum Obsługi Studentów w celu zorganizowania przenośnej pętli indukcyjnej – ułatwi to osobie słabosłyszącej odbiór komunikatów.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli w grupie jest osoba Głucha, która komunikuje się Polskim Językiem Migowym, zadbaj o salę wykładową – powinna ona być przestrzenna, przewietrzona i dobrze oświetlona (dobra widoczność jest ważnym czynnikiem komunikacji z osobą Głuchą). Zabezpiecz dla danej osoby możliwość zajęcia miejsca, które dla jej wady będzie najwłaściwsze. Jeśli osoba studiująca korzysta z pomocy tłumacza języka migowego, pozwól mu zająć miejsce, które zapewni osobie Głuchej swobodne odczytywanie przekazywanych przez niego treści, a także kontakt z tobą. Jeśli twój wykład będzie tłumaczony na język migowym, warto mówić wolno i starać się kątem oka poobserwować, czy tłumacz języka migowego nadąża z tłumaczeniem.

Jeśli dotyczy to przestrzeni wirtualnej, zabezpiecz możliwość uczestnictwa tłumacza podczas zajęć oraz stwórz takie warunki, by jego sylwetka była wyeksponowana (przypnij okno do ekranu), tak aby był widoczny dla studentki/studenta w większym rozmiarze niż najmniejsze ikony.

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Osoby niedowidzące powinny mieć zapewnione miejsce umożliwiające jak najlepsze śledzenie tego, co prezentujesz (stopień niedowidzenia jest różny). Sprawdź, czy dana osoba siedzi w dobrze oświetlonym miejscu. Powinna cię dobrze słyszeć, zatem upewnij się, że tak jest. Droga do miejsca, gdzie siedzi osoba studiująca z niepełnosprawnością wzroku, powinna być łatwa do pokonania: bez przeszkód w postaci toreb, teczek, kabli czy stopni (o tych ostatnich trzeba studentkę/studenta uprzedzić). W czasie zajęć w laboratorium osoby studiujące powinny mieć zapewnione miejsce bezpiecznej i swobodnej pracy. Być może będą pracować z asystentem, a zatem powinno być do tego wydzielone miejsce (osobne stanowisko w sali).

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, postaraj się, aby przestrzeń sali była dla niej bezpieczna (pozbawiona przeszkód). Zwróć uwagę innym osobom studiującym, aby nie pozostawiały plecaków, toreb czy innych rzeczy na podłodze, zaburzając tym ciągi komunikacyjne, po których porusza się osoba niewidoma. Postaraj się, aby osoba niewidoma mogła swobodnie poruszać się z białą laską. Kiedy dana osoba przychodzi na zajęcia po raz pierwszy, pozwól jej zapoznać się z organizacją sali, opisz, jak ona wygląda, co się w niej znajduje (możesz użyć do tego schematu tarczy zegarowej – np. na 12.00 znajduje się tablica multimedialna, obok, na 11.00, biurko wykładowcy itd.).

Zapewnij takiej osobie nieco więcej przestrzeni niż osobom widzącym, by mogła bezpiecznie poruszać się po przestrzeni sali laboratoryjnej czy wykładowej. Osoby studiujące niewidome powinny mieć możliwość dobrego słyszenia tego, co mówisz. Jeżeli będzie pracować z asystentem – należy zapewnić jednej i drugiej osobie osobne stanowisko do ćwiczeń. Sposób percepcji osób niewidzących jest odmienny – warto zatem przed zajęciami porozmawiać z nimi, aby się dowiedzieć, jak przygotowanego miejsca będą potrzebować (np. na dodatkowy sprzęt: maszynę brajlowską, laptop, słuchawki itp.). Upewnij się, że mają dostęp do gniazdka elektrycznego (zasilanie urządzeń) i internetu.

Jeśli osobie niewidomej towarzyszy pies przewodnik, zapewnij mu odpowiednią przestrzeń. Pamiętaj, że pies jest w pracy, więc nie powinno się do niego podchodzić ani go nawoływać. Jeśli potrzebuje chwilkę pochodzić czy napić się wody, pozwól mu na to.

Osoby o niestandardowym wzroście
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), postaraj się zapewnić jej komfortowe i dostosowane do jej możliwości miejsce: dla osoby niskiej – niskie krzesło i niski stół (lub z możliwością regulacji), dla osoby wysokiej – wysokie krzesło i wysoki stół (lub z możliwością regulacji).

Osoby w spektrum autyzmu
Praktyka kliniczna wykazuje, że osoby ze spektrum autyzmu nie czują się komfortowo, pracując lub ucząc się w dużych grupach, w których panuje gwar i jest głośno. W Szkole Filmowej im. K. Kieślowskiego grupy studenckie na kierunku Creative management in new media mieszczą się w liczbie od 15 do 30 osób – stąd w wyjątkowych sytuacjach należy wziąć pod uwagę zwolnienie studentki/studenta z takich zajęć, w których bierze udział większa liczba osób, a jednocześnie udostępnienie materiałów do samodzielnej nauki. W przypadku zaliczeń i egzaminów przeprowadzanych w większej grupie należy wziąć pod uwagę ewentualną nieobecność studentki/studenta ze spektrum auty-

zmu. Osoby te potrzebują więcej uwagi od osoby prowadzącej zajęcia, zwłaszcza podczas zajęć ćwiczeniowych. Zdarza się, że osoby te zadają więcej pytań i chcą prowadzić ożywioną dyskusję. Dobrym rozwiązaniem jest propozycja przeniesienia dyskusji na czas indywidualnych konsultacji. O ile jest to możliwe, postaraj się, aby podczas prowadzonych zajęć dydaktycznych przestrzeń nie była nadmiernie wypełniona bodźcami (unikaj przebodźcowania). W przypadku gdy dana osoba będzie o to prosiła – pozwól jej opuścić pomieszczenie, aby uspokoiła zmysły (istnieje możliwość skorzystania z pokoju odosobnienia 1.40). Zdarza się, że osoby ze spektrum wolą pracować indywidualnie. Jeżeli wskutek nerwowości dana osoba potrzebuje przerwy, należy wyrazić na to zgodę i umożliwić nadrobienie zaległości.

Osoby ze szczególnymi potrzebami
Jeśli w grupie jest osoba, która sygnalizuje potrzebę zmiany miejsca w sali (najprawdopodobniej z powodu jakichś trudności, które można określić jako szczególne potrzeby edukacyjne), daj jej możliwość zajęcia miejsca, które będzie najwłaściwsze.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli wiesz, że w twojej grupie jest osoba chora na epilepsję, bądź wrażliwy na obecność w przestrzeni sali lub podczas zajęć czynników, które mogą wywołać atak padaczki, tj. szybko zmieniające się światło (np. z ekranu komputera lub projektora multimedialnego), migająca świetlówka czy plakaty zawierające wzory geometryczne (unikaj prezentacji złudzeń optycznych).

Jak dostosować materiały i sposób ich prezentacji, aby były dostępne?

Prezentacja multimedialna, materiały drukowane, materiały wizualne i dźwiękowe.

PRZED PRZYGOTOWANIEM ZAJĘĆ PRZECZYTAJ:
1. Podstawowe zasady przy tworzeniu dokumentów tekstowych i tekstowo-graficznych

2. Dostępna prezentacja – standard minimum

Osoby słabowidzące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabowidząca, postaraj się, by twoje materiały były przygotowane w sposób dla niej czytelny, np. powiększ czcionkę, w wydrukowanych materiałach korzystaj z czcionek bezszeryfowych (np. Arial, Helvetica, Verdana), na slajdach prezentacji nie zamieszczaj zbyt wielu informacji, używaj wyraźnych (nierozmazanych, bez cieniowania itd.) czcionek bezszeryfowych, zmień kontrast.

Wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi danej osobie pracę: monitory o dużym ekranie, tablicę interaktywną, możliwość zapisu dźwiękowego wykładu czy ćwiczeń. Ważne jest również dobre źródło oświetlenia.

Osoby niewidome – czerpiące wiedzę z innego zmysłu niż wzrok
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba niewidoma, pozwól jej na korzystanie z własnych urządzeń technicznych (maszyn brajlowskich czy dyktafonu, który służy zarówno do odtwarzania treści zajęć przy nauce na zaliczenia, jak i do przerabiania za pomocą odpowiednich programów na pliki tekstowe, które mogą być odczytywane w komputerze z odpowiednim oprogramowaniem). Jeśli korzystasz z prezentacji multimedialnych, pamiętaj, aby były one dostępne dla osoby niewidomej (czyli zgodne ze standardami WCAG). Jeśli na prezentacjach, planszach czy materiałach elektronicznych znajdują się obrazy, fotografie, wykresy i grafiki, postaraj się, aby towarzyszył im tzw. tekst alternatywny.

Osoby Głuchoniewidome – z jednoczesną wadą wzroku i słuchu
Jeśli w grupie jest osoba, która doświadcza jednoczesnego uszkodzenia wzroku i słuchu, skonsultuj z nią dostępność materiałów edukacyjnych. Wymagania osób głuchoniewidomych są bardzo indywidualne.

Konieczne jest zwrócenie szczególnej uwagi na dostępność cyfrową – alternatywny dostęp do treści graficznej i czytelność komunikatów tekstowych dla czytników ekranu.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba Głucha, o ile to możliwe – staraj się pokazywać prezentację multimedialną, a dopiero po chwili omawiaj dane zagadnienie. Zwracaj się podczas mówienia twarzą do tej osoby. Głusi wspierają się, odczytując mowę z ust, ale jest to dla nich męczące – rób więc przerwy. Jeżeli podczas konsultacji z osobą Głuchą nie rozumie ona treści wypowiedzianych – zapisz je na kartce.

Jeżeli osoba Głucha korzysta z pomocy tłumacza języka migowego: zadbaj, aby inne osoby nie wchodziły pomiędzy osobę tłumaczącą a osobę głuchą. Zawsze zwracaj się bezpośrednio do osoby Głuchej, a nie do tłumacza (unikaj zwrotów „zapytaj ją/go") – tłumacz ma pozostać osobą „niewidzialną".

Jeśli podczas twoich zajęć osoba Głucha nie ma możliwości skorzystania z tłumacza języka migowego, dobrym rozwiązaniem jest włączenie MS Teams na swoim komputerze/telefonie i rozpoczęcie spotkania – wtedy dana osoba może włączyć MS Teams na swoim komputerze i uruchomić napisy na żywo, co pomoże jej lepiej odczytywać treści przekazywane przez ciebie podczas zajęć.

Osoby słabosłyszące – potrzebujące wzmocnienia komunikatów wizualnych
Jeśli na twoje zajęcia uczęszcza osoba słabosłysząca (zaaparatowana/zaimplantowana), postaraj się, aby prezentacje miały zrównoważoną ilość treści – zawierały najważniejsze kwestie. Bardziej rozbudowane materiały możesz przekazać osobie słabosłyszącej do zapoznania się z nimi w domu. Dobrze jest przesłać wcześniej materiał, który będzie przerabiany na kolejnych zajęciach, aby osoba z niepełnosprawnością słuchu przyswoiła trudne zagadnienia i nie czuła się niekomfortowo podczas dyskusji.

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba ze spektrum zaburzeń autystycznych, staraj się, aby twoje prezentacje/materiały nie były przepełnione informacjami. Stosuj zasadę: punktuj i eksponuj (możesz zaznaczać najważniejsze treści innym kolorem lub pogrubioną czcionką). Jeśli używasz metafor, spróbuj przełożyć je na prosty język – osoby ze spektrum mają często problem z ich zrozumieniem. Stosuj wizualizację informacji. Nastaw się na dodatkowe pytania dotyczące prezentacji w czasie wykładu lub konsultacji. W przypadku osób ze spektrum autyzmu należy upewnić się, że wiedzą one, jak mają wykonać postawione przed nimi zadanie i jaki jest pierwszy etap jego realizacji.

Osoby o nieprzeciętnym wzroście
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba o nieprzeciętnym wzroście (niskorosła, wysokorosła), pamiętaj, aby treści prezentowane podczas zajęć (czy to na prezentacji multimedialnej, czy tablicy) były na takim poziomie, aby osobie o nietypowym wzroście łatwo je było śledzić.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli w twoich zajęciach uczestniczy osoba chora na epilepsję, pamiętaj, aby w prezentacji multimedialnej lub innych prezentowanych materiałach unikać wzorów geometrycznych, które mogą wywołać atak. Jeśli wykorzystujesz materiały audiowizualne, zwróć uwagę, by nie zawierały szybko zmieniającego się światła (np. kolorofonów, stroboskopów). Zgodnie ze standardami WCAG w obszarze ataków padaczki prezentacja nie może zawierać błysków – więcej niż trzech zmian na sekundę.

Osoby ze szczególnymi potrzebami
Udogodnienia dla osób ze szczególnymi potrzebami to przede wszystkim wydłużenie czasu wypowiedzi w przypadku odpowiedzi ustnej oraz przygotowania pracy pisemnej. Należy zwrócić uwagę na sposoby weryfikacji efektów uczenia się. Dla grupy osób studiujących ze szczególnymi potrzebami należy przygotować materiały dydaktyczne w odpowiedniej, czytelnej formie (powinny być one odpowiednio wcześniej udostępnione).

Jak dostosować zajęcia praktyczne (np. warsztaty) oraz zajęcia o specjalnym charakterze (np. zajęcia terenowe, praktyki)?

Zajęcia praktyczne w Szkole Filmowej im. K. Kieślowskiego często mają charakter terenowy (w branży filmowej występują różnorodne lokacje planów filmowych – w różnych strefach geograficznych, miejscach naziemnych, podziemnych i w powietrzu, w przestrzeniach miejskich i na tle natury). Uczestnictwo osoby studiującej w zajęciach on-line jest zasadne, jeżeli występuje możliwość osiągnięcia efektów uczenia się w ten alternatywny sposób.

Osoby słabowidzące

Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca, wykorzystaj dostępny na wydziale sprzęt, który ułatwi pracę przy komputerze – skontaktuj się w tej sprawie z koordynatorem ds. dostępności lub Centrum Obsługi Studentów. Być może potrzebna będzie pomoc asystenta, gdyż nie wszystkie wykorzystywane w trakcie zajęć programy mogą być powiększane przez specjalistyczne oprogramowanie. Być może konieczne będzie indywidualne podejście i twoja pomoc przy wykonywaniu zadań. Materiały filmowe powinny być zdigitalizowane i możliwe do przekazania na komputery osób studiujących niedowidzących lub niewidomych, co pozwoli na pracę ze specjalnym oprogramowaniem ułatwiającym rozpoznanie zawartości plików, filmów i zdjęć. Być może osoba słabowidząca będzie potrzebować drukarki 3D, która wydrukuje jej obraz w wersji dotykowej.

Osoby niewidome

Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, stwórz jej bezpieczną przestrzeń i bezpieczny warsztat pracy. Niech zawsze zajmuje swoje miejsce, które będzie dla niej przystosowane, a jeśli wyposażone jest w przedmioty do prac praktycznych – niech zawsze będą w tym samym miejscu. Jeśli w przestrzeni dydaktycznej zostanie wprowadzona jakaś zmiana, powiedz o niej osobie niewidomej. Jeśli praca wymaga korzystania z komputera, upewnij się, że stanowisko, z którego będzie korzystać osoba niewidoma, będzie miało odpowiednie oprogramowanie udźwiękawiające (np. JAWS, IWONA – o specjalistycznym oprogramowaniu możesz dowiedzieć się więcej w Centrum Obsługi Studentów).

Osoby z niepełnosprawnością słuchu

Jeśli na twoich zajęciach (w tym zdalnych) jest osoba głucha/słabosłysząca, daj jej możliwość korzystania z technologii wspomagających, takich jak Live Transcribe, Google Assistant Speech-to-text czy SpeechTexter, pozwalających przekładać mowę dźwiękową na tekst.

Jeśli podczas zajęć zdalnych osoba Głucha korzysta ze wsparcia osoby tłumaczącej na język migowy, po pierwsze – wciągnij ją na listę zespołu, a po drugie – pozwól, aby była ona zawsze widoczna w dużym rozmiarze (ułatwi to osobie z niepełnosprawnością słuchu odczytywanie znaków migowych).

Osoby ze spektrum zaburzeń autystycznych
Dbałość o osoby ze spektrum autyzmu w czasie zajęć terenowych jest podobna jak w przypadku zajęć stacjonarnych w budynku Szkoły Filmowej im. K. Kieślowskiego. Ważne jest, aby dana osoba przygotowała się do lokacji – zapoznała się z miejscem, w której odbywać się będą zajęcia stacjonarne, praktyczne i terenowe. Pamiętaj, że osoby ze spektrum autyzmu lubią rutynę i źle znoszą nagłe zmiany, więc powinny być one poprzedzone komentarzem i dyskusją z osobami studiującymi. Komunikacja z osobą ze spektrum autyzmu powinna być prosta i logiczna. Należy w klarowny sposób wyjaśnić zadania oraz sposób ich weryfikacji.

Zajęcia terenowe (np. wyjścia do muzeów, teatrów i galerii sztuki, wyjazdy terenowe)

Jeśli widzisz, że osoby studiujące pełnosprawne nie pomagają osobie niepełnosprawnej, porozmawiaj z grupą o wzajemnej uprzejmości. Nikogo nie można zmusić do udzielania pomocy, ale można prosić, żeby być dla siebie nawzajem uprzejmym i pomocnym – zwłaszcza jeśli widzimy, że ktoś jest w trudniejszej sytuacji lub potrzebuje wsparcia.

Osoby niewidome
Przed zajęciami prowadzonymi w terenie przedyskutuj z osobą niewidomą jej możliwości fizyczne i percepcyjne w czasie zajęć. Rozważcie ewentualność zaangażowania asystenta. Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. wykorzystanie materiałów z audiodeskrypcją czy udział w wydarzeniu z audiodeskrypcją. Jeśli wybieracie się na wyjazd z noclegiem, upewnij się, że miejsce noclegowe będzie dostosowane do potrzeb osoby niewidomej oraz, jeśli jest to nieznane jej miejsce, że będzie miała możliwość dotarcia do niego – w razie potrzeby zorganizuj asystę.

Upewnij się, że zaproponowane przez ciebie trasy przejść w terenie i miejsca, gdzie będą prowadzone zajęcia, są dostępne. Przedyskutuj z daną osobą ewentualność zaangażowania asystenta lub upewnij się, że pomogą jej osoby z grupy. W czasie zajęć na stanowiskach dydaktycznych osoba niewidoma powinna mieć możliwość dotknięcia omawianych obiektów. Zezwól na rejestrowanie twojej wypowiedzi

za pomocą rejestratorów dźwięku. Staraj się plastycznie i obszernie opisywać prezentowane zagadnienia. Być może dana osoba dysponuje rozwiązaniami technicznymi, które ułatwiają jej percepcję otaczającego świata (np. okularami Envision).

Osoby słabowidzące
Przed zajęciami prowadzonymi w terenie przedyskutuj z osobą niewidomą jej możliwości fizyczne i percepcyjne w czasie zajęć. Rozważcie ewentualność zaangażowania asystenta. Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. wykorzystanie materiałów z audiodeskrypcją czy udział w wydarzeniu z audiodeskrypcją. Jeśli wybieracie się na wyjazd z noclegiem, upewnij się, że miejsce noclegowe będzie dostosowane do potrzeb osoby niewidomej oraz, jeśli jest to nieznane jej miejsce, że będzie miała możliwość dotarcia do niego – w razie potrzeby zorganizuj asystę.

Upewnij się, że zaproponowane przez ciebie trasy przejść w terenie i miejsca, gdzie będą prowadzone zajęcia, są dostępne. Przedyskutuj z daną osobą ewentualność zaangażowania asystenta lub upewnij się, że pomogą jej osoby z grupy. W czasie zajęć na stanowiskach dydaktycznych osoba niewidoma powinna mieć możliwość dotknięcia omawianych obiektów. Zezwól na rejestrowanie twojej wypowiedzi za pomocą rejestratorów dźwięku. Staraj się plastycznie i obszernie opisywać prezentowane zagadnienia. Być może dana osoba dysponuje rozwiązaniami technicznymi, które ułatwiają jej percepcję otaczającego świata (np. okularami Envision).

Osoby Głuche
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha – w czasie zajęć terenowych sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca, w których będziecie przebywać. Być może niektóre z nich są wyposażone w urządzenia wspomagające lub jest możliwa pomoc tłumacza języka migowego.

Możliwe, że trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. wykorzystanie nagrań przedstawień z tłumaczeniem migowym czy udział w przedstawieniu z tłumaczeniem migowym lub wyświetlanym tekstem. Dodatkowo możesz swoją wypowiedź zapisać, wydrukować i udostępniać osobie studiującej w czasie zajęć w terenie.

Osoby słabosłyszące
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – w czasie zajęć w terenie zadbaj, aby miejsce, w którym mówisz, było w miarę ciche i aby osoba słabosłysząca mogła cię dobrze widzieć. Zadbaj o dobrą akustykę na tyle, na ile się da. Pamiętaj, że zbyt głośne środowisko będzie dla osoby słabosłyszącej bardzo męczące i jej percepcja będzie obniżona.

W czasie zajęć terenowych sprawdź, na ile dostępne dla osoby słabosłyszącej są miejsca, w których będziecie przebywać. Być może niektóre z nich są wyposażone w urządzenia wspomagające lub jest możliwa pomoc tłumacza języka migowego.

Zabezpiecz dla osoby słabosłyszącej miejsce, z którego będzie miała dobry odbiór przekazywanych treści. Sprawdź, czy w czasie zajęć terenowych będzie mogła korzystać z urządzeń nagrywających (zarówno dźwięk, jak i obraz). Być może trzeba będzie wskazać rozwiązania alternatywne, np. wykorzystanie nagrań przedstawień z tłumaczeniem migowym czy udział w przedstawieniu z tłumaczeniem migowym lub wyświetlanym tekstem. Osoby Głuche i niedosłyszące czasami czytają z ruchu ust – upewnij się zatem, że osoba niedosłysząca dobrze cię widzi. Dodatkowo możesz swoją wypowiedź zapisać, wydrukować i udostępniać danej osobie w czasie zajęć w terenie. Zezwól, aby osoba studiująca słabosłysząca używała rejestratorów dźwięku.

Osoby chore na epilepsję
Jeśli wiesz, że w twojej grupie jest osoba chora na epilepsję – podczas wypraw staraj się, żeby jej aktywności nie doprowadzały do hiperwentylacji, która może spowodować atak padaczki (szybkie spacery, biegi, nadmierny wysiłek fizyczny czy wspinaczka to czynniki, które mogą być dla takiej osoby ryzykowne).

Praktyki zawodowe
Jako opiekun praktyk studenckich lub gdy jesteś odpowiedzialny za realizację modułu, który w swoim założeniu będzie przebiegał w wymiarze praktycznym, w pierwszej kolejności: nie zwalniaj z praktycznego wymiaru zajęć, nie proponuj od razu zastępczych form uzyskania zaliczenia z modułu, ale spróbuj umożliwić osiągnięcie efektów uczenia się w dostosowany do indywidualnych możliwości studentki/studenta sposób.

Osoby słabowidzące
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca, przed zajęciami prowadzonymi w terenie przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z daną osobą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb.

Osoby niewidome
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, przed praktykami przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z osobą niewidomą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Jeśli jest to nowe dla danej osoby miejsce, do którego trudno jej będzie dotrzeć, upewnij się, że będzie ktoś, kto jej w tym pomoże.

Osoby słabosłyszące
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego, jeśli jest taka potrzeba. Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb, czy warunki akustyczne będą dla niej odpowiednie oraz czy zadania, które zostaną jej wyznaczone, nie będą wymagały zdolności dobrego odbierania bodźców akustycznych.

Osoby Głuche
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha – przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania tłumacza języka migowego. Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb oraz czy istnieje możliwość nabycia określonych w efektach uczenia się kompetencji.

Osoby z niepełnosprawnością ruchu
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z niepełnosprawnością ruchową – w czasie praktyk sprawdź, na ile dostępne są dla niej miejsca, w których będziecie przebywać. Być może potrzebne będzie zaangażowanie asystenta.

Osoby z doświadczeniem choroby psychicznej
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba z doświadczeniem choroby psychicznej – przed praktykami przedyskutuj z nią i z instytucją, w której realizowane będą praktyki, ewentualność zaangażowania asystenta. Upewnijcie się z osobą studiującą, czy miejsce odbywania praktyk jest dostosowane do jej potrzeb. Zwróć uwagę danej osobie na kwestie stosowania się do zasad społecznie obowiązujących. Upewnij się, że w danej placówce nie będzie znaczących dystraktorów, które mogą spowodować trudności w funkcjonowaniu tej osoby.

Jak dostosować sposoby weryfikacji efektów kształcenia (egzaminy, kolokwia)?

Osoby słabowidzące
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabowidząca lub z określonym rodzajem niepełnosprawności wzroku (widzenie lunetowe, mroczki itp.), uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do jej potrzeb – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Dostosuj wielkość/kolor czcionki do jej potrzeb lub zmień formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Zapewnij pomoc w postaci szkła powiększającego, dobrego oświetlenia, monitora o wysokiej rozdzielczości itp.

Osoby niewidome
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba niewidoma, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do potrzeb osoby niewidomej – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się poszczególnych elementów ewaluacji jej wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną. Jeśli osoba niewidoma korzysta ze specjalistycznego sprzętu, może go używać przy zdawaniu egzaminu pisemnego.

Osoby słabosłyszące
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba słabosłysząca – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się poszczególnych elementów ewaluacji jej wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że osoba słabosłysząca zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla tej osoby na kartce.

Osoby Głuche – komunikujące się w Polskim Języku Migowym
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba Głucha, uwzględnij jej propozycje w związku ze sposobem zaliczenia przedmiotu. Dostosuj czas zaliczania egzaminów, ćwiczeń, seminariów, laboratoriów i warsztatów do potrzeb osoby Głuchej – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się tych elementów ewaluacji wiedzy. Zmień sposób zaliczenia z ustnego na pisemny bądź skorzystaj z pomocy tłumacza języka migowego. Upewnij się, że osoba studiująca zrozumiała polecenia – szczególnie jeśli uzupełniasz już zapisane pytania o dodatkowe informacje/wskazówki, zapisz je dla niej na kartce (nie pytaj, czy je rozumie – raczej poproś o sparafrazowanie). Możesz także podzielić weryfikację efektów uczenia się na etapy (tak żeby osoba studiująca Głucha mogła zaliczać materiał partiami). Staraj się, aby pytania zadawane podczas zaliczeń formułowane były w prosty sposób. Buduj zdania krótkie i jednoznaczne (staraj się unikać metafor).

Osoby z niepełnosprawnościami ruchowymi
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba studiująca, która ma problem z poruszaniem w pełni dłońmi, nadgarstkami czy ramionami – ustal z nią wymiary czasowe odbywania się poszczególnych elementów ewaluacji jej wiedzy. Możesz zmienić formę zaliczenia z pisemnej na ustną bądź skorzystać ze sprzętu komputerowego, jeśli dana osoba może się nim posługiwać (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Możesz wydłużyć czas zdawania, uwzględniając indywidualne możliwości motoryczne danej osoby studiującej. Zapewnij jej dostęp do odpowiedniego sprzętu, jeśli tego potrzebuje i taką potrzebę zgłosi.

Osoby z dysleksją lub dysgrafią
Jeśli na twoje zajęcia przychodzi osoba studiująca z dysleksją lub dysgrafią, rozważ wykorzystanie komputera w trakcie zaliczeń pisemnych (pamiętaj, aby po wypełnionym teście/egzaminie zapisać plik w formacie PDF). Przy analizie prac pisemnych skupiaj się głównie na treściach merytorycznych – nie oceniaj jako wiodących ortografii i gramatyki.

Jeśli do zaliczenia/egzaminu online podchodzi osoba z wydłużonym czasem pisania, przygotuj dla niej kopię testu z odrębnym dostępem (MS Teams/Moodle) i wydłużonym czasem pisania.

Osoby z trudnościami w mówieniu
Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba z trudnościami w mówieniu (czy to z powodu niepełnosprawności słuchu, afazji, MPD, jąkania, czy innych zaburzeń), której mowa może być niezrozumiała, staraj się do niej podchodzić z cierpliwością i życzliwością, dając jej więcej czasu do wypowiedzi. Nie ponaglaj, nie przerywaj, nie wyręczaj, nie poprawiaj (chyba że dotyczy to nowego, trudnego słownictwa, które miałoby się źle utrwalić – wtedy poprawianie jest wskazane). Nie zwalniaj danej osoby z wypowiedzi publicznych, przemawiania zarówno podczas zajęć grupowych, jak i przed większym gremium (np. podczas konferencji). Staraj się wtedy stworzyć komfortowe warunki komunikacji (dla obu stron procesu komunikacji), zadbaj o to, żeby była cisza. Podpowiedz, aby osoba z trudnościami w mówieniu posiłkowała się prezentacją multimedialną, na której będą zawarte najważniejsze treści – pozwoli jej to porządkować wypowiedź i mieć świadomość, że jeśli wypowiedź ustna nie zostanie dobrze odczytana, słuchający odczytają treści na prezentacji.

Osoby nieśmiałe
Jeśli w twoich zajęciach bierze udział osoba nieśmiała, która ma trudności w nawiązywaniu relacji interpersonalnych, staraj się unikać weryfikacji efektów uczenia się w postaci przemówień publicznych czy projektów grupowych w dużych grupach. Jeśli jest taka możliwość, postaraj się połączyć ją z kimś, kto wzmocni ją podczas pracy, lub zmień formę zaliczenia z wystąpienia publicznego na zaliczenie indywidualne.

Instrukcje dostosowania programów kształcenia opracowały osoby powołane **w ramach projektu** „DUO-Uniwersytet Śląski uczelnią dostępną, uniwersalną i otwartą" dofinansowanego z Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój na lata 2014--2020, Oś Priorytetowa III Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju, Działanie 3.5. Kompleksowe programy szkół wyższych.

Zespół ds. dostosowania kształcenia dla osób ze specjalnymi potrzebami, w następującym składzie:

dr Magdalena Bełza-Gajdzica;
dr Katarzyna Trynda, prof. UŚ;
dr hab. Ewa Malicka, prof. UŚ;
dr Marzena Lamparska, prof. UŚ;
dr hab. Małgorzata Suchacka, prof. UŚ;
dr Agnieszka Łakomy-Chłosta;
dr Dorota Prysak;
dr hab. Witold Kurowski, prof. UŚ;
dr hab. Marek Wójtowicz, prof. UŚ;
mgr Ernest Wilde;
dr Ryszard Kalamarz, prof. UŚ;
dr Ryszard Knapek;
mgr Urszula Miemiec;
mgr Magdalena Lier;
mgr Małgorzata Balewska;
mgr Rafał Machna;
mgr inż. Katarzyna Szczerba.

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH